
MS 860 - MS 1030
Bizimkiler
Müslüman Türkler
8.Kitap
Evin Esmen Kısakürek
Arda Kısakürek
Anadolu Merkezli Dünya Tarihi
Bizimkiler - Müslüman Türkler

BİZİMKİLER

Anadolu Merkezli Dünya Tarihi

8. KİTAP

M.S. 860 – 1030

Müslüman Türkler

Yazarlar

Evin Esmen Kısakürek

Arda Kısakürek

BİZİMKİLER 2
8. KİTAP 2
Hazar, Yahudi Dinini Kabul Ediyor 5
Yahudi Hazar 7
Tekrar Parçalanan Batı Avrupa 12
Bakır İşçiliğinden Hükümdarlığa 14
Balkanlarda Feodalite 16
Paralı Askerler Beladır 20
Seyyidler 24
Papa Patrik Çelişmesi 25
İkta Sistemi 27
Batı Avrupa'da Toprağın işlenmesi 29
Uygurlar Yerleşiyor 31
T'ang Hanedanının Sonu 38
İslamiyet'in Anadolu'ya Girişi 39
Karadeniz'in Kuzeyi 41
Samanoğulları 45
Doğu Roma Yıpratılıyor 48
Cluny 52
Enel Hak 55
Türklerin Müslümanlaşmaya Başlaması 58
Oğuzlar 62
Oğuz Örgütlenmesi 65
Batı Avrupa'nın Çöküşü 68
Öç 70
Feylosoflar 73
Müslümanlık ve Büyü 76
İsmaililer 79
Balkanlarda Şekillenme 81
İsmaili Üstünlüğü 84
Volga Bulgarları 87
Şato Türkleri 89
Bogomiller 92
Kutsal Mendil 96
Eşari 98
Batı Türkmenistan'da Sünniler ve Şiiler 100
Farabi 105
Yahudi Filozof 107
Doğu Roma Rus İttifakı 108
Karahanlılar 110
Doğu Roma - Hamdani Mücadelesi 112
Gazne devleti kuruluyor 115
Batı İmparatoru 117
Papalık buhranları 119
Nikephoros Phokas 120
Altın Kaplı kafatasından İçki Kadehi 123
Gazneliler 127
Müslüman Kültürün Zirvesi 131
Doğu Roma Kültürü 136
Doğu Roma Taht Mücadeleleri 139

Anadolu Doğu Roma'nın 142
Selçukluların Oluşumu 146
Songların Çin'i 148
Yeni Teolog 150
Kelam Öğretisi Gelişiyor 151
Ruslar Hıristiyan Oluyor 152
II. Basileios 155
Mayaların son dönemi 158
Maya Örgütlenmesi 161
Maya Ekonomisi 163
Maya Dini 165
Maya Toplumunun Günlük Hayatı 170
Maya binaları 173
Maya dili ve yazısı 174
Mayalarda Matematik, Astronomi 176
Abbasilerin Doğusu 179
Türk Boyları 183
Batı Franklar 185
Şövalyeler 188
Batı Avrupa'da Savaş Anlayışı 191
Batı Avrupa Halkı 192
Batı Avrupa Adalet Yapılanması 193
Avrupa'da Hıristiyanlık diğer dinleri kovuyor 194
Doğu Avrupa Yahudileri 196
İbni Sina 199
Dürzilik ve Nusayrilik 202
Macarlar ve Bulgarlar 205
Feodal düzen 207
Krallar 209
Asillerin Hayatı 210
Karahanlılarda iç çekişmeler 212
Anadolu'ya ilk Türk akınları 215
İki Devin Birlikteliği 217
Arslan İsrail Yabgunun esareti 219
8. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar 221

Hazar, Yahudi Dinini Kabul Ediyor

Hazar Hanlığı'nın Yahudiliği seçişi üzerine Arap tarihçi El-Bekri'nin " Krallık ve Yollar " adlı kitabında ilginç bir öykü vardır.

Daha önce Şaman dininden olan Hazar kağanı önce Hıristiyanlığı seçmişti. Ancak bu dini bir türlü benimseyemiyordu. Durumu yakınlarına açınca, Kralın üst kademe bir yöneticisi krala şöyle dedi: " Ey kağanım, kutsal yazılar üç ayrı toplumun elindedir. Onlardan birer kişi çağırtıp inançlarını anlatmalarını emredin. O zaman doğru olanı seçip onun yolunda gidebilirsiniz."

Bunun üzerine kağan Hıristiyanlara haber gönderip bir piskopos istedi. Kağanın yanında, tartışma yeteneği çok üstün olan, onunla sık sık konuşan bir de Yahudi de bulunuyordu. Piskopos gelince Yahudi ona, " Amaran'ın oğlu Musa hakkında ve ona gönderilen Tevrat hakkında görüşün nedir " diye sordu.

Piskopos buna, " Musa bir peygamberdir ve Tevrat'ta yazılanlar da doğrudur " diye karşılık verdi.

O zaman Yahudi, krala dönüp, " Bakın, daha şimdiden benim inancımın doğruluğunu kabullendi. Şimdi ona kendisinin neye inandığını sorun " dedi.

Kağan bu soruyu sorunca, piskopos, “ Benim inancıma göre, kurtarıcı İsa, Meryem’in oğludur, esas gerçek onun sözüdür, bize Tanrı’nın sesini yansıtan da odur “ diye yanıtladı.

O zaman Yahudi Kağana dönüp, şöyle dedi: “ Onun söyledikleri benim bilmediğim şeyler. Oysa o benim dediklerimi kabul ediyor. ”

Piskopos, söylediklerini kanıtlarla desteklemeyi başaramayınca, davayı kaybetmişti. Bunun üzerine kral, huzuruna bilgili bir Müslüman çağırttı. Müslümanlar ona çok okumuş, akıllı ve iyi tartışan bir adam yolladılar. Ama krala yakın olan Yahudi, birisine para verip, Müslüman’ı yolculuğu sırasında zehirletti. Böylelikle Yahudi, kralı ikna etmeyi başarmış ve kral da Yahudi dinini kabul etmişti.

Gerçekte din değiştirme, kurnaz bir manevradan başka bir şey değildi. Zaten daha önce gördüğümüz gibi, Hazarlar, Yahudiliğe tamamen yabancı da değildiler. Bölgede Doğu Roma zulmünden kaçan pek çok Yahudi vardı. Bu hikaye de görüldüğü gibi Yahudi olan Hazar yönetimiydi. Halkın ne kadarı ne zaman Yahudi oldu, bu konuyu pek bilmiyoruz. Hazar toplumunun önemli bir kısmı Şaman kalmaya devam etmiş olmalı ki, Hazer Yahudi olduktan sonra da dinsel hoşgörü devam etti.

Hazar başkentinde bulunan yedi yargıç da ikisi Müslüman, ikisi Yahudi, ikisi Hıristiyan, birisi Ruslar’ın ve Şaman dinindekilerin davasına bakmak için seçilmiş görevlilerdi. Onuncu yüzyılın başlarında, Hazar Hanlığı adil ve geniş görüşlü yönetim biçimiyle bir masal ülkesiydi.

Yahudi Hazar

İtil Kent kalıntıları

Yukarıda anlatıldığı gibi ve anlatılanlara göre, Hazar Kağanlığında üç dinin din adamları arasındaki tartışmayı, Yahudilik kazanmıştır. Diğer iki dinin Yahudiliği tanımış olması, Yahova'nın kazanma nedeniydi. Ancak aslında Kağanın Yahudi dinini seçmiş olması siyasal bir tercihtir. Böylece, Hazar devleti Hıristiyan Doğu Roma'nın ve Müslüman İslam devletinin hegemonyasından, en azından kültürel seviyede, kurtulmuş olmaktadır. Hazar sarayı Yahudiliği kabul ettiğinde, topraklarındaki halkın büyük çoğunluğu Şamandı. Ayrıca hem Sarayın içinde ve hem de halk arasında Hıristiyan ve Müslüman olan azımsanamayacak topluluklar vardı.

Olayın bir diğer enteresan yanı da, 12 İsrail kabilesinden gelmeyen bir toplumun, Yahudiliği seçip, benimsemiş olmasıdır. Ama hatırlanacağı gibi, Milat ve ondan hemen sonra, Roma imparatorluğunda azımsanamayacak sayıda Musevi olduğudur. O tarihte Bütün Musevilerin de 12 kabileden geldiği söylenemez. Aslında, Hıristiyanlık, Yahudilik dışında bir yol tutup, Yahudilikten ayrılana kadar, sanırız, herhangi bir kişinin veya toplumun Yahudiliği seçmesinde sorun olmamıştır. Sünnet olup, Musevi öğretisine inanmış olmak yeterli oluyordu. Sorun, sonradan, tek dinler arasında çekişme başlayınca ve sürülen Yahudiler kendi içlerine kapanmak zorunda kaldıkça, büyümüştür. Ama yine de, Hazar devletinin resmi din olarak Yahudiliği seçmesi, tüm tarihçileri şaşırtan, enteresan bir olaydır.

Hazar'da Yahudiliğin resmi din olması, büyük Şamanist halkın hemen Yahudiliği benimsediği anlamına gelmemelidir. Hatta Hazar sarayında bile, Şaman inanç ve töreleri yaşamaya devam etmiştir. Yeni Hazar Kağanı atanırken, boynuna ipek bir ilmik geçirilerek, soluksuz kalana kadar sıkılırdı. Ölmekle, yaşamak arasındaki ince noktada, Kağan adayı bilincini yarı yitirmişken, ona, ne kadar süre Kağanlık yapmak istediği sorulurdu. Bu durumda, Kağanın Gök Tanrının ağzı ile konuştuğu kabul edilir ve Kağanın ağzından çıkan söz Tanrı kelamı olurdu. Kağan, şu kadar yıl dedikten sonra, ilmek gevşetilip, Kağan hayata döndürülürdü. Bu adet, bilindiği gibi, Kağan seçilen kimsenin yarı boğularak eski kişiliğinin öldürülüp, yeni Göksel bir kişilik kazanması şeklindeki Göktürk geleneğidir. Hazar Kağanı, eğer ağzından çıkmış olan hükümdarlık süresi içinde ölmez ise, o tarih geldiğinde, öldürülerek Gök'e yollanırdı.

Tabii Hazar kağanı yalnızca, süresi sonunda öldürülmezdi. Eğer, Kağanın " Kut " kaybettiğine inanılırsa, yine öldürülerek, yeni Kağan seçilirdi. Hazarlar gördükleri bolluk ve bereketi hakanın kişiliğine bağlıyor, başlarına gelen bir felaketi ise onun tanrısal gücünün zayıflamasına yoruyorlardı. Mesudi Hazar topraklarında herhangi bir kuraklık ya da başka bir felaket yaşanır, yahut savaşta yenilgi alınırsa, halkın ve beylerin hemen Hakan Bah'e başvurarak " Biz başımıza gelen bu felaketi hakana bağlıyoruz, onun varlığı bize yaramıyor, ya onu öldür ya bize ver öldürelim " dediklerini belirtiyor. Hazan Bah bazan bu istegi yerine getirip hakanı öldürüyor veya halka teslim ediyor, bazan de bu suçlamalara karşı çıkıp hakanı koruyordu. İbni Fadlan'a göre hakan kırk yıldan fazla hükümdarlık yapamazdı. Eğer bu süreyi aşarsa Hazarların düşüncesine göre aklı zayıfladığı, beyni sulandığı, tanrısal güçlerini kaybettiği ve halka bir faydası olamayacağı için öldürülürdü.

İbni Fadlan'dan öğrendiğmize göre hakan ölünce, içinde 20 oda bulunan bir saray yaparlardı. Odalardan her birine hakan için bir mezar kazılırdı. Bundan sonra taşlar toz haline gelinceye kadar kırılır, kabrinin içi bununla döşenirdi. Bunun üzerine de sönmemiş kireç atılırdı. Hakanın cesedi bu odalardan birine konur ve kimse hangi odaya gömüldügünü bilmesin diye bu işi yapanların kelleri vurulurdu.

Hazar kağanı, Hunlarda ve Göktürklerde olduğu gibi başrahipti, kutsaldı. Gelenler yere kapanır, ayağını öperlerdi. Yolda görenler hemen yere kapanırlar ve Kağan geçene kadar başlarını kaldırmazlardı. Kağan, halka çok seyrek, dört ayda bir görünürdü. Halktan uzak duran Kağan, Tanrı gibiydi. Kağan, birinin ölmesi gerektiğine inanıyorsa, ona " git, kendini öldür " der. Adam gider ve kendini öldürürdü.

Hazarlar, hakanın sadece şahsına degil mezarına da büyük saygı gösteriyorlardı. Mezarın yanından yaya olarak geçen kişi mezarın önünde eğilirdi. At üzerindeyse attan inip, mezar tamamen görünmez hale gelinceye kadar, atına tekrar binmezdi.

Yürütme yetkisinin tümünü, ikinci bir yönetici olan " Hakan Beh " elinde tutardı. Hakan Beh'tin kut toplamayan Kağanı öldürme yetkisi vardı. Ancak, o bile, Kağanın yanına Tanrı katına çıkarmış gibi girerdi. Hakan Beh, Kağanın huzuruna, her gün, alçak gönüllülükle ve saygı ile elinde bir çıra, yalınayak girip, Kağana bağlılığını belirtir, çırayı yakardı. Çıra yanıp bittikten sonra, Kağanın sağına oturma hakkını kazanmış olurdu.

Hazar ordusu yenildiğinde, Kağanın komutanları ve Hakan Beh'i cezalandırma yetkisi doğardı. Ceza olarak, onların gözü önünde, kadın ve çocuklarını, mallarını başkalarına dağıtırdı. Kağan isterse, onları iki parça etme ve asma gücüne de sahipti. Kağan, Tanrısaldır ama diğer Türk toplumlarından farklı olarak, dünya işleri ile fazla uğraşmaz. Yürütme yetkisi

Hakan Beh'in elinde olurdu. Kağan, Hakan Beh ilişkisi, Japonlarda " Güneşin oğlu Japon imparatoru " ile Şogun ilişkisine benzer. Satrançtaki, Şah ve Vezir gibidirler. Bazı yazarlar, Hazar devletini çifte krallık diye adlandırırlar. Aslında bu Şah - Vezir durumu, göçebe devletlerin bazılarının sol - sağ diye, bazılarının iç - dış diye bölünmesinden türemiş olsa gerektir.

Hazar devleti Yahudi olmuştur ama hem halkın büyük bir çoğunluğu Şaman dinindendir ve hem de Sarayda Yahudilik öncesi töreler yaşamaya devam etmektedir. İbni Havkal'ın anlattığı bir öykü, yargılamada Şaman inançlarının hala yaşadığını gösteriyordu.

" Hazarlı bir tüccarın, oğlu da tüccar olarak yetişmişti. Oğulan, ticaret için İç Bulgaristan'a gider. Bu arada tüccar, kölelerinden birini yetiştirip, kendine yardımcı yapar. Tüccar, bu köleyi de oğlu yerine koymaktadır. Tüccar ölür. Bulgaristan'daki oğlu, babasının ölümünden habersiz, ona mal yollar, yeni mallar ister. İşin başındaki sonradan olma oğul, malları alır ama karşılıklarını yollamaz. Sonunda, oğul ve köle, tüccarın mirası konusunda mahkemeye düşerler. Her ikisi de kendinin esas oğul olduğunu iddia etmektedir. Her iki tarafın kanıtları da birbirine denktir. Yargıç (Hakan Beh) karar veremez. Sonunda, babanın mezarından bir kemik getirilir. Yargıç, kölenin kanını kemiğe akıttırır, kan bulaşmaz. Oğlun kanı ise, kemiğe uyar. Böylece kimin sahte, kimin asıl olduğu ortaya çıkar. "

Görülüyor ki, bu yargılama göçebe geleneklerine uygundur. Ve soy kemiğe göre belirlenir.

Hazar'da Şamanist inançlar ve Yahudilik birbirine karışmıştır. Bu nedenle, eski Yahudi kaynakları, Hazardan pekiyi söz etmezler. İsrail Yahudileri için, Hazar Yahudileri de, Kırımda yaşayan Yahudi Karait Türkleri gibi inançsız görülürler. Tüm Yahudilerin dinsel önderi durumundaki Bağdat Talmud Akademisi, Hazarlara karşı olumsuz bir tavır sergiler. Hazar Yahudileri, piç gibi görülür, " Yahudi ırkından gelmedikleri halde, Yahudi oldukları " yadırganıp, aşağılanır. Bu konuda Artur Koestler şöyle der:

" Savaşçı bir Türk Yahudiler ulusu, çağın hahamlarına sünnet ettirilmiş bir efsane hayvanı gibi garip görülse gerektir. Binlerce yıldan beri dağınık yaşayan Yahudiler, bir krala, bir ülkeye sahip olma duygusunu çoktan unutmuş bulunmaktadırlar. Mesih onlara Kağandan çok daha gerçek bir kavram gibi görülür. "

Hazar devleti uluslararası ticaret yollarının kavşak noktasında kurulmuştu. Devlet olarak, ticaretten ve kendine bağlı boylardan aldığı vergi ile yaşardı. Viatiç boyu sapan başına 1 şililg vergi verirdi. Ticaret kervan ve gemilerinden yüzde on vergi alınırdı. Tabii devletin bir geliri de yağma akınları ve ganimetlerdi.

Hazar kentleri mamur kentler değildirler. Bir nevi çadır hayatına benzer, kulübe türü yapılarda oturulurdu. Zaten, kış şehirlerde geçirilir, yaz yaklaştığında, kırsal alanda, zenginler çiftliklerine, normal halk da çadırlarına dönerdi. Kağanın sarayı, bir adada bulunuyordu. Kağanın saray adamları ve hizmetçileri toplam 4.000 kişidir. Başkent üç kısımdan oluşuyordu. Birinci şehirde, Kağanın sarayı vardı. İkinci şehirde, Hakan Beh ve Kağanın askerleri yaşıyordu. Üçüncü kentte ise, Kağana vergi ödeyen tüccar, zanaatkar ve işçiler otururdu. Kağanın kentinde adalet ve güven hüküm sürdüğünden, halk bu kente gelmek isterdi.

Kent halkı cemaatler şeklinde örgütlenmişti. Cemaatler oldukça özerk idi. Her cemaatin kendine ait yargı kurumları vardı. Yargıçlar kendi dini inançlarına göre yargı yetkisini

kullanırlardı. Kaynaklar, 2 Hıristiyan, 2 Yahudi, 2 Müslüman ve 1 adet de Şaman dininden olmak üzere 7 yargıç olduğundan bahsederler. Aracılıkla görevli bir memur, yargıçların kararları ile Kağanın görüşünü uzlaştırırdı. Sonuçta, Hazar kentinin, bugünkü serbest bölgelere benzer bir işlev gördüğünü söylemek çok yanlış olmasa gerektir.

Önemli kentler içinde, Volga'nın batı kıyısında İtil ve doğusundaki Hazaran kentleri vardı. Bu kentler aynı zamanda eyalet merkezleri idi ve buralarda birer vali bulunurdu. Valilerin ana görevleri içinde, vergilerin toplanması ön sırayı alırdı.

Pek çok dinin hoşgörü içinde birlikte yaşadığı Hazar ülkesinde, Arap coğrafyacısı Sicilyalı el-İdrisi'nin dediği gibi " esası hoşgörü üzerine kurulu, herkesin kendini hür bir şekilde ifade edebildiği bir toplumda, ister Yahudilik, ister başka bir din olsun, devlet dini hiçbir zaman oluşmamıştır ". Yahudi Hazar ülkesinde, Matarka'da bir piskoposluk, Semender'de kilise, cami ve havra yan yana, İtil'de ise Yahudi mahallesi, Hıristiyan mahallesi, Müslüman mahallesi ve Şaman dini mensuplarının oturduğu mahalle vardı.

Hazar ordusu, Kağandan maaş alan on bin kişilik atlı birlikten ve zenginlerin verme yükümlü tutuldukları askerlerden oluşuyordu. Sanırız ki, zenginlere verilen toprak veya vergi karşılığı, asker sağlama yükümlülüğü oluşmuştu. Kağanın ilerde giderek 12 bine ulaşan muhafız birliğinde, Slavlar, Ruslar ve Harizmliler ücretli asker olarak görev yapıyorlardı. Ama esas güç Harizmlilerden oluşuyordu. Atlı kuvvetler, gece konaklarken, göçebe geleneğine uygun olarak, daire şeklinde konaklarlardı. Bilindiği gibi, buna " halka " denir. Atlı askerler, daima yanlarında 20 kazık, ipler ve çeper taşırlardı. Gece konaklandığında, askerler kazıkları çakar, çeperleri kazıklara bağlar ve halka (küriyen) şeklinde bir savunma düzeni kurarlardı. Hazar ordusuna, savaşın büyüklüğüne bağlı olarak, gerekirse bağımlı boyların askerleri de çağrılırdı. Hakan Beh seçiminde, muhafız ordusu komutanları kadar, bağımlı boyların beyleri de önemli roller oynarlardı. Seçimde komutanların mı yoksa beylerin mi ağır bastığını, o zamanki konjonktür belirlerdi.

Hazar Mutfak Kalıntıları

Hazar devletinde, Kağanlık hakkı kutsal ailenindir. Taht oğula veya kardeşlere geçer. Kağanın kendisi ihtişam içinde yaşar, ama Kağan ailesi zengin değildir. Bir Hazar prensi, çarşıda ekmek satarken, Kağanlık sırası kendine geldiğinden, Kağan olur. Birden fakir hayatı biter ve müthiş bir debdebeye kavuşur. Hakan Beh'ler ise halk arasından seçilirler. Genellikle, muhafız alayının büyük bölümünü oluşturan Harizmliler arasından çıkarlar. Bazen de,

Oğuzlar arasından seçilirler. Genel olarak, ellerinde tuttukları güce dayanarak, Harizmlilerin, ikinci adamlığı ve dolayısı ile yürütme erkini kendilerine bağladıkları düşünülür.

Kiril ve methodius kardeşler

Buna benzer bir durum da, Hazar devlet sistemini kopya eden " Rus Kiev prensliğinde" de görülür. Yalnız, Kiev'in asker gereksinmesi İskandinavlardan sağlanır. Savaşçı İskandinav askerleri, dinsel niteliği de bulunan loncalar şeklinde örgütlenirler. Bu loncaların en önde gelenlerinden biri " Jomsvikings " loncasıdır. " Vareg " ise, asker organizasyonlarının genel adıdır. " Vareg " adı, daha sonra, İskandinav kökenli Rus anlamı kazanmıştır. Bunlar, Kiev devleti için özerk bir ordu oluşturmuşlardı.

Hazar Yahudiliği kabul ederken, Kiril ve Methode gibi " Slav Havarileri " Moravya'yı Hıristiyanlaştırmaya çalışıyorlardı. Kiril, Slavlara özgü bir alfabe olan Kiril alfabesini yaratmıştı. Kiril ve Methode'un çalışmaları sayesinde Slavlar hem kendilerine ait bir alfabeye ve hem de kendi dillerinde yazılmış metinlere kavuştular. Dinsel törenlere Slavlara özgü usul ve sıra getirildi.

Hıristiyanlık, kültür dillerinin ortasında gelişmişti. Bu yüzden, kaynağında yani Doğuda, Hıristiyanlık belli bir dili seçememiş, kendini her dile uydurmayı tercih etmişti. Sonuçta, doğuda halkın kendi dili ile anlayabildiği bir Hıristiyanlık geliştirmişti. Okuma bilenler, kendi dillerinde kutsal kitabı ve dini eserleri okuyor, halk kiliselerde ve ayinlerde kendi dili ile ifade edilen Hıristiyanlığı dinliyordu. Bu Hıristiyanlığın yeni toplumlara girmesini kolaylaştırıyor ama Hıristiyan birliğini riske sokuyordu. Kiril ve Methode'un çabaları sayesinde bir Slav kilisesi örgütlendi ve kervana Moravya da katıldı.

Vatikan, Doğu piskoposluklarının tersine Latinceyi tek bir dini dil olarak kullanıyordu. Her kilisenin kendi dili olmasına da karşı çıkıyordu. Vatikan, Kiril ve Methode'un yaptığı çalışmalardan kaygılandı. Doğu Frank krallığı da (Almanlar), Germen ruhbanlarının otoritesi dışında kalır diye Slav Kilisesine karşı çıktılar.

Tekrar Parçalanan Batı Avrupa

Verdun (843) antlaşmasından sonra üçe bölünmüş olan Karolenj İmparatorluğunun ömrü çok uzun olamadı. Batı ve Orta Frank devletlerindeki dükler ve markiler, askeri güçleri nedeniyle, kendilerini ayrıcalıklı olarak görüyorlardı. Bunlar krallarına olan vassallık bağlarını resmen koparmadılar ama kendilerine küçük prenslikler kurdular. Prenslikleri babadan oğula geçiyordu. Buna karşı Doğu Frank krallığı bölge bölge çeşitli Germen topluluklarının özellikleri öne çıkmaya başladı. Ama diğer taraftan merkezi hükümet gücünü daha uzun bir süre sürdürdü.

Frank İmparatorluğu aynı zamanda Hıristiyan devletiydi. Kont ve markilerle, piskoposlar arasında pek işlevsel fark da görülmüyordu. Dolayısı ile İmparatorluktaki parçalanma Kiliseye de intikal etti. Arşövekler (başpapaz), Papanın denetiminden kurtularak, kendilerine bağlı piskoposlukları egemenlikleri altına almaya çalıştılar. 855 yılında Benoit III den sonra Nicolas I Papa oldu. Büyük adıyla anılan Nicolas I 855 ile 867 yılları arasında Papalık yapmıştır. Papa Büyük Nikolas, Arşöveklere otoritesini kabul ettirerek, batı Kilisesinde olası bir bölünmeyi önledi. Bir ara Nikolas kendi manevi üstünlüğünü o kadar önemli gördü ki Frank egemenleri arasındaki uyuşmazlıklarda hüküm vermeye kalktı. Ama papalık devleti çok ufaktı, manevi güç askeri güç olmadan yetmiyordu.

Yeniden parçalanmış olan Batı Avrupa'ya dört yandan tekrar askeri akınlar başladı. Müslümanlar, Vikingler ve Macarlar parçalanmış Avrupa'yı tekrar yağmalamaya başladılar.

İspanya ve Mağrip'ten hareket eden Müslüman korsanlar Batı Akdeniz adalarını asrın başlarında ellerine geçirmişlerdi. Frank devleti parçalanınca Nice, Marsilya, Arles, Roma ve neredeyse ganimet bulabilecekleri tüm kıyı şeridine defalarca hücum edip yağmaladılar. Müslüman korsanlar bütün Alp geçitlerini ele geçirerek İtalya ile Galya arasındaki yolları kestiler. Tüccarlar ve hacılar Alplerden geçebilmek için haraç ödediler. Arapların bu yol kesişi 60 yıldan uzun sürdü.

Batı Avrupa toprakları sadece Müslüman korsanların tehdidi altında değildi. Norveç, İsveç ve Danimarka kıyılarına yerleşmiş olan Germen asıllı ve denizcilikte ustalaşmış kabileler, Vikingler, hem kuzey kıyılarını ve hem de nehirlerden gelerek iç bölgeleri talan ediyorlardı. Vikingler usta denizciler olarak, teknik açıdan dönemlerinin en iyi gemileri ile su olan her yere gidiyorlardı. Kuzey ülkelerinde nüfus artışı ve zor beslenme sorunları, onları yağma akınları yapmaya mecbur etmişti. Yağma akını yapmaya gelenlerin yanında, küçük gruplar halinde yerleşmeye gelenler de vardı. Bunlara daha sonra Normanlar denecekti. Normanlar

kendilerine yerleşebilecekleri topraklar arıyorlardı. Daha sonra Norman adını alacak olanların iki hareket noktası vardı. Bunlar Norveç ve Danimarka'dan yola çıktılar.

Norveç'ten gelenler, küçük küçük gruplar halinde gelerek, şimdi Normandiya denen Frank topraklarının kuzeyine, İngiltere çevresindeki adalara, İrlanda ve İzlanda'ya yerleşmeye başladılar. Bu yerleşme amaçlı göçler, IX. yüzyılın ikinci yarısı boyunca devam etti ve Kuzey Fransa'da Norman nüfusu artmaya başladı.

Şaman Danimarkalılar, uzun zamandır, kuzey Avrupa'nın kıyı kentlerinde Hıristiyan tüccarlar ile ticaret yapıyorlardı. Frank devleti zayıflayıp, ticaret limanlarındaki emniyet ve düzen bozulunca, ticaret yapmak yerine gelip mallara el koymayı daha karlı buldular. Danimarkalı eski tüccarlar, bir şefin yönetiminde, büyük gruplar halinde gemilerle gelerek ticaret limanlarını yağmalamaya başladılar. İngiltere, Manş kıyıları, İspanya derken Akdeniz'e girdiler. Kıyı bölgelerinde yağmalanacak bir şey kalmayınca, nehirlerden kıtanın içlerine yürüdüler. Daha sonra da gemilerini bırakarak süvariler olarak talana devam ettiler. Geçtikleri yerleri yerle bir ediyorlardı. Daha sonra, yerle bir ettikleri yerlerde kışı geçirebilmek için yerleşmeye başladılar. Kısa bir süre içinde bu yerleşimler sürekli yerleşimlere, kolonilere dönüştü. Normanlar artık Galya'daydı.

İstilacıların acısını, İngiltere, Kıta Avrupa'sından çok daha uzun ve sert yaşadı. İngiliz manastırları, daha önce görüldüğü gibi, Hıristiyan kültürünün Kıta Avrupa'sına yayılmasında çok önemli rol oynamışlardı. İstilacılar neredeyse tüm manastırları yakıp, yıktılar. İngiltere'yi işgal ettiler.

Müslümanların ve Kuzeylilerin yağma akınları yanında, asrın sonlarına doğru, Kıta Avrupa'sına bozkır süvarileri de Doğudan geleceklerdi. Bunlar ilerde göreceğimiz gibi Macar atlılarıydı.

Bakır İşçiliğinden Hükümdarlığa

Soylu olmayan bir kişi, alt tabakadan çıkmış ve sonunda Horasan egemeni durumuna gelmiştir. Yakup, Seistan'lı bir köylü çocuğuydu. Kente gelmiş ve 15 dirheme, bir bakırcının yanına çırak girmişti. Yakup'un kardeşi Arm ise, bu sırada duvar işçiliği ve merkep sürücülüğü yaparak hayatını kazanıyordu. Yakup fütüvvanın (gençler örgütünün) kötü olanına " ayyaruna " katıldı. Hırsızlık, yol kesicilik yaptı. Yakup cömertti. Bu ona yandaş kazandırdı ve kendine ait bir çetesi oldu. Yakup'un çetesi başlangıçta çok yoksuldu, bir atı bile yoktu.

Çete, hile ile bir kervanı soydu. Fakat bütün malını almayıp, sadece beşte birini aldı. Çete bu soygundan kazandığı para ile at, silah, giysi sağladı. Bu sırada Horasan emiri Tahiroğulları, Seistan'da çıkmış olan bir Harici ayaklanmasını bastırmaya çalışıyordu. Tahiroğulları, bu savaşı yapabilmek için fakir gençlerden kurulmuş, gönüllü " gazi " birlikleri oluşturmuştu. Yakup'un çetesi, gazi birliklerine katıldı. Gurubun lideri Salih adında biriydi. Salih ve gazileri, haricilerle savaşırken, Tahiroğulları'na da baş kaldırdılar. 852 yılında Salih, Seistan'ı eline geçirdi. Yakup, onun askeri şefi oldu.

Seistan alınmıştı ama hiç para yoktu. Halk fakirdi, onlardan yeni vergi almak, halkı karşısına almak olurdu. Salih, Yakup'un önerisi ile zengin Hayyanoğullarını öldürerek, servetine el koydu. Seistan'daki gençlik örgütleri Yakup'u desteklemeye başladılar. Bunun üzerine, 861 yılında, Seistan'ın eski egemeni gönüllü olarak yerini Yakup'a bıraktı ve kendi de Yakup'un yardımcılığını üstlendi. Burada gençler örgütlenmesi " ayyarunun " ne kadar güçlü olduğunu görülmektedir.

Yakup, Haricilere karşı savaşmış ve Seistan'daki Harici ayaklanmasının bastırılmasında önemli rol oynamıştı. Buna rağmen, bulunduğu konumda, halkın genel bir desteğini alıyordu. Seistan'da çoğunluk Şiilerde idi, Yakup'u Şiiler ve bir kısım Hariciler destekliyorlardı. Herkes Yakup'u kendi dini görüşünün yanında hissediyordu. Fakir halk, hangi mezhepten olursa olsun Yakup'un yanındaydı. Zenginler ise ondan nefret ediyor ve büyük kin duyuyorlardı.

Doğu Anadolu'da ise Halife, 862 yılında, Sembatoğlu Aşot 'un Kars bölgesine dönüşüne izin verdi ve Baş İşhar tayin etti (Ermeni kralı). Ermeni krallığı bu tayinle Bagratoğullarının Muş kolundan Kars koluna geçmiş oldu.

Bu sırada, 863 yılında Malatya Emiri Ömer bin Abdullah Samsun üzerine bir sefer düzenleyerek, Samsun'u zaptetti. Emir Samsun'dan geri dönerken Kastamonu yakınlarında

Doğu Roma ordusu ile karşılaştı. Müslümanlar ağır bir yenilgi aldılar ve Ömer bin Abdullah bu savaşta öldü. Sicilya'da ise, Müslümanlar adanın fethini tamamlamışlardı. Daha sonra İtalya'ya çıkartma yapıp, Roma'yı kuşattılar. Ama alamadılar.

İngiltere'yi istila eden İskandinavlar, 867 yılında York kentini kendilerine başkent yaptılar. İskandinavlar Şamandı. Alcuin'i yetiştirmiş olan York kent, Şamanların yönetimine girmişti. Bununla birlikte Anglosakson uygarlığı tümüyle yıkılmadı. En batıdaki krallık olan Wessex topraklarına sığındı. Kendini toparlayıp, güçlenmeye başladı.

Seistan'a geri dönersek, Yakup, 868 yılına gelindiğinde güney doğu Afganistan'a kadar topraklarını genişletmiş ve Saffari (Bakırcılar) ailesini kurmuştu.

Bu tarihlerde, güney doğu Afganistan'a Akhun kökenli Rutbil egemendi. Kabil ve çevresinde Türk-şahiler vardı. Akhunlar, Türk-şahiler ve Rutbil, Müslüman ordularına karşı uzun süre direnmişler ve çeşitli savaşlar vermişlerdi. Sonun da ise İslam kuvvetlerine boyun eğmiş ve Rutbil ile Türk-şahiler Müslüman olmuşlardı. Türk şahiler, şimdi, Halifeye yılda 2.000 Oğuz vergi ödüyorlardı. Rutbil de Halifeye vergisini deve, keçe çadır ve Türk köle olarak yolluyordu. Rutbil'in muhafız askerleri de Türklerden oluşmuştu.

Güney doğu Afganistan'a sarkan Yakup, 868 ve 870 yıllarında, Rutbil ile yaptığı savaşları kazandı ve Rutbil'i ele geçirerek öldürdü. Türk-şahi soyunu ve onların Brahman vezirlerini ortadan kaldırdı, yerine Hindu-şahi soyunu kurdu. Şimdi Yakup'un toprakları, Doğuda Afganistan içlerinden, Batıda Kirman ve Fars'a kadar genişlemişti.

Yakup'un kimseye müdanası yoktu. Elçileri karşılarken önüne kılıcını, ekmek ve soğan koyar, " yenilirsek ekmek soğana döneriz " derdi. Sade yaşar, lüks nedir bilmezdi. Pamuklu elbise giyer, çıplak yerde oturur, kalkanını yastık yaparak uyurdu. Yönetimi ise kimse ile paylaşmazdı. Her kararı kendi alırdı. Despot ama adil ve halktan yana bir yönetici idi.

860 yıllarına geldiğimizde, Seyhun'un kuzeyinde Türkler toprağa yerleşmeye başladılar. Isık gölü çevresinde ve Beşbalık çevresinde Uygurlar yerleşik yaşama geçerek tarıma başladılar. Kentler Uygur kentleri haline dönüşmeye başladı. Seyhun kıyısında, Çu vadisinde ve İli vadisinde Türkler hızla çoğalarak, yerleşmeye başladılar. Köyler ve kentler Türkleşme yoluna girdiler. Ancak, bölgenin tamamıyla Türkleşmesi daha 200 yıl alacaktır.

Balkanlarda Feodalite

Balkanlarda Bulgaristan feodal rejime geçmişti. Bulgar tarihçiler, IX. yüzyılın ikinci yarısında feodal sistemin kurulduğunu yazarlar. VII ve VIII yüzyıllarda, büyük arazi mülkiyeti çoğaldı ve toprağını kaybeden pek çok köylü serf durumuna düştü. Türk ve Slav kökünden gelen soylulara " boyar " denmekteydi. Ancak tüm köylüler serf olmamış, kendi toprağı olan köylüler de kalmıştı. Serfler boyarlara bağlı iken, özgür köylüler doğrudan merkezi hükümete bağlıydılar. Köylülerden ayni vergi olarak, buğday, darı, şarap alınır, angarya yaptırılırdı.

Boyarların elinde, serflerin üretiği ürün birikerek ürün fazlası ortaya çıkarmıştı. Buda, dış ticaretin daha da gelişmesine yol açtı. Kiev'e, Moravya'ya ve Doğu Roma'ya bu ürün fazlası satılıyordu. Karşılığında görkemli giysiler, silah ve süs eşyası alınıyordu. Dış ticaret, genelde, fazla veriyordu. Bu dönemde Varna gibi kıyı limanları ve Tuna nehri deltası gelişti.

Bulgaristan'da feodal rejim, Batı Avrupa'nın tersine, merkezi iktidarı güçlendirecek şekilde davranmıştır. Bulgar resmi tarihi, bu olguyu şöyle açıklar:

" Bulgaristan'da feodal rejimin kurulması, aynı zamanda merkezi iktidarın güçlenmesini kolaylaştırdı. Feodal rejim, Bulgar Devleti tarihinin ilk kuruluş döneminde görülen adem-i merkeziyetçiliğin ve kabile ayrıcılıklarının kalkmasına yol açtı. Boyarlar, köylülere daha kolay egemen olabilmek için, güçlü bir merkezi iktidar kurulmasını istediler. Öte yandan, güçlü bir merkezi iktidar, dış saldırıların püskürtülmesi ve yeni araziler, yeni serfler kazanıp, sınırların genişletilmesi olanağını getirdi. Bu nedenle boyarlar, ülkenin siyasi ve idari birliğini gerçekleştirmekte yardımcı olmak için Hanın çevresinde birleştiler ".

Feodallerin egemenliği sadece köylerle sınırlı kalmadı. Boyarlar, büyük kentlerde de en güçlü ve etkin toplumsal sınıfı oluşturdular. Feodallerin artan ekonomik gücü, devlete ait hakları da kullanmalarına ve kendi arazilerine devlet memurlarının girmesini engelleyecek kadar kuvvetlenmelerine sebep olmuştur. Bu, Boyarların, köylüler üzerinde, ekonomi dışı baskılar da uygulamalarına olanak vermiştir.

Bazı Bulgar tarihçileri, eğer Osmanlı müdahalesi olmasaydı, Bulgaristan iç dinamiğinin, Batının Rönesans'ı gibi bir gelişmeye yol açacağını iddia ederler. Bu tarihçiler, o dönemde ve sonra, Bulgaristan'da üretim güçlerinin çok geliştiğini ve kültürel açıdan, Batı Avrupa'nın ilerisine geçildiğini söylerler.

Feodal sistem geliştikçe, çevre devletlerle artan ilişkilerin de etkisi ile Boyarlar arasında Hıristiyanlık ilgi uyandırmaya başladı. Hıristiyan ideolojisi, soylular ile tam bir uygunluk gösteriyordu. Mevcut toplumsal düzen, Tanrı'nın yarattığı bir düzendi. Dünya, Tanrının yasalarına göre işliyordu. Bütün yöneticiler ve güç sahipleri Tanrı'nın seçtiği kişilerdi. İktidarda Tanrı'nın gücü gizliydi. Zenginlik de, fakirlik de Tanrı'nın takdiriydi.

Boris Han

Bir Bulgar rahibi, Rahip Kosma, şöyle diyordu: " Kötü, günahkar olsalar ve hatta tembellik içinde yaşasalar bile " kudret sahiplerine saygı gösterilmelidir. Serfler, köylüler ve halk, " yeryüzünün efendileri " olan Han ve Boyarlara boyun eğmelidirler. Boyun eğenlere hak ettikleri ödülü Tanrı verecektir. Hanların, Boyarların eylemleri, o mevkie Tanrı tarafından getirildikleri için haklıdır. Yönetici ve iktidar sahiplerinin ayrıcalıkları, Tanrı tarafından kurulmuş olan toplumsal düzenin gereğidir. Ezilen kitleler, acı ve yoksulluklara boyun eğerek, " cenneti " kazanacaklardır.

Bu görüşler, doğal olarak, feodal beylere çekici geliyordu. Çevre devletler de, Şaman Bulgar devletine yeterli saygı ve ilgiyi göstermiyorlardı. Hıristiyan bir Bulgaristan, komşuları ile eşit saygınlığa gelecekti.

Yukarıdaki mülahazalara ek olarak, Kiril'in Slavlar üzerindeki eylemlerinin en bereketli sonuçlarını Bulgarlar üzerinde verdiğini de söylemek gerekir.

Hıristiyanlığı kabul etmeye karar verdikten sonra, Boris Han, Doğu Roma'nın dini baskısından korktuğu için, Katolik olmayı Ortodoksluğa tercih etti. Papa Nicolas I de Bulgarların Katolik olmasını istiyordu, bu konuda mücadeleye başladı. Boris Katolik olmak konusunda Alman kralı Lewis ile müzakerelere girişti. Bu sırada Alman iç savaşı vardı ve Bulgar ordusu kral Lewis'e yardım etmek için Almanya'da bulunuyordu. Doğu Roma için, sınırlarındaki Bulgaristan, zaten ciddi bir tehlikeydi. Bunun yanı sıra, Roma kilisesine bağlanmış bir Bulgaristan'ı Doğu Roma daha da tehlikeli görüyordu ve buna müsaade edemezdi. Doğu Roma büyük bir ordu ve donanma ile Bulgaristan üzerine yürüdü. Bulgaristan'da kıtlık vardı, ordusu uzaktaydı. Boris Han, Ortodoks olup, Constantinopolis kilisesine bağlanmaktan başka çaresi yoktu. Ama bunu yaparken, Doğu Roma'dan bazı sınır düzeltme tavizleri de almayı ihmal etmedi. 864 ve 865 de barış anlaşması imzalandı. Boris Hıristiyan oldu. Doğu Roma imparatoru, Boris Hanın vaftiz babasıydı, adı Mişel (Mihail) olarak değiştirildi. Bulgar kilisesi de, Constantinopolis kilisesine bağlandı.

Bulgaristan halkının Şaman dininden vazgeçip, Hıristiyan olması hiç de kolay olmamıştır. Bulgar başkentinde ayaklanma olmuş, Mişel, 52 soyluyu ve tüm ailelerini öldürerek isyanı ancak bastırabilmiştir. Peşinden Mişel'in oğlu Vladimir, Şaman dininin geri getirilmesi için mücadele etmiştir. Daha sonra da, Şaman dinini geri getirmeye çalışan Han oğulları olmuştur.

Aslında, Mişel (Boris Han), Katolikliği tercih etmekten vazgeçmiş değildi. Katolik din adamlarına propaganda serbestliği tanıdı. Halkın Şaman dininden vaz geçerken, nelerin değişeceğini merak ediyordu ve bunu 106 soru ile Katolik Papasına (Roma) sordu. Papa Nicolas I'in verdiği cevaplardan, Şaman dininin Orta Asya'dan bu yana Bulgar Türklerinde çok değişmediğini görülmektedir. Bu 106 soruya Papanın verdiği cevapların bir kısmını buraya, hem Şaman dinini bir daha hatırlamak ve hem de Hıristiyanlıkla olan fark veya benzerliğini görmek açısından koyduk.

Şaman Bulgarlarda, atkuyruğu kut taşır ve tuğun başına atkuyruğu takılır. Papa atkuyruğu değil, Haç takın der. Bulgarlar Yemini kılıç üzerine yaparlar. Papa, yemin kılıç üzerinde yapılmaz der.

Bulgarlar, sığır ve köpek kurban ederler (Köpek kurban etmek bir Çin etkisi olsa gerektir). Hayvanlar kan akıtılmadan öldürülür. İlk ürün, kurban olarak tanrılara verilir. İntihar edenler gömülmez. Ölüler gömülürken, götürülüp kutsal yerlere gömülmeleri tercih edilir. Kutsal günlerde yola gidilmez, savaşa gidilmez ve savaşılmaz. Papa tüm Şaman inançlarını yasaklar. Ayrıca, Hıristiyan'ın avladığı bir hayvanı Şaman biri öldürürse veya Şaman birinin avladığı hayvanı, bir Hıristiyan öldürürse, o hayvanın etinin yenmeyeceğini bildirir. Saat 9 dan önce de yiyeceklerin tadına bakılmayacaktır.

Bulgarlarda, dans ve şarkı hayatın her anında vardır. Savaştan önce, dans edilir, içilir, şarkılar söylenir. Papa, şarkı ve dansları yasaklar.

Bulgarlarda, falcılık ve önceden olacakları bilmeye çalışmak yani kehanet olmazsa olmaz koşuldur. Papa, kehanet yerine dua edilmesini ve iyilik yapılmasını önerir.

Bulgarlar başlarını örterler. Papa, kiliseye başörtülü gidilmesine izin vermez.

Bulgarlar, suyu kutsal sayar, Gök Tanrıya taparlar. Papa, tabii bunları da yasaklar.

Bulgarlarda, Öbür dünya, bu dünyanın devamıdır, bu nedenle karılar ve hizmetçileri ölen koca ile birlikte gömülürler. Erkeklerin birden fazla karısı vardır. Papa, çok karılığı, adam öldürmekten bile büyük bir suç sayar.

Bulgarlar üvey anne ve ağabey karıları ile evlenirler. Papa, evlenmeye izin verilen akrabalık derecelerini açıklar.

Papanın önemle üzerinde durduğu bir konu da, Hıristiyan olmak istemeyen Şamanlarla, Hıristiyan olduktan sonra tekrar şaman dinine dönenlere karşı tutulacak yoldur. Papa, Şamanist kalmakta direnenlere doğrudan ceza vermeyin ama Hıristiyan cemiyetleri dışında tutun der. Hıristiyanlıktan vazgeçenler ise yok edilmelidirler. Tek tanrılı dinler kendilerinden çıkış yollarını kapamışlardır. Baştan o dine girmezsen pek bir şey yoktur. Ama bir kere girdin mi, artık bir daha çıkamazsın. Çıkar ve yakalanırsan, öldürülürsün ve hatta işkencelerle öldürülürsün.

Hıristiyanlığın kabulü ile birlikte, Bulgaristan'da Doğu Roma etkisi arttı. Doğu Roma'dan saray adetleri, giyim tarzı, idari sistem, toprak yasası, ceza yasası ve birtakım başka yasalar alındılar.

Bulgaristan yüzünden Constantinopolis ve Roma kiliseleri arasındaki çelişme, bu iki kilisenin zaten gergin olan ilişkilerini, son noktaya getirdi. Papa Nicolas I, Bulgarları Katolik yapma fırsatını yakalamış ama başarılı olamamıştı. Patrik Photios ise büyük bir başarı kazanmıştı. Photios, Roma Kilisesinin diğer Kiliseler üzerindeki yüksek egemenlik iddiasından çok rahatsızdı. Papalığı sert bir biçimde eleştirerek, sapkınlıkla suçladı.

Doğu Roma edebiyatında özellikle İkona mücadelesi sebebiyle 200 yıldır, büyük bir duraklama olmuştu. 863 yılında İstanbul Üniversitesi tekrar kurulunca, Doğu Roma edebiyatı da tekrar verimli bir yola girdi. Üniversitede antik edebiyata karşı büyük bir ilgi uyanmıştı. Eski eserler toplanıp okunmaya ve özetlerini toplayan ansiklopediler meydana getirilmeye başlandı. Patrik Photios'un Myriobiblon (Bin kitap) adlı eseri ile Suidas adlı ansiklopedisi bu türün en güzel örnekleridir.

İmparator III. Mihail, Basileios adında bir Makedonyalıyı saraya at terbiyecisi olarak almıştı. Basileios'un Yunanlı, Slav ve Ermeni olduğu da ileri sürülür. Hangi iddianın doğru olduğu bu güne kadar açıklığa kavuşmamıştır. Basileios, köylü çocuğu iken şansını denemek için Constantinopolis'e gelmişti. Bir süre değişik işlerde çalıştıktan sonra İmparatorun hizmetine girdi. İşe sarayda at terbiyecisi olarak başladı. Zeki, güçlü ve kuvvetli idi, kısa sürede yükseldi. III. Mihail onu ortak İmparator yaptı. Bir süre sonra da, Basileios'un kendini devireceğinden korkmaya başladı. Kendisinden şüphelenildiğini anlayan Basileios, 23 –24 Eylül 867 günü gecesi, Mihail'i odasında feci şekilde öldürdü. Basileios Doğu Roma tahtında tek başına kaldı.

Basileios ile başlayan Makedonya hanedanı (867 – 1081) dönemi Doğu Roma tarihinin her sahada en parlak dönemi olmuştur. Doğu Roma askeri başarılarında Hem Karolenj ve hem de Abbasi İmparatorluklarının çözülmeye başlamış olması da büyük etkendi.

Araplar 826 yılında Girit'i aldıklarından beri, denizlerde kimseye göz açtırmıyorlardı. Müslüman korsanlar Akdeniz ve Ege denizinde etrafı kasıp kavuruyorlardı. Korsanların merkezi Kandiye kentiydi. Basileios'un İmparator olduğu yıl, Müslüman korsanlar Dubrovnik'i 15 ay boyunca kuşattılar. Basileios, iç durumu kontrol altına alıp, donanmasını düzenledikten sonra, Doğu Roma donanmasını Dubrovnik'e yolladı. Doğu Roma donanması yardıma gelince, Arap korsanlar kuşatmayı kaldırıp gittiler. Bundan sonra Adriyatik denizinin doğu kıyıları Doğu Roma hakimiyetine geçti. Basileios, Dalmaçya themasını kurdu.

Paralı Askerler Beladır

Abbasilerin kurmuş oldukları profesyonel ordu umulan sonucu vermedi. Askerler Halifeden çok, kendi şeflerine, komutanlarına bağlı idiler. Komutanlar ve tabii onlara bağlı askerler, mevcut sistemden daha fazla yararlanmak için kendi içlerinde çekişmeye başladılar. Bu kavgalar o kadar önem kazandı ki, başkentte kalan bir komutan diğerlerine üstünlük sağlar korkusu ile kimse başkentten ayrılmamaya başladı. Artık ordu dışarı savaşa gitmiyor, birbirini kolluyordu. Savaşmayan ve gittikçe siyasete bulaşan ordu, kendi gücünün de farkına varmıştı. Abbasiler, bu yeni ordu ile Halifelik makamını güçlendirmek istemişlerdi, ama gelinen yerde, artık Halifeler ordunun kuklasıydılar.

Türklerden oluşan ordunun siyasete karışmasında komutanların kendi aralarındaki çelişkiler, ordunun kendi gücünün farkına varması, komutanların kişisel hırsları etken olmuştu. Zaten profesyonel askerlerin bir süre sonra devletin yönetimini ellerine geçirmeleri veya imparatorları tahta çıkarıp, indirmeleri her devlette, her coğrafyada ve tarihin her kesitinde sürekli rastlanan bir gerçekti. Ancak Türklerde bunlara ilave edilecek ve bizce temel olan bir husus daha vardı. Türkler ordu bir milletti. Yani Türk kabilelerinin halkı aynı zamanda ordusuydu. Savaşan onlardı, kabile meclisinde karara ortak olan onlardı, şefler bu ordunun içinden çıkıp yönetime geliyorlardı. Varlığının başından beri, bu tarihlere gelene kadar, en az dört, beş bin yıldır böyle yaşamışlardı. Tersini bilmezler, bilemezler, düşünemezlerdi.

Abbasi devletinde Türklerden oluşmuş ordu artık siyasete tamamen bulaşmıştı. Halife Mütevekkil'dir. Türk komutanı Vasıf, halifenin oğlu Muntasır ile anlaşarak, 861 yılında Halifeyi ve ona bağlı Türk komutanı al-Feth b. Hakan'ı öldürdü. Muntasır, kukla bir halife olarak tahtta ancak birkaç ay kalabildi. Yerine geçen Mustain, kendi ordusundan kaçarak Bağdat'a sığındı. Türkler Mu'tezi'yi hapisten çıkartarak, Halife ilan ettiler. Bağdat kuşatıldı. Mustain öldürüldü.

Kısa bir süre sonra, Mu'tezi ordunun parasını ödemeyince, saray basılıp, o da tahtan indirildi. Onun yerine geçen Muhtedi'yi de, Türk komutan Musa bin Boğa işkence ile öldürttü. Böylece, Türklerden oluşan köle ordusu, istenileni verememiş ve Abbasi Halifelerinin başına dert olmuştur. Abbasi devletindeki Türklerde ve Türk ordusunda ve Türk komutanlarda tabii ki her hangi bir etnik bilinç söz konusu değildi ama kendi boyuna karşı farklı bir duruş da vardır. Yukarda bahsedilen ordunun, herhangi bir devşirme ordudan görünüşte bir farkı yoktur.

Artık fiili olarak iktidar Memlüklerde, köle Türklerde idi. Onlar tarafından seçilen Halifeler, canlarını kurtarabilmek için Memlüklerin her dediğini yapıyorlardı. Buna rağmen, az önce görüldüğü gibi 3 halife ölümden kurtulamamıştı. Abbasilerin köle ordusu her profesyonel ordu gibi acımasızdı ve kendi köklerinden koparılmış kişilerden oluşmuştu. Daha önce bunun Türk köle askerler içinde böyle olduğundan bahsedilmişti. Ancak yine de köle asker olarak Türklerin diğerlerinden farklı olduğunu kabul etmek gerekir. Başta Cahiz olmak üzere pek çok Müslüman yazar Türklerin doğdukları ülkeye bağlılığını överler. Biz de bu görüşe katılıyoruz.

Müslüman oldun demekle veya Müslüman olmak istemekle hemen Müslüman olunmaz. Din değiştirmek çok ciddi ve nesiller süren bir kültürel değişimdir. Bu nedenle yeni dinlerine tam inanmış olarak din değiştirenler ve onların birkaç kuşak ahfadı, kendi iç çelişkilerini bastırabilmek için yeni dinlerinin en katı ve tavizsiz uygulamacıları ve takipçileri olurlar. Çünkü içlerinden bir şeyler onları daima eski dinlerine doğru çekmektedir ve arada sırada beyinlerinin derinliklerinden çıkan bir his onları çelişkiye sürüklemektedir. Bu nedenle, bu çelişkiyi yok ederek beyinlerini rahatlatabilmek için gittikçe daha fazla yeni dinlerine düşerler. Bu bilerek, istenerek yapılan bir eylem değildir. Beyin kendini rahatlatmak için bunu otomatik olarak yapar.

Din değiştirmeyi isteyerek yapmayanlarda veya din değiştirmiş gibi görünmek isteyenlerde ise doğal olarak bir çelişki ortaya çıkmaz. Onlar yavaş yavaş iki dini de pek kaale almadan yaşarlar. Tabii ilk dinlerine bağlıdırlar ama gösteriş için bile olsa yeni dinlerini önemser görünürler. Esas dinlerini ise pek ortaya çıkarmazlar. Bunun etkisi gelecek kuşaklarda görülür. Eski dine olan bağlılık biterken, çevre etkisi ile yeni dine bir bağlılık başlar. Ama bu, sonraki nesillerde, aşırılığa kaçmayan bir dindarlıktır.

Daha önce de defalarca anlatıldığı gibi Şaman dini 40 – 50 bin yıldır veya daha uzun süredir insanlara hükmetmiş bir dindir. Bulunduğumuz zaman kesitinde büyük çoğunlukla Türkler hala Şaman dinindendirler. Şaman dini ile ilgili mefhumlar beyinlerine, DNA'larına çoktan işlenmiştir. Türklerin Şaman dininin esası olan ata ruhlarına gereken önemi vermemeleri düşünülemez. Bu nedenle köle yapılan ve zorunlu olarak Müslüman eğitimi verilen Türkler, hala atalarına bağlı kalmış olmalıdırlar. Zaten asker olarak yetişecek olanlara, dini eğitimin, yeteri kadar verilmiş olabileceği düşünülemez. Türkler Müslüman ama köle birer savaşçı olarak atalarına yani kabilelerine bağlılıklarını sürdürürler. Bu nedenle Cahiz ve diğer Müslüman yazarların Türklerin doğdukları ülkeye olan bağlılıklarını anlatması doğrudur. Bu bağlılık, boylarına olan bağlılıktır.

Türkleri inceleyen pek çok bilim adamı, Türklerin asimile edilemediğinden bahseder. Hatta derler ki " Ama ondan da çok heyecan veren şey, (Türklerin) asimilasyona karşı dirençleriydi; doğdukları ülkeye bağlılıkları basit bir nostalji olarak görülemez; aksine son derece ürkütücü sonuçlar içerir. Çünkü Türkler için, İslamiyet'in kalbine yerleşmiş olsalar da, topluluğun birbirine bağlılığı Müslüman cemaate aidiyetten önce geliyordu." Von Grünebaum.

Kolay asimile edilip edilememe meselesi tamamen toplumun tutunacak bir dalı olup olmaması ile ilgilidir. Toplumu birleştirip diri tutacak bir ideal, eylem, eğitim varsa ve bunu belli kişiler kültürel olarak besliyorlarsa toplum asimile olmadan yaşayabilir. Dünyaya yayılmış olan Yahudi toplumu, Musevi dini sayesinde varlığını tüm bozucu etkilere karşı sürdürebilmiştir. Daha önce defalarca şahit olunduğu gibi Türk topluluklarının bir kısmı asimile olmuş, bir kısmı ise asimile olmamıştır. Bu konuda bir envanter çıkarılabilse hangisinin ağır basacağı belli değildir. Dolayısı ile genel olarak Türklerin asimile olmadığını

söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Ama Türklerin genel olarak asimilasyona direnebildiklerini söylemek mümkündür. Türkler bu direnci her şeyden önce dillerinin büyük çekiciliğine borçludurlar. Daha sonra ise içlerine yer etmiş olan Şaman dini inançları gelir. Tabii kişisel kuvvet ve savaşçılıklarının da bunda büyük payı vardır. Büyük özgüvenleri, onların çoğunluğa karşı dayanmasını sağlar.

Müslümanlıkla tanışan Türkler asimile olmaya direnmişlerdir. Ancak bu direnç çok uzun sürmemiştir. Az sonra görüleceği gibi, kısa süre içinde Türkler her yerde İmparatorluklar kurarak, Müslüman dünyanın denetimini ellerine geçireceklerdir. İmparatorluklar kurulduktan sonra da artık etraflarında direnecek bir şey kalmamıştır. Onlar da kendilerini asimile edemeyen kültürü değiştirmeye başlarlar.

İşte Müslüman toplumun IX. Yüzyılda derinlemesine dönüşüme uğramasını Türklerin etkisine bağlamak gerekir. Görüleceği gibi, Türkler Şeriata rağmen hukuku değiştireceklerdir. Sosyoloji, teoloji, mimari, resim sanatı gibi her alanı kapsayan bir dönüşüm gerçekleşecektir.

Biz tekrar olayların akışına geçersek, Bağdat'ta iktidar mücadelesi yapılırken, bilindiği gibi 861 yılında, Yakup adlı eski bir bakır işçisi, başkaldırarak Seistan'a egemen olmuştu. Hatta kuvvetlenerek iyice büyümüştü. 864 yılında Hazar denizinin güneyinde Hasanoğulları devleti kuruldu. Bu Şii bir devletti. Hasanoğulları 928 yılına kadar yaşadı ve toprak düzeninde köylüler lehine epey düzeltme yaptı. Ceyhun'un ötesine 819 yılından beri Samanoğulları hakimdi. 875 yılında, Samanoğlu ailesinden Nasr, Buhara'yı ele geçirerek genişledi ve bölgenin bağımsız egemeni durumuna geldi.

Abbasi köle ordusunun sonuçları artık iyice trajik oluyordu. Saray, güçlenen Türk komutanları vali atayarak merkezden uzaklaştırmaya çalışıyor, komutanlar da mali kaynaklara sahip olmak için bunu istiyorlardı. 868 yılında komutan Bayakbak'a Mısır verildi. Ama daha önce anlatıldığı gibi, Bayakbak başkentten ayrılmayı istemedi. Mısır'a yerine vekil olarak, adamı Tolonoğlu Ahmet'i yolladı. Ahmet'in babası, dokuz Oğuzlardan bir köle askerdi. Ahmet iyi eğitim görmüş, önemli görevlerde bulunan, bestekar ve şair bir kişiydi. Şiirlerini Arapça ve Türkçe yazıyordu, her iki dili de ustalıkla kullanırdı. Eylül 868 tarihinde Fustat (Eski Kahire) vardı. Burada kısa bir süre içinde mevcut yöneticiler ile anlaşmazlığa düşerek, tüm yetkileri kendinde topladı. İyi bir iktisatçı ve örgütleyiciydi. Vergileri azaltmakla birlikte, vergi gelirlerini beş katına yükseltmeyi başardı. Ancak, Mısır'ın harap haline bakıp, topladığı paraların pek azını Bağdat'a yollamaya başladı. Komutan Ahmet, Mısır geliriyle yine köle kökenli olan bir ordu kurdu. 868 yılında, bağımsızlığını ve Tolunoğulları devletini ilan etti. Tolunoğulları devleti 905 yılına kadar egemenliğini devam ettirdi. Tolunoğlu devleti Abbasi halifeliğine bağlı bir krallık olarak hüküm sürmüştür. Tolunoğulları zamanında Mısır'ın itibarı o kadar yükselmişti ki Ahmet'in Samaralı bir köle hanımdan olan oğlu ile Halife'nin kızı evlendiler. Bu düğün o güne kadar görülmemiş ihtişamda yapılmış bir düğündü. Tolunoğulları Sünni idiler ve bu bakımdan da Bağdat'taki halife ile aralarında bir çelişki yoktu.

Ahmet 884 yılında öldükten sonra ahfadı Mısır'a hükmetmeye devam ettiler. Mısır bu sırada Suriye, Lübnan, Filistin, Kilikya ve Bingazi'yi de ele geçirerek genişledi.

Tolunoğlu devleti ile birlikte, köleleştirilen ve zalim vergiler altında ezilen Mısır için yeni bir dönem açılmıştı. Mısır Ptolemaioslardan beri ilk defa bağımsız oluyordu. Sadece bağımsız olmakla kalmıyor aynı zamanda Ortadoğu politikasında aktif bir duruma geliyordu.

Bu sırada Basra'daki bataklık arazideki geniş şeker kamışı tarlalarında, Doğu Afrika'dan getirtilmiş kara derili köleler çalıştırılıyordu. Bunlara " zenc " denirdi (Afrikalılar için kullandığımız zenci lafı buradan gelir). Çalışma koşulları çok ağırdı, 868 yılında ayaklanma çıktı. Bu köle ayaklanmasının başında Ali soyundan geldiği iddia edilen Ali bin Muhammed vardı. Ayaklanma bastırılamadı. İsyancılar kendilerine kaleler yaptılar, etrafa akınlar düzenlediler. Bağdat Basra ticaret yolu kesildi. Köle ayaklanması şeklinde başlayan hareket Şii bir şekil almıştı. İsyan ancak 15 yıl sonra, 883 yılında bastırılabilindi. İsyan sırasında bazı Abbasi birlikleri isyancıların yanına geçmişti. İsyanı bastıran Türklerdi. Bu isyanın bastırılması da göstermişti ki Türklerden Kurulu birlikler, bütün mahsurlarına rağmen, hala tek işe yarayan kuvvetlerdi.

Abbasi devletinde meydana gelen bütün bu parçalanma ve çözülme, merkezin vergi gelirlerini iyice azaltmıştı. Diğer yandan, ülkenin bütünlüğünü korumak için orduya daha fazla ihtiyaç vardı. Bu da ordu giderlerini arttırıyordu. Gelirlerin yarısı orduya gidiyordu. Gelirler azaldıkça, maaşlar ödenememeye başlandı. Bu durumda, komutanlar mali kaynakları kullanabilmek için özerk eyalet komutanlıkları istemeye başladılar. Tolunoğullarında gördüğümüz gibi komutanlara eyaletler verilmeye başlandı. Ücretlerin ödenmesi zorlaştıkça, ufak rütbeli subaylar da maaş alamaz oldular. Onlarda da arazi istekleri başladı. Hazine de toprak vermekten başka çare bulamıyordu. Ancak devletin elinde katai olarak dağıtılacak kamu arazisi kalmamıştı. Bunun üzerine, askeri şeflere haraç arazisinden pay dağıtılmaya başlandı.

Seyyidler

10 cu İmam Ali el-Hadi 868 yılında öldü. 11 ci İmam olarak, Hasan el Askeri Ali bin Muhammed Cevat kabul edilmiştir. Abbasiler, Hasan el-Askeri'nin baş kaldıracağından korktuklarından onu Samarra kentinde oturmak zorunda bırakmışlardır. Hasan el-Askeri, Samarra'da çok genç yaşta, 873 – 874 yılında ölmüştür. Ölümünden sonra oğlu Muhammed el-Mehdi bin el-Hassan 12 ci İmam olarak kabul edilmiştir.

Muhammed el-Mehdi, son İmamdır. 12 İmam Şiilerine göre, Muhammed el-Mehdi, babasının ölümünden sonra Samarra'daki evlerinde serdaba (yeraltı odası) girerek, saklanmış ve Şii topluluğunu buradan yönetmeye başlamıştır. Bu dönem 940 yılına kadar sürmüştür. Buna " gaybubet-i suğra " dönemi denir.

940 yılından sonraki döneme " gaybubet-i kübra " denir. Muhammed el-Mehdi'nin halen yaşadığına ve ahir zamanda yeryüzüne döneceğine inanılır.

12. İmam ile birlikte yönetimin meşruluğu konusunda Şiilerin görüşü netleşti. Meşru bir yönetim ancak, Muhammed el-Mehdi'nin müçtehitler aracılığı ile vereceği görevle olabilirdi. Bunun dışındaki yönetimler meşru sayılamazdı. Bu görüş, potansiyel bir başkaldırı olasılığı içeriyordu. Buradan mollalar ve molla hiyerarşisi çıktı. Ayetullah, Hüccetullah, Ayetullah-ı Uzma gibi bir molla hiyerarşisi oluştu.

Şiilerde İmam Mehdi adına içtihatta bulunma yolları açılmıştı. Şiiler, Sünnilere göre daha dinamik, daha bir birbirine bağlı davranır oldular. İbn Haldun'un kullandığı tabirle " asabiyesi " yüksek bir toplum oluştu. Kerbela'dan beri Şiiler, kendilerini " zulme karşı çıkan " bir topluluk olarak tanımlıyorlardı. Şimdiden sonra ise, onlara, zalimin kim ve zulmün ne olduğunu söyleyebilecek, yaşayan otoriteleri vardı.

Zeyd isyanı, Zeyd'in çocuk ve torunlarının başına gelenler, son İmamların çektikleri, Ali soyu için Horasan ve Batı Türkmenistan'ı daha emniyetli kılıyordu. Ali soyundan geldiği kabul edilen Seyyidler, Horasan ve Türkmenistan'a göçmeye başladılar.

Seyyidler Anadolu'ya da geldiler. Zeyd soyunu Anadolu'ya taşıyanların Zeyd'in oğlu Hüseyin-i Züd-dema'nın torunu Muhammed-il Aksasi'nin oğlu Ali-yyül Medeni olduğu ifade edilmektedir. Kuvvetli bir olasılık ile Muhammed-il Aksasi 815 yılındaki bir Zeyd'i ayaklanması sırasında ölmüştü. Ali-yyül Medeni (şehirli) uzun süre Medine'de kaldıktan sonra, ailesi ile birlikte gizlice Malatya'ya hicret etti (830). Malatya o sıralar bir sınır şehriydi.

Papa Patrik Çelişmesi

Doğu Roma İmparatorluğunda Makedonya hanedanını başlatan Basileios İmparatordu. 869 yılında Constantinopolis'le, aralarında Papanın temsilcilerinin de bulunduğu bir konsil topladı. Konsil Photios'u Patriklikten alıp, yerine İgnatios'u getirdi. Amaç, hem halkın güvenini kazanmak ve hem de Papa ile bozulan ilişkileri düzeltmekti. Başlangıçta, Basileios dini işlerde Papa'ya bağlı imiş gibi bir görüntü veriyordu. 869 yılında Constantinopolis'te deprem oldu. Basileios batı yarım kubbesi yıkılan Ayasofya'yı onardı.

Papa ile arasını düzelten, Adriyatik denizinin doğu kıyılarına hakim olan Doğu Roma İmparatorluğu artık, Sicilya'ya müdahale etmeyi düşünebilir hale gelmişti. Basileios, Papa ile ve Frank kralı II. Louis ile ittifak yaptı. Bu sırada, 870 yılında, Abbasiler Malta adasını ellerine geçirdiler. II. Louis de Bari kentini ele geçirdi. Bari'nin Franklarca alınması Basileios'un hoşuna gitmemişti, Ama ittifak bozulmasın diye sesini çıkarmadı. 873 yılında Beneventum prensi, II. Louis'e baş kaldırarak, Doğu Roma tabiiyetine geçti. II. Louis'in ölümünden sonra, Beneventum prensi sayesinde Bari yine Doğu Roma'ya geçti (876).

Basileios, Anadolu cephesinde de başarılıydı. Kayınpederi Christophoros 872 yılında Paulikianlara (Pavlaki, Paulicien, Pavlikian) karşı büyük bir zafer kazandı. Paulikianlar kan içinde boğuldular. Bu zaferin sonunda bir onarım merkezi olan Tefrike Doğu Roma'nın eline geçti. Bu yenilgiden sonra Paulikian hareketi bitmedi, Anadolu ve Balkanlara yayıldı. Balkanlarda Bogomil hareketinin kaynağı olacaktır. İleride Pavlaki ile Baba İshak ve Bogomil ile Şeyh Bedrettin hareketleri arasındaki ilişkiler üzerinde durulmaya çalışılacaktır.

Danimarka gemi kalıntısı

İskandinav ülkelerinde insanlar kabileler ve boylar şeklinde birbirinden kopuk yaşıyorlardı. İskandinav ülkeleri içinde en kalabalık olan Danimarka siyasi birliğini sağladı. Bu Danimarka'nın ilk siyasi birliğiydi. Başına bir kral geçti.

872 yılında, Kuzeybatıdaki okyanusun dağlık bölgesindeki dağınık kabileler de toplandılar ve siyasi bir birlik oluşturdular. Güzel Saçlı Herald kral oldu ve

bir kraliyet hanedanı kurdu. Bunlara kuzey insanları (Norveçliler) dendi.

İşte Vikingler bu iki ülkeden yani Danimarka ve Norveç'ten çıktılar. Bunlar tüm Avrupa'yı yağmalayacak, İngiltere'nin kuzeydoğusunu, İrlanda ve Normandiya kıyılarındaki nüfusu değiştireceklerdi.

873 yılında Basileios'un kendisi Anadolu seferine çıktı. Zibetra ve Samsat'ı aldı, ama Malatya'ya yaptığı seferde yenildi. Bundan sonra ağır da olsa, Doğu Roma Anadolu'da ilerledi. Sonunda Toros geçitlerini kontrolü altına alabildi.

Bir ara Doğu Roma donanması Kıbrıs'ı ele geçirdi. Ama buna karşılık, 878 yılında 9 aylık kuşatmadan sonra Sirakuza'yı Araplar aldılar. Doğu Roma İmparatoru Basileios, İtalya'ya yönelik tasarılarını gerçekleştirmek için, Charlemagne'ın torununun oğlu olan Frank İmparatoru II. Louis ile görüşüp anlaşma yoluna gitti. Lombardların egemenliğindeki Beneveto Düklüğü'nün yardımıyla, Doğu Roma'nın İtalya'nın güneyindeki konumunu güçlendirdi. Nikephoros Phokas kumandasındaki Doğu Roma ordusu güney İtalya'da duruma tam anlamı ile hakim oldu.

Bu sırada, Bulgaristan'da Roma kilisesine olan bağlılık artıyordu, Basileios, Bulgaristan'ın tekrar Constantinopolis Patrikliğine bağlanmasını sağladı. Bunu yaparken de eski patrik Photios'a haksızlık yaptığını anladı. Photios'u saraya aldırdı ve çocuklarına hocalık ile görevlendirdi. Bu sırada, Patrik İgnatios öldü, yerine Photios tekrar patrik oldu. 879 yılında da toplanan bir konsil, Photios üzerindeki aforoz kararını kaldırdı. Bu konsil ayrıca, Papanın diğer kardinaller gibi biri olduğuna ve herhangi bir önceliği bulunmadığına, dünya kiliseleri üzerinde bir otoriteye sahip bulunmadığına karar verdi. Doğu Roma Kilisesi Papaya tekrar cephe almıştı. Bu sırada Papa 8. İoannes idi. O da, Photios'u tekrar aforoz etti.

Basileios, iç siyasetinde yumuşak ve adildi. Köylüleri ve ufak zanaatkarları sömürerek, onları sefalete iterek zengin olan herkese karşı cephe aldı. Asillere ve büyük arazi sahiplerine karşı sert önlemleri yürürlüğe soktu. Bürokrasinin ve devlet memurlarının halka baskı yapmaması için memurları denetlemeye çalıştı. Ülkede adaletin iyi işlemesi için, kanunların tekrar ele alınması gerekiyordu. Kronolojik bir şekilde düzenlenmiş yeni ve eski yasaları içine alan bir kodeks hazırlanmasını istedi. Ama bunun hazırlanması çok uzun bir zamana ihtiyaç gösterecekti. Onun için kodeks yerine bir hukuk el kitabı " prokiron " hazırlattı.

Prokironda medeni hukukun esas kuralları, çeşitli suçlara verilecek cezalar tam bir liste olarak bulunuyordu. Basileios, İmparatorluğunun son yıllarına doğru " Epanagoge " adı taşıyan yeni bir kanun gurubu hazırlattı. Bu, Basileios zamanında toplatılan kanunların bir nevi giriş bölümüydü.

İkta Sistemi

Yeni profesyonel ordu Abbasilere eskisinden çok daha pahalıya mal oluyordu. İktidarını bu orduya dayamış olan Halife için ordunun varlığı yaşamsal önemdeydi. Hazine ise, daha önce görüldüğü gibi, artık bu ordunun giderlerini karşılayamıyordu. Paralarını düzenli alamayan askerler, düzenli gelir istiyorlardı.

O zamana kadar, hükümdarın koruduğu kişilere toprak ve toprağın geliri dağıtılıyordu. Bir tarihten sonra bu tahsis sadece askerlere yapılır oldu. Ancak devletin elindeki dağıtılabilir topraklar sınırlıydı. Eskiden dağıtılmış olanlar ise varislerinin eline geçmişti, bu topraklara dokunmak da imkansızdı. Çözüm olarak, özel mülklere ait devlet gelirinin askerlere bırakılması uygulamasına başlandı. Yani belirli toprakların vergisi ve toplama hakkı askerlere verildi.

Aslında küçük askeri şeflere verilen, haraç arazisinin vergisiydi. Askeri şef köylüden haracı alıyor, buna karşılık merkeze öşür ödüyordu. Aradaki fark, askeri şefe kalıyordu. Bazen de subaylara, belli bir bölgenin vergisini toplama ayrıcalığı veriliyordu. Subaylara yine topladığı ile verdiği arasındaki fark kalıyordu. Bu sisteme “ ikta “ dendi.

İkta sahibi subayları bölgelerinden alacakları gelirden başka bir şey ilgilendirmiyordu. Dolayısı ile bölgenin geliri düşer düşmez bunlar kendilerine yeni bölgeler tahsis edilmesini istiyorlardı. Böylece, bölgelerle subaylar bütünleşemediler. Bu devletin de işine geliyordu. Bölgelerde veraset yolu ile geçen bir ikta sistemi oluşamıyordu. Sistem, Avrupa’da olduğu gibi bir senyörlük yapılanmasına yol açamıyordu.

Bununla beraber, ikta sisteminin zenginleştirdiği subaylar arasında zenginlikten gelen bir ayrıcalıklı durum da oluşmadı değildir. Buradan ortaya yeni bir mekanizma çıktı. Buna “ emirülümera “ yani emirler emiri dendi. Bağdat veya Samara’da bulunan ordu komutanı en büyük emirdi. Emirin kendi askerlerini besleyebileceği bir eyaleti vardı. Ondan sonra, bir alt kademe emirler geliyorlardı ki, onlar baş emire bağlıydılar ama kendi askerlerini besleyecek toprakları vardı. Daha sonra da silsile içinde ikta sahibi emirler geliyordu.

Sonuçta, elinde askeri olan ve bir güce kumanda eden, gücüne bağlı olarak büyük veya küçük bir emir oluyordu. Böylece, askeri şeflikten başlayan bu durum, biraz değişerek, askeri olan herkesi içine alır bir tarza dönüştü. Yani şansı yaver giden her maceracı bir emirlik kurabilir hale geldi.

Emirlik sistemi Abbasi halifeliğini kukla durumuna sokunca, Vezirlik müessesesi güç kazandı. Vezir geçmişte Halifenin adamı ve yardımcısı idi. Şimdi ise, tüm idari servislerin baş yöneticisi haline gelmişti. Artık Vezirin halifenin adamı olması gerekmiyordu. Vezir, katiplerin arasından seçiliyordu ve bu sınıfın gücünü taşıyordu. Her vezirin kendine bağlı katip tayfası vardı. Vezirler iktidara kendi katipleri ile gelir ve kendi katipleri ile giderlerdi. Vezir değiştirmek demek, tüm idareyi değiştirmek demekti.

Ortaya üçlü bir güç dağılımı çıkmıştı. Askeri gücü elinde tutan Emirler, idari ve yürütme gücünü elinde tutan katipler ve onlar arasından çıkan vezirler, adli ve dini gücü elinde tutan ulemalar. Tabii ki bu üçlü yapı içinde iş birlikleri, ittifaklar olacaktı ve öyle de oldu. Ancak her şeye rağmen, vezirler büyük bir tehdit altındaydılar. Hem Halife ve hem de askeri şef, ondan sürekli para istiyorlardı. Bu para bulunamaz ise, olan vezire oluyordu. Vezirin bütün mal varlığına el konuluyordu. İşten el çektirilen vezir, malını mülkünü de kaybediyordu.

İkta sisteminin uygulanışı tüm İslam topraklarında tam yukarıda anlatılan gibi olmasa da, Orta Doğu ve Batı İran'da tam anlatılan gibi oldu. Bu da devlete ve köylülere felaket getirdi. Devlet pratikte topraklar ve gelirleri üzerindeki denetimini yitirdi. Köylülerin yeni sahipleri, toprak işlerinden anlamıyorlar ve tüm amaçları zenginleşmek oluyordu. Daha önce de anlatıldığı gibi, mülkün yoksullaşması da onları ilgilendirmiyordu. Eskisini bırakıp, yenisini alıyorlardı. Buradan bir askeri aristokrasi doğdu. Bu askeri aristokrasi giderek yönetime karışmaya başladı. Komutanlar, kendi başlarına büyük senyörler olup çıktılar. Bu da İslam İmparatorluğunun birliğini tehdit etmeye başladı. Tehlikeyi görüp, karşı çıkmaya çalışanlar ise karşılarında askerin silah gücünü buluyorlardı.

Batı Avrupa'da Toprağın işlenmesi

Güney Avrupa tipi tarlalar

Açık tarla

Bütün Batı Avrupa'da toprağı ekme usulleri aynı değildi. Sürülebilinir toprak tabakasının ince, otlakların cılız olduğu Güney ülkelerinde toprak Roma hukukuna göre sahiplenilmişti. Yani toprak sahibi toprağı istediği gibi ekip, biçebiliyordu. Tarlalar birbirinde farklı büyüklük ve şekildeydi. Toprakta karasaban (tekerleksiz sapan) kullanılıyordu. Karasabanın toprağı sürmesi hafifti, kaması toprağa az girerdi. Toprağı iki yıl ekip, bir yıl nadasa bırakmak çok eski zamanlardan beri adet edinilmişti.

Kuzeyde ise ekilebilir toprak tabakası daha kalın olduğundan verimsizleşme süresi daha uzundu. Tekerlekli sapan kullanılıyor, sapanın kaması toprağa çok daha derin giriyordu. Kuvvetli topraktaki bu sapanı sürebilmek için 2 öküz gerekiyordu. Ancak köylülerin 2 öküzü pek olmuyordu. Bu nedenle aileler öküzlerini sürme işi için bir araya getiriyorlardı.

Kuzeyde mülk sahibinin hakları sınırlıydı. Bunu töreler belirlemişti. Her ailenin aşağı yukarı eşit miktarda toprağı vardı. Ama bu topraklar bir parça halinde değildi. Köy arazisinin çeşitli bölgelerine yayılmış, sayısı bazen yirmiyi, otuzu bulan çok sayıda parçadan oluşuyordu. Her parça dikdörtgen biçimindeydi. Genelde sapanın dönebilmesine göre düzenlenmiş 20x200 metrelik parçalardı. Komşu parseller birbirinden sürme tekniğinden gelen hafif bir kabartı ile ayrılırdı. Parsellerin ufak yüzleri ulaşımın sağlandığı bir yola bakardı. Çayırlar, bağlar ve sebze bahçeleri bu söylenen düzenin dışında kalırdı.

Komşu bütün parseller aynı zamanda ekilip, biçilirdi. Ekimler 3 yıla bölünmüştü. İlk yıl buğday, ikinci yıl arpa, yulaf, çavdar ekiliyordu. 3. yıl ise toprak sürülerek nadasa bırakılıyordu. Tarlaların etrafı çit veya duvarla birbirinden ayrılmazdı. Ürün kalktıktan sonra

veya nadasa bırakılan topraklarda köyün bütün hayvanları otlayabilirdi. Bu açıdan toprak tüm köyün gibiydi.

Açık tarla (openfield) denen usul Kuzey Fransa, İngiltere ve Almanya'nın her yerinde yaygındı ve Rusya'ya kadar bütün Doğu Avrupa'ya da yayılmıştı. Bu sistemin ne zaman ve nasıl oluştuğu bilinmemektedir. Kuvvetli bir olasılıkla kabilenin eşit üyelerine eşit toprak dağıtmak isteğinden yola çıkılmış olsa gerektir. Bu sistem eski Roma ülkelerinde hiç kullanılmadığına göre büyük toprak sahiplerinin toprağı kiralaması ile ilgili değildir.

IX. yüzyıldan itibaren gelişmiş yerlerdeki topraklar artık çok büyük topraklar şeklinde bir elde toplanmıştı. Bunlar villa veya büyük topraklardı. Germain de Pres manastırı kayıtlarına göre 818 yılında arazisi küçük parçalara bölünmüştü. Bunların her biri bir kiracı ailenin elindeydi. Ailelerin bir evi, bahçesi, tarıma elverişli toprağı ve hayvan otlatma hakkı vardı. Bu topraklara Latince" indominicata " (sahibe ait) deniyordu. Arazinin ailelere verilmemiş bölümünü sahip elinde tutuyordu ve bu topraklar hizmetkarlar ve angarya yardımı ile ekiliyordu.

Kiracılar kiralarını tahıl, domuz, tavuk, yumurta, keten veya kenevir olarak öderlerdi. Ödemede para çok az kullanılırdı. Ayrıca kiracılar angaryaya iştirak etmek zorundaydılar. Bu angaryalar içinde mülk sahibinin topraklarında otları ve ekinleri biçmek, harmanlamak, hasat yapmak, hasadı ambara almak, hendek ve parmaklıkların bakımını sağlamak, taşıma yapmak için araba kullanmak, mektup götürmek vardı.

Yukarıda anlatılan toprak rejiminin ne süre kullanıldığını ve tam olarak kullanılma sınırlarını bilmiyoruz. Yine bu rejimde söz konusu olan serf ve hür insan oranları da net olarak belli değildir.

Uygurlar Yerleşiyor

Doğudaki Türklere geri dönersek, Doğudaki 13 Uygur boyu, Kırgızların amansız takibi, Çin garnizonlarının saldırısı, açlık, derken yok olup gittiler. Pek çok Uygurlu Kırgızlarca köle yapıldı. Batıya giden 15 Uygur boyu ise, ikiye ayrıldı. Bir bölümü Türkistan'a gitti, bir bölümü Tibet'e sığındı. Bu 15 boy kendilerine Mengli adlı bir Kağan seçtiler. Doğudaki kıyımdan kaçabilen Uygurlarda Mengli Kağana katıldılar.

Türkistan'da, Çang Yi-ç'ao adlı soylu bir Çinli, Tibet'e karşı ayaklandı. " Ödeve bağlılık ordusu " adı ile örgütlenerek, Hami ve Turfan bölgelerini ele geçirdi. Çang Yi-ç'ao, Çin ile sınırdaş bulunmayan ama Çin'e bağlı bir bölge kurmuştu. Mengli Kağan, " Ödeve bağlılık ordusuna " katıldı ve Çin'den " Uluğ Tengri de Kut Bulmuş Alp Külüg Bilge Kağan " unvanını aldı. Mengli Kağandan sonra Kağan olan Bugu, Çin'le aynı siyaseti devam ettirdi. 865 yılında, Uygurlar Tibet ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak Turfan, Başbalık, Kuça, Hami çevresine yerleştiler. 870 civarında da Kansu'da Kan-çou'yu bir Uygur merkezi haline getirdiler.

Yazın çok kurak olan Turfan ovası, yeraltı suyunun zenginliği nedeniyle, verimli bir tarım alanıdır. Açılan kuyularla, tarım için gerekli su sağlanır. Uygurlar bu topraklara yerleşerek, tarıma başladılar. Tabii, tüm Uygurların birden yerleşerek tarım yaptığı söylenemez. X yüzyılda bile göçebe yaşamı terk etmemiş Uygurlara rastlanmıştır. Uygurlar ve özellikle Başbalık'ta yerleşenler, zanaatkarlıkta da çok ustalaştılar.

Yerleşik düzene geçen Uygurlar, Mani dininin de etkisiyle, barışçı bir toplum hüviyeti kazandılar. Buradaki barışçı bir hüviyet kazandılar lafını savaşmayı unuttular anlamına almamak gerekir. Söz konusu olan Uygurların saldırgan niteliklerinin törpülendiğidir. Hiçbir din veya sosyal olgu DNA lara işlenmiş olan nitelikleri hemen yok edemez. On binlerce yılda oluşan özelliklerin değişmesi içinde herhalde on binlerce yıl gerekir. Hatırlanacağı gibi Uygurlar göçebe iken, Mani dinini kabul etmeleri Çin için yeni bir korkutucu neden olmuştu. Çin, Buda dininden başka dinler hakkında takip edeceği siyaset konusunda, Uygur Hakanının Mani dinine inananlar konusundaki koruyucu siyasetini hesaba katmak zorunda kalmıştı. Ancak Uygurlar Kırgızlar tarafından yıkıldıktan sonra, Çin, Çin sınırları içindeki Buda hariç diğer dinleri ve bu meyanda Mani dinini kovuşturmaya başlayabilmişti.

Uygurlar Doğu Türkistan'a yerleştikten sonra Çin devletini korkutmaya devam etmişlerdi. Bu korkutma etkisi her ne kadar göçebe oldukları zamandaki kadar olmasa bile, yine de Çin tarafından hesaba katılan bir etkiydi. Uygurlar Doğu Türkistan'a geldikten sonra da yabancı ülkelerdeki dindaşlarını silahla savunmaya ve korumaya devam etmek istemişlerdir. Bu hala savaşçı vasıflarını kaybetmedikleri anlamını taşımaktadır. Bununla birlikte yerleşik Uygurların ana siyaseti savaş değil barış olmuştur. Çin ile bağlılık ve haraç verme esasına dayalı iyi ilişkilerini sürdürdüler. Ancak artık haraç veren Çin değil, Uygurlardı.

Çinin Bilime Katkıları

Çin Kaya heykelleri

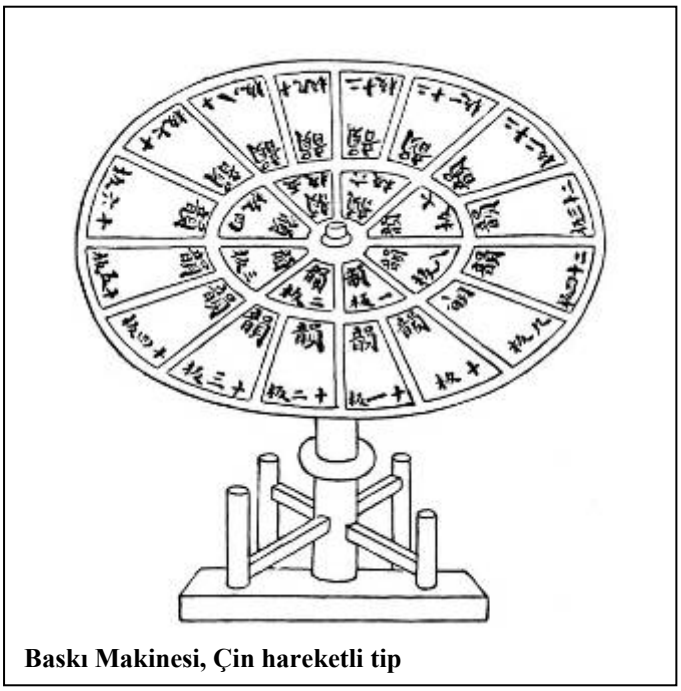

Kağıt Yapımı

T'ang hanedanının son yüzyılındaki en önemli problemi, vergiden muaf tutulan büyük toprak lordlarının oluşmasıdır. An Lu-shan isyanından sonra yılda iki kere toplanmaya başlayan vergileri verecek gücü kalmayan köylüler, ya bu toprak lordlarının himayesine girmeye başladılar veya haydutlukla geçimlerini sağladılar. Nihayet, 870 yılında, merkezi Çin'de, köylüler, Huang Ch'ao liderliğinde isyan ettiler.

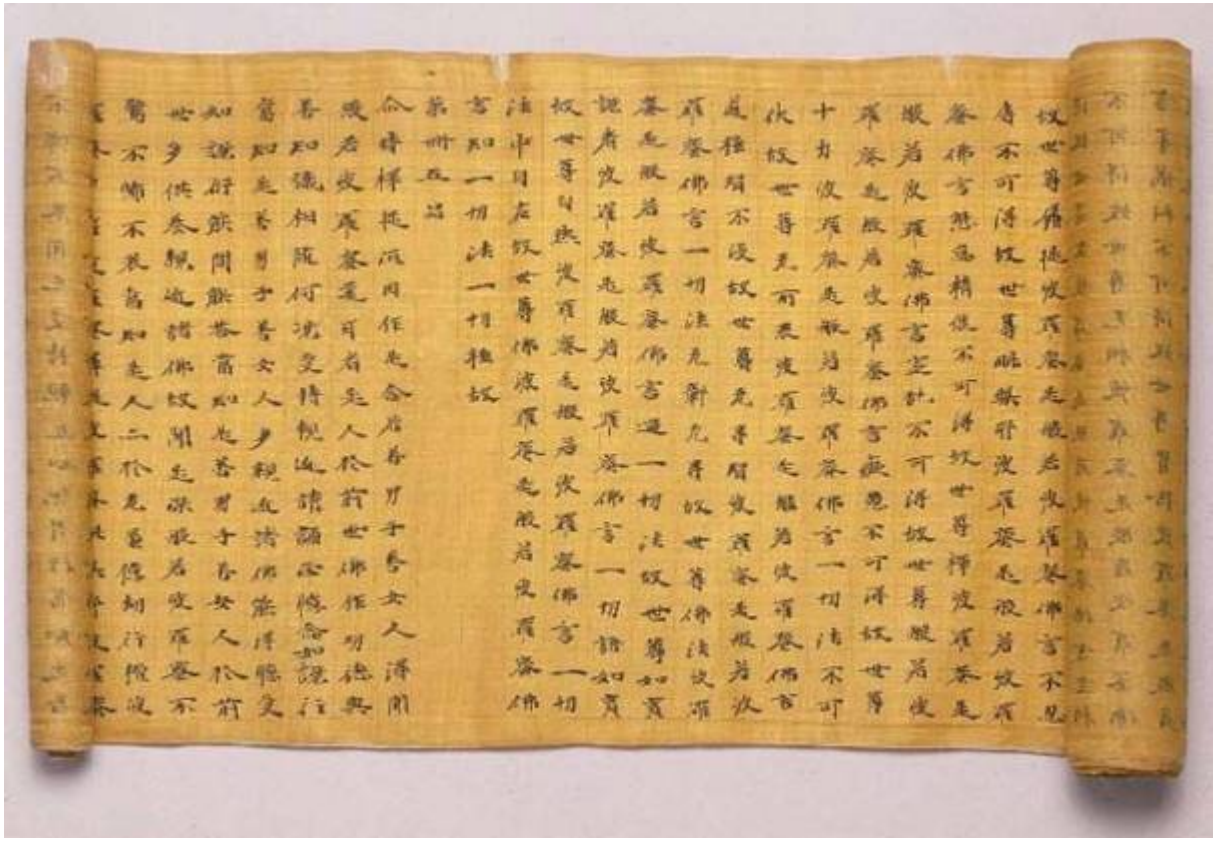
881'de Huang Ch'ao isyancılarının sayısı 600.000 ulaşmıştı. Başkenti yıktılar, imparator doğuya, Lu-yang'a kaçtı.

T'ang döneminde Budist etkisi artmıştır. Bu etki, özellikle heykel ve oymacılık sanatlarında görülür. Çin'in kuzeybatısındaki kaya mabetlerinde çok güzel örnekler vardır. Bu dönemde, kağıt yapımı iyice gelişmiştir, baskı icat edilmiştir. Matbaanın icat edilmesiyle birlikte kitap ticareti hızla gelişti. Matbaayı hızla geliştiren Çinliler resim basmak için tahta bloklar hazırladılar. Bu baskı bloklarını bir sanat eseri olarak hazırlıyorlardı. Örneğin bitkilerin tür listelerini yaptılar ve bitkilerin resimlerini içeren eserler bastılar. Bu resimler,

tıpkısının aynısıydı. 868 tarihinde, Buda sutraları yani Buda söylevleri de basıldı. Bundan sonraki 2 yüzyıl içinde ise, Konfüçyus'un klasikleri ve Taoist kanunların tümü basıldılar. Matbaa, Çin'den dünyaya yayılmaya başladı. XI. yy. gelindiğinde, Kuran'ın bazı cüzleri Kahire'de basılmıştı bile. Avrupa matbaa ile 1377 de tanıştı ve ilk basılan şey oyun kağıtları oldu

Baskı Makinesi, Çin hareketli tip

Sutra baskısı

Mahayana Buda

T'ang dönemi, Çin'in teknolojide diğer medeniyetlerden ileri geçtiği dönemdir. Gemi yapımında ve ateşli silahlarda önemli gelişmeler kaydedilmiştir. T'ang döneminde çok iyi şairler de yetişmiş, şiirler yazılmıştır.

Basılı ilk kitap

Çinlilerin dünyaya en önemli armağanları manyetik pusuladır ve bu buluşun öyküsü oldukça ilginçtir. Bu buluş M.Ö. 2000 yıllarında kullanılan kehanet kemiklerinin MÖ III yy lar da kehanet tahtaları haline gelmesi ile başladı. Devletin resmi görevlisi olan kahinlerin kullandığı bu tahtalar başlangıçta iki disk halindeydi. Göğü temsil eden disk üstteydi ve yeri temsil eden alttaki diske bir mil ile bağlıydı ve diskler bu mil etrafında dönebilmekteydi. Göğü temsil eden diskin üstünde takımyıldızlar vs… gibi objeler kazılarak belirtilmiş ve her iki disk de 15 er derecelik açılarla bölünmüştü. Sembolik anlama sahip ve çeşitli maddelerden yapılmış objeler bu tahtanın üstüne atılarak pozisyonlarına göre kehanet ve yorumları kahince yapılırdı. Bu objelerin en önemlisi olan sembolik bir parça vardı ki kaşık şeklinde idi ve Büyük Ayı takımyıldızını temsil ederdi. MS ilk yy la gelindiğinde bu kehanet kaşığı üst diskin üzerinde yerini aldı ve mil çevresinde daha kolay hareket edebilir özelliğe erişti. Çinliler diğer birçok medeniyette olduğu gibi magnetit denilen bir cins demir oksitli taşın demiri çekme özelliğini fark etmişlerdi. Sihirli güçlerle ilişkisi olduğuna inandıkları bu özelliği kehanet tahtalarında kullandılar. Kehanet tahtalarının parçalarını ve kaşığı bu mıknatıs taşı olarak ta bilinen maddeden yapmaya başladılar. Artık gökyüzünü temsil eden diskin üzerinde ve mile bağlı olan, oldukça incelmiş bir şekilde yapılan bu kaşık sihirli bir güçle hep aynı yönü gösteriyordu. Kaşığa güneyi gösteren kaşık denildi, çünkü sapı güneyi gösteriyordu. MS ilk yy da kaşık gittikçe bugünkü pusula iğnesi görünüme yakın bir şekil aldı.

MS altıncı yy la gelmeden Çinliler küçük demir iğnecikleri manyetik özellikli mıknatıs taşı üstünde döverek onlara manyetik özellik kazandırdılar. On birinci yy.da da demiri kızıl dereceye kadar ısıtarak ve kuzey güney doğrultusunda tutup soğutarak, demire manyetik özellik verebilmeyi başardılar. X yy da Çinli gemiciler manyetik pusulayı kullanmaya başladılar. XI. YY da Çin'de bu kullanım yaygınlaştı. Avrupa ise, bundan en az 100 yıl sonra, pusula ile tanışabilmiştir.

İlkel pusula

Çin'de Taocuların deneysel çalışmalara ve simyaya, inançları gereği özel bir ilgileri olduğundan söz etmiştik. Taocu rahipler kimyanın gelişmesine katkıları küçümsenmeyecek insanlardır. Neolitik çağlarda kullanılan ve özel pişirme kapları olan " li " den esinlenerek ve onu geliştirerek modern imbiği icat ettiler. Damıtılan maddeleri ani soğutabilecek düzenekler yaptılar. Böylece alkolü elde edebildiler. Kimyada birçok çağdaş bilgiyi Çinlilere borçluyuz. Eriyikten metal elde etmeği başardılar. Örneğin bakırı çözeltisinden çöktürebiliyorlardı. Normal şartlarda çözünmeyen maddeleri çözmek için seyreltik nitrat asidini kullandılar. Bu işlem sonunda potasyum nitratı (güherçile) elde ettiler ve bunu odun kömürü ile (karbon) ve kükürtle karıştırarak barutu yaptılar. Taocular ölümsüzlük iksirinin peşinde idiler ve barut sonsuz deneylerinin birinin tesadüfi sonucu idi. Önceleri havai fişekler gibi eğlence amaçlı kullanılan barut, Çin'de askeri amaçla X. yy dan itibaren yoğun bir biçimde kullanılmaya başlandı.13. yy da İslam dünyası 14.yy da Avrupa barutla tanıştı

Çin tıbbından söz etmeden geçemeyiz. Çinliler için sürekli artan nüfusu beslemek kadar sağlıklı tutmak da önemli bir sorundu ve bunu başarabiliyorlardı. Günümüzde akupunktur olarak bilinen iğne ile tedavi en çok kullanılan tıbbi yöntemlerden biriydi ve akupunktura ait belgelere MÖ 600 lerde bile rastlamaktayız. Akupunktur hem insan ve hem de hayvanların tedavisinde kullanılmıştır. Modern tıp, bu tedaviye, vücudun hastalık etmenleri nedeniyle bozulan hassas dengelerini düzeltmeye yönelik doğal tepkilerini güçlendirerek, iyileşmeye yardımcı olan tamamlayıcı bir şifa yöntemi olarak bakmakta ve akupunktur tedavisini kabul etmektedir. Çinliler tabii ki böyle düşünmüyorlardı. Çin'de yaratılan ve geliştirilen akupunkturun temelindeki fikir, insan, dünyadaki nesneler ile canlı olduğu düşünülen evren arasındaki sıkı ilişkilere dair kurdukları filozofilerinde idi. Başlangıçta, akupunktur noktaları ile pusulanın yönleri ve gökyüzünün düzeni arasında özel ilişkiler kurulmuştu. Bu noktalar iğne ile uyarılarak, insanın bedeninin içindeki " hayat veren ruhun " daha kolay hareket etmesi sağlanıyordu. Çin tıbbında hayat veren ruh sonraları akciğerlerin hareket verdiği pnomatik dolaşım teorisine dönüşmüştür. Çin tıbbının varlığını kabul ettiği ikinci dolaşım sistemi ise kalbin hareket verdiği kan ile ilgili idi. Kan " hayat veren özsu " kabul edilirdi. Bu sistemlerin varlığının kabulü Han döneminden itibaren yapılan, atar ve toplardamarların dikkatli incelemelerine dayandırılmıştı. Kan dolaşımı fikri Avrupa'da Çin'den 1600 yıl sonra ortaya çıkabildi, pnomatik dolaşım sistemi için ise Avrupa biraz daha bekleyecekti. Çinli hekimler hastanın nabzı, ateşi, dilinin rengi vb birçok vücut göstergesini kullanarak teşhis koyarlardı. Tedavide akupunkturun yanı sıra Çine has diğer bir yöntem olan moxibuston (ot yakma), gelişmiş eczacılık ve botanik bilgilerinin sunduğu ilaç ve bitkileri de kullanırlardı. Hekimlere rehberlik eden çok sayıda kitap hazırlanmıştı. Çin gibi, bürokrasisi son derecede güçlü olan bir devletten beklenebileceği üzere, hekimlik, kuralları belirlenmiş ve sıkı denetlenen bir meslekti, sınavdan geçmeden hekim olunamazdı. MS V yy da, T'ang döneminde İmparatorluk Tıp Koleji kurulmuştu. Hastane fikrinin ilk kez Çin'de ortaya çıktığı sanılmaktadır. Bu hastaneler başlangıçta Taoist ve Budist kurumlar gibiydi. Ama daha

sonraları devletin doğrudan yönettiği kuruluşlar oldular. Karantina uygulamasının M.Ö. IV. yüzyıldan öncesinde Çin'de uygulandığı sanılmaktadır. Karantina uygulamaları da kurallara bağlanmış ve devlet tarafından denetlenmişti. Toplumu korumak için cüzam kolonileri de kurulmuştu. Çinli hekimler koruyucu hekimlik (hastalıkları önleme) ve hastalıkları tedavi konusunda oldukça bilgiliydiler.

Akupunktur noktaları

Çin'de devlet bilime ve bilgiye kucak açmış, ülkenin her tarafındaki bilginin toplanmasına kayıt altına alınmasına, bir araya getirilerek uygulamaya konulmasına, organize edilmesine, bilgiden yararlanmaya yardımcı olmuştur. Çin bilimi, 1500 yıllarında, yani Ortaçağ Avrupa'sının çok ilerisindedir. Ama Çin'de Rönesans Avrupa'sındaki gibi bir Bilim Devrimi hiçbir zaman olamamıştır. Bunun nedenlerine dair kesin şeyler söyleyemeyiz ama bir tahminde bulunabiliriz. Büyük katkı ve koruyucu politikalarına rağmen devletin ve son derece etkin olan bürokrasisinin yaratıcılığı teşvik etmemiş olduğunu düşünebiliriz. Çin bürokrasisine Konfüçyus tarafından belirlenen, geleneklere sıkı sıkıya bağlı olmayı gerektiren kural ve kavramlar hakimdi. Kalıplaşmış gelenekleri kıramayan Çinli bilim adamları bilimde sıçrama yapmadılar ve Batıdaki gibi bir bilim devrimi yaratamadılar.

T’ang Hanedanının Sonu

Bakırcı Yakup, Fars eyaletini ele geçirdi. Abbasi Halifesi Mutamid idi. Halife Belh ve Toharistan’ı da Yakup’a bıraktı. Yakup, 873 yılında, Tahiroğullarının başkenti Nişabur üzerine yürüdü. Nişabur alındı, Tahiroğlu Muhammed tutsak edildi, Tahiroğullarının hazinesi ele geçti. Halife Tahiroğullarının yanını tutuyordu, bunun üzerine Yakup, 879 yılında, Bağdat üzerine yürüdü. Bağdat seferi sırasında Yakup hastalanınca sefer yarıda kaldı. Üzerinden tehdit kalkan Abbasi Halifesi ise Doğu eyaletlerinin hakimi olarak Tahiroğullarını tanıdı. Böylece, Yakup’a sadece güney İran kaldı. 879 yılında Yakup öldüğünde hazinesinde 4 milyon dinar ve 50 milyon dirhem, 5 bin deve ve 10 bin eşek gibi büyük bir servet vardı. O bu serveti zenginlerden elde etmişti. Ölünce yerine kardeşi Arm geçti (879 – 900).

Çin’de alınmak istenen bütün önlemlere rağmen köylülüğün çöküşü durdurulamamıştı. 874 yılı sonlarına doğru büyük bir köylü ayaklanması başladı. Başlayan bu köylü ayaklanmasında, Köylü Wang ile bilge Huang başı çekiyorlardı. Ayaklanma hızla büyüdü, Doğu Çin isyancıların eline geçti. İmparator, Şatolardan yardım istedi. Şatolar 878 de Wang'ı yenip, öldürdüler. Huang, Kanton'u yağmaladı. Bu isyanlar sırasında, yabancı düşmanlığı da şiddetle hüküm sürüyordu ve isyancıların ana amaçlarından biri halindeydi. Bu isyan sırasında 120 bin yabancının da isyancılar tarafından öldürüldüğü ileri sürülmektedir.

880 yılında, Huang, Kuzeye çıkarak, Doğu ve Batı başkentlerini ele geçirdi. T'ang İmparator soyundan eline geçen herkesi öldürttü. Kendini İmparator ilan etti. Ama Çin'de karışıklıklar bitmedi. Kendi başına hareket eden köylü orduları ile askeri valilerden bağımsızlaşmış savaşan birlikler kargaşayı sürdürüyorlardı. T'ang İmparatoru ise, Şato birliklerine dayanarak, durumunu kurtarmaya çalışıyordu. Ancak, Şatolar da ayaklandılar. Çin hizmetindeki bir Uygur şefinin kumandasındaki, çoğunluğu Türklerden oluşan ordu, Şatoları ezdi. Onlar da Tatarların yanına kaçtılar.

İmparatorun, Huang'a karşı Şato Türklerine ihtiyacı vardı. İmparator, Şatoları tekrar kendi yanına çekmeyi başardı. Şatolar, Huang'ın başkentine saldırdılar. 881 deki saldırıya, Huang direndi. Ama 883 saldırısında yenildi ve 884 de öldürüldü. Şatoların başında 28 yaşında L'i K'o-yung adlı bir şef vardı.

İmparator, köylü ayaklanmasını bastıran L'i K'o-yung’u bakan yaptı ve T'ai-yuang eyaletini ona verdi. Ancak, Çin daha yatışmamıştı. Karışıklıklar devam ediyordu. Şatolar şimdi çeşitli general orduları ile boğuşmaya başladılar. 902 yılları civarında T'ang hanedanın zor durumda olduğunu gören Uygurlar yardım önerdiler. Ama Çin'in yağmalanacağından korkan bürokratlar, Uygur yardımını yanıtsız bıraktılar. Karışıklık iyice artınca, Çin İmparatoru, tek güvenli saydığı Şatoların yanına sığındı. Ancak, isyancı bir generalin eline düşerek, çevresi ve hadımağaları ile birlikte katledildi. Bu general, 907 tarihinde, Sarı nehir üzerinde ki K'ai-fong kentini başkent yaparak, " Sonraki Liang " hanedanını kurdu. Şatolar ise, T'ai-yuang bölgesine egemendiler. Çin tarihinde 907 ile 923 yılları arasındaki döneme “ Beş hanedan ve on krallık dönemi “ denir.

İslamiyet'in Anadolu'ya Girişi

Arap orduları, Doğu Roma Müslüman çatışmalarının başından itibaren birçok defa Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerlemişti. Araplar iki defa Constantinopolis'i kuşatmış ancak ele geçirememişlerdi. Genel olarak Anadolu'daki Arap istilası denizin yükselip, geri çekilmesi gibi düşünülebilinir. Araplar, Güney ve Güneydoğu Anadolu hariç, Anadolu'da kalıcı bir egemenlik kuramamışlardı. İlk Arap yerleşmeleri Fırat ile Dicle arasındaki bölgeye oldu. Diyar-Mudar, Diyar-Rebia, Diyar-Bekir adları ile anılmaya başlayan bu bölge de yeni adlar Arap kabile adlarından türemeye başladı.

Muzar Araplarından Kays kabilesinin çeşitli kolları Harran, Urfa, Rakka, Suruç, Birecik, Malatya, Samsat (Sumaysat) kentlerini kapsayan Diyar-Mudar (Muzar) bölgesine yerleştiler. Rebia kabilesi, merkezi Nusaybin olan Dicle çevresinde, Diyar-Rebia'yı kendilerine yurt edindiler. Bekr Arap kabilesi, Mardin, Amid (Diyarbakır), Silvan çevresinde Diyar-Bekr'e yerleştiler. Daha sonra Taglib Arapları ve Mervaniler zamanında Humaydiye, Beşneviye, Zuzaniye (Zaza) ve Hakkariye Kürt kabileleri bölgeye yayılmaya başladılar. Böylece Diyar-Bekir bölgesinin Hıristiyan halkının yerini Kürt ve Araplar almaya durdular. Bölgede Süryani ve Ermeni dilleri gerilerken, Arapça ve Kürtçe hakim dil haline gelmeye başladı.

Müslümanların Güneydoğu Anadolu'da hakimiyet kurması ile birlikte, Azerbaycan, Şirvan, Aran ve Tiflis bölgelerine önemli ölçüde Kürtler ve Araplar yerleştiler. Buna paralel, Ermenistan içine de Kürt ve Arap yerleşmeleri oldu. Malazgirt, Ahlat, Erciş ve Bergri'de Müslüman emirlikler kuruldular.

Ermeni feodal beylerine " Naharar " deniyordu. Ermenistan denilen bölge, Fırat nehri ile Kür nehirleri arasındaki bölgeydi. Kızılırmak nehrinin kaynaklarına doğru uzanan bölgeye de Küçük Ermenistan deniyordu. Nahararlar Araplarca vassallaştırıldılar. Böylece Müslümanların Anadolu'daki hakimiyet alanları Kızılırmak nehrine kadar ilerledi.

Erzurum kentine Arap aileler ve askerler yerleştirilerek, Erzurum hem bir İslam kenti ve hem de ileri bir üs yapıldı. Bundan sonra uzun bir süre Erzurum ile Sivas arasındaki bölge, Müslümanlarla Doğu Roma İmparatorluğu arasında savaş alanı olacaktı. Erzurum Sivas arası topraklar gibi, Malatya Sivas arası topraklar da sürekli çatışmaların olduğu yerlerdi. Bu bölgede oturan Paulikianlar, Müslümanların gelmesi ile beraber, Doğu Roma'ya karşı Müslümanlarla birlikte savaşmaya başladılar.

Diğer bir savaş bölgesi de Kayseri Maraş arasındaki dağlık bölgeydi. Toros dağları genel olarak savunma bölgesi olarak düşünülürdü. Araplar Güneydoğuyu ellerine geçirdikten sonra

savunmalarını Toros dağlarında kurdular. Araplar Anadolu'da da " Ribatlara " benzer tarzda, gazilerin üstlenip, Anadolu içlerine seferler yaptıkları uç kentleri organize ettiler. Bunlara Sugur dendi. Müslümanlarla Doğu Roma arasındaki savaşlarda Anadolu kentleri çok cefa çektiler. Birçok defa yıkım ve kıyıma uğradılar.

Doğu Anadolu ve Kafkasya'da ise Tiflis'in doğu bölgeleri Abbasi hakimiyeti altındaydı. Gürcistan'ın Batı bölgelerine, Batum'un kuzeyinden itibaren Karadeniz kıyılarına Abhazlar hakimdi ve bunlar Doğu Roma güdümündeydiler. Göle, Ardahan, Klarcet (Ardanuç), Oltu ve Güney Gürcistan, Abbasilerle Doğu Roma İmparatorluğu arasında sürekli çekişme konusu oluyordu. Bu bölgeye Halife Gürcü prensi, İmparator ise " Küropalat " dediği prensi atıyordu.

Abbasi Halifesi tarafından Ermenistan'da İşharlar işharı (Büyük İşhar) tayin ettiği Aşot I, aslında Ermeni kralı olmasına rağmen, resmen kral olarak tayin edilmemişti. Ermeni krallığı 430 yılında yıkılmış ve bir daha resmen kurulamamıştı. Aşot I, Büyük İşhar olduğundan beri Abbasi Halifeliğine pek çok hizmette bulunmuş, ayrıca Doğu Roma ve Abhazlarla mücadele ede ede topraklarını genişletmişti. Her açıdan Ermeni kralı olmayı artık bir hak olarak görüyordu.

885 yılında Halife Mütevekkil, Aşot I'ye, Azerbaycan emiri Sacoğlu Afşin aracılığı ile taç yolladı. Böylece resmen hem Ermeni krallığı yeniden kuruluyor ve hem de Aşot kral oluyordu. Doğu Roma İmparatoru Basileios (Basile) da bu kararı destekleyerek Aşot'a bir krallık tacı yolladı. Bu durumda Ermenistan hem Abbasilerin ve hem de Doğu Roma İmparatorluğunun vassalıdır. Dvin ve Malazgirt'teki İslam emirlikleri ise Ermenistan'ın vassalı durumundadırlar. Ermenistan kralı ise önce Azerbaycan emirinin vassalıdır. Oradan silsile ile Abbasi Halifesinin vassalı olur.

883 yılında daha sonra Vehhabilik mezhebine yol açacak olan Zahiriyye mezhebi kurucusu Davut bin Ali öldü. Bu mezhep Kuran ayetlerini mecazi anlamlarına göre yorumlamayı ret edip, olduğu gibi kabul ediyordu. Bu mezhep Irak'ta bir süre yayıldıktan sonra, ortadan kalktı.

Karadeniz’in Kuzeyi

Arpad komutasında Macarlar

Rus'lara geri dönersek, Kral Rurik 873 yılında öldü. 878 tarihi civarında, Prens Oleg, Novgorod'dan Kiev'e geldi. Prens Oleg, Rurik'in akrabası ve Rurik'in oğlu prens İgor'un atabeyidir. Atabeylik çok eski bir müessesedir. Küçük prensleri yetiştirmek üzere atanan soylulara atabey denir. Bulgarlarda, Alanlarda, Slavlarda, Skandinavlarda, vb çok eski tarihlerden beri vardı. Osmanlılarda da " lala " müessesesi olarak devam etmiştir. Prens Oleg'in, Kiev üzerine yürüyen ordusu Vareg, Çud, Sloven, Merien, Ves, Kriviç gibi çeşitli kabilelerden oluşmuştu. Yani Rus - Fin - İskandinav karması bir orduydu. O sırada, Kiev Hazar'a bağımlıydı ve Macar Almuş tarafından yönetiliyordu. Hala, kendi özel orduları olan Askold ve Dir, Almuş'un yardımcısı konumlarını muhafaza ediyorlardı. Prens Oleg, Askold ve Dir'i öldürttü. Kente yerleşen Oleg, Kiev'i Rus kentlerinin atası ilan etti. Bu gelişmelere Hazarlardan ve Macarlardan tepki gelmemişti. Bundan sonra, Rus boyu ve Severyan, Polyan gibi Slav boyları birleştiler ve hepsine Rus denmeye başladı. Artık, Doğu Slav toplulukları Rus adını almışlar ve Kiev prenslerince yönetilir olmuşlardı.

Rus tehlikesi büyüyünce, Hazar Kağanı Macar kartını oynamaya karar verdi. Macarlar kendilerine komşu tüm Slav kabilelerini egemenlikleri altına almışlardı ve onları ağır bir vergi yükü altında yaşatıyorlardı. Yedi boydan oluşan Macarlar, Slavları köleleri kabul ederlerdi. Macarlar uzun zamandır Onogur, Sabar, Göktürk ve Hazar yönetiminde yaşamış ve oldukça Türkleşmişlerdi. Örneğin, Doğu Roma İmparatorluğu, Macarlara Türk derdi. Şu anda Macarların kullandığı " Hungaria " adının da " Onogur " adından geldiği tahmin edilmektedir. Ayrıca, yedi Macar boyunun beşinin Türk adları taşıdığı da iddia edilir. Türk adı taşıyan boylardan biri de, Kürt-Gyarmat dır. Kürt, " kar yığını ", Gyarmat " yorulmak bilmez "

anlamındadır. Bu Kürt adlı Türk boyunun, Göktürkler zamanında Macarlara katıldığı düşünülür. Yedi Macar boyu, gevşek bir konfederatif yapı içindeydiler. Ve belirli bir şefleri (kralları) yoktu.

Hazar Kağanı, önce, yedi Macar boyunu bir kral yönetimi altında örgütlemeye çalıştı. Yedi boyun oybirliği ile eski Kiev yöneticisi Almuş'un oğlu Arpad kral olarak seçildi. Arpad'ın tahta çıkma töreni, Hazar geleneklerine göre yapıldı. Böylece, Arpad ilk Macar kralı oldu. Bundan sonra yedi boy, kan akıtıp, kan içerek, kan kardeşi oldu ve aralarında kan davası gütmeyi bırakarak, birleştiler. Macar tahtı Arpad hanedanındaydı.

Kısa bir süre sonra, Macarlara, üç boydan oluşan Türk Kabar topluluğu katıldı. Kabarlar savaşçı bir topluluktu. Defalarca, Hazar devletine isyan etmişlerdi. Kabar adının isyan edenler anlamına geldiği söylenir. Kabarların katılması ile Macarlar, yetenekli ve savaşçı sekizinci bir kabile kazandılar. Kabarlar akıncıydılar. Doğu Roma onlara Türk derdi. Tüm Avrupa'yı korku içinde bırakan Macar akınları aslında, kuvvetli olasılık ile Kabar akınlarıdır. Ve Avrupa bunu Türk akınları olarak tanır.

Savaşçı ve yiğit olan Kabarlar, kısa sürede Macarların en önde gelen kabilesi haline geldiler. Doğu Roma İmparatoru Constantius (Konstantin), " De Administrando " da Macar kabilelerini sayarken, Kabarları en başa koyar. Macarlara adını veren Maygar kabilesi ise üçüncü sıradadır. " De Administrando " yazıldığında Macarlar Kabar Türkçesi konuşuyorlardı. Ancak, Fin-Ugor kökenli Macar dili de yaşamaya devam ediyordu. Yani, Macarlar iki dil birden konuşuyorlardı. Daha sonra Kabar yani Hazar Türkçesi unutularak, Macar dili ağır bastı. Bununla beraber, hala Macar dilinde kullanılan 200 adet kadar Hazar sözcüğü vardır.

Ruslar bir bir, Macar ve Hazarlara bağlı Slavları egemenliklerine alıyorlardı. Bu sırada, Macarların üzerine Peçenek saldırısı geldi. Daha önce Turgişlerin sığındığını gördüğümüz Peçenekler, Oğuz baskısı sonucu, Batıya doğru göçmüşlerdi. Yerlerinde kalan bir kısım Peçenek Türkleri, Oğuzlarla karıştılar. Batıya göçenler, uzun zaman Hazar devleti ile savaştılar. Hazarlar sık sık Peçenekler üzerine seferler düzenlerlerdi. Bir ara çok yoksul duruma düşen Peçenekler, kendilerini tekrar toparlayınca, Macarlara saldırmaya başladılar.

Doğu Roma kaynaklarına göre, Peçenekler, sekiz kabileye ayrılırlar. İçlerinden üç kabileye toptan Kangarlar denir. Kangarlar daha önce gördüğümüz Kengereslerdir. Kangar'ın üç boyu Ertun, Çur ve Yula boylarıdır. Peçenekler, tek bir kağan veya benzeri hükümdara sahip değillerdir. Her boy özerk davranır ve her an savaşmaya hazırdırlar. Şamandırlar, gelenek ve davranışları Türk gelenek ve davranışlarıdır.

Ağustos 886 yılında Doğu Roma İmparatoru I. Basileios öldü. 20 yıl süren İmparatorluğu zamanında içte huzuru sağlamış, dışta başarılı olarak İmparatorluğun saygınlığını arttırmıştı. Son zamanlarında delilik belirtileri göstermeye başlamıştı. 74 yaşında, bir av partisinde, attan düştü ve yaralandı. Bir süre sonra da öldü.

İmparator ölünce yerine daha önce veliaht ilan edilmiş olan oğlu VI. Leon adıyla tahta geçti. Kural olarak, Leon'un ikinci veliaht ilan edilmiş olan kardeşi ile birlikte ortak İmparator olarak tahta çıkması gerekiyordu. Fakat uygulama böyle olmadı. Patrik Photios da, kardeşi Etienne'i İmparator yapmak istiyordu. Leon, Photios'u sürgüne Ermenistan'a yolladı, Photios Ermenistan'da sürgünde öldü.

VI. Leon kılıcı değil kalemi seven bir imparatordu. Tarihe filozof ve hakim Leon olarak geçecektir. Zamanının büyük kısmını şiir, vaaz ve kehanet yazmaya ayırırdı. Devlet işlerini çok önemsemiyordu. Devlet işlerini Stylianos Zautzes'e bırakmıştı. Stylianos Zautzes, İmparator Leon'un önce metresi sonra karısı olan Zoe'nin kardeşiydi. İlk İmparator olduğunda, Leon'un Kilise ile ilişkileri iyiydi. Babasının zorla evlendirdiği karısı Theophano'yu sevmiyordu. Zoe ile metres hayatı yaşamaya başladı. 893 yılında Theophano ölünce Zoe ile evlendi. Leon'un Zoe'dan bir kız çocuğu oldu. Zoe 896 yılında öldü.

843 tarihli Verdun antlaşması ile Charlemagne'nın üç torunu arasında paylaşılmış olan Frank toprakları, sonraki 40 yıl içinde bir dizi birleşme ve yeniden parçalanma geçirmişti. 887 – 888 yıllarında ise son ve kesin bir ayrışmaya uğradı. Buradan ortaya Fransa, Almanya ve İtalya krallıkları çıktı. Bunun yanı sıra ihtiraslı asillerin yer aldığı ama etkin olamayan küçük Provens ve Burgonya krallıkları vardı. İspanya'da Barselona ve Aragon kontlukları bağımsız devletler haline geldiler. Basklar, geleneksel olarak bağımsızdılar. Bu bağımsızlıklarına tekrar kavuştular. Doğudaki Çekler ise, Büyük Moravya krallığını kurarak, Frank hakimiyetinden kurtulmuşlardı. Hırvatlar da artık Frank sistemi içinde değildi. Hırvatlar bağımsız davranıyorlardı.

Kont Robert adında biri Anjou'da kontluk yapmıştı. Kontun oğlu Paris'i Normanlara karşı korudu ve kral olarak tanındı (Robert I). 887 ayrışmasından sonra 100 yıl boyunca 997 tarihine kadar Fransa'da kral unvanı Charlemagne'nın torunları ile Kont Robert'ten gelen ailenin şefleri arasında kavga konusu oldu. Kont Robert'in ailesinin kuracağı hanedana sonradan " Carpetler " denecektir.

Bütün dükler, kontlar kralı kendi efendileri olarak tanıyorlardı. Ona sadakat yemini etmişlerdi. Kralın adı bütün resmi evraklarda vardı. Ancak bütün bunlara rağmen kral ancak çok küçük olan kendi toprağında itaat görüyordu. Kralın başlıca kuvveti, kendine karşı olan ödevlerinde sadık kalmış birkaç piskoposun maiyetindeki savaşçılardan ibaretti.

İtalya'da Lombardların kralı unvanı, birkaç derebeyi arasında kavgalara yol açtıktan sonra, Almanların kralı tarafından alındı. Ancak, kral ordusu ile birlikte orada ise yönetimini icra ediyor, çekilince yetkisi sona eriyordu. Kentler kent ileri gelenleri tarafından yönetilmeye başlanmıştı. Kırsal alan ise büyük toprak sahiplerinin, kont, dük ve markilerin elindeydi. Kuzeyde Toskana'da bulunanlar kendilerini İmparatora bağlı hissediyorlardı. Papa'ya ise kendi toprağında bile itibar edilmiyordu. Güney İtalya ise Doğu Roma İmparatoruna bağlı kalmıştı. Pratikte ise, kentler arasında taksim edilmiş, derebeyleri de bağımsız olmuşlardı.

İmparator Lothar'ın mirası (Orta bölge) küçük parçalara bölünmüştü. Buraların hakimiyeti dükler, kontlar, yüksek rütbeli rahipler ve hatta unvanı olmayan büyük toprak sahipleri tarafından kullanılıyordu.

Doğu Roma İmparatorluğunda Leon babası zamanında başlayan hukuk çalışmalarını devam ettirdi. Seçtiği hukuk kurulu, İustinianos'dan beri çıkan tüm yasaları toplayarak, tasnif etti. Ortaya yeni bir kanun külliyatı çıkmıştı. Buna " Basilika " adı verildi. Doğu Roma İmparatorluğu Basilikanın oluşması ile önemli bir hukuk hamlesi yapmıştı.

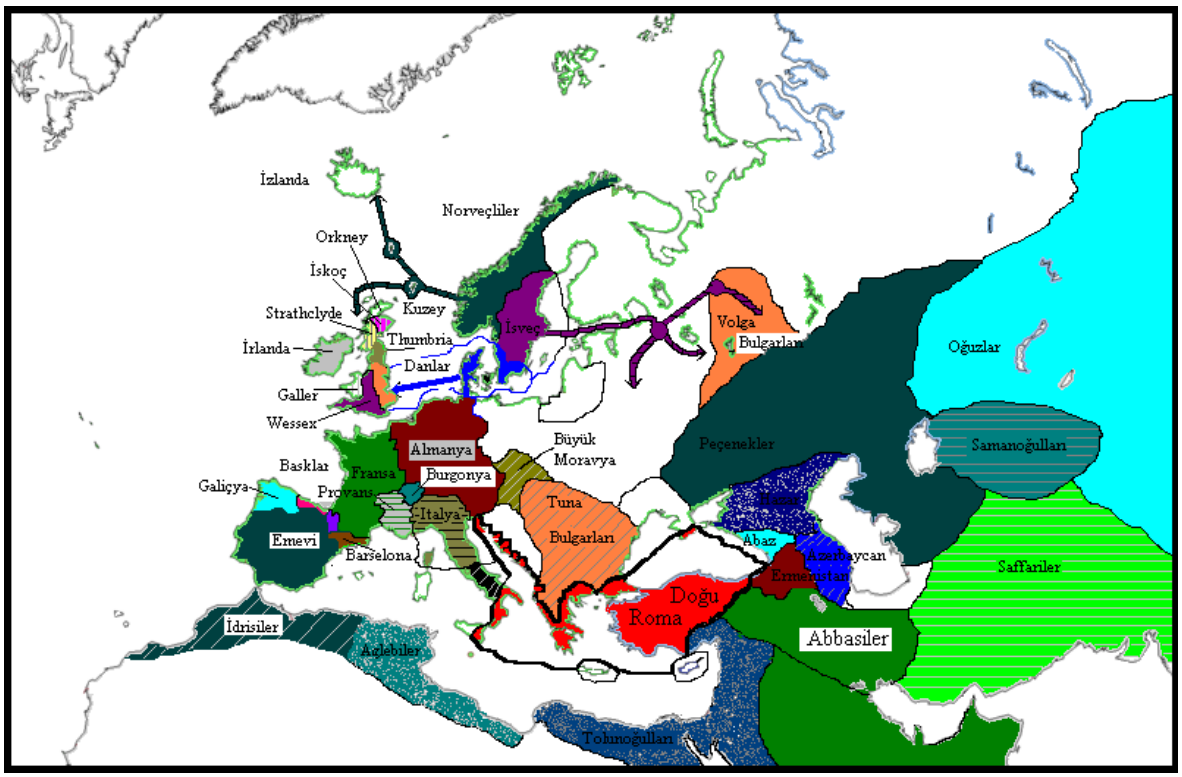
İskandinav işgalindeki İngiltere'de, Wessex Anglosakson krallığının başına Büyük Alfred (871 – 899) geçmişti. Büyük Alfred, İskandinavlara karşı çeşitli zaferler kazanarak, kaybedilmiş olan toprakların bir bölümünü geri aldı. Eskiden çeşitli krallıklar halinde olan Anglosaksonlar, Büyük Alfred'in tekrar feth ettiği topraklarda, onun otoritesi altında

birleştiler. Büyük Alfred'den başlayarak Anglosakson krallığı artık tek krallık haline gelmişti. Alfred, kaynakları İskandinavlarca kurutulmuş olan Anglosakson kültürünü tekrar canlandırabilmek için, Kıta Avrupa'sından rahipleri sarayında topladı. Ayrıca klasik eserlerin halkın konuştuğu dile çevrilmesini sağladı. Böylece, din adamları dışında, sivil halkta da kültür bikrimi başlamış oldu. Bu klasik çeviriler, aynı zamanda Anglosakson nesir türü yazısının da başlangıcı oldu.

Charlemagne'nın yaptığını, Kral Alfred küçük ölçekte yaptı. Büyük toprak sahiplerini, masrafı kendilerine ait olmak üzere ve koruyucu zırhlar kullanarak savaş hizmetine gelmelerini zorunlu kıldı. Böylece silahlı kuvvetler yeniden teşkilatlandı. İçlerinde ufak bir garnizon olan ve " burh " denen tahkimli mevkiler inşa ettirdi. Her tahkimli mevki adına " shire " denen bir bölgenin merkezi oldu. Bölgeler merkezin adı ile anılır oldular. İşte İngiltere kontluklarının başlangıcı budur. Alfred ülke ileri gelenlerinin çocuklarına okuyup, yazma öğretmek için bir okul kurdurdu. Alfred'den sonra gelenler, ülkeyi epey bir süre iyi yönettiler. Ve hatta Danimarkalıların işgalindeki toprakları bir süre için geri bile aldılar.

890 yılında Ermeni kralı Aşot (Aşut) öldü ve yerine oğlu Sempad (Simbat) (890 – 914) geçti. 891 yılında Simbat amcası Abas'ı yenerek tahtını sağlama aldı. 892 tarihinde Halifeye elçi yollayarak, Halifeden tahtını onaylamasını rica etti. Halife el-Mutemid, Azerbaycan valisi Muhammed el Afşin'den Simbat'a taç giydirmesini istedi. Simbat taç giydi. Halife onu kral olarak tanımıştı.

Sempad (Simbat) Doğu Roma İmparatorluğu ile de iyi geçiniyor ve ona karşı bir harekette bulunmak istemiyordu. Bu Azerbaycan egemeni Sacoğlu Afşin'in tepkisini çekti. Afşin, vassalını yola getirmek için Van'ı ve Vatsan'ı, buralara hadım kölelerini tayin ederek, fiilen yönetmeye başladı.

Avrupa-Akdeniz-Ortadoğu M.S. 880

Samanoğulları

Bakırcı Yakup ölüp de yerine kardeşi Arm geçince, Halife, önce Arm'ın Horasan ve İran üzerindeki egemenliğini tanıdı. Arm, 40 – 50 milyon dirhem tutan Horasan gelirlerini ordusu için kullanıyordu. Ordu, her üç ayda bir düzenlenen geçit töreni sonunda maaşını ad okunarak alıyordu. İlk adı okunan ve 300 dirhem maaş alan Arm idi.

Halife, bir süre sonra Arm'ı hacıların önünde lanetleyerek, egemenliği Tahiroğullarına geri verdi. Ama Tahiroğulları artık iyice zayıflamıştı. Buhara karışıklık içindeydi. Tahiroğlu Hüseyin, Harizm askerlerine dayanarak ve halka her konuda af önererek, Buhara'ya girdi. Ama halka verdiği sözü tutmayınca halk ayaklandı. Hüseyin de saklanmak zorunda kaldı. Hüseyin'in halktan topladığı paralar baş kaldıranlar arasında bölüşüldü. Kent eşrafı bu ayaklanmadan korkmuştu. Bu esnada, Semerkant bölgesinde Samanoğulları yükselişe geçmişti. Buhara eşrafı kente Semerkant egemeni Samanoğlu Nasr'ı çağırdılar. Nasr kendi gelmeyip, kardeşi İsmail'i yolladı. İsmail, kent eşrafının yardımı ile isyancıları dağıttı ve silahlı grupları etkisiz hale getirdi. Samanoğlu Nasr öldükten sonra da, İsmail tüm Ceyhun ötesine hakim oldu. 893 yılında da Halife İsmail'in Ceyhun ötesi egemenliğini resmen tanıdı.

892 yılında Halife Mutazıd (892 – 902), 14 yaşındaki Tolunoğlu prensesi Katrun – Neda ile evlendi. Çok şaşalı olan düğün Bin bir gece masallarına konu olmuştur. Aynı yıl Samarra terk edilerek, Abbasi başkenti tekrar Bağdat oldu.

Halife Samanoğlu İsmail'in egemenliğini tanımıştı ama Saffari Arm güçlüydü. Halifeye baskı yaparak, İsmail'i azlettirip, kendi hakimiyetini onaylattı. Görüldüğü gibi artık Halife bölgesel egemenlerin elinde oyuncak olmuştu. Kim daha kuvvetli görünüyorsa, kim Halifeye daha fazla baskı yaparsa, onun yanını tutuyordu. Beraatı bir Tahiroğullarına, bir Saffarilere, bir Samanoğullarına veriyordu. Enteresan bir olay da, Halifenin bu konudaki davranışını, bölge hacıları yanında açıklamasıdır. Hacılar genel olarak eşraftan olduğundan, Halife bir nevi burjuvaları yanına alarak, dindarları yanına alarak kararını kuvvetlendiriyordu.

Sonunda İsmail ile Arm savaştılar. Arm yenildi ve esir edilerek Bağdat'a yollandı. Saffari, Samanoğlu mücadelesinde zenginler ve dihkanlar İsmail'in yanını tutmuştu. İsmail fakir halka, köylüye ve kent işsizlerine dayanmıyordu. Saffariler, despot ama genel eşitliği güden bir yönetim anlayışındaydılar. Samanoğulları ise eşrafın çıkarından yanaydılar.

Abbasilerin Doğu topraklarının fiili egemenliği artık İranlı Samanoğullarının (Samaniler) elindeydi. Baştan bir süre bu egemenliği Tahiroğulları ve Saffariler (Bakırcılar) paylaşmış olsa da, 875 den itibaren Samanoğullarının etkisi artmış ve bugünlere gelindiğinde, artık tek

hakim haline gelmişlerdi. Kısa bir sürede Samanoğulları, diğer yerel devletleri ortadan kaldırarak Karluk Türklerine komşu oldular. Samanoğullarının Abbasi Doğu toprakları egemenliği, Türkler tarafından yıkılacakları 999 yılına kadar sürecektir.

Ceyhun ötesinde Samanoğulları hakimiyetinin kurulması ile birlikte yeniden parlak bir ticaret dönemi açıldı. Çin'den Bağdat ve Avrupa'ya kadar kıtalar arası ticaret hızla gelişti. Samanoğullarının parası her yerde, Baltık sahillerinde bile kullanılır oldu. Altın, köle, baharat, porselen, ipek, kağıt, kürk, canlı hayvan, Samanoğullarının denetiminde Çin, Bağdat, Afrika, Hindistan arasında akıyordu. Türk beyleri ve Ak budun, bu pastadan pay almaktaydılar. Böylece İslam ile Türk Bey aileleri arasında bir yakınlaşma başlamış oldu.

Samanoğlular, klasik İslam devleti modelini, Abbasilerden daha olgunlaşmış ve etkin kullanmışlardı. Buhara kenti baş şehir durumundaydı. Sarayın etrafında vezir sarayı ve divanlar bulunuyordu. Başlıca divanlar, hazine divanı, posta divanı, yazışma divanı, polis divanı, iç casusluk divanı, evkaf divanı, kadı divanı gibi divanlardı. Vezirlik makamı belli başlı ailelerin tekelindeydi. Samanoğulları hükümdarı emir unvanını taşırdı. Samanoğulları daima Halifeye bağlı kalmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, Seyhan Ceyhan arasındaki bölge, dihkanların hakimiyetinde, kent devletleri ile ve güçlü şatolar, kaleler ve ribatlarla dolu idi. Samanoğulları her ne kadar merkezi devleti kuvvetlendirmiş bile olsalar, bölgenin dihkanları ve kent devletleri güçlerini korumaya devam ettiler. Dihkanların askeri güçlerinin, silahlı köylülerin, silahlı kent halkının varlığı devam etti.

Samanoğlu (Samani) devletinin kuruluşunda, din adamları aileye çok yardım etmişlerdi. Samanoğulları bunu unutmadılar. Devlet ulemaya daima büyük bir saygı gösterdi. Buhara'da Hanefi fıkıh bilginleri en saygın kişilerdi. Bunlara " üstat " denir, daima öğütleri alınır ve hatta önemli meseleler üstatların en ileri geleninin görüşü doğrultusunda çözülürdü.

Samanoğulları devleti, yapısı gereği sürekli bir iç çalkantı halindeydi. Birbirinin toprağına veya gücüne göz diken dihkanlar, eyalet valiliklerini zorla almaya çalışanlar, vezirlik makamı için boğuşmalar Seyhun Ceyhun bölgesinde devamlı sürüp gidiyordu. Samanoğulları, dengeyi korumak için, Türklerden oluşmuş köle ordusu kurmuşlardı. İç kargaşalar, bu Türk ordusu ve dihkanlar arası çelişkiler kullanılarak çözümleniyordu. Bütün hareket ve iç çelişkilere rağmen, asırların verdiği dersler sonucu, bu hareketlenmelerden tüccarlar ve ticaret etkilenmezdi. Merkezi hükümet olsun, dihkanlar olsun, kent devletleri olsun, ticaretin güvenilir bir ortamda yapılmasını daima kollarlardı. Her şeye rağmen, Samanoğlu devleti (Samani), zamanının en güçlü İslam devletiydi.

Samanoğulları, Türklerin Müslümanlaştırılmasını bir politika olarak benimsediler. Sadece Şaman Türkleri değil, diğer dinleri kabul etmiş Türkleri de Müslümanlaştırmak için etkin yöntemler uyguladılar. Nesturi Hıristiyan kiliseleri Cami haline getirildi. Kararlı, tatlı sert ama gerektiğinde güce başvurarak bu politikalarını sürdürdüler. Bu sırada Türk beylerinin tercihleri de Samanoğulları politikasına yardım etmiş olmalıdır.

Bozkırdaki Türklerin akınlarından korunmak her dönemde başlı başına bir sorundu. Bu konuda Tahiroğulları olsun Samanoğulları olsun Emevilerden ve Abbasilerden farklı davranmadılar. Ribatlar kurdular, kentleri tarım arazilerini de kapsayacak şekilde duvarlarla çevirip, teçhiz ettiler. Sınırları kafir Türklere karşı Ribatlara yerleşmiş olan Gaziler koruyorlardı. Gazi savaşçılığı aynı zamanda alt tabakadaki Müslümanlar için bir geçim kaynağıydı. Gaziler, cihat olan, ganimet olan yere koşup, yetişiyorlardı.

Daha önce de anlatıldığı gibi, yerleşikler için göçebelerin ülkesi çekici değildir. Oradan alınacak ganimet pek yoktur. Alınılabilecek tek şey esirlerdir. Böylece köle ticareti hem gelişir ve hem de göçebe ülkesine yapılan seferlerin tek nedeni haline gelir. Köle fiyatlarının 300 ila 600 dirhem arasında değiştiği tahmin edilmektedir.

İslam ülkelerinde gümrük vergisi dinin kurallarına aykırı kabul edildiğinden, gümrük vergisi konmazdı. Samanoğulları ise önlerinden akmakta olan çok canlı köle ticaretine hasetle bakıyor ama bu ticaretten yeterli payı alamıyorlardı. Onlar da Ceyhun nehrini geçme ücreti koydular. Tabii bu bir nevi gümrük vergisiydi.

Ceyhun'u geçişte kervanlara deve başına iki dirhem vergi kondu. At ve eşek yükünün vergisi bir dirhemdi. Türk erkek köleler ise nehirden ancak özel hükümet lisansı ile geçirilebiliniyordu. Lisans ücreti ise 70 ila 100 dirhemdi. Türk cariyeler için özel lisans gerekmiyordu ama ücret aynıydı. Köle olmayan evli kadınlara ise nehir geçişinde 20 ila 30 dirhem rusum alınıyordu.

Abbasilerin ünlü vezirleri Bermekiler gibi Samanoğullarının da çıkış yeri Belh ve çevresiydi. Bu topraklarda İslam öncesinde Budizm hakimdi. Buda mabetlerindeki heykel bolluğu, putlara tapmaya kesin karşı olan Müslümanları çok rahatsız ediyordu. Bu da Budizm'in İslam yönetiminde yaşamasını zorlaştırıyordu. Budizm Belh ve çevresindeki topraklardan kısa sürede söndü. Buna karşılık Zerdüşt dini daha uzun bir süre yaşamaya devam etti. Zerdüşt dinine inananlar gibi Mani dinine inananlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler de varlıklarını devam ettirdiler.

Batı Türkistan'dan Budizm gitti ama önemli etkileri kaldı. Bunların en önemlilerinden biri, Müslüman üniversiteleri olan " Medreseler " dir. Bu medreseler Buda Vihraları (eğitim veren Buda manastırları) örnek alınarak kurulmuştur. Bu nedenle ilk kuruldukları yerler Doğu İslam topraklarıdır. En çok medrese bulunan yerler de Belh ve çevresidir. Medrese sistemi Batı İran ve Bağdat'a ancak XI. Yüzyılda varabilmiştir.

Batı Türkmenistan'da ki medreseler, merkezi hükümetin resmi politikasından bağımsız hareket ediyorlardı. Bu yanlarının da etkisi ile medreseler İslam'ın yayılıp, kökleşmesinde önemli bir rol oynadılar. Onlar sayesinde, İslam dini propagandası, Orta Asya'da başka hiçbir yerde görülmeyen bir başarı ile gelişti.

Doğu Roma Yıpratılıyor

Preslav iç duvarlar

893 yılında Hıristiyanlığı kabul eden Bulgar Hanı Boris ölünce yerine önce Vladimir sonra Simeon (893 – 927) geçti. Simeon dönemi Bulgaristan'ın en parlak dönemi oldu. Simeon, çocukluğunda rehin olarak Doğu Roma sarayına verilmişti. Dolayısı ile orada, Roma kültürü ile yetişti ve iyi bir eğitim aldı. Döneminin yazarları ondan " yarı Grek " diye bahsederler. Bulgarlar, 893 yılında, başkentlerini, ilk başkent Pliska'nın güneyinde kurulan Preslav'a taşıdılar. Preslav iç ve dış olmak üzere iki kısımdan meydana gelmişti. İç kent, yüksek duvarlar ve kulelerle dış kentten ayrılıyordu. Dış kentte kuyumculuk, demircilik, taşçılık, seramik yapılmaktaydı. Bu zanaatlar çok gelişmişti. Dış kent halkı zanaatkarlık yanında tarım ve hayvancılık da yapardı. Canlı bir ticarette vardı. İç kentte han ve soyluların sarayları ile resmi daireler vardı. O dönemde yaşamış bir Bulgar yazar, kentin ihtişamını şöyle anlatır:

" Eğer gezgin fakir bir kişi ise ve uzaktan gelmişse, dış kentin duvarları karşısında gözleri kamaşır. Kentin kapılarına doğru ilerlerken, ancak şaşkınlığı artar ve yürürken insanları sorguya çeker. Kente girince, renkli taşlarla süslenmiş ve ağaç oymalarla kaplanmış yapıların iki yanda yükseldiğini görür. İç kente girince ve dıştan taş, tahta, boya ve içten mermer, bakır, altın ile görkemli biçimde dekore edilmiş yükselen saraylar ve tapınakları görünce, gezgin onları neyle karşılaştıracağını bilemez ".

Ermeni kralı Simbat 893 yılında Doğu Roma İmparatoru VI. Leon'a (886 – 912) elçi heyeti yollayarak vassal olmak istediğini bildirdi. Doğu Roma ile Simbat arasında görünüşte ticari, gerçekte Müslümanlara karşı bir ittifak oluştu.

894 yılında, Doğu Roma, Constantinopolis'teki Bulgar tüccarlara ait depoları Selanik'e taşıttı. Simeon, bu kararı Bulgar menfaatlerine aykırı bulduğundan, Doğu Roma'ya savaş açtı. Aslında Simeon, Constantinopolis'i alıp, Doğu Roma İmparatoru olmak istiyordu. Doğu Roma'nın Bulgarları durduracak gücü yoktu. Macar kartını oynayarak, onları Bulgaristan üzerine yürümeye ikna etti. Macarlar, Avrupa devletleri sahnesine çıkarak, Bulgaristan'ın kuzeyini işgal etmeye başladılar. Bu sırada, Doğu Roma ordusu da komutan Nikephoros Phokas komutasında Bulgaristan'ın güneyine girdi. Simeon sıkışmıştı. Zaman kazanmak için bir taraftan Doğu Roma ile silah bırakması yaptı, diğer yandan Peçeneklerden yardım istedi. Peçeneklerin yardımı ile Simeon Macarları yendi.

Simeon, 896 yılında tekrar Doğu Roma üzerine yürüdü. Bulgarophigon'da kesin bir zafer sağladı. Doğu Roma yıllık vergi vermek koşulu ile Bulgaristan ile barış anlaşması imzalayabildi.

899 yılında, Peçenekler, Don nehrini geçip, Macar topraklarını işgal etmeye başladılar. Macarlar, Peçenek baskısı karşısında, " Lebedia " denen topraklarını terk ederek, bugünkü Moldavya ve Basarabya topraklarına yani " Etelköz " e göçtüler.

Bu göç Rusların işine yaradı. Dnyeper suyolu, Kiev'den Karadeniz'e kadar Ruslara açıldı. Bu sırada, Ruslar, Peçenek ve Bulgarlarla iyi geçiniyorlardı ve hatta müttefik bile sayılabilirlerdi. Örneğin, 899 yılı savaşlarında, Rus büyük prensi, Bulgar Hanı Simeon'a Doğu Roma savaşlarında asker yollayarak yardım etmişti. Ama Peçenekler işlerine kim gelirse onunla dostturlar. Dostları ve düşmanları belirlenemezdi.

899 yılında Doğu Roma İmparatoru VI. Leon Eudikia ile evlendi. Leon varis istiyordu. Eudikia doğum yaparken öldü. Böylece Leon'un üç karısı da ölmüştü ve hala varisi yoktu. Kilise Leon'un dördüncü defa evlenmesine karşı çıkıyor ve bunu dini açıdan doğru bulmuyordu. Leon zamanında, Müslümanlarla Anadolu'da yapılan savaşlar karşılıklı akınlar şeklinde geçti. Bazen Müslümanlar, bazen Doğu Roma kazandı. Kimse kimseye üstünlük kuramadı. Mevcut sınırlar da değişmedi.

901 yılında Azerbaycan egemeni Afşin bir veba salgını sonucunda öldü ve yerine Sacoğlu Emin Yusuf (901 – 927) geçti. Afşin ölmeden önce Ermeni kralı Sembat (Sempad, Simbat) üzerine bir sefer hazırlığı yapıyordu. Ermeni Kralı Sembad, Halife ile arasında vassallık açısından Sacoğullarının olmasını istemiyordu. Vassallığının bu ayağını iptal etmesi için halifeye başvurdu. Halife de bunu mantıklı karşıladı. Ama Sacoğlu Yusuf vassalını kimseye bırakmak niyetinde değildi. Sempad'ı kendine itaate zorladı.

İtalya'da ise işler Araplar lehine gelişiyordu. Messina boğazının İtalya yakasındaki Regium Müslümanlar tarafından alındı. Böylece Messina boğazının denetimi tamamen Müslümanlara geçmiş oldu. Sicilya'da Doğu Roma'nın elinde, sadece Taormina müstahkem mevkii kalmıştı. 902 yılında Müslümanlar onu da ele geçirdiler. Böylece, Araplarca 75 yıldır devam eden Sicilya'nın fethi tamamlanmış oldu.

Bulgar - Doğu Roma savaşları sırasında, Doğu Roma yine Müslüman Arap korsanların baskısı altındaydı. Girit'te üstlenen Arap donanması, 902 yılında, Teselya kıyılarındaki Demetrias kentini yakıp, yıktı. 904 yılında Arap donanması Constantinopolis'e doğru yola çıktı. Ama sonra aniden fikir değiştirerek, Selanik'e saldırdı. Selanik üç gün dayanabildi. Temmuz 904 tarihinde Araplar, Doğu Roma'nın ikinci büyük kentini işgal ettiler. Araplar kenti yağmalayıp, pek çok esir aldıktan sonra çekildiler. Arapların eline büyük ganimet geçmişti. Ancak bundan sonra Doğu Roma'nın kafasına dank etti. Doğu Roma Selanik'i tahkim etmeye başladı ve donanmasını tekrar güçlendirmeye koyuldu. Araplar, Selanik'i yağmalarken, Simeon'da Doğu Roma üzerine yürüyordu. İmparator Leon, 904 yılında, Bulgarlarla barış yapabilmek için güney Makedonya'yı onlara verdi.

Bu sırada 905 yılında Abbasiler, Mısır'ı zaten kendilerine bağlı Tolunoğullarından fiilen geri aldılar. Tolunoğlu Ahmet'in ölümünden sonra varisleri entrikalar, çatışmalar, yozlaşmalar derken devleti idare edememişlerdi. 905 başında Abbasi birlikleri Fustat'a girdiler. Mısır tekrar Abbasilerin tam olarak hakimiyeti altına girmişti. Tolunoğulları zincire vurularak Bağdat'a yollandılar.

Ama Doğu Roma'ya kuzeyden, güneyden saldırılar bitmek bilmiyordu. Bulgar saldırısı bittiğinde, Rus büyük prensi Oleg'in saldırısı başladı. Peçenek atlıları karadan Constantinopolis'e doğru ilerlediler. Simeon, Peçeneklere Bulgar arazisinden geçiş hakkı verdi. Rus gemileri, Constantinopolis'i denizden ablukaya aldılar. Haliç ağzında zincir gerili olduğundan, Ruslar nehir tipi gemilerine tekerlek takarak, karadan yürüterek, Halic'e soktular. Constantinopolis'in çaresi kalmamıştı, gemi ve adam başına büyük paralar ödeyerek, barışı sağlayabildiler. 907 barış anlaşmasından sonra, Rus Büyük prensi Oleg, kalkanını Constantinopolis'in bir kapısına asarak geri döndü.

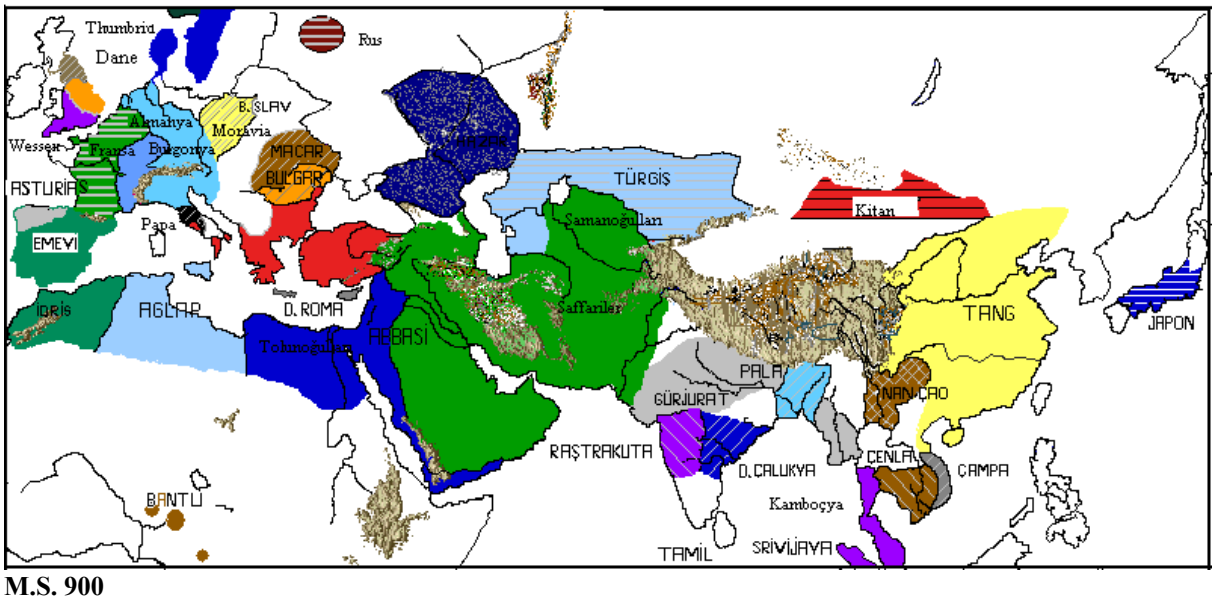
Akdamar

Gördüğümüz gibi Ermeni kralı Sempad'ın (Simbad'ın) ilk vassalı olan Azerbaycan egemeni Sacoğlu Yusuf, Sempad'a boyun eğdirmişti. Ama bununla da yetinmeyip, Van gölünün batı ve güneyinde " Vaspurakan " denilen bölgenin egemeni Ardzuruni ailesinden Haçik-Gaik'i 908 yılında bölgenin kralı ilan etti. Haçik- Gaik 936 yılına kadar Vaspurakan tahtında kalmıştır. Bu süre içinde Vatsan kenti tahkim edilmiş, Aktamar adası muhkem bir kale haline getirilmiş ve adadaki Surp Haç Kilisesi inşa edilmiştir. Şimdi iki Ermeni krallığı oluşmuştu. Biri Ani diğeri Van merkezliydi.

Doğu Roma İmparatorluğunun, donanmasını kuvvetlendirme kararı, semeresini 908 tarihinde verdi. Ekim 908 tarihinde, Himerios komutasındaki Doğu Roma donanması, Ege denizinde Arap donanmasını mağlup etti. 910 yılında, Doğu Roma donanması Kıbrıs'a çıkartma yaptı, Kıbrıs'ı üs tutarak, Suriye sahillerine saldırılar gerçekleştirmeye başladı.

Daha önce Kansu Uygurlarını Kansu'da devlet kurarken bırakmıştık. Hou-liang (907 – 923) döneminde Çin iyice zayıflamışken, Uygurlar Kansu'da son derece örgütlü ve refah içinde bir devlet kurdular. Çin'in vassalı durumundaydılar ve Çin Kansu Uygurlarının topraklarında bir askeri birlik bırakarak, Uygurları denetim altında tutuyordu. Barışçı Uygurlar bütün X. Yüzyıl boyunca güçlendiler, zenginleştiler ve siyasi olarak önem kazandılar.

Kansu Uygurlarına " Sarı Uygurlar " veya " Sarı Başlı Uygurlar " da denir. Bazı araştırmacılar bu adın Budist inançları ile ilgili olduğunu ileri sürerler. Ancak Türk boylarının bölündüğünde siyah, mavi, kırmızı gibi renk takıları aldığı örnekler çoktur. Sarı ise Şaman dininde özel bir yere sahip olup, güneş veya ayı çağrıştırır.

M.S. 900

Cluny

Cluny Manastırı

Batı manastır hayatında önemli bir yeri olan Cluny manastırı 910 yılında kuruldu. Manastır değişmiş olan Benedikten kurallarına göre yönetiliyordu.

İ.S 547′de ölen Nursia'lı Benedikt hakkında büyük papa Geregori: "Aziz Benedikt bilge ama cahil, akıllı ama eğitimsizdi." tespitini yapmıştı. Benedikt bir anlamda "mübarek kişi" demekti. Kısa bir eğitim görerek okulu terkeden Roma'daki kilisenin zorlamalarından hoşlanmayarak bağımsız bir cemaat oluşturan Benedikt, keşiş hayatını tercihle diğerlerinden ayrı bir hayat yaşamıştı. " Aziz Benedikt Kurallarını " kaleme alarak bu yolda çalışmalar yapmış, papazlar gibi konforlu mekanları değil daha çileli bir hayatı seçerek İsa Mesih'in işkencelerini yaşamayı kendine prensip edinmişti. Benedikt Kurallarına göre her keşiş gece yarısı 2′de kalkmak zorundaydı. İlahiler okur, daha sonra 7 saat hristiyan öğretileriyle meşgul olur, 1 saat tefekkür yapar, dua okur, sabahtan akşama kadar tarlalarda çalışır, sonra tekrar dualar okur ve tek öğünden oluşan yemeğini yerdi. Bu keşişler domuz dahil olmak üzere hiçbir şekilde et yemezler, akşam 6′da istirahate çekilirlerdi. Boş zaman kavramı yoktu.

Bu haliyle Benedikt Katolik kilisesi tarafından fazla ciddiye alınmamış, resmen " papaz " dahi sayılmayıp " papaz yardımcısı " (deacon) kabul edilmişti. Ama Benedikt'in düşünceleri hızla yayılmış ve çok taraftar bulmuştu. Benedikten İtalya'ya saldıran Gotlar'ın Montecassino'daki manastırına yaptıkları hücuma kar5şı savunma yaparken ölmüştü. Sonraları her yıl 11 Temmuz günü Aziz Benedikt'e adanmıştı.

Şimdi ilk Benedikten kuralları değişime uğramıştı. Toprakları ortakçı köylüler tarafından işleniyor, ayrıca bütün hizmetleri çevredekiler tarafından görülüyordu. Böylece Cluny manastırı keşişleri her tip maddi uğraşın dışında tutulmuşlardı. Keşişler vakitlerini görkemli bir şekilde icra edilen dini törenlere vermişlerdi. Manastır, kendi iç işlerine kimseyi karıştırmıyordu. Her tip vergiden muaf tutulmuştu. Böylece piskoposluk denetimi dışında kalmıştı.

Ünü hızla yayıldı. Manastıra bağışlar çığ gibi büyüyerek aktı. Yöneticileri diğer din kurumlarını düzeltmek için davet edildiler. Bu Cluny manastırına, yönetimi yenileştirilen manastırları kendi yönetimlerinde tutma fırsatını verdi. Cluny bir tarikat olmuştu. Hızla Ticaret yollarını izleyerek yayıldı. Özellikle Akdeniz ülkelerinde iyice yerleşti.

Kiliseler, aslında, senyörlerin iktidarı altındaydı. Kırsal kesimde Kiliselerin kurulduğu bölgeler, aristokrasinin yönetimi altındaki topraklardı. Sömürme hakkını kendilerinde gören, din adamı olmayan hükümranlar bölge papazını kendilerine en fazla evet diyecekler arasından seçiyorlardı. Tam örgütlü büyük dini kuruluşların başına geçecek piskoposları ise krallar ve bazı kuvvetli prensler atamaktaydılar. Böylece senyörler dinsel görevleri, dini yetkileri ve dinden sağlanan yararları kendi malları gibi görüyorlardı. Dini görev geçici olarak din adamına verilmişti, aslında makamın mülkiyeti senyöründü. Makam boşalınca, yeniden senyöre geri dönecekti. Böylece dinsel otoriteler, maddi hayata bağlı hale gelmişlerdi.

Bunun sonucu olarak, ruhban sınıfının adetleri bozulmuştu. Rahipler, kilise dışında yaşanan hayata benzer bir hayat yaşamaya başlamışlardı. Silah taşıyor, bekarlık kurallarına uymuyor, kutsal şeylerin ticaretini yapıyorlardı. Ruhban sınıfının genel olarak ahlakı iyice bozulmuştu.

Cluny hareketi bu nedenle bir saflaşmayı gösteriyordu. Onun için manastırları düzeltmeye Cluny keşişleri çağrılıyordu. Cluny hareketi, dışarıyı düzeltmeye çağrılmadan önce, ilk olarak kendini düzeltmişti. Bunun için de işe dışarıdan manastıra yapılan müdahalelerin önünü kesmekle başlamıştı.

Almanya'da Almanca adına Stamm (oymak) denen, Alamanca konuşan nüfus, küçük guruplara bölünmüştü. Her biri kendi adetlerini, kendi örfi hukukunu, kendi diyalektiğini muhafaza ediyordu. Bu guruplar Almanca Herzog (savaş şefi) denilen bir savaş şefinin otoritesini tanıyorlardı. VI. Yüzyılda Thuringenliler kendi komşularınca yok edildiğinden beri yalnız 5 kabile kalmıştı. Bunlar Güneybatıda Rhein (Ren) nehrinin dirseğine kadar Alamanlar; Güneydoğuda, Tuna yaylasında Slovenlere boyun eğdirerek Alplere doğru yayılmaya başlayan Bavyeralılar; Kuzeybatıda, Kuzey denizi kıyılarında Frisonlar; Kuzeydoğuda, Rhein ve Elbe arasında Saksonlardan ibarettiler. Almanya'nın tüm geri kalan bölgeleri Mein dahil en kuvvetli kabileye yani Franklara ait bulunuyordu.

Bütün bu kabileler Charlemagne ailesinden gelen bir krala bağımlıydılar. Ancak 911 yılında bu soy tükendi. Bunun üzerine yüksek rütbeli ruhban ve savaş şefleri toplanarak aralarından bir dükü kral olarak tanımak adetini geliştirdiler. Bir asır boyunca seçilen kişi ilki Heinrich olan Saksonya Dükleri oldu. Bu konu az ileride tekrar ele alınacaktır.

Doğu Roma İmparatoru VI. Leon, varis sahibi olmak için dördüncü kez evlenmek istiyordu. Ancak, bu evliliğe ne dini açıdan, ne de medeni hukuk açısından imkan yoktu. Bir süre, İmparator Zoe Karbonopsina ile metres hayatı yaşadı. Sonra evlenmeye karar verdi. Patrik Nikolaos bu evliliğe karşı çıktı. Ancak, İmparator kendi yanında olan bazı papazlar yardımı ile evlendi. Doğu Roma Kilisesi bunu bir rezalet olarak algılayıp, toptan karşı çıktı. Leon ise

bu durumda Papa'ya başvurarak, evliliğini Roma kilisesine onaylattı. Patrik Nikolaos bu durumda Patriklikten ayrıldı. İmparator, bu evlilik ile istediğini elde etmişti. VI. Leon'un Zoe'dan bir erkek çocuğu oldu. Leon akıllı idi ve aslında Kilise ile sürtüşme istemiyordu. 912 yılında, Patriklik görevine tekrar Nikolaos'u getirerek, Kilise ile arasını düzeltmeye çalıştı.

İspanya 925 cıvarı

Doğu Roma İmparatorluğu yıpranmıştı da, Abbasiler güçlümüydü? Halifenin şemsiyesi altındaydılar ama aslında pek çok bağımsız emirlik haline dönüşmüşlerdi. Derken, Halifelik de tek bir Halifelik olmaktan çıktı. Baştan beri Şiiler, İslam toplumu içinde azınlık olarak kalmışlardı. Ama 909 yılında, Şii Fatımiler (İsmailliler) Tunus'ta, Bağdat'taki Sünni halifesine alternatif bir halifelik kurdular. Bu başarı on iki İmam Şiilerinden ayrılan yedi İmam Şiilerine aitti. Ubeydullah ilk Şii kökenli Halife oldu. Minarelerde ilk defa " Alliyün Veliyullah " (Ali Allah'ın dostudur) nidası duyulmaya başlandı.

İsmaili dailerinden olan Ebu Abdullah Hüseyin (Şii adıyla tanınır) ve Ebu Muhammed Methi Fatımi devletinin kurulabilmesi için büyük gayret sarf etmişlerdi. Devlet Kuzey Afrika'da Ağlebi, Müdrari, Rüstemi, İdrisi ve İhşadi devletlerinin toprakları üzerinde kuruldu.

İspanya'da ise Müslüman bir parça ile Hıristiyan bir parça vardı. Hıristiyan krallar öldükçe, mülkün ailenin ortak malı sayılması nedeni ile Hıristiyan krallıklar oğullar arasında bölünüyordu. Böylece ortaya yeni bir sürü krallık çıkıyordu. Bu krallıkların çoğunun büyüklüğü bir kontluk kadar bile değildi. Bu krallıklardan başlıcaları Asturias, Galiçe, Leon, Kastilla, Portekiz, Navarre, Aragon'du.

Enel Hak

Müslüman dünyasında ise Sufiler, ibadete mantra olarak oruç, gece ibadeti ve Tanrı'nın adlarını zikretmek gibi uygulamaları eklemişlerdi. Bu uygulamalar bazen, tuhaf ve sınır tanımaz davranışlara yol açıyordu. Bu tür sufilere " sarhoş sufiler " dendi. Bu içki içmekten gelen bir sarhoşluk değildi, bu Allah'a karşı duydukları sonsuz sevgi ve özlemin ifadesiydi. Sarhoş sufilerin ilki Ebu Yezit Bistami'dir (öl. 874). Bistami, Tanrı'ya sevgi ile yaklaşıyordu. Aşk ile yaklaşıyor, kendi gereksinimlerini ve arzularını Sevgilisi uğruna feda ediyordu. Kendi içine baktıkça, Tanrı ile kendi arasındaki her şey siliniyordu. Nefsi silinip, gidiyordu.

" Allah'a hakikat gözü ile baktım ve O'na:
" Bu kim? " dedim.
" Bu ne sensin, ne de Ben " dedi,
" Benden başka Tanrı yok ". Sonra beni kimliğimden sıyırıp, kendi kimliği içine aldı...
Sonra O'nunla Onun Yüzünün dili ile konuştum ve
" Seninle benim aramda ne kadar mesafe var? " dedim.
O da
" Ben Sen'deyim; Sen'den başka Tanrı yok " dedi.

Bu Tanrı, dışarıda, insana yabancı bir Tanrı değildi. Nefis eridikçe, içinde kalan bir öz kalıyordu. Bu özde Tanrı'nın sır dolu biçimlerinden biri ile özdeş olduğu keşfediliyordu. Nefsin böyle eriyişi, sözle anlatılamaz bir özümsenme duygusu yaratıyordu. Böylece yok olma aşamasına yani " fena " haline varılıyordu. " Fena ", sufiliğin odağı haline geldi.

Bistami, Müslümanlığın özü olan " Kelime-i şahadet'i " yeniden yorumladı. Ve yorumu, pek çok Sünni tarafından zındıklık olarak kabul edildi. Beyazıt Bistami, Muhammed peygamberin Miraç'ta yaptığı gökyolculuğuna benzer bir yolculuk yapmıştı. " Derisinden sıyrılan bir yılan gibi " kendi kişiliğinden sıyrılarak tanrısal sıfatlara büründü. Her şey de Tanrı'yı görüyordu. Sonunda gördüğü her şeyin kendisi olduğunu anladı.

Daha ılımlı bir ruhsal dünya sunan bazı sufiler " Ayık sufiler " olarak adlandırıldılar. Bağdatlı El Cüneyt (öl. 910), Bistami'yi aşırı buluyor ve bunun tehlike yaratacağına inanıyordu. Fena'nın ardından, " beka " (canlanış) olmalıydı. Nefis yok olduktan sonra tekrar daha da zenginleşmiş olarak geri dönmeliydi. Tanrı ile bütünleşme, insanın doğal yeteneklerini yok etmemeli, tersine onları daha etkin kullanmamızı sağlamalıydı.

Bir sufi, kendi içindeki Tanrısal varlığı hissetmek için, kendi engelleyici benliğinden sıyrıldıktan sonra, daha gelişmiş olarak kendi benliğine dönebilmeli, daha insani olmalıydı. Cüneyt, sufi arayışı, insanın yaradılış günündeki ilk saf haline dönüş olarak görüyordu. Bu dönüş Tanrı'nın olmasını istediği dönüştü. Sufiler, pirlerinin uzmanlaşmış yönetimi altında disiplinli ve özenli çalışacaktı. Adem, ilk ortaya çıkışında, Kuran'da anlatıldığı gibi, Tanrı'nın varlığını yaşamıştı. Müslümanlar da, sufi disiplin altında, Adem'in deneyimine ulaşabilirlerdi.

İnsan, bütün varlıkların temelindeki varlık olan Tanrı ile derindeki özde birleşince, ayrılık ve üzüntü de sona ererdi. Bu Birlikti ve Kuran'daki " tevhit " ülküsüne bağlıydı.

Cüneyt sufiliğin getireceği tehlikeleri biliyordu. Pirin yol göstermesi ve öğütleri olmadan, katı bir disiplin içinde pişmeden, Tanrı ile bir olmanın gerçek anlamı kavranılamayabilir ve kişi bunu basit anlamda ele alabilirdi. Sufi eğitiminden geçmemiş olanların, bunu anlaması olanaksızdı. Hele, Bistami gibi aşırı iddialar, düzenin öfkesini çekerdi.

Bu ilk dönemlerinde sufizm çok küçük bir azınlığın hareketi idi. Ulema ise sufiliği özgün olmayan bir yenilik diye nitelendiriyordu. Cüneyt'in öğrencisi Hallac-ı Mansur (Hüseyin bin Mansur) (858–922), çok ortalıkta görünmemesi konusundaki uyarıları dinlemedi.

Hallac, Ribatlara gazaya gitti. Sonra, Türkleri Müslüman yapabilmek için misyonerliğe başladı. Sünni Müslümanlar Türklerin ne olacağı konusu ile uğraşmaz ve onları köle kaynağı olarak görürken, Şiiler Türkleri Müslüman yapabilmek için her yere gönüllü misyonerler olarak gidiyorlardı. Hallaç da Hotan ve Turfan'a kadar gitti. Çoğu incelemeci Hallac'ı Türklerin Müslümanlığı kabulünde etkisi görülen dinsel ve toplumsal hareketin başı sayarlar. Hallaç kuvvetli bir olasılıkla Yasevi, Yunus Emre ve Nesimi çizgisinin başında yer almıştır. Hallac Türk ülkesinden geri dönüşlerinde ise Irak'ta dolaşarak halifeliğin devrilmesini ve yeni bir düzenin kurulması gerektiğini vaaz ediyordu. Yönetimce yakalandı ve İsa gibi çarmıha gerilerek öldürülmeye mahkûm edildi. Hallac vecd halindeyken, " Enel Hak ", ben Tanrıyım diye bağırmıştı.

Müslümanlar, Hallac'ın vecd halinde bağırışından dehşete kapıldılar. Hak, Allah'ın adlarından biriydi ve bir ölümlü Allah olduğunu iddia ediyordu. Bu kafirlik, Tanrı tanımazlıktı. Halbuki Hallaç, Cüneyt'in " fena " dediği nefsin yok oluşunu ve birliğin oluşmasını yaşıyor ve bağırıyordu.

Hallaç kafirlikle suçlandı, sözünü geri almadı, bir aziz gibi öldü.

" Çarmıha gerilmek için getirilip de çarmıhı ve çivileri gördüğünde, halka döndü ve şu sözlerle biten bir dua söyledi: " İşte beni öldürmek için toplanan Senin kulların, Senin dinin için ve Senin lütfünü kazanmak için coşku içindeler, onları affet. Ey Rabbim, onlara merhamet et; çünkü gerçekten onlara da bana açıkladıklarını açıklasaydın, bu yaptıklarını yapmazlardı ve eğer onlardan gizlediklerini benden de gizleseydin, bu mihneti çekmezdim. Her ne yaparsan Methedilecek olan Sensin ve her ne istersen Mehd ondadır. "

Daha sonra Gazali, onun kafir olmayıp, bilinmemesi gereken hakikati ilan etmesinin akıllıca olmadığını söylemiştir. Tanrı, Adem'i, kendi aksi olarak, kendi suretinde yaratmıştı. Melekler de ilk insanın önünde secde edip, onu selamlamışlardı. O zaman, insan özünde Tanrısaldır. Kelime-i Şahadet, Allah'tan başka Allah yoktur der. Yani, insandaki Tanrısallık, o tek Tanrıdır ve başka bir şey olamaz. Sufilere göre Hıristiyanların yanlışı, Tanrısal bütün yaradılışın tek insanda İsa'da toplandığını sanmalarıdır.

Hadis-i kutsi, “ Bir kere onu sevdim mi artık Ben o kulumun işiteceği kulağı, göreceği gözü, şiddetle kavrayacağı eli ve yürüyeceği ayağı olurum “ diyerek, Allah’ın her kulunda oluşabileceğini gösteriyordu. Hallac’ın başına gelenler Mistiklerle Sünniler arasındaki kavram uyuşmazlığının sonucudur. Mistik için vahiy kendi ruhunda olan bir olayken, gelenekçiler için bu geçmişte kalmış bir olaydır. Aynı şekilde, Mistiklerle Sünniler arasındaki Tanrı kavramının ne denli farklı olduğunu daha önce defalarca görülmüştü.

Zamanla, Sufiler insan aşkından aktarılmış imajlarla dolu bir şiir türü geliştirdiler ve tuttukları yola “ tasavvuf “ adını verdiler.

Başlangıçta hem Abbasi yöneticileri olsun, resmi Sünni ideoloji olsun, Sufilerden hiç hoşlanmadılar. Sufiler mevkileri, rütbeleri küçümsüyor, Saray yaşamını eleştiriyor, ibadetin resmi biçimlerine bağlanma gereği duymuyorlardıu. Ama halk sokaklarda yaşayıp dertlerini dinleyen ve bu dertleri dillendiren Sufilere saygı besliyordu. Etrafta Sufilerin kerametleri anlatılıyordu. Gençlik kuruluşları ise, sufilerin etrafında toplanmaya başlamışlardı.

Ünlü Sufilerin çevresinde dervişler toplanmıştı. Müşterek bir yaşamın şekillendiği tekkeler kurulmaya başlandı. İlk tekke VIII. Yüzyılda, Şam yakınlarında Remle’de, bir Hıristiyan Bey tarafından inşa ettirildi.

Daha sonraki etkileri açısında Hallac’ın şu sözleri de önemlidir: " İblis’le Ahmet’ten başka hiç kimsenin davası gerçek değildir. Ama İblis, gözden düşmüştür. İblis’e secde et dendi, etmedi. Ahmet’e bak dendi, bakmadı. “ Burada Muhammed peygamber ile Şeytan’ın davranışları arasında bir kıyaslama yapılmaktadır. Hallaç şeytan ile Firavun’u kıyaslar ve her ikisine de hak verir. Bu görüş açısı iyilik ile kötülüğü göreceli sayan bir görüş açısıdır. Bunu ileri de Yezidilik anlatılırken hatırlamakta yarar vardır.

Türklerin Müslümanlaşmaya Başlaması

900 lü tarihlere geldiğimizde, Türklerin Müslümanlığı kabul etmeleri de başlamış oldu. Bundan 200 – 300 yıl öncesine kadar, Şaman dini dışında bir dine inanan Türk bulmak mümkün değildi. Türkler, kabileler halinde göçebe yaşamlarını sürdürüyorlardı. Her hangi bir Türklük bilinci yoktu. Onların sadece aile (kabile) bilinci vardı. Zaman zaman aile menfaatleri gerektiğinde, gevşek konfederatif siyasi birlikler kurarak sorunlarını çözüyorlar, sorun bitince de herkes tekrar kendi yoluna gidiyordu. Ortak bir bilinç oluşmadığından, siyasi birlikleri varken bile kendi aralarındaki çelişkiler onları sık sık birbirleri ile silahlı mücadeleye itiyordu.

Konuştukları ortak bir dil vardı. Coğrafi koşullar ve dış temaslar nedeniyle, ortak dilleri farklılaşıyordu. Ancak yine de kendi aralarında anlaşabiliyorlar veya kısa sürede karşılıklı iletişim kurabilir hale geliyorlardı. Kabileler Şaman dininin ve göçebe yaşamın şekillendirdiği ortak gelenek ve göreneklere sahiptiler. Adetleri, huyları, tarzları, yaşam biçimleri birbirine benziyordu. Ortak bir atadan gelmiş olmak, atalara büyük saygı duyan Türkler için en önemli bağlardan biriydi. Zaten Şaman dini ataya saygıyı, sevgiyi ve ona layık olmayı ön plana çıkaran bir dindi. Ancak Şaman dini, ataları ön plana çıkartırken, kabile yaşamını (büyük aile yaşamını) da ön plana çıkararak kabileler arası birlik fikrini geriye atıyordu. Şaman dini başına buyruk, bağımsız, tasada ve kıvançta ortak, kendi içinde sosyal ve ekonomik olarak eşitlikçi büyük ailelerin (boyların, kabilelerin) birlik harcıydı. Şaman dini siyasi birliklerin yapı harcı değildi.

Yerleşik düzene geçip, göçebe yaşam terk edildiğinde, servet farklılaşması ve buna bağlı olarak sınıflaşma ortaya çıkarken, Şaman dini de işlevini kaybediyor ve başka bir din haline dönüşüyordu. Yerleşik düzene geçildiğinde devlet yapılanması gerekli hale geliyor, kabile yapılanması çözülerek devlet içinde eriyordu. Hem siyasi birliği kurabilmek ve hem de atalara saygıyı (ata dini) devam ettirebilmek için Çin, Gök'ün oğlu İmparator kavramını, Latinler Roma kavramını bulup, başarı ile uygulamışlardı.

Şaman Türkler, yaşadıkları topraklarda, etraflarında Şaman kabileler dışında bir dini oluşum görmüyorlardı. Temasta oldukları Çin ise Şaman dinine çok yakın bir Şaman dini versiyonu yaşadığından, etrafları tamamen Şamanistlerle çevriliydi. Sonra Batı ile temas başladı ve Batıdan diğer dinler Doğuya ilerlediler. Bir süre sonra, çeşitli nedenlerle bazı kabileler Mani dinini, Nasturi Hıristiyanlığı, Buda öğretisini kabul ettiler. Ama mütecanislik bozulmuştu. Artık göçebe Türk kabilelerinin hepsi Şaman değildi. Böylece sihir bozuldu, Şaman olmanın dışında alternatifler olabileceği fikri, asırlar içinde, günlük hayata girdi. Hala göçebe Türk kabilelerinin büyük bir kısmı Şaman dinindendi. Ama seyrek de olsa diğer dinlerden Türk kabilelerine rastlanıyordu. Ayrıca sürekli temasta olunan Çin'de Taoist, Budist, Hıristiyan, Müslüman, Şaman pek şok dinin iç içe, bir arada yaşadığı da görülüyordu. Türk kabilelerince, Şaman dini dışındaki diğer dinler de yadırganmaz oldular.

Çin'de olsun, Batı Türkmenistan'da (Soğd ülkesi) olsun, sayıları göçebe olanlara nazaran az da olsa, yerleşik düzene geçen Türk kabileleri oluyordu. Bunlar, kısa süre içinde etraflarında bulunan yerleşik dinlerden birini kabul ederek, onu Şaman dini ile harmanlayarak yeni bir inanç sistemine katılıyorlardı. Yerleşik Türkler arasında Nasturilik, Mazdekçilik, Zerdüşt ve Buda dini ve hatta Yahudilik inanç sistemi olarak yerleşmişti. Yerleşik Türkler bu dinleri hiçbir zorlama olmadan, kendi özgür iradeleri ile kabul etmişlerdi.

Kentlere yerleşenler, kent kültürünü tercih edenler genelde ak budundu, yani beyler ve bey aileleri idi. Böylece Çin'de olsun, Türkmenistan'da olsun yerleşik düzene geçen ak budun Şaman dini dışında bir dini öğretiyi benimsemişti. Kara budun ise direniyordu. Kara budun hem kent yaşamına ve yerleşik düzene geçmeye ve hem de Şaman dini dışında bir dine direniyordu. Beyler, kendileri kentlere yerleşirken kabilelerini kentin dışında göçebe bir yaşama teşvik ediyorlardı. Beylerin de işine kara budunun yerleşmesi gelmiyordu. Ak budun, dünya nimetlerinden istifade ederken, onların varlık nedeni olan kabileleri eski yaşamlarını yaşayarak, ak budunu para ve güç olarak beslemeliydi. Ama şimdi, bir de ortaya, Şaman kabile ve başka bir dine katılmış beyler çıkmıştı. Ak ve kara budun arasında oluşan din farkı, bir taraftan çelişki yaratırken, diğer taraftan Şaman dini ile diğer dinler arasındaki farkların önemsizliği mesajını veriyordu. Hatta giderek, ak buduna benzemek isteyenler için Şaman dininden çıkmak temayülü beliriyordu. Beyler, ak budun, pek çok yerde yerleşik düzenin başına geçmişti. Çin'de valiler, bölge yöneticileri, ordu komutanları ve hatta İmparatorlar vardı. Batı Türkmenistan'daki pek çok kentin yöneticiliği Türk ak budunundan gelme kişilerin elindeydi.

Köle Türkler silahlı kuvvetlerde kullanılırken, eğitilip değiştiriliyorlardı. Köle Türkler Müslüman yapılıyor ama dilleri bir süre daha devam ediyordu. Tabii bu profesyonel askerlerde bir Türklük bilincinin olduğundan bahsedilemez, ama yine de bu Müslüman Türkler Türkçe konuşuyorlardı. Türk cariyelerle evlenip, aileler kuruyorlardı. Bunların bir kısmı zenginleşerek dihkanlaşıyor, veya vali ve bölge yöneticisi oluyorlardı. İslam dini, köle Türklerin dini olmuştu ve aile kurabilenlerde, diğer nesillere geçiyordu. Tabii, devşirilseler bile Şaman kökenleri onları bırakmıyor, inandıkları İslam, Şamanizm ile değişmiş bir şekil alabiliyordu.

Geçtiğimiz tüm tarih sayfalarının gösterdiği gibi, ticaret şekillendirici bir görev görüyordu. Çin'i, Baltık kıyısını, Atlas okyanusunu, Hindistan'ı, yani o günkü dünyayı ticaret yolları birbirine bağlıyor ve inanılmaz mal, insan ve para akışı sağlıyordu. Tüccarlar sadece ticaret demek değildi, onlar aynı zamanda iletişim araçlarıydı. Haberler, dünyanın neresinde ne olduğu tüccarlar vasıtası ile ve onların yorumu ile dilden dile aktarılarak anlatılıyordu. Şimdi biliniyordu ki, Türkçe konuşan, gelenek ve görenekleri birbirine benzeyen insanların bir kısmı farklı inançlara sahiptir. Ve bu insanlar bir yerlerde Yahudi bir devlet kurmuşlardır. Bu dili konuşan biri şurada validir, burada ordu komutanıdır, başka bir yerde bölgeye egemendir.

Tüccarlarla gelen haberleşme, Orta Asya boylarına, Batı kentlerindeki zenginliği de anlatıyordu. Zengin olan sadece Çin değildi. Batının zenginlikleri anlatıla anlatıla bitirilemiyordu. Türkler kalabalıklaşmıştı. Boylar (kabile, aile) bölünmüş ortaya yeni boylar çıkmıştı. Orta Asya'nın kendi kaynakları tüm bu göçebe kabileleri beslemeye yetmiyordu. Pek çok kabile Çin'e gitmiş, orada yerleşerek Çinlileşmişti. Göçebenin artık yaşam koşullarından biri haline gelen ticaret, Çin ile rahat yapılamıyor, bazı kabileler yapsa bile bundan pek çok kabile istifade edemiyordu. Yerleşiklerle göçebeler arasındaki fark, göçebeler aleyhine gün geçtikçe daha fazla büyüyordu. Artık göçebenin satacağı ve talep edilen malı

yoktu. Halbuki göçebenin yerleşiklerden almak zorunda olduğu mallar hem gittikçe çeşitleniyor ve hem de komplikeleşiyordu. Çin'e yağma akınları da yapmak artık çok zordu. Çin ile başa çıkabilecek siyasi birliğin kurulmasını önlemek için Çin yollar bulmuş ve siyasi tedbirlerini almıştı. Çin Göktürklerden, Uygurlardan dersini almış, çözümlerini bulmuştu, şimdi denetim Çin'deydi.

Herkesin yerleşiklerin malına ihtiyacı vardı. Ama asıl Ak budunun, beylerin ihtiyacı çok daha fazlaydı. Beyler ve bey aileleri hem zenginlikleri ve rahatı özlüyor ve hem de kara budunu bir arada tutabilecek yolları arıyorlardı. Kara budunu doyuramayan beylerin kabilelerinin başında kalabilmesi mümkün değildi.

Diğer yandan, daha önce anlatıldığı gibi, Müslüman yaşam tarzı Müslüman tüccarlarla birlikte çoktan Orta Asya'ya girmişti. Tabii onlarla gelen İslam, kentlerdeki büyük bilginlerin İslamiyet'i değildi. Tüccarlar ve onlara takılmış olan misyonerlerin temas ettikleri halk cahil bir halktı. Ancak gelenler de alim değildi. Tencere yuvarlanıp, kapağını buluyordu. Gelenlerin inancı ve bu inancı uygulama şekilleri gönüldendi. Bu samimiyet güven doğuruyordu. Kitleler, gelenleri Şamanların yerine koymaya başladılar. Eski Şamanlar da, kadim inançlarını yeni dinin içine taşıyarak Müslüman oluyorlardı.

Ribatlarda oturup, gaza savaşları veren dervişlerin ve gazilerin ilkel savaşçılığı ve canlarını hiçe saymaları, kahramanlığı önemsemiş ve benimsemiş olan Türk savaşçıları üzerinde olumlu bir intiba uyandırıyordu. Savaşın hakkını veren kişilere hürmet duymak kahramanlığın şanındandı. Bu psikolojik etken kara budunu İslam'a yaklaştırdı. Ayrıca, Ribatlardan çıkarak yapılan akınlar, göçebe kabilelerin ilkel yağma akınlarına çok benziyordu. Bu kara budunun doyabilmesi için bir yol olabilirdi.

İşte bu süreç içinde, Türk dünyasının egemen çevrelerinde yeni bir yönelim gittikçe filizlenmeye başladı. 200 yıldır, Batı onlara İslam dinini zorla dayatmıştı. Ama şimdi, İslam bir silah olarak ve bir kurtarıcı olarak Türk beylerinin önünde duruyordu. Beyler, kendi halkları üzerinde yeni bir ideolojik hegemonyanın etken bir aracına kavuşacaklardı. İslam'ı kabul etmek, kabilelerin önünde uçsuz bucaksız İslam İmparatorluğunun topraklarını açıyordu. İslam'ı kabul etmek serbest dolaşım hakkını elde etmek, hatta zengin bölgelerde hegemonya kurabilme imkanının doğması demekti. Müslümanlık, Türk egemen sınıfları için, kabile birliğini korumada, yayılmacılıkta ve siyasal iktidarın devam edebilmesinde en önemli faktör oluyordu.

Bu yeni yönelimle birlikte Türkler, gerek paralı asker olarak, gerek Müslüman olmanın avantajı ile tüccar ve göçebe kabileler olarak, İslam topraklarında oturma, dolaşma hakkına sahip oldular. Batı Türkistan'a, Horasan'a ve İslam şehirlerinin içlerine girme fırsatı doğdu.

Artık Türkler ve özellikle batıya gelmiş olan Türkler Müslüman olmaya başlıyorlardı. Burada Kentlerde ferdi olarak İslam'ı kabul etmekten daha fazla, boyların, boy (kabile) olarak yeni dini kabul etmeleri önemliydi. Tabii yine de birdenbire Müslüman olmayacaklar, İslam'ı kabul etmeleri asırlar sürecekti. Müslüman olduktan sonra da kabul ettikleri dini Şaman dini ile karıştırarak yeni sentezlere ulaşacaklardı.

İslam, Şaman dininden İslamlığa geçen topluluklarda, Şaman geleneklerle iç içe geçebilmişti. Veya denilebilir ki İslam her türlü inanca kapılarını açabilmişti. Bu tabii, İslam yöneticilerinin isteyerek yaptıkları veya göz yumdukları bir durum değildi. Ama çaresiz kalmışlar, bu geniş topraklarda kendi isteklerine uyan bir gelişmeyi sağlayamamışlardı. Türk kabileleri peş peşe

İslam'ı kabul etmeye başladıklarında, bulundukları topraklarda yönetim Samanoğulları devletindeydi. Samanoğulları devletinin uleması Hanefi mezhebindendi. İslam'ı kabul eden kabile şefleri, bu ulemanın etkisi ile Hanefi mezhebini kabul ettiler. Bu arada daha önce bahsedilen nedenlerle karabudun değişik bir İslam'ın etkisi altına girmişti.

Türk kabilelerinin İslam'ı kabulü ile birlikte ortaya bir problem çıkmıştı. Müslüman devletler Türkler arasından artık yeterli köle bulamıyorlardı. Onlar da ordularının asker ihtiyacını gidermek için pek çok Türk kabilesini çağırıp, yerleştirdiler. Gelenler kısa sürede bir taraftan siyasete karıştılar, diğer yandan hak-mezhep dışında kalan grupların ezilmesinde Hanefilere yardım ettiler. Bu eylemlerden ortaya Karahanlılar devleti çıktı. Aslında, Türklerin Müslümanlaşması için uğraşanlar ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunanlar, Şiilerdi. Bu nedenle, Türklerin önce Şii olduğu sonradan çeşitli nedenlerle bir kısmının Şiilikten Sünniliğe geçtiği söylenir. Bu mealde, Karahanlılar için de ilk Müslüman olan Satuk Buğra Hanın Şii olduğu düşünülmektedir.

Türkler arasında Müslümanlığı ilk kabul eden topluluk, Talas'ın doğusunda yaşayan Karluklardır. Karluklar Müslüman olduktan kısa bir süre içinde yaşam biçimleri değişmiştir.

Şiilerden önce, uzun zamandır Nasturi misyonerler Orta Asya'da etkindiler. X. Yüzyılda Kereyit, Öngüt, Nayman, Kun ve bir kısım Merkitler gibi doğudaki Türk – Moğol kabileleri içinde Nasturilik iyice yayılmıştı. Bunun gibi birtakım Oğuzlar da, Nasturilerin etkisi altında Hıristiyan olmuşlardı. Şii misyonerler Orta Asya içlerine girdiklerinde, kendilerine en uygun ortamı Hıristiyan Türkler arasında bulmuş olmalılar ki, ilk çalışmalarını oralarda yaptılar. Bu anlamda, Orta Asya'daki Nasturi Hıristiyan yapılanması Şiiler tarafından ele geçirildiğinden bahsedilebilinir. Eski Müslüman haritalarında, Çin'e doğru uzanan Şii köyleri bu nedenle vardır. Türklere Müslümanlığı götüren " Abdal " lardan bu nedenle bahsedilir.

944 yılında İslam gezgini Ebu Dülef şöyle yazmıştır. " Çiğillerden sonra Buğraç kabilesinin ülkesine vardık. Bu kabile mensuplarının sakalları tıraş edilmiş olup, bıyıkları bulunur. Bunların kudretli hükümdarları vardır. Bu hükümdarların Şii olduğu ve Yahya b. Zeyd'in soyundan geldiğini söylenir… Onlara göre, Zeyd, Arapların hükümdarı, Ali b. Ebu Talip ise ilahıdır. Başlarına ancak bu Şii ailesinden gelen birini seçerler… Zeyd soyundan gelen hükümdarlar, kendilerine özgü bir sembol olarak sakallıdırlar… "

Şurası kesindir ki Türklere İslamiyet Şii'lik ve Sufilik yolları ile gelmiş ve kendine zemin hazırlamıştır. Türklerin Müslümanlaşmasında ise ticari ilişkiler en önemli etken olmuştur. Buna karşılık " Savaşçı Türkler, yeni dini, cihat ülküsü ve şehitlerin cennete gidişi nedeniyle benimsediler " görüşü oldukça yaygındır. Mutlaka bu düşüncenin de çorbada tuzu bulunmuştur. Ama Türklerin Müslüman oluşunu buna getirip dayamak yeterli olmaz. Zaten uzun zamandır Buda, Mani ve Hıristiyan misyonerler aracılığı ile cennet ve cehennem kavramları çoktan Orta Asya'ya girmiş, etrafta dolaşıyordu. Bu kavramlara Türkler yabancı değillerdi.

Oğuzlar

Türk topluluklarının en önemlilerinden biri olan Oğuzlar, daha önce anlatıldığı gibi Şaman ve Göçebe bir yaşam yaşıyorlardı. Bu yaşam tarzı, daha önce uzun uzun anlatılmıştı ve Oğuzların yaşamı da bu anlatılanlara uyuyordu. Biz burada Arap veya Müslüman yazarların ağzından (Hududu l-alam, Biruni, İbn Faldan ve Kaşgarlı Mahmut), X. Yüzyılda Oğuzların dışarıdan nasıl görüldüklerine bakalım. Böylece bilgileri de tazelemiş olalım.

Oğuzların kasabaları yoktur ve yaz kış otlak peşinde dolaşırlar. Keçe çadırlarda yaşarlar. Servetleri at, inek, koyun, silah ve geyikten meydana gelir. Savaşta cesur ve cüretlidirler. Normal hayatlarında da kibirli ve kavgacıdırlar. Çok zor bir hayatları vardır. Dinsizdirler (Müslümanlar Şaman dinini dinsizlik sayarlar). En büyük Allahları, Gök Tanrıdır.

Oğuzlarda Şaman din adamları büyük saygı görürler. Oğuzların ve Rusların Şaman din adamına davranışları birbirine çok benzer. Şaman din adamını gören Oğuz hemen önünde secde eder. Oğuzlarda, Şaman din adamı isterse bir Oğuzun malına ve canına da hükmedebilecek kadar manevi güç sahibidir. Oğuzlarda diğer göçebelerde olduğu gibi su kutsaldır. Suyu kirletmemek için yıkanılmaz ve çamaşır yıkanmaz.

Oğuzlarda kadınlar, o dönemin Müslüman dünyası ile kıyaslanmayacak kadar, serbesttir. Vücutlarının hiçbir yerini özel örtülerle örtmezler. Vücutlarının her hangi bir yerini saklamaya da çalışmazlar. Zina, Oğuz toplumunda yoktur. Böyle bir suç işleyen olursa, hemen iki parçaya bölünerek öldürülür. Evlenmede başlık ödenir. Başlık ödenir ödenmez, damat adayı ile kız serbestçe buluşmaya başlayabilirler. Baba öldüğünde, anne üvey anne ise, büyük oğul üvey anneyle evlenir.

Oğuzlarda kabile dayanışması ve bunun temel öğesi olan kan davası uygulanır. Hatta Oğuzlar tüm Müslümanları bir kabile gibi görerek, kan davasına muhatap olarak tüm Müslümanları alırlar.

İbn Faldan, Oğuzların komşusu olan Başkurtları da anlatmıştır. Başkurtlar erkeklik organını kutsal kabul ederler. “ Her biri bir ağaç parçasını, erkeklik organı şeklinde yontup üzerine asar. Bir yolculukta veya bir düşman karşısında onu öper ve önünde secde eder. Ey Tanrım, benim için şunu şunu yapıver, derler “. Başkurtlar için erkeklik organı yaratıcı idi ve bilinen tek yaratıcıydı. Bu nedenle tapınmayı hak ediyordu.

Başkurtların 12 önemli tanrısı vardı. Baş tanrıları ise Gök tanrıydı. Ayrıca Başkurt kabilelerinin her birinin kendi atası kabul ettikleri bir hayvan tanrıları da vardı. Bu kabile tanrısına da taparlardı.

Oğuzlar kalabalıktırlar. İslam topraklarına durmadan yağma akınları düzenlerler. Gelir, vurur, alır ve giderlerdi. Birbirleri ile iyi geçinemediklerinden aralarında siyasi bir birlik oluşturamazlardı. Her kabilenin kendi şefi vardır ve her kabile sadece kendi şefini dinlerdi.

Hastalanan bir Oğuz için ailesinin çadırlarından az uzakta onun için bir çadır dikilirdi. Hastaya sadece aile üyeleri bakar, diğer kimse ona yaklaşamazdı. Hasta fakir ve köle ise, bozkıra bırakılıp gidilirdi.

Ölenler için oda gibi çok büyük bir çukur kazılıp, ölü elinde içki kadehi, önünde içki dolu bir kap, bütün kişisel eşyaları ile birlikte, oturur tarzda mezar odasına yerleştirilirdi. Mezar odasının üzerine tavan yapılarak üstü örtülür ve en üste de çamurdan bir kubbe yapılırdı. Ölenin sürüsünün büyüklüğüne bağlı olarak bir miktar hayvanı kurban edilir ve bu kurban etleri müştereken yenirdi. Kurban edilen hayvanların deri, baş ve ayakları, mezarın etrafına dikilir ve böylece öbür tarafa giderken ölünün bineceği hayvanlar hazırlanmış olurdu. Ölen kişi, sağlığında başka insanları öldürmüş ise, bu öldürülen insanların adedi kadar tahtadan yontulmuş suretleri de mezara dikilir ve bunlar öbür dünyada ölünün hizmetçileri olurlardı.

Oğuzların kökeni konusunda Tarihçiler arasında bir mutabakat şu ana kadar sağlanamamıştır. Özellikle Türk olan kimi tarihçilere göre, şimdiki Moğolistan bozkırında yaşayan Oğuzların göçerek Aşağı Seyhun ve Aral gölü bölgesine geldiklerini düşünülmektedir. Buna göre Orhun anıtlarındaki dokuz Oğuzlarla, Batıda karşılaşılan Oğuzlar aynı Oğuzlardır. Genellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarihçileri ise, doğudan batıya bir göçü kabul etmekle birlikte, Batı Oğuzlarının Hint-Avrupalılarla (İranlılar) Türk ve Moğol unsurların karışımından meydana geldiğini ileri sürerler. Bu sava göre Oğuzlar, Akhunların bir uzantısı durumundadırlar. Türk ve Moğolların yoğun olarak batıya gelmesi sonucu, buradaki Hint-Avrupa kökenli topluluklar hızla Türkleşmişlerdir. Yani Batı Oğuzlarının ortaya çıkışı VIII. Yüzyıldan sonradır. Bazı tarihçiler ise, Batı Oğuzlarını batı Göktürklerinin ve bu meyanda Onokların ardılı kabul ederler.

Batı Oğuzlarını, Doğudaki Dokuz Oğuzlardan değil de Onoklardan geldiğini düşündürecek verilerin başında şunlar gelir. Dokuz Oğuzların bilinen kabile adlarına Batı Oğuzlarının 24 boy adı arasında rastlanmaz. Batı Oğuzlarının Boz-ok, üç-ok diye ikiye ayrılması Onokları çağrıştırır. Batı Oğuzlarının başında " Yabgu " unvanlı bir şef veya prens bulunur. Batı ve Doğuda konuşulan Türkçeler birbirinden oldukça farklıdırlar. Batı Oğuz destanı İskit geleneğinin bir devamıdır. Batı Oğuzları mitlerinde kendilerini çok uzun zamandır Seyhun ve Ceyhun bölgesinde oturduklarını kabul ederler. Fiziksel olarak Batı Oğuzları ve Peçenekler Doğu Türklerinden daha fazla İranlılara (Soğdlu) benzerler. Arkeolojik bulgulara dayanan Sovyet tarihçileri Aral ve Harizm bölgesinin eski sakinleri ile Batı Oğuzları arasında bir kültürel kesinti değil, tam tersine kültürel bir süreklilik saptarlar. Dil bakımından, Doğu'da bulunmayan ve Soğd dilinden alınma pek çok sözcük, Oğuzlarla Anadolu'ya taşınmıştır.

Özet olarak denilebilinir ki, Batı Oğuzları, Doğu Türklerinden ayrı bir Türk topluluğu olarak göze çarpar. İçlerinde Doğu Türkleri kadar, Batı Türkistanın Türkleşmiş Hint-Avrupalı öğelerini de taşırlar. Bu etnik karmaşa, VIII. Yüzyıldan itibaren Oğuz kabile birlikleri içinde örgütlenmişlerdir.

Oğuzlara ve genel olarak bütün Türk boylarına göçebelik damgasını vurmuştur. Çok daha sonraları yerleşik düzene geçmiş olmalarına rağmen göçebeliğin özlemini içlerinde taşımışlardır. Yazlık ve kışlık saraylar, geniş arazilerde köşkler inşa ettirmiş, bir çadırdan ötekine gider gibi bunların arasında gezinmişlerdir. Yaylak, kışlak, yazlık ev, sayfiye hep göçebelik kalıntılarıdır. Oğuzlar ve genel olarak Türkler atlarından da ayrılamamışlardır. Atlı hayat o kadar içlerine işlemiştir ki günümüze gelindiğinde atın yerini otomobil kolaylıkla almıştır. Göreceğimiz gibi Oğuzlar İran ve Anadolu'ya gelerek yerleşik düzene geçmeye çalışacaklardır. Ancak o zaman bile tam bir yerleşik düzen sağlanamayacak, yöneticiler onları toprağa yerleştirmek için çeşitli baskılar uygulayacaklardır.

Oğuzlar ve genel olarak Türkler, göçebeliğe olan bağlarını dillerine aktarmışlardır. Ateş yakılan yer ve giderek çadır demek olan otağdan oda türemiştir. Sürü hayvanını birbirinden ayırt etmek için kullanılan tamga damga olmuştur. Kabile şefinin bulunduğu yerden ordu lafı türemiştir.

Çok daha sonraları Türkler yerleştikten sonra, onların köylülükte ve zanaatta çok başarılı oldukları görülecektir.

Oğuz Örgütlenmesi

Oğuz siyasi birliği (Oğuz ili) 24 boydan meydana gelmiştir. Boyların 12 tanesi “ Bozoklar “, 12 tanesi “ Üçoklar “ diye anılırlar. Bozok denilen 12 Boy şunlardır: Kayılar, Bayatlar, Alkaevliler, Karaevliler, Yazırlar, Dodurgalar, Dögerler, Yaparlılar, Avşarlar, Beğdililer, Kızıklar ve Karkınlar. Üçok denilen 12 Boy da şunlardır: Kınıklar, Bayındırlar, Peçenekler, Çavuldurlar, Çepniler, Salgurlar, Eymürler, Alayuntlular, Yüregirler, İğdirler, Büğdüzler ve Yıvalar. Bu boyların neden böyle ikiye ayrıldığı Oğuz efsanesinde anlatılmaktadır.

Türkler Mete Kağanı unutmamış ve onu efsaneleştirerek, ölümsüzleştirmişlerdir. Oğuzların, Mete Kağan’dan türeyen efsanesi “ Oğuz Han “ destanıdır. Bu destana göre, Oğuz Hanın birinci karısından Gün, Ay ve Yıldız adlı üç oğlu oldu. Bu oğulanlardan türeyen kabilelere Bozoklar adı verildi. Oğuz Hanın ikinci eşinden de Gök, Dağ ve Deniz adlı üç erkek çocuğu oldu. Bu oğulanlardan türeyen kabilelere de Üçoklar dendi. Oğuz Hanın her oğlunun 4 oğlu oldu. İşte Oğuz hanın 24 torunundan yukarıda adları sayılmış olan Oğuz Boyları meydana gelmişlerdir.

Her boyun başında bir “ Bey “ bulunurdu. Her beyin kendine ait ve sadece onun egemen olduğu bir yurdu, göç alanı vardı. Beyler “ Ordu “ içinde yaşarlardı. Ordu birçok çadırdan meydana gelmiş büyük bir karargahtı. Bu karargahta bey, ailesi, nökerleri, uşakları ve çobanları birlikte yaşardı. Beyin yanındaki yoldaşlarından biri onun yetkilerini kullanabilen kişiydi. Bu kişiye “ kül-erkin “ denirdi. Beyin yanında onun özel yaşamının bir parçası olan “ inak “ lar (sırdaş) da vardı.

24 Oğuz boyu arasında hiyerarşi vardı. Oğuz hanı Kayı, Yazar, Avşar gibi hiyerarşide önde gelen boy beylerinden birinden seçilirdi. Bu 24 boy, Boz-ok ve Üç-ok olarak iki kola ayrılırdı. Her kolun başında bir kol beyi bulunurdu. Dede Korkut masallarına göre Üç-ok, Boz-oktan üstün tutuluyordu. Bu nedenle Üç-ok kol beyine “ Beylerbeyi “ deniyordu. Üç-ok ve Boz-ok beyleri arasındaki ilişki Batı Avrupa’da daha önce anlatılmış ilişkiye benzer bir ilişkiydi. Vassallar ve suzerenler vardı. Vassallar belli zamanlarda suzerenin huzuruna gitmekle, çağrıldığında hizmete koşmakla ve hediyeler vermekle yükümlüydüler. Suzerenler de vassalları korumakla ve onlara bakmakla yükümlüydüler. Her boy kendi beyine, her bey de kendi kol beyine bağlıydı. Böyle bir hiyerarşi içinde ilerlenerek en üst örgütlenmeye kadar varılırdı.

Oğuz hanı, yılda bir kere büyük bir ziyafet düzenliyordu (toy). Bu eğlenceye tüm Oğuz beyleri davetliydi. Toy yağmaya açık bir toplantıydı. Ziyafetin sonunda, beyler, hanın bütün

malını yağmalar ve onu selamlayarak kendi boylarına dönerlerdi. Daha önce anlatılan hiyerarşi içinde, toyda hangi beyin nereye oturacağı ve etten hangi parçayı alacağı belliydi. Hayvanın kalça kemiği, kaburga, kuyruk yağı ve başı birinci mevki yer sayılırdı. Et hiyerarşideki yere göre dağıtılır, bağırsak ve boyun çoban hakkı olarak ayrılırdı. Buna " orun ve ülüş " denirdi.

Her boya " orun ve ülüş " e göre yayla, av payı ve savaş ganimeti dağıtılırdı. Orun ve ülüş'ü kaybeden oymak otlak hakkı dahil tüm haklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalırdı.

Oğuzlar ve diğer Türk boyları birbirleri ile savaşmaktan hiç geri durmazlardı. Aral gölü çevresinde Oğuzlar, Peçenekler, Karluklar ve Kimekler savaşmışlar ve sonunda da Peçenekler yurtlarından kovulmuşlardı. Kaşkarlı Mahmut'a göre Oğuzlarla, Karluk Türklerinin bir kolu olan Çiğliler arasında köklü düşmanlık vardı. Oğuzlarla Kimekler ise birbirlerine bir düşman, bir dost olurlardı.

Bir ara Kıpçaklar çoğaldılar. Yeteri kadar güçlenince, Oğuzları yerlerinden oynatıp, güneye doğru ittiler. Bu sırada nüfus artışı ve otlak kavgası nedeniyle, doğudan yeni bir göç dalgası geldi. Kaylar, Kumanlar ve Sarı Uygurlar üzerine baskı yaptılar. Kumanlar ve Sarı Uygurlar da bu baskı altında önce Karluk topraklarına oradan da Kıpçakların yaşadığı topraklara aktılar. Bu yeni akın, Oğuzları ve Kıpçakları itti. Onlar da daha önce Peçenekleri kovdukları yerlere Kuzey Karadeniz'e doğru gittiler.

Bu arada Oğuzların kendi aralarında da savaşlar eksik olmuyordu. Bu kargaşa sırasında, bir kısım Oğuzlar Hazar denizinin kuzey doğusunda insan yaşamayan Mangışlak yarımadasına göçtüler. Bir kısmı, Dihistan'ın kuzeyine gittiler. İçinde Selçukluların da bulunduğu bir bölüm, Seyhun'dan güneye doğru çekildiler. Güneye doğru çekilen bölüm önce Cend bölgesine, daha sonra Buhara yakınlarına kondu. Bu kargaşa ve göçler, Oğuz boylarını parçalamıştı.

Oğuzlar ticaret de yapıyorlardı. İranlı tüccarlarla kar ortaklıkları kurarlar, kervanlara hayvan satarlardı. Ayrıca hayvanlarını kentlere götürerek de satarlardı. İbn Faldan bir Oğuz boyuna koyun satın almaya gelen İranlı bir tüccar ile ilgili ilginç bir hikaye anlatır.

İran'da oğulancılık yaygındır. Buna karşılık Oğuz töresine göre de bu suçu işleyenler ölümle cezalandırılırlar. İranlı tüccar, evine konuk olduğu Oğuzun ufak oğlunu baştan çıkarır. Ev sahibi ise tüccarı suçüstü yakalar. Durum Kül-ergin'e bildirilir. Yargılama bütün oymak üyelerinin gözü önünde yapılır. Kül-ergin çocuğun babasına " doğru karar mı, yoksa yanlış karar mı istersin " diye sorar. Doğru karar da hem tüccar ve hem de oğulan öldürüleceğinden, baba yanlış karara razı olur. Tüccar Kül-ergin'e 400, babaya da bir miktar koyun vererek cezasını çekmiş olur.

Mesudi ve İbn Fadlan'a dayanılarak, bu tarihlerde, Oğuz boylarında servet farklılaşmasının başlamış olduğu ancak kabile demokrasisi kurumlarının hala yaşamakta devam ettiği söylenebilinir. Aralarındaki kararları tartışarak alır, problemleri tartışarak çözerlerdi. Herkes katılmadan karar almazlardı. Bir kişinin muhalefeti bile alınacak kararı bozardı. Fakir ve zengine bakmadan herkesin bir oy hakkı vardı ve hiçbir oy daha kıymetli değildi. Yargılamalar, tüm kabile üyelerine açık yapılırdı.

Ancak yerleşik toplumların ve servet farklılaşmasının etkisi ile kabile içi çözülme hızlanmıştı. Bu süreç içinde, bey ailelerinden yiğit kişiler, çeşitli boy ve obalardan kendilerine bağımlı

yoldaşlar bularak askeri çeteler kurdular. Bulunan ve kendiliğinden çeteye katılan yoldaşlar, etrafında toplandıkları beyin akrabası gibiydiler. Bu askeri çetelerin yaptıkları yağma akınlarına ve savaşlardaki başarılarına bağlı olarak güçleri ve asker sayıları artardı.

Oğuzlarda çete kurmuş olsun, olmasın askeri şefe " sü-başı " deniyordu. Çoğu zaman Oğuz hanı ve Kül-ergin ortalıkta pek görülmezdi. Ortalıkta olan sü-başıydı. Çoğu zaman Sü-başı, halifeden gelen elçilik kurullarına karşı sanki yabgu kendisiymiş gibi davranırdı.

Batı Avrupa'nın Çöküşü

Dunnottar Şatosu (İskoçya)

Frank devleti Müslümanların, Vikinglerin, Normanların ve en sonra Macarların yağma ve talana dayanan akınlarını önleyememişti. Frank ordusu küçük birlikler halinde, ülkenin içlerine dağılmış kalelerde oturuyordu. Bir savaş durumunda ordu bu küçük birliklerin bir araya gelip birleşmesinden oluşuyordu. Kendine benzer bir konvansiyonel ordu karşısında, Frank ordusu güçlü ve başarılı idi. Ama aniden ortaya çıkan, vur kaç yapan akınlar karşısında aciz kalmıştı. Ayrıca Frank devleti, deniz kıyılarını güvenli kabul ederek tahkim etmemişti. Halbuki şimdi yağmacılar ve istilacılar denizden geliyorlardı.

Başlangıçta saldırılar şaşkınlık yarattı. Sonra direnme arzusu başarılı olamadı. Frank savaşçıları, kendilerini yeni gelenler karşısında yetersiz hissetmeye başladılar. Sonuçta, Batı Avrupa bir asır boyunca soyuldu, pek çok acı çekti. En fazla zarara uğrayanlar ise İngiltere ile Batı Frank topraklarıydı. Bu saldırılar ordudan yardım görmeyen halkın nazarında krallık kurumlarının saygınlığını yok etti. Krallık kurumlarının çözülüşü hızlandı.

Galya ve İngiltere'de Norman saldırılarını durduramayan krallıklar halktan para toplayarak, Normanlara yıllık vergi vermeye başladılar. Haraç karşılığı krallıklarını yıkılmaktan kurtarmaya çalışıyorlardı. Herkes kendi başının çaresine bakmaya çalışıyordu. Eskiden sınır bölgeleri askeri olarak kuvvetli tutulmuştu ve buralarda askeri bir yönetim vardı. Şimdi ise her yerde askeri rejim uygulanıyordu. Böylece bir taraftan bölgesel yöneticiler kuvvetlendiler, bir taraftan da ordunun kumanda yetkisi parçalanmaya başladı.

Gelen darbelerin sıkıntısını kırsal kesim çekiyordu. Kuvvetli surlarla çevrili kentler, akınların yıkıcı etkisinden uzak durabiliyordu. İstilacılar ne varsa alıp götürüyorlardı. Kıymetli madenler ve para tekrar yok oldu. Batı Avrupa bir daha fakirliğin açlığın içine düştü. Daha önce bahsedilen Galya'da görülmeye başlanan hafif nüfus artışı tekrar durdu. Nüfus azalmaya başladı, ekilen topraklar ekilemez oldu, kıpırdanmış olan ticaret tamamen ortadan kalktı.

Kırsal kesimde istilacıların ilk hedefi manastırlardı. Manastırlar zengindi, kendilerini müdafaa etmekten acizdiler. Manastırlar yağmalandı, maddi zenginlikleri yanında kültürel zenginlikleri de heba oldu. Eski el yazmaları, kitaplar, kitaplıklar, minyatürler, araştırmalar yok oldular. Keşişler daha güvenli yerler bulmak için manastırları terk ettiler. Beraberlerinde götürdükleri eserler de yollarda heder oldu, gitti. Manastırların kuralları uygulanamaz oldu, aralarındaki iletişim koptu, herkes kendine yeni bir yol çizmeye başladı.

Kendini toparlamaya başlamış olan Batı Avrupa yeniden karanlığın pençesine düşmüştü. Ancak bu felaketin Batının tümünü kapsadığı düşünülmemelidir. Akınların en fazla etkilediği yerler Britanya adaları, Kuzey Galya ve Provence idi. Diğer yerlerde akınlar hem seyrek oluyor ve hem de kısa sürüyordu. Böylece, iki akın arasında yıkımların giderilebileceği uzun devre araları oluşuyordu. Bu arada Batı Avrupa halkı, nesillerdir devam eden akınlara karşı ilk şaşkınlığını atmış, istilaların içinde doğup büyüyen nesiller yeni önlemler geliştirmeye başlamıştı. Kendilerine sığınaklar, ormanlık ve dağlık bölgelerde saklanma yerleri yaptılar. Bazı manastırları tahkim ettiler. Halk mümkün olan yerlerde, kentlerin, tahkim edilmiş şatoların ve manastırların çevresine toplanmaya başladı. Tehlikeyi önceden öğrenebilmenin yollarını buldular. Şimdi tehlike gelirken kıymetli eşyalarını ve kendilerini salkıyabiliyorlardı. İstilacılar için, artık, yağma yapacak bir şeyler bulmak iyice zorlaşmıştı.

IX asrın sonlarında, Norveç'te Harald Harfarg zamanında krallık otoritesi kuvvetlendi. Bu küçük bağımsız grupların canlarının istediği gibi davranmalarının önüne geçti. Böylece Norveç'ten Batı Avrupa'ya gelen tehdit ortadan kalktı.

İngiltere'de Anglosaksonlar ile İskandinavlar (Normanlar) arasındaki mücadele devam ediyordu. Wessex krallığında, Büyük Alfred ölmüş, yerine geçen Anglosakson kralları Danimarkalılara karşı yaptıkları mücadeleye devam ediyorlardı. Kuzeydoğu İngiltere'yi geri aldılar. Kıta Avrupa'sından gelen din adamlarının etkisi ile Kilise de değişiyor, yenileniyordu. Buna paralel yeni bir kültür de gelişiyordu. Ama artık bu gelişmeler adanın kendine özgü gelişmeler değildi. Karolenj geleneklerinin etkisi ile ve Germen kültür merkezlerinden gelen katkılarla Kıta Avrupa'sına benzer bir kültür canlanıyordu. Winchester Katedrali ve çevresi belli başlı dini merkez oldu. Minyatürcüler Karolenj tarzını benimsediler. Kiliseler, Ren bölgesi tarzı ile inşa edildiler. Alcuin'in bulduğu harf biçimlerinin kullanımı bütün İngiltere'de yaygınlaştı.

Britanya adalarının kuzeyinde, Roma döneminde, Romalılar Pict tacizlerine karşı, Hadrien ve Antonin duvarları arasında tampon devletçikler oluşturmuşlardı. Bunu daha önce görmüştük. Bu tampon siyasi oluşumlar, Roma'nın bölgeyi terkinden sonra, 400 yılı civarında bir Pict Britanya krallığı olarak organize oldular. Ancak bu krallık gevşek yapılı bir konfederasyondu. 900 yıllar civarında bu Pict krallığı Kelt kökenli bir krallığına dönüştü.

Böylece, X ve XI. yüzyıllarda, Britanya adasının kuzeyinde, şimdi İskoçya dediğimiz yerde, Kelt kültürünün hakim olduğu feodal bir krallık " Alba " (Latince Albania) veya İskoç adı altında hüküm sürdü. Bu bölgeye İskoçya veya Albania dendi.

İlk olarak Alba kralı unvanı verilen İskoç kralı II. Domnall, döneminin en kuvvetli şatolarından biri olan Dunnottar şatosunda 900 yılında öldü. Kendinden öncekiler ya Pict kralı veya Fortriu kralı unvanı almışlardı. II. Domnall'ın Alba kralı unvanını taşıması o dönemde bu krallığın bütün Britanya'nın en güçlü krallığı olduğunu bile gösterebilir. Domnall'dan sonra Alba tahtına çok uzun süre tahtta kalan Causantin (900 – 942/3) geçti. Onun döneminde İskoçya sınırları Norman ve diğer Viking genişlemelerine karşı korundu.

Öç

907 barış anlaşması, Doğu Roma pazarını Rus'lara açtı. Constantinopolis'e gelen Rus tüccarlara istedikleri yemekler 6 ay süreli olarak verilecek ve arzuladıkları hamamları kullanabileceklerdi. Rus'ların, dönüş için gereken tüm gereksinmeleri karşılanacaktı. Rus tüccarlar kente, silahsız ve bir seferde 50 kişiyi aşmayan gruplar halinde gireceklerdi. Ruslar gümrük ödemeden ticaret yapabilecekti. Onlara oturmaları için Beşiktaş tahsis ediliyordu. Bu anlaşma, 911 tarihinde tekrar yenilendi.

911 yılında, Doğu Roma donanması Himerios komutasında Girit'e sefer yaptı. Ama başarılı olamadı ve hatta çok ciddi hasar aldı. Donanma Girit'ten dönerken, Sakız adası açıklarında Arap donanmasına rastladı. 912 ilkbaharında, Doğu Roma donanması bir darbe de burada aldı.

911 yılında Fransa kralı Basit Charles (doğ. 879 – öl. 929), artık iyice kalabalıklaşmış olan İskandinavlara (Normanlara), aşağı Seine bölgesinde yerleşme iznini resmi olarak verdi. Bu topraklar çok geçmeden Normandiya olarak anılmaya başlanacaktı. Bu sırada Normanlar Hrolf adında bir şefin yönetimindeydiler. Hrolf'da, az sonra, Latin ismi olan Rollo olarak anılacaktı.

Bu müsaadeyi veren Basit Charles Karolenj hanedanının bir üyesiydi ve Fransa kralı olarak Fransa'yı 883 den 923 yılına kadar yönetmiştir.

Norman halkı, Kuzey Fransa'da Hıristiyanlığı ve yörede konuşulmakta olan Gallo-Roman dilini benimsediler. Yerli halk ile de karışarak Norman adıyla anılmaya başlayıp, İskandinav köklerinden farklı bir kültür geliştirdiler. Normandiya coğrafi olarak Frank topraklarının Neustria denilen bölgesi ile aynı yerdir. Eskiden beri burada Rouen piskoposluğu bulunuyordu. Galyalılarla Latinlerin karışmasından oluşmuş bir halkı vardı. Bu halka, az sayıda, Germenlerin Frank kabilesinden karışmalar olmuştu. Bunların üzerine de şimdi İskandinavlar (Vikingler) gelip karışmışlardı. Gelen İskandinavlar, yerli halk kitlesi içinde azınlıktaydılar ve bu halk tarafından asimile edildiler. Ancak, bu yeni karışım, komşularından farklı bir kültür geliştirdi.

Normanlar, Fransa'da gelişmekte olan feodal düzene kolayca uyum sağlamış ve bu sistemin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Galya'daki aristokratların çoğu soy ağaçlarını Karolenj döneminden önceye dayandırıyorlardı. Buna karşılık Norman savaşçı sınıfı yeni bir sınıftı ve eski aristokratlardan farklıydı.

Batı Avrupa'da Normanlar yerleşirken, Rusya'da bir Şaman, Rus Büyük prensi Oleg'e ölümünün attan olacağını söylemişti. Oleg'in, kendisi de Şaman dinindendi. Bir daha hiç ata binmedi. İyi bir Şamanist toplum hikayesi olan bu hikayeye göre, Oleg'in atı bir süre sonra ölmüş. At ölünce, kehanet gerçekleşmedi diye çok sevinen Oleg, ölü atının üzerine oturmuş. Orada bulunan bir yılan da, Oleg'i sokup öldürmüş. Oleg, 912 yılında öldü.

Doğu Roma İmparatoru VI. Leon da Mayıs 912 yılında öldü. Tahtta kardeşi, ortak İmparator Alexandros kalmıştı (912 – 913). Patrik Photios'un öğrencisi olan VI. Leon'un filozof kişiliği askeri kişiliğinden daha önemlidir. Babasının başlattığı yasa derlemesini Basilika'yı tamamlamış, dinsel ve din dışı sorunları ele alan birçok kitap yazmıştır. Diğer yapıtları arasında babası Basileios için yazdığı bir mersiye, ilahiler, vaaz ve söylevler, şiirler ve askeri yazıları bulunmaktadır.

Ölen İmparatorun oğlu Konstantinos Porphirogennetos daha 6 yaşındaydı. Patrik mistik Nikolaos idi. İmparatoriçe Zoe bir manastıra çekilmek zorunda kaldı. Yeni İmparator, Bulgarlara verilmekte olan yıllık vergiyi kesti. Bu Bulgar kralı Simeon'un istediği fırsattı. 913 yılında Bulgarlar tekrar Doğu Roma üzerine yürüdüler. Bu Doğu Roma için bir felaketti. Bu sırada Alexandros öldü.

Doğu Roma İmparatorluk tahtına Konstantinos Porphirogennetos çıkarıldı. 913–959 yılları arasında Doğu Roma imparatoru olan VII. Konstantinos, Flavios Porphyrogennetos olarak da anılır. Yazdığı kitaplar Bizans İmparatorluğu ve komşuları ile ilgili en iyi kaynaklar arasında yer almaktadır.

Konstantinos'un Porphyrogennos (Mor Oda'da Doğan) lakabı, imparatorların meşru çocuklarının doğduğu Mor Oda'dan gelmektedir. Annesi Zoe Karbonopsina, önce babasının metresi olmuş, Kostantinos doğduktan sonra Patrik Nikolaos Mystikos'un sert muhalefetine karşın İmparator Leon'la evlenmiştir. Rum Kilisesi dul bir erkeğin genellikle yalnızca bir kez yeniden evlenmesine izin veriyordu. Oysa bu İmparator Leon'un dördüncü evliliği idi. Ancak Konstantinos, VI. Leon'un tek erkek çocuğu olduğu için meşruluğu onaylandı ve 911'de tahta ortak ilan edilmişti.

Patrik Nikolaos başkanlığındaki bir naipler konseyi de yürütmeyi ele aldı. 913 yılı Ağustos ayında Simeon Constantinopolis surları önüne gelmişti. Simeon sadece kenti almak değil aynı zamanda Doğu Roma İmparatoru olmak istiyordu. Constantinopolis surları yine dayandı. Surları aşamayacağını anlayan Simeon, İmparator naibi Nikolaos ile barış anlaşması imzaladı. Nikolaos Bulgar çarı Simeon'u yatıştırmak amacıyla Konstantinos'u Simeon'un kızı ile evlendirmeye söz vermişti.

Ama Doğu Roma'nın Bulgarlara satılması olarak yorumlanan bu plan saray darbesi ile bozuldu. Bu sırada İmparatoriçe Zoe naip oldu. Simeon bunu savaş nedeni saydı ve savaş tekrar başladı. Eylül 914 tarihinde Bulgarlar Edirne'yi ele geçirdiler.

914 yılında Azerbaycan Emiri Sacoğlu (Sacid) Yusuf, Vaspurakan kralı Haçik-Gaik'in askeri yardımı ile Ermeni kralı Sembad'ı yakalayıp çarmıha gererek öldürttü. Sembad'ın (Simbat) yerine geçen oğlu Demir Aşot (914 – 929), Ermenistan'ı Yusuf'un işgalinden kurtaracaktır. Bu sırada Van bölgesi Sacoğlu (Sacid) hanedanı, Ardzuruni hanedanı, Mervaniler ve Doğu Roma'nın hakimiyeti altındaydı.

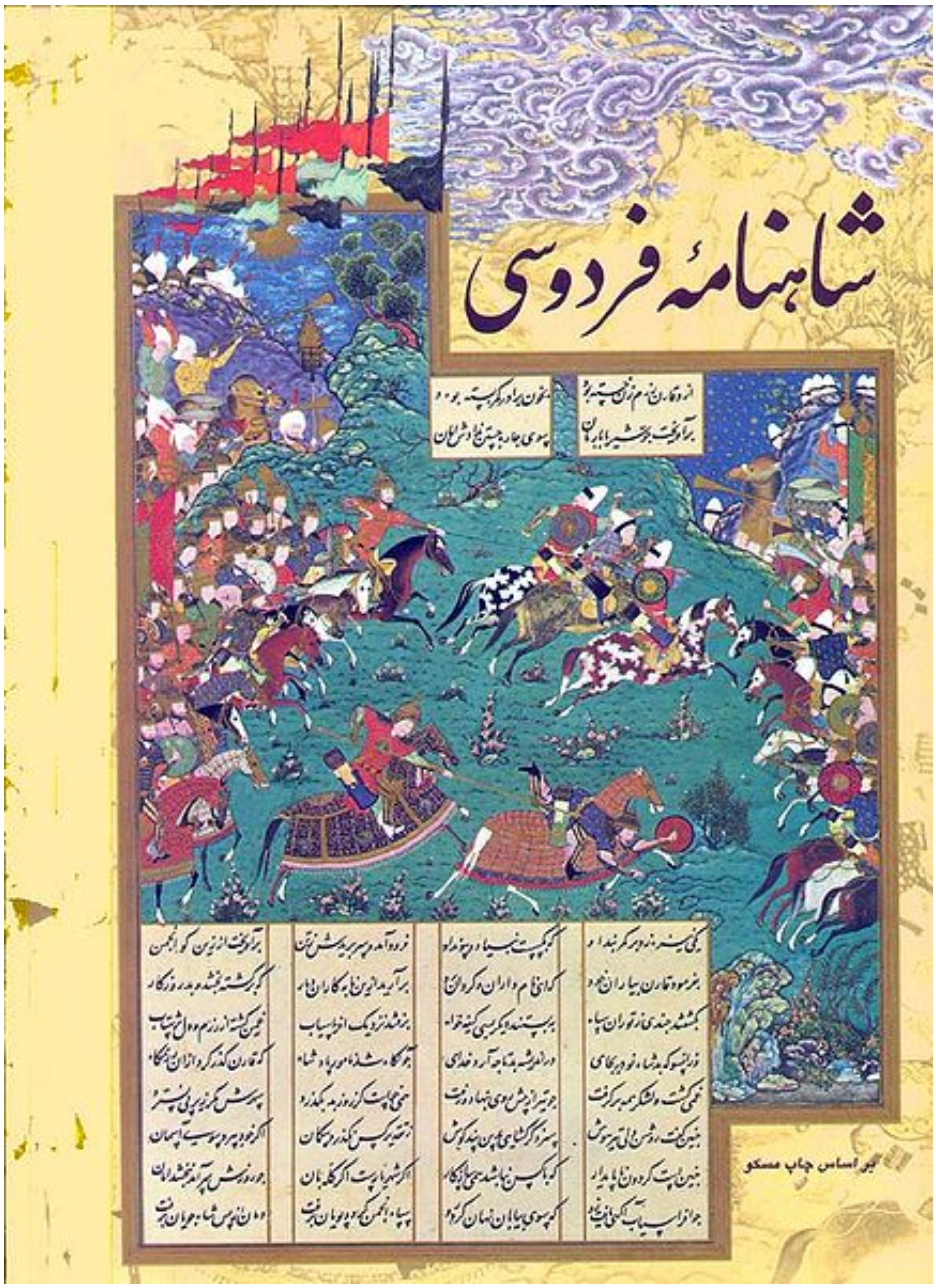
Rusya’da ise Oleg'in yerine, Rurik'in oğlu İgor geçti. İgor yönetiminde ki Ruslar 913 yılında, Kafkasya’ya bir sefer yaptılar. Rus gemileri, Don nehrinden yukarı çıkıp, Volga nehrine geçtiler. Volga'dan aşağı doğru inip, Hazar başkentine yaklaştıklarında, Hazar Kağanından geçiş izni istediler. Kağan, elde edilecek ganimetin yarısı verilmek koşulu ile geçişe izin verdi. Hazar Denizine inen Ruslar, Hazar Denizinin güneybatısını aylarca yağmaladılar. Pek çok kan döküldü, çoluk çocuk öldürüldü. Ruslar zengin ganimet elde etmişlerdi. Dönüşte, sözlerini tutarak ganimetin yarısını Hazar Kağanına yolladılar. Ama. Hazar ordusundaki Müslüman askerler, öldürülen çocuk ve kadınların yani Müslümanların öcünü almak istiyorlardı. Ruslarla savaşmak için Hazar Kağanına baskı yaptılar. Hazar Kağanı onlara müsaade etmekten başka çare bulamadı. Aynı zamanda da Müslüman askerlerin niyetini Ruslara bildirdi.

Hazar Müslümanları toplanıp, Rusları aramaya başladılar. Sonunda iki ordu birbirini gördü. Ruslar gemilerinden inip, savaş düzenine geçtiler. Müslüman askerlerin arasında Hıristiyan olanlar da vardı. Toplam sayıları 15 bini buluyordu. Savaş, üç gün sürdü. Kaynaklar 30.000 fazla Rus'un öldüğünü söyler. Her yer ceset dolmuştu. Bu ağır yenilgiden sonra Ruslar uzun bir süre kendilerine gelemediler. Zayıflamış olan Ruslara, Peçeneklerin de saldırdığından bahsedilir. Ama kısa süre içinde Ruslar ve Peçenekler tekrar dost olmuşlardır.

Bu sırada Doğu Roma üzerindeki Bulgar baskısı çok artmıştı. Herkes, İmparatorluğu düştüğü zor durumdan kurtaracak birini arıyordu. O kişi Amiral Romanos Lekapenos idi. Romanos önce İmparatoriçe Zoe’yi bir manastıra kapanmak zorunda bıraktı.

İspanya’da Basklardan Navarra krallığı kurulmuştu. Eski Galiçya krallığı yeni başkenti Leon’a izafeten Leon krallığı adını aldı. Balkanlarda ise 912 de artık Hırvatlar bir Krallık olmuşlardı.

Feylosoflar

Şehname

İran, Müslümanlarca çok zorlamadan ele geçirilmişti. Çok kolayca da İslam dinine kazandırılmıştı. Ama İran dili Arap etkisi altında kaybolmamış, dil korunmuştu. İran kültürü ise, fethin başından itibaren Müslüman devleti etkilemeye başlamıştı. 9. ve 10. yüzyıllarda, Fars (İran) kimliği gittikçe öne çıkıp, ağırlık kazanmaya başladı. Doğuda, Abbasi halifesinin etki alanında, kurulan bağımsız krallıklar hep Farisi krallıklardı. Buralardaki sarayların himayesi altında Fars kültürü gelişiyordu. İran dili Arapça'dan sözler ve alfabe alarak kuvvetlenmişti. Ancak, dini araştırmalar hala Arapça yazılıyordu. Firdevsi (935 – 1020), İran sözlü anlatımından yararlanarak Şehname'yi yazdıktan sonra, Fars dili daha da etki kazandı.

İleride göreceğimiz gibi Farsçayı öne çıkaran ve ona büyük itibar kazandıran Türk hükümdarlarla, Türk sanatçılarıdır. Bundan sonra, Farsça İran etnik kimliğinin en önemli öğesi olacaktır. Böylece, Farsça Müslüman dünyasının ikinci dili haline geldi. O kibarlığın, kültürün ve edebi zenginliğin ifadesiydi.

Araplar, çeşitli toplulukları fethedince ve bu toplumlarla birlikte yaşamaya başlayınca, daha önce de değinildiği gibi, eski ve yerleşmiş kültürlerle karşılaşmışlardı. Bu eski kültürleri hazmetmiş topluluklar Müslümanlaşırken, Müslümanlık o kültürlerin içine, eski kültürler de Müslümanlığın içine giriyorlardı.

9 cu yüzyıl boyunca, Müslümanlar Yunan bilim ve felsefesi ile ilgilendiler. Çoğunluğu Nasturi Hıristiyan olan bir çevirmenler gurubu, Yunan metinlerini Arapça'ya çevirdi. Bu esnada Müslümanlar, astronomi, simya, tıp ve matematik üzerinde muhteşem çalışmalar yapıyorlardı. 9 ve 10 cu yüzyıllarda, Abbasi imparatorluğu içinde elde edilen bilimsel başarılar, o güne kadar elde edilen tüm başarılardan fazlaydı. Bilimsel keşifler, dünyanın algılanış biçimini değiştiren farklı bir zihniyet yarattı. Bu, bugün de böyledir. Bilim yapılabilmesi için, her şeyin akılcı bir açıklaması olduğuna inanmak gerekir. Bilim ortaya, Felsefeye gönül vermiş, yeni bir Müslüman tipi çıkartmıştı.

Bunlara feylesof dendi. Başlangıçta, doğa bilimleri ile uğraşıyorlardı. Kısa süre içinde, kaçınılmaz olarak, Yunan metafiziğine döndüler. Bu metafiziğin ilkelerini İslam'a uygulamaya çalıştılar. Yunan filozoflarının Tanrı'sının, İslam'ın Allah'ı ile aynı olduğuna inanıyorlardı. Felsefe, Yunan bilim ve metafiziği ile karşılaşınca rüzgarını da bulmuş oldu. Yunan ve Roma'da uygulanan eğitim müfredatı örnek bir müfredattı. Öğrenciler, geldikleri her düzeyde, belli metinleri okumak zorundaydılar. Bu müfredat sonucu eğitilmiş kişiler arasında birlik ve uyum sağlanmıştı. Feylesoflar ise, ellerine geçeni, sırasına ve ekolüne bakmaksızın okuyorlardı. Şartlanma kalkınca da, doğal olarak, yeni yaklaşımlar gelişti. Yunan etkisi yanında İran ve Hint etkisi de işin içine girdi.

Yunanlılar ise, Hıristiyanlığı kabul edince, kendi geleneksel Tanrılarının yerine Hıristiyan Tanrı'sını koymuşlardı. Bir süre felsefeleri ile Hıristiyanlık adına ilgilendiler, Ama akıl ve mantığın Tanrı üzerindeki tartışmalara katkısı olmadığını zannedip, kendi felsefi geleneklerini önemsemediler. Hatta onu unuttular.

Müslüman feylesoflar ise, akılcılığın dinin en gelişmiş biçimi olduğuna inanarak, vahiy Tanrı'sının kavramını geliştirmeye çalıştılar. Feylesoflar inançlı kişilerdi. Kendilerini dinlerine sadık olarak görüyorlardı. İyi birer Müslüman'dılar. Müslümanlıklarının gereği olarak siyasetten uzak değildiler. Sarayın lüks yaşamına karşı çıkıyorlardı. Toplumlarını aklın gereğine uygun düzeltmek istiyorlardı. Dini, ilkel ve dar görüşlü unsurlardan temizlemeliydiler. Allah'ın varlığından en ufak bir şüpheleri yoktu. Ancak akıl yolu ile yapacakları değişiklikleri, Allah'ı da mantık yoluyla ispatlayarak birbirine bağlamak istiyorlardı.

Aristo'nun ve Platon'un Tanrısı zaman dışıydı, dünyaya ilgisizdi, yaratmamıştı ve yargılamada bulunmayacaktı. Evrenin başı, sonu yoktu. Hatta Aristo, tarihi ve özellikle din tarihini, felsefeden küçük görerek ilgilenmemişti. Bu durumda nasıl olup da feylesoflar, bu Tanrı ile kendi Tanrı'larını aynı olduğunu söylüyorlardı.

Dünya hiç düzenli bir halde görülmüyordu. Karmaşa, yıkım ve acı çok fazlaydı. Evrenin bir akıl yoluyla yönetildiğine inanmak zordu. Durumu kavrayabilmek için, etrafta olup biten

yıkıcı olayların ardına geçmek, onların etkisinden sıyrılmak gerekiyordu. Bir anlamda zaman ve mekan aşılmalıydı. Kuran'ın vahiylerinin sınırlandırdığı çerçeve de aşılmalıydı. Çağlar boyunca, değişik kültürlerce geliştirilmiş, böylece evrenselleşmiş, iyi ve soylu bir düşünce ile vahiyler yeniden yorumlanmalıydılar. Bilinmez bir Tanrı olursa, eylemleri de bilinmez olurdu. Bilinmezi mantık çerçevesinde ve birikmiş kültürle yorumlamak da bir işe yaramazdı. Feylesoflar, Tanrı'nın aklın kendisi olduğuna inandılar.

Bilim aklın yolu demektir. Neden ve niçin sorularının sürekli sorulmasını ve sebep sonuç ilişkilerinin sürekli kurulmasını gerektirir. Bilimde her şeyin akılcı bir açıklaması vardır. Ama yaratıcılık ister bilimsel ister dinsel olsun, hayal gücü ve cesaret olmadan, olamaz. Bu hasletler peygamberlerde vardı, mistiklerde de vardı. Şimdi feylesoflar da bu yoldan geçiyorlardı. Geçtikçe de, çağdaşlarının eski inançlarını değiştirmek ve hatta terk etmek zorunda kaldılar. Yerine ne koyacaklardı. Feylesoflar, kendi görüşlerini İslam inancı ile birleştirmeye çalıştılar.

Feylesoflar, Yunan felsefesi ile dini, ciddi bir biçimde kaynaştırma çabasındaydılar. Bu, o zamana kadarki tek Tanrılı dinlerde görülmüş bir şey değildi. Mutezile ve Eşari, vahiy ile aklın arasında ilişki kurmaya çalışmışlardı. Ancak, onlar için evvel emirde vahiy Tanrısı vardı.

Normal olarak, sıradan insanlar, felsefi konularda yeterli birikime sahip değillerdi. İslam felsefesi ve feylesoflar, belirli zeka ve öğretim seviyesindeki insanlara hitap etmişlerdir. Bu nedenle de, filozofi İslam dünyasında seçkin bir azınlığa hitap eden bir mezhep olarak kalmıştır. Böyle olunca da, Müslüman kitleyi esas şekillendirmiş olan eşitlikçi düşüncenin dışında kalmıştır.

El-Kindi'den sonra, Müslümanlarca sistem dışı kabul edilen bir feylesof, Ebu Bekr Muhammed İbn Zekeriya er-Razi'yi (841 – 926) görüyoruz. Razi, cömert, nazik bir hekimdi. İran'da Rey kentinde doğmuş ve Rey kentindeki hastanede hekimlik yapmıştı. Razi Kuran'ın vahyini, peygamberin sözlerini, Aristo'nun ilk hareket ettirici öğretisini reddetmişti. Bizi sadece akıl ve felsefe kurtarabilir diyordu. Ona göre her şey tek başına düşünülmeliydi. Dinler birbiri ile uyuşmadığı için vahiylere dayanmak çok doğru değildi. Hangi vahyin daha doğru olduğu nasıl bulunabilinirdi. Razi'nin tek Tanrıcılıkla pek fazla uyuşmayan düşüncesi, onun önemli bir gerçeği bulmasına sebep olmuştu. Tanrı kavramı ile bilimsel bakış açısını uyuşturmak mümkün değildi.

Razi'nin, en çok Anaksagoras ve Mani'den etkilendiği düşünülür. Bedensel rahatsızlıkların, aynı zamanda, ruhsal nedenleri olabileceğini ileri sürmüştü. Kitabı, ilk psiko-somatik hekimlik kitabı sayılır. Razi, ışığın bir ortamdan başka bir ortama geçerken kırıldığını göstermiştir. Ayrıca, yer çekiminin farkındaydı ve bunu göstermek için deneyler yapmıştır.

Razi, Aristo ile Platon düşüncesini uzlaştırmaya çalışan " meşailiğin " büyük düşünürleri ile (El-Kindi, Farabi, İbn Heysem, İbn Hazm) ve mutezile ile sürekli çatışmıştır. Bunun sonucu olarak, yalnız kalmış ve bir ekol kuramamıştır.

Razi, bilimsel saptamaları kadar tıp ahlakı konusundaki öğretisi ile de iz bırakmıştır. Bir hekimin mutlaka felsefe, mantık ve doğa bilimleri bilmesi lazım geldiğini söylüyordu. Ona göre hekim mesleğini doğru yaptığı ve hastalarını mutlu ettiği kadar mutlu olabilirdi. " Layık ve uygun olan o dur ki, verilen devanın faydası olmaz ise bari zararı olmasın. "

Müslümanlık ve Büyü

İslam öncesinde, Kabe'de Arap, Yahudi, Asur gibi uygarlıkların putları da bulunurdu. 360 kadar Tanrı olduğu söylenir. Bunların en önemlileri Al-Lat, Manat, Uzza ve Hübel'di. Bu dörtlünün yeryüzündeki yaşamı düzenlediğine ve gaipten haber getirme gücüne inanılırdı. Rahipler bir nevi Krallık hanedanı olan Kureyş kabilesi mensuplarından seçilirdi. İslam'ın kurucuları reddetseler de büyü kültürel birikimini biliyor tanıyorlardı.

Arapların yayılma süreci ile Arap büyücülüğü Roma ve Yunan ezoterik (gizemli) bilgileri ile de tanıştı. Arap bilginleri, İslam'a inananlar olarak büyünün olağan üstü gücünü kabul ediyorlardı. Müslüman Araplar, Yahudi bilginlerin de yardımı ile Arap-İspanyol üniversitelerinde çok sayıda çalışma yaptılar. Zaten daha önceki yüzyıllarda, Kurtuba, El-Ezher ve Bağdat üniversitelerinde çok sayıda çalışma yapılmıştı.

Er-Razi'nin büyü uygulamalarını sistematize etmesi ilginçtir. Müslüman düşünürlerin konuyu çok ciddiye aldıklarını gösterir. El-Razi'ye göre: Bir cins yıldız kültü olan astroloji ile yıldızların insana muhtelif etkileri zaten uzun yıllardır gösterilmişti. Böyle bir etki gerçek etkiydi. Bu konuda, Keldani büyücülüğünün önemi büyüktü. Yıldızların ve diğer gök cisimlerinin insan ruhuna etkileri inkar edilemezdi. Müslümanlar Keldani kavmini Hz. İbrahim'in kavmi kabul ederler, büyü ve diğer gizli bilimlerdeki yeteneklerini teslim ederlerdi. Diğer bir büyücülük şekli de ruh büyücülüğü idi. Bugün bunun bir cins spiritüalizm ve hipnotizma olduğu söylenebilir. Son olarak ta mucizeler geliyordu. Mucizelerin İslam inancına göre özel bir konumu vardır. Mucizeler Allah'ın yalnızca Peygamber olarak görevlendirdiği seçilmiş kulları aracılığıyla gerçekleştirdiği olağan üstü olayladır. Mucize tamamen gerçektir ve mucizeden beklenen bir maksat vardır. Musa'nın denizi yarması bir mucizedir ve İbranileri firavunun elinden kurtarmıştır.

İslam düşünürleri, büyü adı altında, ezoterik bir çok çalışmayı samimi bir şekilde incelemişlerdir. Çünkü Kuran yasaklasa da, bu gizli güçlerin varlığını inkar etmiyordu. Ayrıca büyünün ne olduğunu, yapılmış bir büyüden veya benzeri işlerden korunma ve kurtulmak için de bilmek gerekliydi. İslam din adamları bu işlere, kategorik sınıflandırmalar yapmak ve koruyucu unsurları bu mantıkla oluşturmak için çalıştılar. Birçok dilde büyü ve sihir sözcüğü eş anlamlı kullanılsa bile, büyüde peygamberliğe öykünmek ve Allaha eş tutmak " sirk koşmak " gibi mutlak haram olan bir yön vardır ve bu nedenle büyü ve büyücüler lanetlenir. Sihir biraz göz bağcılık biraz el çabukluğu kokar. Sihirbazlar, ciddiye pek alınmayan muzur ama eğlenceli işler yapan kişilerdir. Makbul kişiler olmadıkları bellidir ama bir büyücü gibi de ele alınmazlar.

Müslümanlar, tılsımlara da sistematik yaklaşırlar. Onlara göre tılsım Semavi bir takım güçlerin arzi (dünyevi) güçlerle birleşerek garip ve olağanüstü işler yapmasıdır. Hz. İbrahim'in kavmi büyüde olduğu gibi bu işte de ustaydılar. " Çok eski zamanlarda bu güçleri nasıl bir arada kullanarak garip işler yaptırabileceklerin keşfetmişlerdi." " Mıknatısın demiri çekmesi, bazı taşların yıldırım çekmesi, kehribarın saman çöpünü çekmesi, Semavi güçlerle arzi güçlerin işbirliğine örneklerdir." " Ay akrep burcunda iken bir mühre uygun kutsal kelimelerle akrep sureti kazınırsa bu akrep sokmalarına karşı etkili bir tılsımınız olur. " Bağdat'a girişte bir " Tılsım Kapısı " vardır. Üstündeki yılan tılsımı nedeniyle bu şehirde kimse, yılan sokmasından ölmez. "

Nazar da, bir kimsenin bir diğerinin malına veya canına beğeniyle karışık hasetle bakması ile ortaya çıkabilen zarar ziyandır. Bazı insanlar Kuran'da da zikredildiği gibi karşılarındakini hasetle devirebilir bile: " İnkar edenler Kuranı işittiklerinde neredeyse seni gözleri ile devireceklerdi. " (Kalem suresi 51)

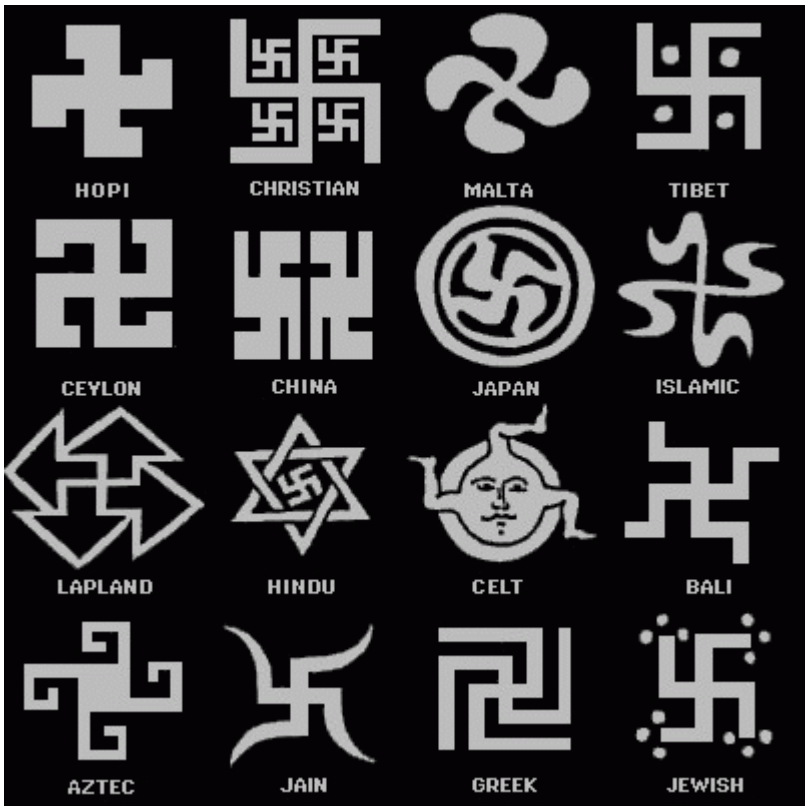
Bazı insanların istemeden nazarının değdiğine, bazılarının da hemen her kişiden nazar " kaptığına " inanılır. Etkisinden şüphe edilemeyen nazar hakkında çok sayıda ayet, hadis vardır. Tabii ki korunma yolları ve nazar değmesi halinde yapılması gerekenler de karşılık olarak vardır.

Nazar ve yılan akrep vs gibi şeylerden koruyucu muskalar önerilir. Tabii ki bazı seçilmiş dualar yazılı olmak şartıyla. Ayrıca bazı sağlık sorunlarını giderdiğine inanılan dualar vs. vardır. Buna karşılık faydasız olduğuna inanıldığı için nazar boncuğu takmak İslam'da önerilmez.

İbn Haldun büyüyü ikiye ayırıyordu. Saf büyü, büyücünün içinden gelir, bir aracıya ihtiyacı yoktur. Büyücü doğaüstü güçlerle duygu birikimini arttırarak nerede ise trans haline geçerek bir olur. İbn Haldun için saf büyüyü kullananlar ruhların çağrılması işinde aracı kullanmaya gerek duymazlar. Bu özel ruh haline ulaşmaları yeterlidir. Burada büyücü belki de tüm Kainatı kaplayan ve onu harekete geçirebilecek bir gücün beklediği araçtır. Kendini açığa çıkarır. (Mana-Akasa inancının bir yansımasıdır sanki). Kısaca Akasa inancından söz etmek gerekirse Akasa Hinduların yaşam enerjisi kuramı diye özetlenebilir. Dokunarak ve hipnotizma ile sağaltım teknikleri yaygındır. Bazen yaşam enerjisi yerine yaşamın ruhu da denilmektedir. Hindulara göre bu bütün ruhların paylaştığı bir güçtür. Yogiler tüm varlıkların bu güçten doğduklarına ve canlıların da doğa olaylarının da bu güce boyun eğdiklerine inanırlar. Tüm varlıklar ve yaşam ve etrafımızı saran tüm olaylar Akasa'nın yansımalarından başka bir şey değildir.

Haldun'a göre muskalar başlığı altında toplayabileceğimiz bir diğer büyü türü de vardır. Bunda " muska " sözcüğü ile ifade bulan bir " aracı " vasıtasıyla güçle ilişkiye girilebilir. Büyü ancak bir aracı vasıtasıyla uygulanabilir. Öncelikli iş büyücünün olağan dışı güçlerle işbirliği yapabileceği hale erişmesidir. Tabi ki büyücü, yeteneği ve bilgisiyle orantılı olarak beceri gösterebilir. İlk mesele bu yüksek konsantrasyona, bu yetenekteki insanların ulaşabilmesi idi. Her büyücünün farklı bir yolu olabilirdi, ama bazı nesnelerin bu hale ulaşmaktaki katkıları da ihmal edilemezdi. Zaten bu yolda insanlığın bir bilgi birikimi hep olmuştur. Beş uçlu yıldız, Süleyman'ın mührü, Horus'un gözü, Gamalı haç olarak da bilinen Svastika gizil güçlerle yapılacak işbirliği için büyücünün istenen (trans) kıvamına gelmesi için çok kullanılmışlardır. Demir ve bakır tek tek veya birlikte büyülü metaller olarak kabul edildi. Öyle ki ruhları çektiklerine bile inanılırdı. Bazı büyüler bazı burçlarda etkindi. Örneğin iki

kişi arasında düşmanlık yaratmak için ay Koç burcunda iken, savaşta, deniz yolculuklarında korunmak için boğa burcunda iken çalışılırdı. En iyisi tüm bilinen belalara karşın hazırlanmış tüm burçlara ve bunlara karşılık gelen dua v.s ye havi toplam bir koruma sağlayan muskayı yanınızda gezdirmenizdi. Bu Çin'de de böyleydi.

Burada Svastika (Gamalı haç) için birkaç söz ekleyelim. Ana vatanı tam olarak bilinmeyen bu sembolün Çin (Wan adıyla) de Budist etkisi ile benimsendiği ve halen kullanıldığı söylenir. Yani çıkış yeri Hindistan olabilir. Budist inancına göre bu sembol Buda'nın ünlü ayak izlerini simgeleyen altmış beş gizemli figürden biridir ve on bin erdem taşıyan uğurlu işaretlerin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Kimine göre ise İskandinav Tanrısı Ther'un çekicidir. İskandinavların Zeus'u olan bu tanrının simgesini yani Svastikayı Nazilerin " Aryan " simgesi olarak seçtiğini söylerler. Svastika, Sanskritçe su (iyi) ast (dir) sözcüklerinden türemiştir. Gamalı haç denilen ve birçok çeşidi olan bu sembol Arap Kaligrafisinde de yer bulur. " Ya Ali " şeklinde yazılan bu hat özellikle İran Şiileri arasında çok revaçtadır. Dört halifeyi temsil ettiği söylenen bu Svastikanın kolları saat yönünde bükülmüştür ve Ya Çar Yar adıyla anılır.

Müslüman din bilginleri, büyücülükte tüm gizemli güçleri dize getiren (gizli) Kutsal bir Sözcüğün varlığı konusunda, görüş birliğine varamamışlardır. Bir kısmı bu sözcük (varsa eğer) zaten kimse bilmediğine göre kullanılması gibi bir sorun olamaz derler. Bazıları bu sözcüğü bilen ve dolayısıyla tüm cinlerin bu sözcükle çağrılabildiğinden duydukları endişeleri dile getirir. Ama istisnasız hepsi büyücülükle sihirbazlığı birbirinden ayrı tutarlar. Ayrıca tüm bu faaliyetlerde koruyucu dairenin tüm (Büyülü Daire veya El-Mandal) bu tür ayinlerde çizilmesini gereğini vurgularlar. Büyülü daire veya koruyucu daire geleneğinin Ortaçağ Avrupa'sında yerleşmesi Arap din bilginlerine atfedilir.

İsmaililer

900 yılların hemen peşinden, İslam'a Batıni öğeler girmeye başlamışlardı. Felsefe de böyle Batıni yollardan biriydi. Daha önce anlatıldığı gibi, Sufilerin olsun, Şiilerin olsun İslam dini yorumu da ulemadan farklıydı. Bu öğretilerin tümü, düşüncelerinin yanlış anlaşılıp, yanlış yorumlanacağına dair olan korkuları nedeniyle gizli bir kimlik ve öğreti içinde gelişiyordu. Felsefenin öğretilerini, Sufilerin mitoslarını, Şiilerin imam öğretisini, kaba sözlerle, anlatarak anlayabilmek kolay değildi. Bunun için yetenekli olmak, istemiş olmak ve eğitilmek gerekiyordu. Bu nedenle Batıni mezheplere girmeye talip olanlar, özel bir eğitimden geçirilerek, kafa ve yürekçe buna hazırlanıyorlardı. Adaylara, bilgi ağır ağır, aşama aşama, almaya hazır oldukları kadarı verilerek yapılıyordu. Sırrı ancak o aşamaya gelebilmiş olanlar şeyhlerinden alıyorlardı. Şehlerin sayısı ise çok azdı.

Daha önce görüldüğü gibi, Şiiler, İmamlarının Tanrı'nın dünyada vücut bulması olduğuna inanmaya başlamışlardı. Muhammed'in, Ali bin Talib'e gizli bir bilgi aktardığına ve bu bilginin, onun soyundan gelip, el verilen imamlara aktarıldığına inanıyorlardı. Her İmam Muhammed'in nurunun vücut bulmasıydı. Muhammed'in kendini Allah'a mükemmel teslim etmesini sağlayan peygamber ruhu İmamlarda yaşıyordu. Peygamber de, İmamlar da Tanrısal değildiler. Ama Allah'a karşı o kadar açıktılar ki, O'nun en fazla onlarda mevcut olduğu belliydi. İmamlar insandır, ama aynı zamanda, Tanrının algılanabilmesinin de biçimidir. Bu düşünce Nasturi Hıristiyanların İsa için düşündüklerine benziyordu.

Şiiler, ruhsal mürşitlerinin kılavuzluğu ile tembellik ve duyarsızlıktan kurtarılıyor, dönüşerek Kuran'ın batini yorumunu anlamaya başlıyorlardı. Bu bir uyanıştı.

İsmaililer Feylesofların yaklaşımlarından tereddüt duyuyorlardı. Onların akılcılık üzerinde çok durarak, ruhsal özü ihmal ettiklerinden korkuyorlardı. Kuran'ın Batıni anlamı, ruhsal bir disiplin gerektiriyordu. İsmaililer, bu disiplini kendilerine sağlayacak araç olarak, kendi felsefe ve bilimlerini geliştirdiler. Bilimin ve matematiğin problemleri üzerinde teksif olunca, beyin bir anlamda boşalıyor, günlük gailelerden kurtuluyor, duygusal hayallerden temizleniyordu.

İsmaililer, Zerdüşt dininin mitoslarını ele alıyor, onları Platoncu bir yaklaşımla yeniden harmanlıyorlardı. Buradan yeni bir kurtuluş tarihi de ortaya çıkmıştı. İsmaililer, daha önce bahsedilmiş olan, İran'ın geleneksel inanışlarını, gerçekliğin çift yönü kavramını ele aldılar. Görülebilir ve görünemez dünyayı, Platoncu dağılım öğretisi ile kaynaştırdılar. Hatırlanacağı gibi, Farabi, Allah ile görülebilir ve yaşanan dünya arasına on kat koymuştu. İsmaililer, Peygamberi, Ali ve yedi imamı, bu on katın ruhları olarak gördüler. En yüksek katta Peygamber vardı. Ondan bir alttaki kürede Ali bulunuyordu. Yedi imam da, sıra ile katlara yerleşmişlerdi. Sonra maddi dünyaya en yakın olan katta, Peygamberin kızı, Ali'nin hanımı, bu kutsal soyu olanaklı kılan Fatma ana yer alıyordu. O İslam'ın annesiydi. Tanrısal bilgeliğin, Sofya'nın (Sofia) muadiliydi.

İsmaililerin Tanrısallaşmış imamlar yorumu, Şii tarihinde, okuyucuya çılgınca gelse bile aslında hiç de öyle değildir. Kuranın batıni (gizli) yorumu ile uğraşan İsmailileri, bir şair, bir ressam gibi düşünmek gerekir. Kullandıkları simgelerin mantık ve akılla ilişkisi yoktu. Ama inananların içine işleyen, onları başka bir aleme götüren bir derinliği vardı. Görünenin arkasında, bilinenin arkasında, gerçekliğin arkasında bir başka gerçeklik vardı.

İsmaililer, " tevil " (gerisine gitme) adı verilen, bir Kuran yorumlama yöntemi geliştirdiler. Peygamber, göksel dünyada söyleneni, bildiğimiz maddi dünyaya Kuran olarak getirmişti. Kuran, maddi dünyada okunurken, ulvi (diğer, göksel, ruhi) dünyaya geri gidiliyordu. İşte, bunun gibi, Arapça sözlüklerin batını, göksel anlamları anlaşılmalıydı. Bu araştırılırken, her sözcüğü saran sessizlik, bir bilinç yaratılmasına sebep olurdu. İnsan sessizliği dinlendikçe, Allah'a ilişkin sözleri ve düşünceleriyle, gerçek arasında var olan kopukluğu fark ederdi.

Önde gelen İsmaili bir düşünür olan Ebu Yakup es-Sicistani (öl. 971), İsmaili düşüncesini ve onun doğal parçası olan sessizliği, halkın Allah'ı gerektiği gibi anlamasına yardım eden bir disiplin olarak açıklıyordu. Bazı Müslümanlar Allah'tan insan gibi bahsederek, O'nu büyük boyutlu bir insanmış gibi algılanabilir yapıyorlardı. Bazıları ise, Allah'ı bütün dinsel yanlarından sıyırarak, sade bir kavram haline getirmişlerdi. Sicistani, bütün bu yanlışlıklardan kurtulabilmek için, Allah'tan söz ederken, doğrudan değil, dolaylı anlatımın kullanılmasını uyguladı. Örneğin, O'na, bilge demek için cahil olan değil denmelidir. Bir İsmaili, Allah'tan böyle çift olumsuzlukla söz edince de dilin ne kadar yetersiz kaldığını anlamış olurdu.

Sicistani'den sonra yaşamış olan bir diğer İsmaili düşünür olan Hamidüddin Kirmani (öl. 1021), bir İsmaili'nin Sicistani'nin sözünü ettiği çabayı sarf ederken, ne kadar huzur ve tatmin duyduğundan bahseder. Bu çaba yavan değildir; beyinsel bir disiplin değildir; bir aldatmaca değildir. Bu çaba sayesinde, İsmaili'nin tüm yaşamındaki her ayrıntı, önemlilik duygusu ile dolar. " Tevil " Allah hakkında bilgi edinmek için tasarlanmıştı. Batınilik, bir hayranlık duygusu yaratır. Hayranlıkla varmak, akılla varmaktan daha derin bir düzeydir.

Bir İsmaili daha önce belirttiğimiz gibi, siyasi bir eylemcidir. Peygamber ve sonra gelen İmamlar, Allah'ı dünyada etkili kılmaya uğraşmışlardı. Bir İsmaili de böyle, Tanrı görünümünü dünyada etkili kılmalıydı.

Basra kentinde kurulmuş bir Batıni örgüt, " İhvanü's-Safa " (Saflaşmış Kardeşler) belki İsmaililerin bir koluydu, belki düşünceleri İsmaililere çok yakın bir topluluktu. Onlar da kendilerini matematik, astroloji ve siyasete adamışlardı. Yaşamın gizli anlamını arıyorlardı. Onlar farklı rakamların ruhta farklı ve gizli nitelikleri ortaya koyduğunu düşünüyorlardı. Bu aynı zamanda aklın çalışmasını fark etmek için bir yoğunlaşma yöntemiydi.

Kardeşler, mistikler gibi " Kendini bilen, Tanrı'yı bilir " diyorlardı. Ruhun rakamlarını düzenlerken, ruhun yüreğinde insanın olduğu ilkesine varmışlardı. Feylesoflara da yaklaşıyor, onlar gibi, hakikat her yerde olabilir, aranıp bulunması gerekir diyorlardı. Hiçbir bilimden kaçınılmamalı, hiçbir kitap küçümsenmemeli, tek bir inanca da fanatik bir şekilde bağlanılmamalıydı.

Kardeşler, Platoncu bir Tanrı kavramı geliştirdiler. Tanrı, kavranılamaz, ifade edilemez Tek di. Dünya ise Tanrısal aklı ifade ediyordu. İnsan akılcı güçlerini arındırarak Tek'e varabilirdi.

Balkanlarda Şekillenme

917 yılında, uzun hazırlıklardan sonra Doğu Roma, Bulgarlara karşı saldırıya geçti. İki ordu Trakya'da Akheloos mevkiinde karşılaştılar. 20 Ağustos 917 yılında, Bulgarlar, Doğu Roma ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar. Bulgar ordusu, Korent ve Gelibolu'ya kadar ilerledi. Constantinopolis yakınlarında, Katasirtai mevkiinde Bulgar ordusu bir savaş daha kazandı. Ertesi yıl Bulgar ordusu Yunanistan'a girerek, Korinthos körfezine kadar ilerledi. Selanik dışındaki Ege ve Marmara kıyıları Bulgarların eline geçmişti. Simeon için Constantinopolis'in ele geçirilmesinden başka bir şey kalmamıştı.

Doğu Roma - Bulgar savaşının daha başlarında, Doğu Roma Macarlardan yararlanmaya çalışıyordu. Doğu Roma'nın teşviki ile Macarlar, Bulgaristan'a saldırdılar. Macarlar, Bulgar başkenti Preslav'a kadar geldiler. Bulgar hanı Simeon da, Doğu Roma topraklarına yapmakta olduğu saldırıyı kesip, geri dönmek zorunda kaldı. Ama Bulgarlarla, Peçeneklerle anlaştılar. Macarlar, Bulgaristan'da iken, savunmasız Macarlara Peçenekler saldırdı. Macarlar, Etelköz'de baskına uğrayınca, Karpat dağlarını ve Erdel boğazını geçerek, Hunların ve Avarların yaptığı gibi, Tuna-Tisa bölgesine geldiler. Bir yıl sonra da, bugün oturdukları Macaristan'a yerleştiler.

Macaristan'a gelen Macarlar, burada Avar kalıntılarını ve Slavları buldular. Macarlar, boylar tarzında örgütlenmiş ve göçebe bir hayat yaşıyorlardı. Adetleri, dinleri daha önce anlatılan Türk boyları ile aynı idi. Şamandılar, Ata ruhlarına kurban sunulurdu, Ocak daima yanık tutulurdu, Ateşin gücüne inanılırdı. Öbür dünyaya göçenler, silahları, atları ile birlikte gömülürdü. Bazen hizmetçileri de onlara, öbür dünya yolculunda eşlik ederdi. Gelin alınırken başlık ödenirdi. Üvey annelerle, amca ve ağabey dul eşleri ile evlenilirdi.

Macarların Tuna bölgesine girişleri ile birlikte, Orta Avrupa Slavlarının Doğu ile ilişkileri tamamen koptu. Yeni Hıristiyan olan bu topluluklar için Alman (Doğu Karolenj) bağlılığı

kaçınılmaz hale geldi. Bu tarihten başlayarak da Orta Avrupa Slav Kilisesi tarihi Doğu Avrupa Hıristiyan tarihinden ayrı bir yol izlemeye başladı.

Macarların Macaristan'a gelişleri, Karolenj İmparatorluğunun yıkıldığı, yeni devletlerin henüz organize olamadığı bir döneme rastlamıştı. Macarların komşusu olan Doğu Frank devleti de güçsüzdü. Macarlar, Avrupa içlerine ganimet akınları yapmaya başladılar. 918 yılında Bremen, 924 ve 926 yıllarında Güney Almanya, Alsace ve Loraine, Verdun, Ardenler yağmalandı. Daha sonra Macarlar Kuzey İtalya'yı baştanbaşa yağmaladılar. Avrupa tir tir titriyordu. Kiliselerde, Türk dedikleri Macarlardan onları koruması için toplu ayinler yapılıyordu. Krallıklar, yıllık haraç ödeyerek, akınlardan kurtulmaya çalışıyorlardı. Bu akınlar Batı Avrupa'daki Türk korkusunun başlangıcı olmuştur.

Bizce, binlerce yıldır, Orta Asya'da, Sibirya ormanlarında, Kuzey Karadeniz Bozkırında Gotlar, Çeşitli Germen toplulukları, Slavlar, genel olarak Hint – Avrupa dili konuşan topluluklar ve Türkler yan yana, bir arada yaşamışlardı. Bu süreçte genellikle hakim unsur veya baskı yapan unsur Türkler olmuştu. Böylece Hint – Avrupa kavimlerinin alt belleklerinde, bu uzak geçmişteki komşularına karşı, saygı ile karışık bir korku vardı. Şimdi Macar akınları başlayınca, Türk korkusu içine bu uzak anılar da karışıyor ve onu kuvvetlendiriyordu.

Hatırlanacağı gibi Karolenj İmparatorluğu Doğu Almanya'daki Saksonya'yı senelerce savaştıktan sonra bin bir güçlükle fethederek, Hıristiyanlaştırmıştı. Saksonların direnişi inanılmazdı. Saksonya Hıristiyanlığa en son kazandırılan bölge olmuştu. Nasıl Karolenj hanedanı ile Frankların dirilişi Austrasia'da, Frank topraklarının en yaban bölgesinde olmuş ise Doğu Franklarda da ilk toparlanış, en yaban topraklarda Saksonya'da gerçekleşti. Doğu Frank krallığı iyice zayıflayınca ve yabancı akınlar başlayınca, eski Germen kabile ayrılıkları yeniden su yüzüne çıkmıştı. Şimdi Saksonya'dan, Bavyera'dan, Suab bölgesinden, Lorraine'den, Burgonya'dan, Lombardiya'dan daha fazla bahsedilir olmuştu. Saksonya'da Germen örf ve adetleri hala canlıydı. Özgür toprak sahiplerinin sayısı fazlaydı ve askeri güç bu sınıfa dayanıyordu.

919 yılında Saksonya dükü Henry (Heinrich) Germanya kralı oldu. Krallığından daha fazla Saksonya ile ilgilendi. Saksonya'yı yağma akınlarına karşı kuvvetlendirmeye çalıştı. Avrupa, Saksonya'nın önderliğinde Macar akınlarından kurtulmanın yollarını arıyordu.

Derken Avrupa, yavaş yavaş, Macar akınlarından kurtulmanın yollarını bulmaya başladı. Alman Kralı taş kaleler yaptırmaya başladı. Taş kaleler, atlı Macar yağmalarını sınırladı. Batı Avrupa halkı artık yerel savunma şatoları etrafında örgütleniyordu. Akınlar Macarlara umulan ganimetleri getiremez oldular.

Bu asrın başından beri, Danimarka'da, Corm ve Mavi Dişli Harald zamanlarında, krallık otoritesi güçlendi. Bu güçlenme, Danimarka'dan Batı Avrupa'ya yapılmakta olan akınları sınırladı. Son olarak 926 yılında, bir Danimarka ordusu Batı Avrupa üzerine yürüdü. Bu Batı Avrupa'ya yapılan son Danimarka saldırısı oldu.

Doğu Roma İmparatorluğunda, Naip Romanos Lekapenos, Mayıs 919 yılında İmparator VII. Konstantinos ile kızı Helen'i evlendirdi. Romanos böylece " İmparatorun Babası " unvanını aldı. 920 yılında ise kendini ortak İmparator ilan etti. İmparatorluğun yönetimi tamamen Romanos tarafından yapılıyordu. Yönetim yükünden kurtulan Konstantinos ise vaktini zamanın en bilgili kişileri arasında geçiriyordu.

VII. Kostantinos İsa tarafından takdis ediliyor

Konstantinos 40 yaşına değin tüm zamanını araştırmalara ayırdı. İlk kitabı olduğu sanılan Peri Thematon (Themalar Üzerine) imparatorluğun yerel yönetim kökeni ve gelişimi üzerine eski kaynakların bir çeşit derlemesi idi. Oi meta Theophanen adlı anonim vakayinameye, büyükbabası ve hanedanın kurucusu I. Basileios'un yaşam öyküsü olan Historike Diegesis Tou Biou Basileio'yu ekledi. En önemli yapıtı ise Peri Basileiou Takseos (İmparatorluğun Yönetimi Üzerine) adlı dış politika kitabıdır. Bu kitap Türk ve Slav halkları ile ilgili bilgi hazinesi niteliğindedir.

Konstantinos, Latincede De Ceremoniis aulae Byzantinae adıyla bilinen Ekthesistes basileiou Takseos (İmparatorluk Törenleri Üzerine) adlı kapsamlı yapıtında, imparatoru devletin ruhani simgesi durumuna getiren ve görkemiyle yabancıları etkilemeyi amaçlayan tören ve gösterileri ayrıntılı biçimde aktardı. Ansiklopedik genişlikte yapıtların da hazırlanmasında öncülük eden Konstantinos, Konstantinopolis'teki " üniversite " için saraya davet ettiği öğretmen ve öğrencileri çeşitli devlet görevlerine getirdi. Ayrıca güzel sanatlar ve el sanatları ile de ilgilendi.

İsmaili Üstünlüğü

Bu sırada Doğu Anadolu'da Ermeni kralı Demir Aşot, Doğu Roma'nın yardımı ile güçlenmeye çalışıyordu. Ermeni Patriği Hovhannes, Doğu Roma ile ittifakı güçlendirmek için Constantinopolis'e gitti. Halbuki iki kilise arasında kan davasından daha derin ayrılıklar vardı. Ama, onlar, şimdi, dini mücadeleyi bir yana bırakmış görülüyorlardı. Patrik Hovhannes Haçlı seferi düzenlenmesi talebinde bulunup, böyle bir hareketi oluşturmaya çalışıyordu. Ermeni Kralı Demir Aşot 921 yılında Doğu Roma başkentine geldi. İmparatorluktan askeri yardım alan Aşot, bu kuvvetlerin yardımı ile Ermeni feodal beylerini hizaya sokarak birliğini sağlamaya çalışıyordu.

Bu sırada Sacoğlu Yusuf da Demir Aşot'a karşı aynı aileden bir kral bulmakta gecikmedi. Yusuf'un taç giydirdiği kral ile Demir Aşot baş edemedi. Sonunda çareyi Azerbaycan'a giderek Yusuf'a biat etmekte buldu. Sacoğlu Yusuf, demir Aşot'un başına tacı kendi ellerli ile giydirerek, onu vassalı olarak tanıdı. Bu kadar çok kralın olduğu bir bölgede, Halife kral enflasyonuna karşı Demir Aşot'a " Şehinşah " (Krallar kralı) unvanı vererek onu diğerlerinin üzerinde tanıdığını vurguladı.

922 yılında, Bulgar ordusu, Constantinopolis önlerine gelmesine rağmen, deniz gücü olmadığından başarılı olamadı. Simeon, deniz gücü açığını, Müslüman korsan gemileri ile kapatmaya çalıştı. Ama operasyon başarılı olamadı. Simeon'un Müslüman deniz kuvvetleri ile ittifak yapmasını Doğu Roma diplomatik yollardan önlemişti.

924 yılında, Simeon'un ordusu bir daha Constantinopolis önlerinde görüldü. Surlar tekrar geçit vermedi. Simeon da Romanos ile barış görüşmeleri yapmak istedi. Ağustos 924 tarihinde iki hükümdar bir araya geldiler. Görüşmeler Simeon'un düşündüğü ve istediği gibi geçmiyordu. Bu sırada, yeni kurulmuş olan Sırp krallığı ile Doğu Roma ilişkileri gelişmişti. Simeon, Sırp krallığının, Bulgarlara saldıracağı haberini aldı. Bulgarlar Constantinopolis kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldılar. Yine 924 yılında, Limni adası civarında Doğu Roma donanması Müslüman donanmasını perişan etti.

Doğu Roma İmparatorluğunun en önemli komutanlarından biri olan İoannes Kurkuas 923 yılında beri, Doğu orduları komutanlığını yapıyordu. Müslümanların ise aynı cephede yine çok büyük bir komutan olan Hamdanilerden Seyfüddevle vardı. Hamdaniler, Suriye'nin kuzeyi ile Musul eyaletini ele geçirerek, Abbasi halifesine şeklen bağlı ama aslında özerk bir emirlik kurmuşlardı. 926 yılında, Harput'ta, Seyfüddevle ve İoannes karşılaştılar. Müslüman kuvvetleri, Doğu Roma ordusunu bozguna uğrattı.

908 yılında Halife Muktedir di ama devletin gücü emirler emiri Munis el-Hadim'de idi. Munis 25 yıl devletin gerçek egemeni oldu. Vezirleri, Halifeleri istediği gibi değiştirdi. Ancak

kurduğu devlet yapılanması da oldukça sağlam ve işlevseldi. 933 yılında öldürüldükten sonra, Abbasi devleti 12 yıl süren bir yönetim istikrarsızlığı dönemi yaşandı. Bu dönemde pek çok emirler emiri gücü ele geçirdi, peşinden kaybetti. Bunlar, kendi aralarında hazineyi yağmalamak için boğuşan generallerdir. Tabii bu dönemde pek çok vezirin başı yendi, mallarına el kondu.

Hatırlanacağı gibi, 905 yılında Abbasiler Mısır'ı, Tolunoğullarından geri almışlardı. Ancak Mısır sürekli olarak Tunus'da (Ifrikya) hüküm süren Şii Fatimilerin saldırılarına maruz kalıyordu. Yönetim hataları da bununla birleşince Mısır'ın refahı tekrar düştü. Buna çözüm arayan Abbasi yönetimi, 934 yılında yine Türk kökenli Ihşid'i Mısır genel valisi olarak atandı. Ihşid (Tuğoğlu Muhammed), Mısır'dan önce Filistin ve daha sonra Suriye genel valiliği yapmıştı. Ihşid, Abbasi Halifesine tabi olmakla birlikte egemenliğini ilan etti. 941 yılında Filistin, Suriye ve Lübnan'ı, 942 yılında Hicaz'ı ele geçirdi. Muhammed Ihşid 946 yılında öldü. Mısır'da Ihşidoğulları hakimiyeti 969 yılında Mısır Fatımi hakimiyetine geçene kadar sürdü. İhşidoğulları sürekli olarak Halifeye bağlı kalmışlar ama Fatımilerle engel olamamışlardır. İhşidoğulları Tolunoğulları gibi Sünni idi ve bu nedenle de Halifeye bağlıydılar.

Tolunoğulları Furstat'ın birkaç kilometre uzağında " Keta " adında yeni bir başkent kurmuşlardı. Bu kent bahçeler, anıtlar, saraylar ile mamur bir kentti. Kentteki yapıların inanılmaz ihtişamda yapılar olduğundan bahsedilir. Dönemden zamanımıza kalan Ulu Cami'dir. Minaresi zigurat tarzındadır. Bu cami, bize zamanında çok muhteşem yapıların yapılmış olabileceğine dair ipuçları vermektedir.

909 yılında Kuzey Afrika'da kurulmuş olan Fatımi devleti ve halifeliğinin ikinci halifesi Ebulkasım Muhammed Kaim olmuştu (934 – 946). Onun döneminde Ebu Yezid çok tehlikeli ve büyük bir Harici ayaklanması başlattı. Fatımiler bu ayaklanmayı çok güç bastırdılar ve bir süre duraksadılar. Aynı anda her iki halifelik de, hem Abbasiler ve hem Fatımiler sarsılıyordu.

Abbasi devletinin merkezi yönetiminde oluşan kargaşa 12 yıl sürdü. Bu karmaşa döneminin sonunda, 945 yılında Bağdat Büveyhoğullarının eline geçerek, huzura kavuştu. Büveyhoğulları Şii idi ve şimdi Bağdat'ta Şii bir yönetim vardı. Vezirlik müessesesi de tekrar dengeye gelip, sistemde yerini aldı. Ama şimdiki vezirler Halifenin veziri değil, Büveyhoğullarının veziriydiler.

900 yılından sonra Abbasilerin başı İsmaililerle ve özellikle onların bir siyasi uzantısı olan Karmatilerle beladaydı. Hareket, Suriye, Irak, Arabistan, İran ve Hatta Hindistan'ı sardı ve Sünnilerde korkutucu anılar bıraktı. Ama her yerde ezildiler. Bu mücadele hiç de kolay olmamıştı. Karmatiler Ahsa'da bağımsız bir devlet kurup, Abbasilerle mücadeleye başladılar. Hatta bir ara Bağdat'ın düşüşü zorlu ve kanlı savaşlarla önlenebildi. Sonunda Karmatiler tehlikeli olamayacak kadar dar bir çevrede kaldılar. Hareket çöl ve bataklık gibi erişilmesi zor yerlerde yaşamaya devam ediyordu.

Bu sırada İran körfezinde, Bahreyn'de bir Karmati devleti kuruldu. Karmati devleti köle kullanıyordu, ama ekonomisi köle olmayanların ortaklığına dayanıyordu. Devlet tüm kurumları ile aristokrasiye karşıydı. Eşitlik esasına dayalı, adil bir devleti savunuyorlardı. Sert bir devletti. Geniş köylü kitlesinden destek gördüler. Çevresini kendi ideolojik görüşünü kabul ettirebilmek için taciz etti durdu. Mekke'yi basarak Hacer-ül Esfed taşını kaçırdılar.

Hacer-ül Esfed

Korsanlık, eşkıyalık yaptılar. İsmaililer ve Karmatilerle yapılan mücadeleler, Abbasi devletini yedi bitirdi.

Bütün bir X yüzyıl boyunca, Batı İran, Hazar Denizinden Dicle nehri kaynağına kadar olan bölge, Kürt emirlerinin yönetimindeydi. Bu emirler kendi aralarında sık iktidar kavgası yapıyor ve bir dönem için biri diğerine üstünlük sağlıyordu.

Moravya'daki Slavlar Macarlar tarafından ikiye bölünmüşlerdi. Halkın büyük bir kısmı Macarlara boyun eğip, dillerini benimsedi. Kuzeydeki dağlık bölge halkı Macar krallarının uyruğu oldu, ama Slav dilini ve kabilenin " Slovak " olan adını kaybetmedi. Bağımsız kalan tek parça Moravlar adını muhafaza ederek sonunda Bohemya adlı Slav ülkesi ile birleşti.

Slav dilini konuşan iki gurup bağımsız bir millet teşkil etti. Dağlarla çevrili olan Bohemya Boyenler ülkesi demekti. Bu birleşmeden Çekler adlı yeni bir Slav oluşumu meydana geldi. Bunlar IX. Asırdan itibaren dük denen şeflerin yönetiminde toplandılar.

Volga Bulgarları

Daha önce, sözünü ettiğimiz, Volga Bulgarlarından, bu tarihlerde, bilgi alınmaya başlandı. Geçen dönem içinde, Bulgar Türkleri ile Macar ve Fin kabilelerinin iyice karıştığından ve ticaret yaptıklarından bahsetmiştik. Uzun bir süre olup bitenler hakkında, bugüne ulaşan bilgi yoktu. İlk bilgiler İbn Rust'tan geldi. Abbasi Halifesi, İslam'ı yaymak üzere yolladığı İbn Fadlan, Volga Bulgarlarının yanına geldiğinde, orada " Barancar " adlı bir Bulgar topluluğunun İslam'ı kabul etmiş olduğunu gördü. İslam, bu yöre ile ticaret yapan Müslüman tüccarlar aracılığı ile bölgeye girmiş ve bazı topluluklarca kabul edilmişti. O dönem, İslam kaynaklarının verdiği bilgiye göre, Volga Bulgarlarının dili Hazar diline benzer. Tuna Bulgarlarının diline ve Rus diline benzemez. Sadece içlerinden bir bölümünün dili diğerlerinden farklıdır. Bir kısmı Şamandır, yani dinleri Oğuz Türklerine çok benzer. Bir kısmı da Müslüman'dır. Müslümanların, camileri, müezzin ve imamları vardır. Giyimleri İslam giyimine benzer. Mezarları İslam mezarları gibidir.

Bölgede, buğday, arpa, darı ekimi yapılıyordu. Kabak, mercimek ve bezelye yetiştirdikleri de anlatılır. Bulgarlar, " süçü " dedikleri bal içkisi ve arpadan yapılan bir cins bira içerlerdi. Yemeklerinde, yağ olarak, balık yağı kullanırlardı. Altın ve gümüş paraları yoktu, değişim değer ölçüsü olarak kürk kullanıyorlardı. Ayrıca servetleri de kürklerden meydana geliyordu. Bir kürk, karşılık olarak 2,5 dirhem sayılıyordu. Mevcut dirhemler ise, Müslüman ülkelerden değişim karşılığı gelen paralardı. Ticaret için gelen gemilerden onda bir vergi alınıyordu. Bağlı oldukları Hazar Kağanına da, her ev vergi olarak, bir samur kürk verirdi.

Başlarda para basmayan ve kürkü para gibi kullanan Volga Bulgarları, daha sonra, 918 yılından sonra para bastırıp, kullanmaya başladılar. İlk Bulgar paraları, İran Samanoğlu devleti drahmilerinin taklidi idi. Paralarını sınırları dışında ilişkide oldukları kent krallıklarında, örneğin, Semerkant'da, Nişabur'da bastırıyorlardı. Sonraları paralarını kendileri basmaya başladılar.

Volga Bulgarlarının siyasi birliği, o dönemde Hazar devletine bağlıdır. Bu siyasi birliğin başındaki kişi, Kağan unvanını alamazdı. Bulgar hükümdarının unvanı, Bozkırda, Kağan unvanının altında bir derece olan İlteber di. Bulgar İlteber'inin oğlu veya başka bir yakını, Hazar başkentinde rehin olarak tutuluyordu. Volga Bulgarlarının siyasi birliği, konfederatif bir yapıdaydı. Bu yapı içindeki Askıl ve Suvar topluluklarının kendi prensleri vardı. Barsula topluluğu hakkında adı dışında fazla bilgi yoktur. Burada, silsile takip eden bir bağımlılık vardı. Askıllar ve Suvarlar, vergi ve asker açısından Bulgarlara, onlarda Hazar devletine bağlıydılar.

922 yılında, hükümran olduğu bilinen Almuş İlteber, Bağdat Halifesi Muktadir Billah'a, elçiler yollayarak para ve teknik yardım istedi. Halife bu isteği kabul ederek, 4.000 altın

Dinar ve bir heyet yolladı. Daha sonra, Volga Bulgarları hakkında epey bilgi veren İbn Fadlan'da bu heyetin içindeydi. 922 tarihinde İbn Fadlan Volga Bulgarlarının ülkesine geldiğinde, ifadelerinden anladığımız kadar, Bulgarların kentleri yoktu, çadırda yaşıyorlardı. İlteber'in çadırı ise çok görkemliydi.

Elçilik heyeti, parayı ve ustaları yanına almadan, acele yola çıkmıştı. Bu sırada, Almuş İlteber'in başı Hazar Kağanı ile beladaydı. Kağan, İlteber'in çok güzel bir kızı olduğunu duyup, onu istemişti. Almuş, bir süre Kağanı oyalamış, Ama durumu fark eden Kağan kızı zorla alıp, evlenmişti, Evlilik, taraflardan biri Yahudi dininden, diğeri Müslüman dininden olmasına rağmen gerçekleşmişti. Kız, Hazar sarayında öldü. Bunun üzerine, Kağan, Almuş'un ikinci kızını istedi. İlteber de, ilki gibi zorla kızı alırlar korkusu ile onu Askıl prensi ile alelacele evlendirdi. Ama Hazar Kağanının öfkesinden korkuyordu, Halifenin yollayacağı para ve ustalar ile kale yapacaktı.

Halifenin elçilik heyeti Almuş'un yanına vardığında, Bulgarlar, heyeti, heyecanla bekliyorlardı. Karşılama töreni biter bitmez, Almuş İlteber, İbn Fadlan'ı yanına çağırarak, artık iş konuşalım deyip, parayı sordu. Paranın arkadan geleceğini öğrenince de çöktü. Anlatılamaz bir üzüntüye kapıldı. Para arkadan gelmiş olmalıdır ki, Bulgarlar kale yapımına başladılar. 930 yılları civarında, Bulgar ve Suvar kentleri ortaya çıktı.

Bu kentleri, İstahri şöyle anlatır:
" Bulgar bir kent adıdır. Onlar Müslüman dır. Orada cami vardır. Bulgar kentinin yakınında, Suvar diye başka bir kent vardır. Suvar'da da cami vardır. Orada vaizlik yapan birinin bana anlattığına göre, Bu iki kentte on bin nüfus yaşar. Evler, tahtadandır. Kışın bu evlerde yaşarlar, yazın çadırda otururlar. "

Hudud-al-alam'da bu kentlerden şöyle bahsediyor:
" Bulgar, pek de büyük olmayan eyaleti ile bir kenttir. İtil (Volga) kıyısındadır. Halkının hepsi Müslüman'dır. Bunlardan 20 bin atlı çıkar. Kafirlerin askeri ne kadar çok olursa olsun, savaşırlar ve kazanırlar. Burası zengin yerdir. Suvar, Bulgar yakınında bir kenttir. Burada, Bulgarlarda olduğu gibi, din için savaşan mücahitler vardır."

Volga Bulgarlarının bir kısmı Müslümanken, azımsanamayacak sayıda Şaman dinine mensup kişinin de birlikte yaşadığı düşünülmelidir. İbn Fadlan, Bulgarların, nehirde, kadınlı erkekli bir arada ve çıplak yıkandığını görünce şaşırır. Daha önce Türklerin, suyu kutsal bulduklarından, kirletmemek için yıkanmadıklarını yazmıştık. Örneğin, Oğuzlar böyledirler. Onlar temizlik için ateşi kullanırlardı. Ancak, görülüyor ki Bulgarlar temizlenmek için yıkanıyorlar ve hatta bunu bir ibadet şekline getiriyorlardı. Bu nedenle, bir kısım Türklerin suyu kirletmemek için yıkanmadıklarını, bir kısmının ise, yıkanarak kendilerine Kut aktardıklarını söylemek daha doğru olur.

Araplar bir arada yıkanmayı, kapanmamayı ahlaksızlık sayar. Türkler ise, bunda bir kötülük görmezler. Bulgarlarda, adam öldürmenin, hırsızlık ve fuhuşun cezası ölümdür. İbn Fadlan, Oğuzlarda fuhuş olmadığını ve hatta bunu tanımadıklarını anlatıyordu.

Bulgarlar, büyük aileler şeklinde yaşıyorlardı. Erkek çocuğu baba değil, ailenin büyüğü yetiştirirdi. Miras, oğula değil, erkek kardeşe yani ailenin en yaşlı üyesine geçerdi.

Şato Türkleri

Çin'de, 909 yılında, Şato şefi L'i K'o-yung ölünce yerine oğlu geçti. Şatolar bir ara, 917 yılında, Kıtaylarla (Kitanlar) savaştılar. Sonra güneye dönüp, " Sonraki Liang " başkenti üzerine yürüdüler. Bu devlete son vererek, Çin İmparatorluk tahtına çıktılar. T'ang İmparatorları, hizmetleri nedeniyle, Şato Türklerine kendi soyadlarını vermişlerdi. Bu nedenle, Şato İmparatoru kendine ve kurduğu devlete " Sonraki T'ang " adını verdi.

Şatolar uzun süredir Çin'deydiler ve bu yaşama alışmışlardı. Tam bir Çin devleti kurmak istediler. T'ang dönemi gibi organize olup, eski bütün memurları görevleri başına getirdiler. Ancak, Şatolar yine de Türk geleneklerin tam olarak kopamamışlardı. Çinli gibi yaşamak isteseler de, Türk davranışlarından kopamıyor, kendi aralarında kendi dillerini konuşuyorlardı. Şato başkenti, kırsal alandan gelen göçebeler ile doldu. Bunlar, Şato ordusu için at getirip, satıyorlardı. İmparator gelenlere, sarayında yemek veriyor, hediyeler dağıtıyordu. Atlara düşük fiyat ödeniyordu ama yeme, içme, barınma, hediyeler derken, atların fiyatı astarı yüzünden pahalı oluyordu. Başkent sokaklarında, içkili göçebelerin yöresel şarkıları söyleniyor, her yerde göçebe kültürüne uygun eğlenceler göze çarpıyordu. Tabii, kendi geleneklerine ne derece bağlı olduğunu gördüğümüz Çin devlet adamlarını ve memurlarını, bu durum, çok huzursuz ediyordu. Bürokrasi bu durumdan hoşnut değildi ve her fırsatta memnuniyetsizliğini dile getiriyordu. Sonunda, İmparator, bürokrasinin baskısına dayanamayıp, göçebelerin ticaret için başkente girişini ve göçebe boy elçilerinin hediye getirmesini yasakladı. Ama İmparatorun kendi, memurlarından gizli, onun için çok kıymetli olan akdoğan gibi hediyeleri gizlice almaya devam ediyordu.

Kültür farkı nedeniyle çelişen bürokrasi ve İmparatorun, bir diğer anlaşamadığı konu da atlı ordu konusuydu. Şatolar Çin'i sadece 10.000 kişilik atlı bir ordu ile fethetmişlerdi. Çinin nüfusu ise 53 milyon kadardı. 933 yılında atlı ordu mevcudu 35 bine çıktı. Sonra orduda at kıtlığı başladı. 925 de, 944 ve 945 de, Şatolar, Batı Çin'e karşı savaşmak için, Çin'deki tüm atları toplattılar. Atların bakımının sağlanması için, hükümette bir daire kuruldu. Ordos'un güneyi otlak olarak ayrıldı. Ancak atların bakımı pahalıydı. Bir atın devlete olan maliyeti, bir askerin maliyetinin beş katı idi. Kısa sürede atlı ordunun maliyeti, devlet bütçesinin yüzde 70'ine ulaştı. Sorun büyüdükçe, çare atlı ordudan vazgeçmekte bulundu. Şatoların atlı ordusu iyice ufaldı.

Devlet bütçesi kavramı da, Şatoları rahatsız eden bir konuydu. Türk geleneğinde ve genel olarak göçebe geleneğinde, İmparatorun kişisel malı ile devletin malı arasında bir fark yoktu. Gelirler ve özellikle ganimetler paylaşılırdı. Ordu, devlet bütçesi kavramını kavrayamıyordu. Bu nedenle, hazineden askere para dağıtılmaya başlandı. Ama hazineden para dağıtılması, mali dengeleri bozuyordu. Sorun gittikçe büyüdü.

Yenisey harita

Şatolar, inanç olarak, Budizm'i kabul etmişlerdi. Ancak, İmparatorluğun başına geçince, Çin devlet kültünü de sürdürdüler. Gök kültü gereği ve Çin geleneklerine uygun kurban sunma törenleri yaptılar. Bir taraftan da, Türk geleneklerinden tam kopamamış olmanın sonucu, şehir dışına çıkıp, göçebe dönemleri tanrılarına da kurban sunuyorlardı. Budist Şatolar, bu arada, Budist tapınaklarında ibadet etmeyi de ihmal etmiyorlardı. Onların Budizm'i Çin veya Hint Budizm'i değil, Türkleşmiş bir Budizm idi.

Çin ile uyuşamadıkları bir konu da, memur seçim şekli idi. Türkler genel olarak, kurra ile memur seçimine yatkındılar. Kurra ile yapılacak seçimde, öbür dünyanın da onayı olduğuna inanırlardı. Çin ise memurlarını imtihan ile seçiyordu. Şatolar kurra ile seçimi, imtihana tercih ettiler. Bu da, Çin bürokrasisinin gözünde hiç iyi karşılanmadı.

Yenisey'den bir görüntü

Kısacası, çok istemelerine rağmen, Şatolar To-ba'lıların yaptığını yapamadılar. Çin'in düzenine uyum sağlayamadılar. Göçebe gelenekleri ile Çin devlet gelenekleri arasında bocalayıp durdular. 923 yılında Şato T'ong-kuang kendini Çin İmparatoru ilan etti.

Hatırlanacağı gibi Türklerin kutsal ülkesi Orhon, Selenga ve Tula Irmakları ile Ötügen miras olarak Kırgızlara kalmıştı. Bu Türkleşmiş eski Hint-Avrupalılar Uygurlardan boşalan yerde bir bozkır İmparatorluğu kurmayı başaramadılar. Kırgızlar 924 yılında Kitanlar (Kitaylar) tarafından buradan kovuldular. Ve çıktıkları Yenisey vadisine

sessizce geri döndüler. Türklerin eski kutsal ülkesi bu tarihten sonra artık Moğolların olmuştu ve bir daha asla Türklerin olmayacaktı.

Bu olaya kadar Türkleşmiş Moğollar olan Kitanlar (Kitaylar) Orta Asya'da önemli bir rol oynamamışlardı. Önce Türükler, sonra da Uygurlar, Kitayları Jehol ve Batı Mançurya'da kalmak zorunda bırakmıştı. Sonra Kırgızlar zamanında onları bastıran kimse yoktu. 907 yılında Ye-liu A-pao-ki adlı bir lider Kıtan boylarını birleştirdi ve 924 yılında Kırgızlara saldırarak Kuzey Moğolistan'ı aldı. Şimdi Kara Balgasun'da Kitanlar vardı.

Güçlenen Kitanlar Çin'e cephe alıp, Kuzey Kore'yi işgal ettiler. Cucenleri de bozguna uğrattılar.

923 yılında kendini Çin İmparatoru ilan eden Şato şefi T'ong-kuang, 926 yılında öldürüldü. Askeri şeflerin toplanarak İmparator seçtiği, Ming-tsong ise 933 yılında öldü. Sonra, Şatolar arasında iktidar mücadeleleri başladı. Bu mücadeleye Kitaylar da (Kitan) karıştılar.

Pekin'e yerleşen Kitanlar 937 yılında Çince adı Liao olan sülaleyi kurdular. Bu sülale bir göçebe hanedanıydı, ama Çinliler bu hanedanı hep bir Çin hanedanı olarak kabul etmişlerdir. Bu diğer yabancı hanedanlar için böyle değildir. Kitanların Pekindeki Liao hanedanını Çinli saymak Çin tarihindeki tek istisnai durumdur. Bu istisnanın nedeni tam bilinmemekle birlikte kimi tarihçiler Liao'ların Çin kültürünü diğer yabancı hanedanlardan daha iyi özümsemesine, kimi tarihçilerde Liao'ların barışçı tutumlarına bağlamaktadırlar.

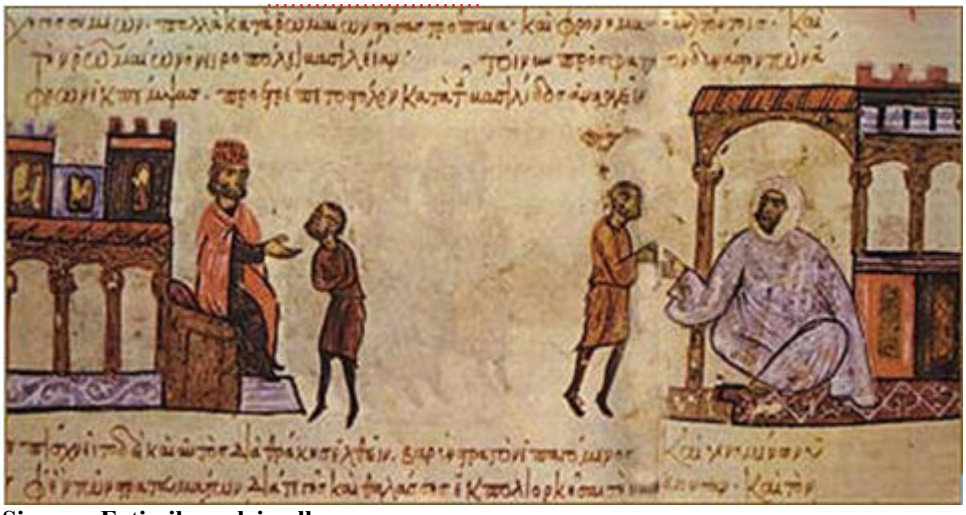
Kitanlar, Çin tarım alanlarına egemen olunca, büyük bölgeleri kabile beyleri arasında paylaştırdılar. Beyler de bölgelerindeki vergileri kendi boylarına alıp, sadece şarap vergisini merkeze yollamaya başladılar. Orduyu beslemek için sınırlarda tarım bölgeleri kurdular. Bu tarım bölgelerini askerler işliyorlardı.

942 yılında, Kitay ordusu Şato başkenti üzerine yürüyüp, kenti aldı. İmparator tutsak edildi. Kitay kralı kendini İmparator ilan etmek istiyordu. Ancak, Çin halkı genel bir ayaklanma başlattı. Bunun üzerine, Kitaylar Şato İmparatorluk ailesini de yanlarına alarak, çekildiler. Bu durumda, askeri şefler, Şansi'de bulunan, imparatorluk ailesinden bir generali İmparator yaptılar. Buna " Bir sonraki Han sülalesi " dendi (947–951). Kısa süre içinde, Çinli Sung hanedanı, bu son denemeyi de yıkarak ortadan kaldırdı.

Şatolar aslında tam bir İmparatorluk kuramamışlardır. Belki onları İmparatorluğa 20 – 30 yıl hakim olan bir askeri cunta olarak bakmak daha doğrudur.

Günümüzde Şato kalıntıları Mongor adı altında Kansu'da bulunurlar. Budist'tirler ve Moğollaşmışlardır. İlginç adetleri vardır. Evlenmelerde başlık ödenmez ama koca, karısının ailesi için çalışmaya başlar. Duruma göre, bu çalışma yükümlülüğü belli bir süre ile sınırlıdır, ama sürekli olduğu haller de vardır. Seksüel özgürlük vardır. Kadın, başka bir erkek ile kaçarsa, kocanın ailesine tazminat ödenir. Doğan çocuk, kocanın ailesine ait olur. Kocası ölen kadın, iki yıl içinde doğurursa, çocuk ölen kocanın ailesine verilir. Kocası olmayan bir kadın gebe kalırsa, bir eşya ile evlendirilir. Doğan çocuk, anasının ailesinin adını taşır ve mirastan yeğenleri ile aynı hakları alır.

Bogomiller

Simeon, Fatimilere elçi yolluyor

927 yılında Bulgaristan kralı Simeon öldü. Böylece Doğu Roma İmparatorluğunun sırtından büyük bir yük kalktı. Bulgaristan, Simeon ile en parlak dönemini yaşamıştı, şimdi duraklama ve gerileme dönemlerini yaşayacaktı.

Bulgaristan tahtına Simeon'dan sonra Petro geçti (927–969). Bulgaristan artık tam bir feodal devlet sayılabilirdi. Ama feodalizme karşı köylü hareketleri başladı. Bu hareket kurucusunun adı ile Bogomil olarak adlandırılır. Bilindiği gibi, Zerdüşt dini ve öğretisi, Anadolu'ya, oradan Yunanistan ve Balkanlara, sonrada tüm Roma dünyasına yayılmıştı. Hıristiyanlık gelip, uzun bir mücadele sonunda, diğer dinleri ve özellikle rakibi Zerdüşt dinini yenmiş ve gittikçe topluma hakim oluyordu. Ama düşüncenin kökleri daha toplumdan silinmemişti. Ve yine, bilindiği gibi, Zerdüşt dini üretimin ve köylünün yanında yer alan, yüksek ahlaka önem veren bir dindi. İşte, Bogomil hareketi de, Zerdüşt dininden türemiş bir versiyondur.

Hıristiyanlar, Tanrı tarafından yaratılan mevcut düzenin kötü olamayacağını söylerken, Bogomil, dünyayı kötü bir güç yaratmıştır diyordu. İlk olarak iyi bir Tanrı vardı. Bu Tanrı, dört öğeden oluşan Evreni yarattı. Evren yedi gök katı, ateş, su, hava ve yerden oluşmuştu. Yedi gök katı ile ateş birlikteydi. Dünyayı oğlu şeytan ve bazı meleklerle birlikte yönetiyordu. Daha sonra Şeytan, bazı meleklerine kandırarak, göğün yedinci katında taht kurup, babasına eşit olmak istedi. Tanrı, Şeytanı ve meleklerini kovdu. Şeytan ile yardımcıları, yeryüzüne düştüler. Tanrının oğlu olan Şeytanda, babasının yaratıcı gücü vardı. O da, dünyada kendi imparatorluğunu kurmaya girişti. Önce, denizleri, bitkileri ve hayvanları yarattı. Sonra, kendine hizmet etsinler diye, Adem ile Havva'yı yarattı. Adem ile Havva'nın vücudunu yarattı Ama sıra ruh vermeye gelince, bunu yapamadı. Şeytan, Tanrıdan yardım istedi. Böylece insanlar ruhlarına veya canlarına kavuştular.

Şeytan, dünyayı yaratıp, şekillendirdikten sonra, yönetmeye başladı. Bu nedenle, dünyanın, krallıkların ve resmi kilisenin hakimi şeytandı. Bogomiller, Tanrı ile insan arasında aracıyı gereksiz görürler. Böylece, Hıristiyan rahipler gereksiz hale gelirler ve hatta Şeytanın yandaşı

durumuna düşerler. Kiliseler, haç, vaftiz, kilisede evlenmek, dini bayramlar, pazar günü Bogomillerce tanımaz. Bogomiller servete ve zenginliğe de karşıdırlar. Zenginlik, Şeytandır. Bir insan hem zengin ve hem de adil olamaz.

Bosna'da Bogomil tapınağı

Bir Bogomil Mezar Tası

Bogomil öğretisinin hem Hıristiyanlığı ve hem de feodal yapıyı sarsacağı belliydi. Çar'a, krallara ve boyarlara karşı olan ve onları Şeytanın yandaşı sayan görüş tehlikeliydi ve öyle görüldü. Çar Petro, Constantinopolis'in görüşü doğrultusunda, Bogomilleri zincire vurup, hapsettirdi. Ama eylem yayılmaya devam etti. Bogomillerin başında " Dedets " diye adlandırılan biri vardı. Bogomiller tarikatlar şeklinde örgütlendiler. Hareket, Anadolu'ya ve Avrupa'ya atladı. Constantinopolis, İzmit ve Alaşehir, Bogomil merkezleri haline geldiler. Bogomil hareketi, Osmanlılar Balkanlara gelene kadar sürdü. Daha sonra " Pataren " denilen Bosna Bogomillerinin pek çoğu Müslüman oldular.

X yüzyıldan sonra Bulgar devleti artık bir Türk devleti değil, bir Slav devletidir.

Ermeni kralı Demir Aşot, 929 yılında ardında erkek çocuk bırakmadan ölmüştü. Yerine kardeşi Abas (929 – 952) kral oldu.

931 yılında Kastilla'da kont F.Gonzales ülkeyi bütünleştirdi. Kastilla kontluğu babadan oğula devredilir hale getirerek Asturias ve Leon'a karşı özerk bir hale geldi. Bu arada Kastilya sınırları Müslüman topraklarına doğru yayılmaya başladı.

Doğu Roma Doğu Anadolu'da Müslümanlarla uğraşıyor, onları geriletmeye çalışıyordu. İoannes Kurkuas 931 yılında Malatya'yı aldı, ama kısa bir süre sonra kent yine Müslümanların eline geçti. Bu sıralarda Bir Türk hanedanı olan Azerbaycan Emiri Sacoğlu ailesinin yönetimi son buldu. Yerini Kura nehri yakınlarında ki Kürt kökenli Revvadi ve Şeddadi emirlikleri aldı. Bu sırada ilerlemesi nispeten Müslümanlarca durdurulmuş olan Doğu Roma İmparatorluğu Erzurum'a yerleşti.

933 yılına gelindiğinde, Avrupa'da I. Henri'nin (Heinrich) yaptırdığı taş kaleler, Macar akınlarını sınırlıyordu. Saksonya'ya akın yapan Macarları, I. Henri'nin kurduğu ve atlı birlikleri de olan ordu tarafından mağlup edildi. Bundan sonra 20 yıl civarında, Macarlar, Almanya'ya yağma akınları yapmadılar.

933 yılında Abbasilerin Mısır valisi Türk kökenli Ihşid idi. İğşid, Fergana'dan gelme Suriye valisi olan Tugaç'ın oğluydu. İğdiş, bağımsızlığını ilan ederek Ihşidoğulları devletini kurdu. İğşidoğulları devleti kısa süre içinde Filistin ve Suriye'yi kendi topraklarına kattı.

934 yılında İoannes Kurkuas Malatya'yı tekrar alarak Doğu Roma topraklarına kattı. Bundan sonra uzun bir süre bu toprakları Müslümanlar Doğu Roma İmparatorluğundan tekrar alamadılar. Seyfüddevle ise 938 yılında, Yukarı Fırat havzasında Doğu Roma ordusunu mağlup etti. Seyfüddevle, sonra Ermenistan'a yöneldi ve buradaki Ermeni ve Gürcü prenslerini kendine bağladı.

936 tarihinde Germanya kralı Henri'nin yerine oğlu Büyük Otton (936 – 973) kral oldu. Büyük Otton (I. Otto) Karolenj yöntem ve geleneklerini tekrar canlandırarak, krallık otoritesini güçlendirdi. Tacı Aix-la-Chapelle'de giydi. Kutsal tören yapıldı ve alnına kutsal yağ sürüldü. Macar akınları ise bitmek bilmiyordu. 937 yılında Macar akıncılar Roma'ya kadar geldiler.

Büyük Otton krallığını kuvvetlendirmek istiyordu. Özellikle Macar akınları karşısında kuvvetli bir devlet şarttı. Devleti güçlendirmek için düklükleri ortadan kaldırmadı, ama kralın hükümranlık haklarını onlara kabul ettirdi ve kontlukları kendine bağladı. Böylece kontlukların bağımsızlıkları gittikçe azalmaya başladı. Piskoposları kendi seçti. Onları kontluk yetkileri ile donattı. Yerel güçlerin ayrıcalıklarını sınırladı. Piskoposlar ile kontlar arasında iyi bir denge tutturdu. Bütün bunların sonucu olarak, Fransa'da olduğu gibi kontlar, markiler ve dükler Kralın ayrıcalıklarını kendilerine mal edemediler. Germen ülkesinde ordu ve kamu adaleti kuvvetli bir şekilde oluştu. Almanya'da barışın ve adaletin savunucusu kralın kendiydi.

Germen (Alman) kralının etkisi, Almanya sınırlarını aşmış, çevredeki Hıristiyan devletlere yayılıyordu. Bu sırada Fransa'da Karolenjlerle Robertienler (Carpetler) arasında çekişme devam ediyordu. Büyük Oton bu anlaşmazlıklarda hakemlik görevi üstlenmeye başladı. Germen kralının etkisi arttıkça, kendine bağlanan krallıklar da artıyordu. Bu meyanda, 942 yılında Burgonya kralı, Germen kralına bağlılığını bildirdi.

941 ve 944 yıllarında, Ruslar ve Peçenekler dost ve müttefiktirler. Peçenekler, ganimet ve armağan için herkesle ittifak yapan, herkesle savaşan bir tablo çiziyorlardı. Bugün Ruslarla dost, yarın Rusların can düşmanları ile müttefiktiler. 941 yılında Ruslar ve Peçenekler beraberce Doğu Roma'ya ve Kafkasya'ya saldırdılar. Karadeniz kıyısındaki kentler, Sakarya bölgesi yağmalandı. Üsküdar önlerine kadar geldiler. Rum ateşi atan Doğu Roma gemileri, onları bir süre sindirdi. Ama kısa sürede kendilerini toparlayıp, saldırılarına devam ettiler. Doğu Roma İmparatoru, barışın sağlanabilmesi için, Ruslara, 911 anlaşmasının çok üzerinde ödeme yapmayı önerdi. Ayrıca, Peçeneklere de bol miktarda altın ve ipekli yolladı.

Rus prensi İgor, Boyarlar ile Tuna ağzında bir toplantı düzenledi. Boyarlar, " Barış sonucu elde edeceklerimiz, sonu belirsiz bir savaştan iyidir " diyerek, İmparatorun önerisine sıcak baktılar. Ruslar ve müttefikleri, verilecek haraçlarla yetinip, savaşmadan Kiev'e döndüler. Ama Peçenekler tekrar gelerek, Trakya'yı yağmalamaya başladılar. Nihayet, 943 yılında mütareke yapıldı.

943 anlaşmasından hemen sonra, Ruslar yeni bir güney Kafkasya seferine çıktılar. 913 seferinde kullanılan yolu kullandılar. Yine geçiş için Hazar Kağanı ile anlaştılar. Hazar Denizine geldiklerinde, Kura nehrini kullanarak, Azerbaycan'ın zengin Berdaa kentine vardılar. Ama akıllanmışlardı, bir bildiri yayınladılar.
" Din bakımından aramızda anlaşmazlık yoktur. Biz sadece egemenlik istiyoruz. Ödevimiz size iyi davranmaktır, sizin ödevinizde bize itaatli olmaktır ".

Ruslar, Berdaa kentini alıp, üs yaptılar. Ama bir salgın hastalık geldi, çoğu öldü. Ruslar zayıflayınca, Müslüman kuvvetler, şehri kuşattılar. Ruslar, bir gece, sırtlarında götürebildikleri kadar ganimetle (değerli taş, giysi, kız ve erkek çocuk), gemilerine binip, Kura nehri üzerinden kaçtılar. Daha sonraki seferlerde, artık Hazar Kağanı Ruslara geçiş izni vermedi.

Constantinopolis'e yapılan Rus saldırısı ortadan kalktıktan sonra, İoannes Kurkuas tekrar doğuya döndü. 943 yılında hızla Diyarbakır, Nizip, Dara'yı ele geçirdi. Urfa'da Hıristiyanların çok önem verdikleri bir İsa resmi vardı. 944 yılında, İoannes Kurkuas, Urfa üzerine yürüyerek resmi aldı. Artık o Doğu Roma'nın kahramanı olmuştu. Urfa'dan alınan resim büyük bir törenle Constantinopolis'e getirildi.

Kutsal Mendil

Kutsal Mendil

Kutsal Mendil Hikayesi, rivayete göre, Edessa (Urfa) Kralı V. Abgar' ın vebaya yakalanması ile başlamıştı. Tıbbın merkezi Harran' da, bu illete çare bulacak bir ilaç yoktu. Kral ne yapacağını şaşırmıştır. Galile'de mucizeler yapan ve hastaları iyileştiren birini duyar; bu kişi İsa'dır.

Hemen saray katibi ve aynı zamanda usta bir ressam olan Hannan'ı (Hosar) İsa'yı bulması ve Urfa' ya getirmesi, eğer getiremez ise bir resmini yapması ile görevlendirir. Kral resme bakarak iyileşeceği umudunu taşımaktadır.

Hannan, İsa'yı çevresi çok kalabalık bir ortamda bulur ve teklifi söyler. Ama İsa, Urfa' ya gelmeyi kabul etmez. Bu durumda Hannan ikinci emre uyarak, İsa'nın resmini yapmaya başlar ama bir türlü benzetemez. Zira İsa'nın yüzünde gözkamaştırıcı bir ışık vardır ve çevresi o kadar kalabalıktır ki, tam olarak yüzü seçilememektedir. Hannan'nın uzaktan yüzünü çizmeye çalıştığını gören İsa, Hannan' ı yanına çağırır ve yüzünü yıkamak için su ister. Yüzünü yıkadıktan sonra boynundaki dua örtüsü ile yüzünü siler ve mucizevi olarak, yüzünün sureti örtüye çıkar.

Hannan, örtüyü alır ve Kral Abgar' a götürür. Kral örtüdeki İsa suretini gördükten sonra iyileşmiş ve herkesin iyileşmesi için sarayın girişinde yaptırdığı özel bir bölmeye koydurmuştur. Ayrıca, bu suretin kopyasını çoğaltarak diğer hasta soylulara yollanmıştır.

Daha sonra bu resim, Müslümanların eline geçöiştir. Daha sonra da, Doğu Roma ile yapılan bir savaşta, esir mübadelesinin ön koşulu olarak Doğu Roma'ya geri verilmiştir.

1204 yılında Haçlı askerinin Ayasofya yağması sonrası, kutsal örtü Vatikan' a taşındı. Hala burada sergilenmektedir.

Ancak İstanbul'a götürülenin ve bugün Vatikan'da olanın kopya olduğu, çevresindeki haç ve haleden anlaşılacağını iddia edenler vardır. Çünkü Urfa'da bulunan, ilk Hristiyanlık dönemine ait çok sayıda İsa resminde, hale ve haç görülmez. Görülmez çünkü, Harran ve Antakya'daki ilk Hristiyanlar, İsa'nın, Tanrı olmasından çok, bir insan olduğuna inanırlardı. Onlar Ariusçu çizgideydiler. Bu nedenledir ki, orjinal kutsal örtünün hala Anadolu'da olduğuna ve çok az sayıdaki ilk Hristiyan kökenli bilge insan tarafından korunup gizlendiğine inanlar da vardır. Anadoluda kullanılan " yüzü suyu hürmetine " deyimi de inanışa göre bu hikayeden gelmektedir.

Eşari

10. yüzyıla gelindiğinde mutezile gelenekçi (ehl-i Hadis, Ortodoks, Sünni) tartışma ve çekişmesi devam ediyordu. Müslümanların çoğunluğu kendilerini, gelenekçi düşüncelere daha yakın hissediyorlar veya öyle bir inanç içinde yetiştiriliyorlardı. Yine, büyük bir çoğunluk İbn Hanbel'in sözlerini gelişime ters ve engelleyici buluyordu. Derken, Ebu el-Hassan İbn İsmail el-Eşari (878 – 941) tartışmaya yeni bir soluk getirdi.

Eşari mutezile idi. Rüyasında Peygamber ona Hadis çalışmasını emretti. Bundan sonra, Eşari ateşli bir gelenekçi olarak, mutezileyi İslam'ın felaketi olarak vazetti. Peygamber ona rüyasında bir daha görüldü: " Sana akılcı görüşlerden vazgeçmeni değil, hadis çalışmanı söyledim " dedi. Bundan sonra, Eşari, Hanbelilerin Allah'ın bilinemez, anlaşılamaz kavramını, akılcı teknikler kullanarak savundu.

Eşari, Allah'ın herhangi bir insan düşüncesi gibi, tartışılan ve çözümlenen bir kavrama indirgenmesine karşıydı. Tanrı'yı algılamakta karşılaşılan açmazın, insan algısını büyülediğine inanıyordu. Bilgi, Güç gibi Tanrısal sıfatlar gerçekti ve ezelden beri Tanrı'ya aitti. Ancak, bu sıfatlar Allah'ın bizatihi kendinden ayrıydılar. Çünkü Allah özünde bir ve tekti. Karmaşık bir varlık gibi algılanamazdı çünkü O yalınlığın kendisiydi. Allah, sıfatları ayrı ayrı ele alınarak yani parçalanarak çözümlenemezdi.

Kuran'da yazılan, Tanrı'nın dünyadaki eylemlerine ait veya Tanrı'nın insan davranışlarını çağrıştıracak ifadelerin anlaşılmasında, mutezile alegori kullanırken, Eşari olduğu gibi kabullenilmesi gerektiğini söylüyordu. Mutezile örneğin Kuran Tanrı'nın ellerinden bahsettiğinde, bunun cömertlik ve eli açıklık olarak yorumluyordu. Eşari ise, harfiyen yapılan bir yoruma karşı çıkıyordu. Kuran'da, Allah'tan sadece simgesel bir dille konuşula bileceğine işaret edildiğini söylüyordu.

Eşari göre Kuran ezeliydi ve Tanrı tarafından yaratılmamıştı, Tanrı'nın sözüydü. Ancak Kuran'ın mürekkep, kağıt ve Arapça sözleri yaratılmıştı. Bu mutezile ile Hanbeliler arasında bir ara yoldu. İnsanın yaptıklarının yaratıcısı sadece Allah olduğundan, özgür irade yoktu. Ancak, amellere uyup uymama serbestisi vardı. Yani, akıl, mutezile gibi olmasa bile işe karışıyordu. Hambeliler gibi tam bir teslimiyet ve aklı dışlama yoktu.

Eşari " kelam " (söz) geleneğinin kurucusu olmuştur. Öğretisini takip edenler, ileriki yüzyıllarda " kelam " metodolojisini geliştirdiler. Kelam, geleneksel tek Tanrılı dinlerin tarihçesine sadıktı. Tanrı'nın üstünlüğü üzerine kurulmuştu ve bu konuda da bir teredüdü

yoktu. Ayrıca bilgi olarak bakıldığında, mevcut tek kesin bilgi, tekil olaylarda olduğundan, bu olayları da önemsiyordu. Çeşitli zamanlarda tek tek insanlara gelen vahiyler bu nedenle, somut gerçeklik kabul edildiler.

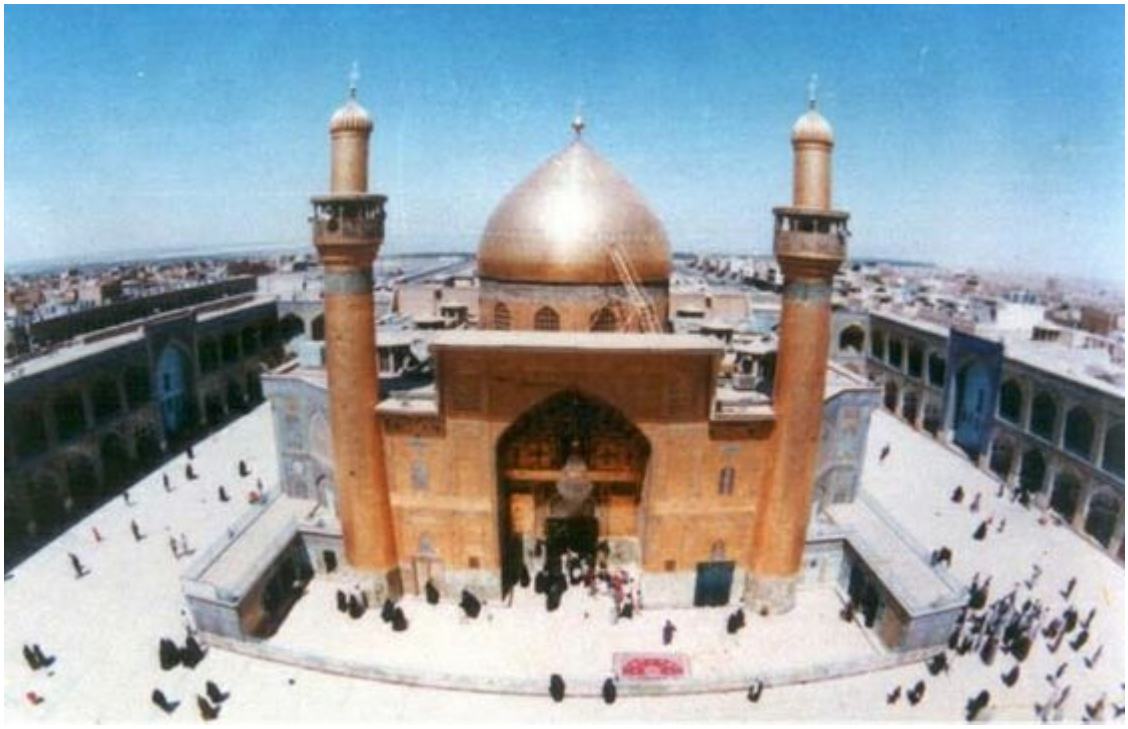
940 yılında, Şiilerin Ali ve Hüseyin kolundan gelen son İmam Mehdi gaybubet-i Kübra denilen döneme girdi yani ortadan çekildi. On iki İmam Şiileri, Ali'nin Hüseyin kolundan gelenleri İmam kabul etmişti. On ikinci İmamın soyundan başka gelen olmadığından, imam kolu böylece son buldu. On iki imamcı Şiiler arasında Mesihçi bir eğilim oluştu. Kayıp imamın dönerek, dünyayı düzelteceğine inanmaya başladılar. Bu bir diriliş inancına benziyordu. Şiiler arasında bazıları, daha da ileri giderek, Kuran'ın simgesel yorumuna dayanan, Batini bir yol tuttular.

Bulunduğumuz zaman kesitinde, Şiilerin inancı, pek çok Müslüman'a normal gelmiyordu. Onlar, diriliş öyküsünü saçma buluyorlardı. Şiiler yandaşlarını daha fazla zenginler ve aydınlar arasında buluyorlardı. Şiilik oldukça karmaşık bir fikri yapıya sahipti ve bu haliyle normal insanlarca anlaşılması pek mümkün değildi. Hatırlanacağı gibi, İsmaililer ise, bu imamların yedincisinin sonuncu olduğuna inanıyorlardı.

940 yılı İran etkisi ile Arap etkisi arasındaki tahtravallinin İran lehine döndüğü yılların da sembolüdür. 940 yılında Müslüman İran'ın en eski şairi Rudeki ölmüştü. Taberi tarih kitabını düz yazı şeklinde Arapça olarak yazmıştı. 940 lı yıllarda Taberi'nin tarih kitabı Farsçaya tercüme edilmeye başlandı. İran'ın kendi kültürünün tekrar farkına vardığı bu tarihlere onu taşıyan da Türklerdi.

Hatırlanacağı gibi Soğd kültürü bir İran kültürüydü. Türkler uzun bir süre bu kültürün etkisinde kalmışlardı. Sonra Türkler üstünlüğü ele geçirmeye başlayınca, onlarla birlikte Soğd kaynaklı İran kültürü, Arap kültürüne karşı başkaldırmaya başladı. Bu da İran kültürünün tekrar ayağa kalkmasını tetikledi. Türkler tarih boyunca bilinçli veya bilinçsiz olarak İran'ın savunuculuğunu üstlenmişlerdir. Gazneliler ve Selçuklular Farsça konuşmuş, İran sanatının kendini ortaya koymasına olanak sağlamışlardır. Gazneliler ve Selçuklular İran edebiyatını yükselmesini ve Farsçanın Sasani dönemindeki kadar güçlenmesini sağlamışlardır.

Batı Türkmenistan'da Sünniler ve Şiiler

Ali Türbesi, Necef

Bağdat'taki Abbasi Halifeliği 945 yılında Büveyhoğullarının tam denetimine girdi. Büveyhoğulları Deylemli bir aileydi dolayısı ile Şii'ydi. Başlangıçta Zeydi öğretiyi benimsemiş olan Büveyhoğulları, Zeydi Şiilerinin Samanoğulları devleti ile yaptığı savaşlar sırasında sivrilmişlerdi. 945 yılında, Büveyhoğlu Ahmet Bağdat'a askerleri ile girince, Halife onu hemen emirler emiri tayin etti. Ancak, Ahmet Halifenin gözlerini kör ettirip, onu tahtan indirdi ve yerine kukla bir Halife çıkardı.

Şii Büveyhoğulları doğal olarak Abbasi Halifesinin meşruiyetini tanımıyordu. Ama Halifenin yetkilerini kendilerine alıp, onu devletin tepesinde tutmayı çıkarlarına uygun buluyorlardı. Halifenin varlığı sayesinde Sünniler denetim altında tutulabiliyor ve dış ilişkilerde öteki İslam devletleri, Bağdat'a belli bir saygı içinde hareket ediyorlardı. Zeydi öğretiye göre, iktidarda Ali soyundan gelen biri olmalıydı. Ama Büveyhoğullarının iktidarı bırakmaya hiç niyeti yoktu. Bu nedenle onlara 12 İmam Şiiliği daha uygun göründü. Hatırlanacağı gibi, 12 İmam Şiileri son İmam Mehdi'nin gizlendiğini ve emirlerini müçtehitler aracılığı ile verdiğine inanıyorlardı. Son İmam gelene kadar, kimin hükümdar olacağı çok önemli değildi. Büveyhoğulları da Zeyd öğretisini terk ettiler. Bundan sonra, Büveyhoğulları 12 İmam Şiiliğini desteklemeye, müçtehitleri korumaya başladılar.

Hazine çoktan boştu. Asker maaşları ikta yoluyla ödenebiliyordu. Devlet, bu uygulamada haraç ile öşür arasında ki farkı alan ikta sahipleri aracılığı ile hazinesine gelir temin ediyordu. Öşürü alan devlet, ikta alanlarını az çok denetleyebiliyordu. Büveyhoğulları bir adım daha attılar. Öşürü almayı kaldırdılar. Böylece hem hazine gelir kaybetti ve hem de yönetimin ikta bölgelerinde ki vergisel denetimi kalktı. Böylece bazı bölgeler bir muafiyet kazandılar. Bu

muafiyet vergi ödemekten kurtulma ve yönetimin vergi memurlarının bölgeye girememesi tarzında bir uygulamaydı.

Büveyhoğulları, ikta sistemini çalıştırabilmek için özel mülklere, Halife arazisine ve bazı vakıf arazilerine el koymuştu. Normal halkın bir kısmının arazileri ellerinden alınarak, halk göçmek zorunda bırakılmıştı. Ama yine de, ikta dışında çok büyük araziler devlete ve özel mülkiyete aitti.

İkta sistemi tek başına yürümüyordu. İkta dışı araziler çoğunluktaydı. İkta arazileri subaylar arasında sık sık değiştiriliyordu. Çoğu zaman ikta geliri, askerin maaşını ödemeye yetmiyor, bu durumda maaşların bir kısmını devlet ödüyordu. Bütün bunlar birlikte ikta sisteminin Batı Avrupa'dakine benzer bir " fief " haline dönüşmesini önledi.

Büveyhoğulları dönemi, bir karışıklık, parçalanma ve Abbasilerin çöküş dönemi görüntüsünde olsa bile başarılı vezir ve yöneticiler sayesinde, kültürel ilerleme devam etmiştir. Halk, Şii ve Sünniler ayrımı yapılmaksızın yönetildi. Asayişe önem verildi ve başkaldırılar şiddetle ezildi. Büveyhoğulları bir süre İsmaililerin bir dalı olan Karmatilerle mücadele ettiler. Ancak Fatımi ortak tehlikesi büyüyünce, Karmatilerle işbirliği yapmaya başladılar.

Büveyhoğulları döneminde pek çok anıtsal eser yapılmıştır. Halife Ali'nin türbesi bunlardan biridir. Rasathaneler, kütüphaneler, okullar ve hastaneler kurdular. Kültürel çalışmaları desteklediler.

Sünni Halifeliğin Şii denetimine tabi olması, Samanoğulları ve Gazneliler gibi devletlerin işine geldi. Bunlar hem Sünniliğin önderliğini yaptılar ve hem de işlerine gelince, Bağdat'taki halifeden bağımsız davrandılar. On iki İmam Şiiliği (İmamiye) epeydir ihtilalcilikten vazgeçmişti. Ali soyundan gelenler yani seyyidler epeydir Orta Asya'da bulunuyorlardı. Bütün devletler, yönetim olarak Sünni olmalarına karşı, seyyidlere büyük saygı gösterdiler. Tahiroğulları, Samanoğulları ve Gazneliler seyyidlere geniş olanaklar tanıdılar.

Samanoğullarından Nasr bin Ahmet (914 – 943), Horasan'da seyyid Ebu Muhammed Yahya'ya hazineden maaş bağladı. Böylece Horasan'da Ali soyuna, hazineden ilk maaş bağlanmış oldu. Artık Horasan'da her kentte bir " Nakip " vardı. Nakip, Ali soyundan geliyordu, yani bir seyyiddi ve bulunduğu kentte 12 İmam Şiilerinin ve bazen de tüm Şiilerin reisi durumundaydı. Ali soyunun itibarı ve tanınan vergi muafiyetleri nedeniyle, soyun kayıtları düzgün ve devamlı tutulması gerekiyordu. Bu işi Nakipler yaptılar. Ali soyundan her ölen ve doğanın kaydı tutuldu. Nakipin bulunduğu kentin büyük çoğunluğu Şii ise, Nakip kentin lideri ve sözcüsü durumuna geliyordu. Zamanla, seyyidler Horasan'ın en zengin ve üst protokolde yer alan ailelerin kızları ile evlendiler. Ait oldukları devletler de onlara diplomatik görevler vererek, diğer ülkelere görevli olarak yolladılar. Böylece seyitler ekonomik ve siyasi güce kavuştular.

Horasan ve Orta Asya'daki Sünni yönetimli devletlerin veya emirliklerin, İmami Şiilere gösterdikleri bu tavrı, İsmaililere gösterdikleri söylenemez. İhtilalci bir yapıya sahip olan İsmaililer ve diğer İhtilalci Şii örgütlenmeleri, çok sıkı takip edilmiş, kovuşturulmuş ve cezalandırılmıştır. İsmaililer zındıklıkla suçlanıyorlardı. Buna rağmen, İsmaili mezhebi, sanırız eski Yunan felsefesinden aldığı güç ile entelektüel çevrelerde yayıldı.

Ama bu bile İsmailileri ve ondan ayrılmış bir kol olan “ Karmatileri “ kurtaramadı. Bir ara Buhara’da İsmaili propaganda ve faaliyetleri o kadar ilerledi ki çarşı esnafı bile “ Karmat “ oldu. Ama Sünni ulemayı Türklerden meydana gelmiş olan muhafız kuvveti destekliyordu. Sünniler İsmailileri “ kafir “ olarak görüyorlardı ve hatta Türk kafirler kadar kötü kabul ediyorlardı. Yani onlara karşı gaza mübarekti. Sünni ve Türk muhafız kuvvetlerinin iş birliği ile her yerde, Horasan’da, Batı Türkmenistan’da “ İsmaili kafirlerin “ mallarına el konuldu ve paylaşıldı. Yakalananlar kılıçtan geçirildi. Bu durumda, İsmaililer, Batınilik olarak yeraltına indiler.

El-Maturidi

Bugünkü Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkand şehri yakınındaki Maturid köyünde el-Maturidi doğmuştur. Maturidi'nin asıl adı Ebu Mansur Muhammed b. el-Maturidi'dir. Türkler arasında yetişmiştir. En çok Türkler tarafından bilinen bir Türk din bilginidir.

Maturidi, akla verdiği önem nedeni ile kalem öğretisine yakındır, fıkıhta ise Ebu Hanife'nin yol ve yöntemini benimseyen bir Hanefi fakihidir. Kesin olmamakla birlikte doğum tarihi Miladi 863'dür. Ölüm tarihi ise çeşitli kaynaklarda Miladi 944 olarak geçmektedir. Cenazesi Semerkand'ın Cakerdize mahallesindeki bilginlerin gömüldükleri mezarlığa konmuştur. Maturidi, aynı zamanda doğduğu şehrin adıyla Semerkandi diye de anılır.

Maturidi, İslam tarihinin, siyasal ve fikri açıdan en kargaşalı dönemlerinden birinde yaşamıştır. Siyasal bakımdan İslam toplumlarının çeşitli devletçiklere ayrıldığı bir dönemdir. Nitekim Maturidi de Samanoğulları idaresindeki İslam devletçiklerinin birbirleriyle mücadelelerine sahne olan bir bölgede yaşamıştır. Fikri açıdan ise hızlı bir mezhepleşme hareketlerinin varlığı ve özellikle Mutezile mezhebinin siyasal iktidara eklemlenmesi söz konusudur. İslam inancına çok çeşitli düşünceler sokulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Hica bölgesinde İmam Ebu'l-Hasan el-Eşari, Maveraünnehr (Buhara, Semerkant) bölgesinde İmam Ebu Mansur el-Maturidi ve Mısır bölgesinde Ebu Cafer et-Tahavi, Sünni inancını muhafaza adına ortaya çıkmışlardır.

Maturidi'nin inanç ilkeleri (akaid) ile ilgili en kapsamlı eseri Kitab üt-Tevhid'dir. Bu esere göre dinin öğrenilmesinde başvurulacak " vasıtalar iki olup, biri nakil, diğeri akıl " dır. Nakil Kuran'ın ve Sünnet'in kullanılması demektir. En başta Kuran gelir ve Kuran'ın anlaşılması konusunda Maturidi, Selefiyye, Mutezile mezheplerinden ve feylozoflardan ayrılmaktadır. Selefiyye, nakli akıldan önce tutar ve Kuran'ın ancak hadis ışığında açıklanmasına izin verir, felsefeye ve te'vile dayalı yoruma izin vermez. Mutezile, Kuran ve akıl birbiriyle çelişirse nakli yani Kuran'ı bırakır, aklı esas alır. Filozoflara göre gerçek yalnız akıl ile bilinir ve bulunur, Kur'an genellikle akla ait verilere göre yorumlanır. Daha önce de belirtildiği gibi Maturidi'ye göre dinin kaynağı olarak nakil (Kuran) ve akıla aynı oranda itimat etmek gerekir.

Maturidi'ye göre akıl, insana verilmiş ilahi bir emanettir. İnsanlar akılları sayesinde güzel ve çirkini bilir, kendi varlığının kıymetini anlar. Kulun hata ve kusur işlemesi ise aklını kullanmayı terk etmesiyle gerçekleşir. Nitekim Allah akıl sahibi olanı muhatap almış, onu sorumlu tutmuştur. Aklı olmayanın ise dini bile yoktur.

Maturidi'nin akla öncelik vermesi konusunda " hüsün-kubuh " meselesi olarak bilinen konuda durum şudur. Maturidi'ye göre bir şey iyi ise Allah onu emreder. Eşari'ye göre ise Allah bir

şeyi emrederse o iyidir, bir şeyi yasaklarsa o kötüdür. Birbirine benzer görülen bu iki önerme tam birbirine zıt iki tezdir. Maturidi anlayışında hüsün-kubuhun ölçüsü eşya olurken; Eşari anlayışta Allah merkeze yerleştirilmiştir. Maturidi anlayışta iyi ve kötüyü belirlemekte akıl etkenken; Eşari anlayışta iyi ve kötüyü belirleyen Allah'tır. Bu iki anlayışın iki farklı yansıması vardır. Siyasal bakımdan Maturidi anlayışında, zalim yönetime hakkı söyleme, haksızlığa karşı direnmek dini bir görevdir. Eşari anlayışında ise, zalim de olsa sultana itaat gerekir. Maturidi anlayış olayları akılla değerlendirirken, Eşari anlayışta kadercilik hakimdir.

Maturidi, İslamın evrenselliğine zarar vermeyecek biçimde, itici olmaktan çok kucaklayıcı bir yaklaşımla dini anlatır. Bu sebeple Maturidi, dinin özünü ilgilendirmeyen görüş farklılıklarını hoş görür, onların sahiplerini dinden çıkmış saymaz. Kendisiyle aynı görüşte olmayanları zorlamaz. " Akıl " ile " nakli " dengeli bir şekilde kullanır.

"Akıl, bilgi kaynaklarından biri, insana verilmiş ilahi bir emanettir. İnsanlar akılları sayesinde güzellik ve çirkinlikleri tanır, kendi üstünlüklerini onun sayesinde anlarlar. Kulun kusur işlemesi aklını kullanmayışı yüzündendir. " Allah'ın emirleri akıllı olana hitabendir ". Allah'ın emirlerini anlayacak akıl seviyesine sahip olmayanlar, ilahi emirlerin dışında kalır, sorumlu olmazlar."

Maturidi'ye göre insan " Fizyolojik yapıyla beraber aynı zamanda akla da sahip kılınarak yaratılmış; yaratılmışları (mahlûkat) yönetmek yeteneği ile sivrilmiş, her türlü zorluğa katlanarak, onların üstesinden gelmek için aklı devreye sokmakla mümtaz kılınmıştır. Zira akıl, temyiz kabiliyetinin en güçlü silahıdır."

Netice olarak Maturidi dine; akıl, ilim, hoşgörü ile yani taassuptan uzak bir tavırla yaklaşır. İnancın ana ilkelerini ilgilendirmeyen eylem ve ibadet farklılıklarını hoşgörü ile karşılar, kelime-i şehadet getiren, Kıble'ye yönelen herkesi mümin olarak değerlendirir. Açık bir yalanlamada (inkar) bulunmadıkları sürece insanların ibadet ve işlerine karışılmaması gerekliliğini savunur. Yani, Maturidi insanları, Mutezile ve Hariciler gibi kendi prensip ve görüşlerine uymaya zorlamaz. " Dinde zorlama yoktur " yaklaşımını esas alır.

Maturidi, " Irak fıkıh mezhebinin piri " kabul edilen Ebu Hanife (Öl.767) nin yolu ve metodunu benimsemişti. Ebu Hanife'ye göre fıkıh ilmi içine insanın lehinde ve aleyhinde olan her şey girer. İnsanın inanç meseleleri de, eylemleri de fıkhın konusunu oluşturur. Bu sebeple ebu Hanife kitabına " el-Fıkıh ül-Ekber " adını vermiştir. Ebu Hanife'nin öğrencisi sayılan Maturidi de hem inanç (iman) ve Tanrı bilimi, hem de insan eylemleri (ameli) yönlerini fıkhın içinde görür. Bu sebeple Maturidi; fıkıhta akıla, kıyasa önem veren ve fıkıh tarihinde rey taraftarları diye anılan guruba dahildir.

Maturidi'nin tefsirle ilgili kapsamlı bir eseri vardır. Bu eserin adını Katip Çelebi, " Tevilat ül-Maturiyyeti fi Beyani Usuli Ehlis-Sünneti ve Usul it-Tevhid " adıyla vermiştir. Eserini, Te'vilatu Ehl is-Sünne adıyla veya sadece Tevilat olarak ananlar da vardır. Bu kitabta ilk defa dirayet metodunu kullanmıştır. Maturidi Kur'an tefsirinde tefsir kelimesini değil, tevil kelimesini kullanmıştır. O'na göre tefsir Allah'ın kelamından anlaşılan şey hakkında kesinlikle hüküm vermektir. Fakat tevil, kelimenin (lafzın) ihtimallerinden birini tercih etmektir. Burada Allah'ı şahit gösterme ve kendi görüşlerini Allah'ın gibi sanmaya yer yoktur. Temelde mutlaklık değil, izafilik (görecelik) söz konusudur.

Maturidi ayetleri ayetle tefsir etmiş ve bu metodu yaygın biçimde kullanmıştır. Ayeti ayetle tefsir ederken, ayetler arasında ilişki kurmuş, asılsız haberlerden, rivayetlerden kaçınmıştır.

Farabi

Bu sırada, Türk feylesof Ebu Nasr el-Farabi (870 – 950), eğitimi yetersiz olduğu için felsefe dışında kalan büyük kitlenin ne olacağını sorgulamıştır. Farabi Türk'tür. Türkistan'ın Farab kentinde doğmuştu. Bir asker çocuğudur. Yüksek öğrenimini Bağdat'ta yaptı. Bağdat'ta Nasturi olan İbn Haylan'ın öğrencisi olmuştur. Bir süre kadılık yaptıktan sonra kendini tamamen felsefeye vermiştir. Anadili Türkçe kadar, Arapça, Farsça, Süryanice ve Yunanca biliyordu. Hekim, müzisyen ve mistikti.

El-Medinetül Fazıla adlı risalesinde, Müslüman ruh dünyası için çok önemli olan toplumsal ve siyasi endişeleri dile getirmişti. Hatırlanırsa, Platon, Devlet adlı eserinde, filozoflarca akıllıca ve toplum tarafından kabul edilebilinir kurallarca yönetilen bir devletin erdemlerinden bahsediyordu. Farabi, Muhammed peygamberin işte böyle bir yönetici olduğunu kabul ediyordu. Peygamber, hakikatleri, halkın anlayabileceği bir tarzda anlatmıştı. Onun zihinlerde yaratmaya çalıştığı hakikatler zamandan bağımsız doğrulardı. Platon'un devletini kurmak için uygun bir toplum aransa, herhalde, İslam toplumundan daha uygun bir toplum bulunamazdı. Hele Şiiler, bilge İmam kültleri sayesinde, biçim olarak buna en yaklaşan topluluktu.

Farabi sufi olmasına rağmen, vahiyi de ret etmiyordu. Onu doğal bir işlem olarak görüyordu. Risalesinin merkezinde Allah vardı. Bu Tanrı, bütün varlıkların ilki olan, insanlarla konuşmayan ve dünya işlerine karışmayan, Aristo ve Platon'un Tanrısıydı. Allah, dünyayı aniden yaratmaya karar vermiş olamazdı. Yaradılış sürecini açıklamak için, Farabi, Ptolemaios kürelerine başvuruyordu. Bu on katta, en dışta içe doğru dış gök küresi, sonra sabit yıldılar katı, Satürn, Jüpiter, Mars, Güneş, Venüs, Merkür ve Ay küreleri sıralanıyordu. Ay kürenin altında ise bizim yaşadığımız dünya bulunuyordu. Dünyada cansız madde ile başlayan var oluş, bitki, hayvan ve oradan da insana varıyordu. İnsan vücudu topraktan yaratılmıştı ama ruhu ve aklı tanrısal akıldan geliyordu. Bu nedenle de insanın Tanrıya dönebilmesi mümkün oluyordu.

Bu anlatımda, Kuran'ın anlatımından çok büyük farklılık vardı. Ancak Farabi, Peygamberin, halkın içine işlemesi için, anlatımını şiirsel bir tarzda yaptığına ve hakikatleri de benzetme yoluyla anlattığına inanıyordu. Okunanları ve benzetmeleri anlamanın yolu yani hakikate varmanın yolu, felsefe sayesinde yapılacak yorumdan geçebilirdi. Ama felsefe herkes için değildi. Buna karşılık tek bir doğru vardı. Ancak herkes bu doğruyu farklı biçimde dile getirirdi. Bu açıdan bakıldığında felsefe dine galebe çalmış oluyordu.

Farabi, Kişinin olgunlaşması için gerekli olanlar o kadar çoktur ki, bir kişi bunların hepsine erişemez diyordu. Toplumda, bir kişinin eksiğini diğer bir kişi tamamlar. Birçok insan bir araya toplanıp, yardımlaşarak birbirini tamamlamalıdır. Bu yardımlaşmaya etkin olarak, ancak kent yaşamında ulaşılabilinir. Kentten daha küçük topluluklar, yeterli yardımlaşma sağlanılamayacağından dolayı eksikleri tamamlamaya yeterli olmaz.

Yardımlaşma sadece daha iyi ve daha doğru için yapılmaz. İnsanlar, kötülük yapmak içinde yardımlaşırlar. Ancak, erdemli toplular mutluluk için yardımlaşmada bulunur. Bütün kasaba ve kentleri mutluluğa ulaşmak için yardımlaşan ulus, erdemli ulustur. Bütün uluslar, mutluluğa varmak için birbirine yardım ederlerse yeryüzü, erdemli bir yeryüzü olur.

Türklerin daha Müslüman İmparatorluklar kurmadan önce Müslümanlığa hediye ettikleri İbn Sina, İbn Rüşt ve İbn Bacce Müslüman felsefesi üzerinde çok etkili olmuşlardır. Tek başına İbn Sina'nın varlığı bile Türklerin Müslümanlığa olan büyük katkılarıdır.

Yahudi Filozof

Kudüs ve Yahudi toprakları, İslam imparatorluğunun içinde, tam göbeğinde kalmıştı. İslam dini bir anlamda Yahudi dinini tehdit ediyordu. İlk vahiy ediliş hali ile belki Yahudi dini ve onun seçilmiş ulusu için ufak bir tehditti. Ama şimdi, İslam dünyasında, düşüncede meydana gelen ilerleme ve buluşlar, Yahudileri etkilemekte ve onları kendilerini eleştirici bir gözle incelemek zorunda bırakmaktaydı. Yahudiler artık kendi eserlerini Arapça yazıyorlardı. Yahudiliğe, tarihinde ilk defa metafizik ve kurgusal öğeler girmeye başlamıştı.

Kelam ve felsefe, Yahudiler arasında da benzer bir harekete neden oldu. Yalnız, feylesoflardan farklı olarak Yahudi filozoflar sadece dini konularla ilgilenmişlerdir. İslam'ın meydan okuyuşuna İslami terimlerle cevap verme gereğini duymaları, Tanrı Yahova'nın feylesofların Tanrı'sına yaklaşması sonucunu getirmiştir. Yahova da insan biçimli bir Tanrıydı, Museviler de bu görüntüden kurtulmak istiyorlardı. Musevi düşünürler, feylesoflardan etkilendiler, ama vardıkları nokta Müslüman düşünürlerden farklı oldu.

Saadya bin Yusuf (882 – 942), Yahudiliğin felsefi yorumunu gerçekleştiren ilk kişidir. Hem Talmutçu ve hem de mütezile okulundandı. Aklın kendi gücü ile Tanrı bilgisine erişilebileceğini ve bunu yapmanın da dini bir görev olduğunu söylemiştir. Saadya için de Tanrı'nın varlığı tartışma dışıdır. O, o kadar ayan beyandır ki, kanıtlanması gereken şey din değil, dinsel kuşkudur. Zaten bir Yahudi vahiy hakikatini aklını hiç zorlamadan, insiyaki olarak bilir.

Tanrı sadece akıl olunca, maddi dünyanın kökü nasıl bu Tanrı olacaktı. Çözüm, Platoncuların dünyanın ezelden beri mevcut olmadığı düşüncesinde yatıyordu. Demek ki, zamanın bir başlangıcı vardı. Bu kutsal kitapla uyumlu ve mantıklı bir çözümdü. Sonuçları ise kendiliğinden geliyordu. Yaratılmış düzen akılla planlanmıştı. Bu düzen içinde hem yaşam, hem enerji vardı. Şu halde yaratanda bilgelik, yaşam ve güç olmalıydı. Ama bunlar birleşerek Tanrı'yı oluşturamazlardı. Bunlar sadece Tanrı'nın sıfatlarıydı. Bizim kelime haznemiz yetmediği için Tanrı'dan böyle bahsediyorduk. Sıfatları söyleyince de bir anlamda Tanrı'yı çözümlüyormuş gibi oluyorduk. Yani, O'nun yalınlığını, bir anlamda, zedelemiş oluyorduk. Tanrı hakkında söylenebilecek tek kesin şey, O'nun var olduğudur. Yukarda ki, tüm mütalaalara rağmen Tanrı hakkında olumlu sözler söylemenin bir mahsuru yoktur.

Saadya, filozofların Tanrı'sını, Kutsal Kitabın Tanrısından daha öne geçirmemiştir. Bütün peygamberleri filozoflardan üstün tutmuştur. Akılla, kutsal kitabın öğrettikleri sistematik olarak gösterilebilineceğini söyler. Saadya, öğretisinde sık sık Bilgelik ve Talmud'daki çözümlemelere başvurup, Tanrı'ya plan ve niyetler yükleyerek, Tanrı'yı insani şekli içinde ele almıştır.

Doğu Roma Rus İttifakı

Kraliçe Olga

944 yılında Doğu Roma, Ruslarla askeri ittifak yaptı. Doğu Roma, ihtiyaç duyduğunda, istediği kadar askeri Rus Büyük prensi verecekti. Anlaşmada Kırım da vardı. Kafkas dağlarında, Tuna ve Volga'ya göçmeyip, Kafkas dağlarına sığınan Bulgarlar vardı. Bunlara Kara Bulgarlar denirdi. Anlaşmaya göre, Rus büyük prensi, Kara Bulgarların Kırım'a saldırmasını önlemekle yükümlendiriliyordu. Ayrıca, doğu Roma'ya bağlı olmayan Kırım kentlerine Ruslar savaş açabilecek, İmparatorluk da Ruslara yardım edecekti.

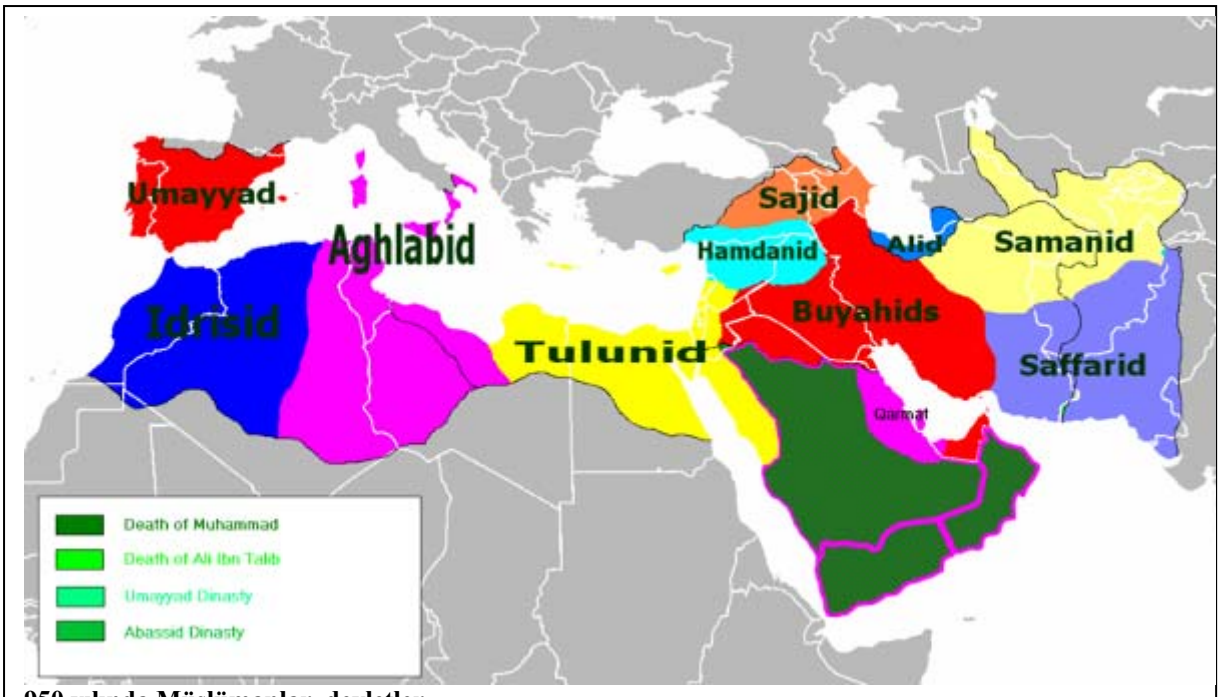
Bu durum, Doğu Roma'nın geleneksel Hazar dostluğundan vazgeçtiğini gösterir. Kırım'da ise işler karışıktı. Kırım'ın güneybatısında ki Kerson ve Got'ların yaşadığı bölge, Doğu Roma hakimiyetindeydi. Azak Denizinin gerisindeki Kerç ve Tamantarhan Rus denetimindeydi. Öteki bazı kentlerde ise Hazar'ın sözü geçiyordu. Doğu Roma İmparatoru, " De Administrando " adlı yapıtında, Kırımda Hazar devletine karşı müttefik aradığını açık açık belirtir. Aslında Hazar, barışsever bir ülke olmuş ve Doğu Roma'ya saldırmamış, zaman zaman yardım da etmişti. Ancak, dış politikada " vefa " hiç olmamıştı, olacağı da yoktu. Bulgarlarla kapışmış olan Doğu Roma'nın işine Ruslarla yandaş olmak geliyordu. Hazar devleti de zaten zayıflamıştı.

944 Doğu Roma - Rus anlaşmasından sonra 1 yıl içinde, Büyük Prens İgor öldürüldü. Yerine oğlu Svyatoslav geçti. Svyatoslav'ın yaşı küçük olduğundan, ana kraliçe Olga yönetimi ele aldı.

944 yılına geldiğimizde, Constantinopolis'te, komutan İoannes Kurkuas'a gösterilen sevgi İmparator Romanos'u korkuttu ve onu görevinden aldı. Bundan az sonra, Doğu Roma İmparatorluğunda bir hükümet darbesi oldu. Romanos çok uzun zamandır ülkeyi yönetiyordu. Romanos'un oğulları artık babalarının ihtiyarladığını ve yönetime kendilerinin geçme sırasının geldiğine inanıyorlardı. Öz oğulları Stephanos ve Konstantinos 944'te onu tahttan indirerek bir manastıra çekilmeye zorladılar. Romanos'un ortak imparatoru VII. Konstantinos hala işbaşındaydı. Romanos'un oğulları kendilerini VII. Konstantinos ile ortak İmparator ilan ettiler.

Temizlik hareketinin İmparator VII. Konstantinos'u da hedef almasından korkarak ayaklanan Constantinopolis halkı, imparatorlarını sarayın penceresinden gördükten sonra yatıştılar. Bu bağlılık gösterisinden cesaretlenen VII. Konstantinos, 945'te Romanos'un oğullarını sürgüne gönderdi ve yaşamının sonuna değin (959) tek başına hüküm sürdü. Hemen tümüyle tarih araştırmalarıyla uğraşan VII. Konstantinos'un hükümdarlığı döneminde imparatorluğun ulaştığı refah düzeyine katkısının pek olmadığı kabul edilmektedir.

Doğu Roma İmparatoru VII. Konstantinos'un iktidarda tek kaldığı bu dönemde, komutan İoannes Kurkuas'a görevden el çektirilmişti (İmparator Romanos tarafından). Bütün bu iktidar mücadeleleri sırasında Phokas ailesine ordunun komutasını alma fırsatı çıktı. Bardas Phokas başkomutanlığa, üç oğlu da önemli mevkilere geldiler.

950 yılında Müslümanlar devletler

Karahanlılar

Karahanlı soyunun ortaya çıkışı hakkındaki faraziyeler daha önce özetlenmişti. İster Göktürk – Aşina – Karluk, ister Dokuz Oğuz – Karluk kökeninden gelsin, sonunda bölgenin göçebe kabileleri birleştirilerek siyasi bir birlik kurulmuştu. Büyük Kağan " Arslan Karahan " Balasagun'da, küçük Kağan " Deve (Buğra) Karahan " Kaşgar'a yerleşmişti. Bu ikisi baş kağanlardı. Boyları yönetebilmek ve hüküm yetkisini paylaşabilmek için, aile hiyerarşik bir yapıda örgütlenmişti. İki baş kağanı, alt kağanlar ve vekiller takip ederdi. Alt kağanların unvanları Arslan İliğ ve Buğra İliğ di. Vekillere ise " yınal " unvanı verilirdi. Bunlar aynı zamanda yönettikleri boyların ortak ata isimlerini de taşırlardı.

Meydana gelen sistem kademe kademe yükselmeyi öngörmüştü. Arslan İliğ rütbesi boşalırsa yerine Yınal geçerdi. Arslan Han yeri boşalırsa Buğra Han yerine geçerdi. Herkes son rütbesinin unvanını taşırdı. Bu kademeli ve belirlenmiş yola rağmen, Karahanlı ailesi içinde taht ve rütbe kavgaları hiç eksik olmadı ve devamlı iç savaşlar yapıldı.

Bilinen ilk Arslan Han, Bilge Kül Kadir Handır. Ondan sonra yönetim oğullarına geçmişti. Bazır Han Arslan Han olmuş, Oğulcak Kadir Han ise Buğra Han olmuştu. Ancak yeğenleri Satuk Han ile aralarında mevki kavgası çıktı.

Samanoğulları 893 yılında, Karahan topraklarına bir sefer düzenleyip, 10 bin Türkü öldürülüp, 15 bin kişiyi esir aldılar. Ayrıca pek çok at, koyun ve deveden oluşan ganimet elde edildi. Hatta Buğra Han'ın Hatun unvanlı karısının bile esir alındığından bahsedilir. Bundan az sonra, Samanoğlu hükümdarının kardeşi Nasr, kaçarak Karahanlılara sığındı. Oğulcak Kadir Buğra Han, Nasr'ı kabul etti ve hatta ona Artuç bölgesinin valiliğini verdi.

Nasr, Karahan topraklarında etken bir ticaret ve misyonerlik ağı örgütledi. Bu sıralar Karahanlılar Şaman dinindendi ve olup bitene hoşgörü ile yaklaşıyorlardı. Kısa sürede tüccar – dihkan yöneticiler Müslüman oldular. Oğulcak Buğra han Müslüman olmaya yanaşmıyordu ama Buğra İliğ unvanlı genç yeğen Satuk Müslümanlığı kabul etti. Daha sonra da amcasını öldürerek Buğra Han oldu. Bu olayın destansı anlatımı şöyledir:

" Ertesi gün Satuk, putlar tapınağına tuğlalar taşıdı ve geceleyin, öldürmek üzere amcasını uykuda kıstırdı. Fakat tereddüt edip onu uyandırdı ve İslam'a davet etti. Oğulcak ret etti. Satuk'un duası üzerine yer yarıldı ve amcası diz boyuna kadar battı. İkinci kez de ret etti. Üçüncü kez de gömülüp gitti. Tan attığı vakit, Satuk hükümdardı ve İslam'ın saltanatı kurulmuştu. "

Bundan sonra tepeden baskı ile kara budun İslamlaştırılmaya başlandı. Karahanlıların İslam'ı kabulünde, daha önce anlatıldığı gibi, Şiiliğin rolü oldukça önemli olmuş olmalıdır. Bununla birlikte ve yukarda aktarılan mite rağmen, aslında Karahanlıların ne zaman ve nasıl Müslüman oldukları oldukça karanlıkta kalmıştır. Genel kanaat Satuk Buğra Hanın Müslümanlığı kabulü, onlara sığınan bir Samanoğlu prensinin ya da Nişaburlu sufi vaiz " Kalamati'nin " etkisine bağlanır. Karahanlıların Müslümanlığı kabul tarihi olarak da 955 yılı verilir.

Satuk Hanın İslam olduktan sonra adı değişerek Abdülkerim oldu. 959 yılında ölünce yerine oğlu Baytaş geçti. Baytaş'ın Müslüman ismi Musa bin Abdülkerim'dir. Baytaş Buğra Han büyük Kağan Arslan Han'ın üzerine yürüdü, onu yendi, yerine geçti ve ailenin bu kolunu ortadan kaldırdı. Baytaş Arslan Hanın kardeşi Süleyman'ın oğlu Harun, İliğ idi, Buğra Han oldu. Ama Karahan ailesi içinde mevki ve yükselme savaşları hiç bitmedi ve iç savaşlar devam etti gitti.

Baytaş Han, 960 yılında sufi vaiz Kalamati'nin de yardımı ile devletin bütününü Müslüman yaptı. O tarihlerde 200 bin çadırlık bir Türk topluluğunun İslam'ı kabul ettiği Bağdat kaynaklarında yazılmıştır.

Karahanlı devletinin merkezde Sünni Müslümanlar tarafından yönetildiği şüphesizdir. Buna karşılık ise geniş halk kitleleri eski inançları ile yeni dinin inançlarını sentezlemişlerdir. Karahanlılardan evvel, 300 yıl boyunca bir " Dar-ül-İslam " var olmuştu. Şimdi ise bu Dar-ül-İslam'ın dışında hem tam Müslüman ve hem de tam Türk bir devlet vardı.

Doğu Roma - Hamdani Mücadelesi

Sis Kalesi

Kapadokya theması komutanı Leon Phokas 949 yılında Maraş'ı ve Hades'i (Adata, İnekli) Doğu Roma topraklarına kattı. Böylece Müslümanlar tamamen Ahır – Malatya – Güneydoğu Torosları zincirinin güneyine atılmış oldular. Doğu Roma'nın askeri başarıları bununla bitmiyordu. Maraş ve Hades'in alınmasından hemen sonra Leon Phokas Tarsus'ta Abbasi kuvvetlerini mağlup etti. Sis ve Suruc kentleri Doğu Roma'ya geçti, Doğu Roma ordusu Urfa ve civarını yağmalayıp, tahrip etti. Amiral Basileus, Tarsus'ta üstlenmiş Müslüman donanmasını yaktı.

950 yılında Antakya ve çevresini yağmaladı. Bu sırada Seyfüddevle de Kapadokya'ya kadar ilerledi. Leon Phokas, Toros geçitlerinde pusu kurmuş, Seyfüddevle'yi bekliyordu. Seyfüddevle, bu tuzağa düşerek büyük zayiat verdi.

Doğu Roma'nın bütün bu başarıları Müslümanlar için telafisi imkansız olaylardı. Doğu Roma bir hamlede Güney ve Güneydoğu Anadolu'nun büyük kısmını geri almıştı. Bundan sonra görülecek olan Müslüman başarıları tamamen mevzii nitelikte olacaktı. Doğu Roma'nın bu üstünlüğü Selçuklular gelene kadar devam etti.

950 yılında, Doğu Roma İmparatoru Konstantinos (Konstantin), yazdığı " De Administrando " adlı yapıtında, oğluna öğütler veriyordu. Peçenekler hakkında söyledikleri şöyleydi:
" Ruslar, Romalıların başkentine (Constantinopolis) ticaret ve savaş için, ancak Peçenekler ile barış durumunda iseler gelebilirler. Eğer Romalıların İmparatoru Peçeneklerle barış içinde ise, ne Ruslar, ne de Türkler (Macarlar) Roma topraklarına silahlı saldırıda bulunabilir ve ne de barış bedeli diye Romalılardan para ve emtia olarak önemli miktarlar alabilirler ". " … her ne pahasına olursa olsun Peçeneklerle iyi geçinilmelidir "…" bunlar (Peçenekler) çok aç gözlü barbarlar olup, para karşılığı öteki barbarlarla ve Ruslarla savaştırılabilinir ". Bu asırda Doğu Roma İmparatorluğu, tüm saldırılara karşı en fazla ordusuna değil, Peçeneklere güvenmekteydi. Bu, aynı zamanda, Peçeneklerin gücünü de gösterir.

950 li yıllarda Almanya'da I. Otto'nun (Büyük Otton) devleti kuvvetlendirme mücadele ve çabaları devam ediyordu. Macarlar, bunu fırsat bilerek, tekrar Almanya'ya saldırdılar. 955 yılında I. Otto, Augusburg yakınlarında Lech nehri kıyısında, pusuya düşürüp Macarları yenip, Macar ordusunu yok etti. Macar başbuğlarını astı. Macarlar da, Hunlar ve Avarlar gibi tarih sahnesinden çekilmek üzereydiler. Daha önce bahsedilen ilk Macar Kralı Arpad'ın

soyundan gelen başbuğ Geza ortaya çıktı. Aynı zamanda I. Otto'nun Macarlar üzerindeki başarıları, saygınlığını arttırmıştı. Böylece kuvvetli bir devlet kurma yolunda önemli bir merhale kazandı.

950 yılı civarında, Batı Avrupa'da çok önemli bir gelişme dal budak sarıp, hızla genişledi. Batı Avrupa'da çift sürme tekniği gelişmişti, bunun sonucunda köylüler ekip biçtikleri düzlükleri terk ederek ormanlara daldılar. Küçük gruplar halinde birleşerek yeni topraklar kazandılar. Bunun sonucunda günlük geçim için yapılan üretim artarak ürün satılabilir hale geldi. Toprak ve gelir artışı geleceğin nüfus çoğalmasının kapısını açtı. Boş alanlar azalarak, insanlar arasındaki ilişkiler arttı.

950 yılında Batı Avrupa nüfusu 20 milyon olarak hesaplanır. Bu nüfus 1348 yılında 54 milyona çıkacaktır. Tarımdaki gelişme beraberinde nüfus artışını getirmişti. Nüfus artışı Fransa, İngiltere ve Almanya'da çok hızlı iken, İtalya ve İspanya'da yavaştı. Tarım artışı nüfusu, nüfus artışı tarımı etkilemişti. Artık tekerlek dönüyordu.

Otto I ve Edith

Bu gelişme ticareti de daha etken hale getirdi. Kuzey ile Akdeniz arasında ticari ilişki bağı tekrar kuruldu. Müslüman İspanya ile ticaret de gelişmeye başladı. Manastırlarda öğretim, kitap kopyalama, kitap süslemeciliği, müzikte çok sesli çalışmalar tekrar başladı.

Müslüman İspanya'nın sınır komşusu Asturien Hıristiyan sınır krallığı idi. Kurtuba halifeliğinden gelmiş olan yığınla Hıristiyan bu krallığa yerleşmişti. Bunlar beraberlerinde Müslümanların kullandıkları yeni mimari teknikleri, Doğu sanatını ve Arap bilimini getirdiler. Hıristiyan Avrupa ile Müslüman İspanya sınır toprakları uygarlık birikimine sahne olurken, Avrupa uygarlığının zenginleşmesi için öncü rolü oynadılar.

Daha önce anlatıldığı gibi Bohemya'da birleşen iki gurup Slav Çekleri oluşturmuştu. Bunlar düklerin yönetimindeydi. Prag dükü iktidarını bütün Bohemya'ya yaydı. 950 yılında kendini

Alman kralının uyruğu ilan etti. Bundan sonra Alman kralına bağlı olarak Bohemya dükleri, XII. Yüzyıla kadar kral unvanını alamadılar.

951 yılında Germen kralı Otto (Otton), Alpleri aşarak İtalya'ya girdi. Otto'nun bir Anglosakson prensesi olan karısı Edith ölmüş ve Otto dul kalmıştı. İtalya'nın son Karolenj kralı olan Lothaire'in dul eşi Adelaine ile evlendi. Adelaine, o sırada 20 yaşındaydı. Bu evlilik hem Otton'a önceki karısının acısını unutturdu ve hem de İtalyan aristokrasisi ile iyice tanışmasını sağladı.

952 yılında Ermeni kralı Abas ölünce yerine III. Aşot geçti (953 – 977). Ermenistan'ın aidiyeti konusunda Abbasilerle Doğu Roma arasındaki mücadele iyice şiddetlenmişti. Ermenistan kralı Aşot III başkentini Kars yerine Ani'ye taşıdı. Aşot'un taç giyme töreninde hem Abbasi Halifesinin ve hem de Doğu Roma İmparatorlarının temsilcileri vardı. Ermeni krallığına dıştan bakıldığında 45 bin kişilik düzenli ordusu olan güçlü bir devletti. Bu ordu milislerin katılımı ile 100 binlere kadar çıkabiliyordu. Halbuki işin iç yüzü böyle değildi. Ermeni Krallığı feodal beyler arasında her an parçalanmaya müsait bir siyasi durum gösteriyordu. Bu sırada Revvadilerle Ermeniler arasındaki mücadele devam ediyordu. Azerbaycan hakimi Revvadi Muhammed bin Şeddat, Tavrud'da III. Aşot'un ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattı.

Aşot III başkentini Ani'ye taşıyınca, kardeşi Muşeğ (961 – 984) Kars'ı ve " Vanand " denilen Kars yaylasını malikane toprakları olarak almıştı. Bu kardeş orada ayrı bir krallık kurmuş, hükmediyordu. Hatırlanacağı gibi Vaspurakan krallığı ise epeydir ayrı bir Ermeni krallığı olarak yaşıyordu.

Kısa süre içinde Aşot III' ün yönetmekte olduğu Ermeni Krallığı pek çok parçaya bölündü. Gökçegöl'ün güneyindeki Doğu Siuni denilen eyalet, Kura nehrindeki Taşir bölgesinde eyalet bağımsızlıklarını ve krallıklarını ilan ettiler. Doğu Anadolu zaten parçalı bir yapıdaydı, böylece Ermeni krallığı da paramparça olmuştu.

Ermeniler VII. ve VIII. yüzyıllarda, Doğu Roma Arap savaşları sırasında Doğu Roma'nın yanında yer almışlardı. IX. ve X. Yüzyıllarda ise asker ve sivil memur olarak Doğu Roma'nın askeri ve sivil hayatına katkıda bulundular. Bununla beraber Doğu Roma ile Ermeniler arasındaki mezhep farkı, kendi aralarında, sürekli bir mücadele nedeni olmuştur. Doğu Roma Ermenileri Ortodokslaştırmaya uğraşmış, Ermeniler de buna karşı direnmişlerdir. Ermeni Beyleri, Doğu Roma İmparatorunu kendi imparatorları olarak görürken, Doğu Roma ise Ermenileri hep güvenilmez bulmuştur.

Doğu Roma İmparatorluğunun toplumları, kendi siyaseti doğrultusunda harekete zorlamak için yeniden ve mecburi iskan politikası vardır. Bu politika sayesinde, dışardan gelen toplumlar, Doğu Roma halkı haline getirilir, üretimin düşük olduğu topraklar iskan edilir, düşman devletlere karşı tampon topluluklar oluşturulurdu. Böylece hem nüfus karışır ve hem de belli toplulukların kuvvetlenerek isyan etmeleri güçleşirdi. Doğu Roma'nın mecburi iskana tabi tuttuğu toplulukların içinde Ermeniler önemli bir yer tutarlar. Bu politika gereği, Ermenilerin önemli bir kısmı Doğu Anadolu'dan İç Anadolu'ya nakledilmişlerdir.

Doğu Anadolu'da Doğu Roma, Hamdani savaşları sürüyordu. 952 yılında, Doğu Roma kuvvetleri Fırat nehrini aşarak doğuya ilerlediler. Bir yıl sonra, Seyfüddevle, karşı saldırı yaptı. Maraş'ı geri aldı ve Seleukeia theması komutanı Konstantinos Phokas'ı teslim aldı. 954 yılında, Seyfüddevle hala Anadolu'da işgallerine devam ediyordu.

Gazne devleti kuruluyor

Bu sıralarda Müslüman dünyasında yeni bir oluşum başlamak üzereydi. İslam dünyasına, 9. asırda savaş esiri olarak veya paralı asker olarak gelen Türkler artık iyice güç sahibi olmuşlardı. Bu Mısırda, Irakta, Horasanda, İslam dünyasının her yerinde böyleydi. Köle olarak işe başlayıp, komutanlığa yükselen Türkler, iktidar mücadelesi vermeye başlıyorlardı.

Bu Türk komutanlardan Simcuri el-Davati Kuhistan'da geniş araziler alıp, kendi ailesini kurdu. İsticap, Kuhistan ve Çaganiyan'da doğuştan hak sahibi yöresel egemenler ile köle kökenli Türkler iktidar kavgalarına başladılar. Bu köle komutanlar, Samanoğlu (Samani) devleti içinde, vezirler ile ittifaklar kurarak fiilen yönetime egemen olmaya ve kukla hükümdarları tahta geçirmeye çalışıyorlardı.

Örneğin, Gazne devletinin temelini atan Alptekin bir Samanoğlu köle askeriydi. Orta Doğu'da " memluk " denen köle askerlere Farsçada " gulam " deniyordu. Komutan olduktan sonra, Alptekin'in 2700 kendine ait kölesi, 500 köyü vardı. Her kentte sarayı, bağı, kervansarayı veya hamamı olduğu söylenir. Yine 1 milyon koyunu, 100 bin atı, devesi ve katırı olduğu rivayet edilir. Samanoğulları, Abbasiler gibi komutanlara arazi vermezler. Askerlere 3 ayda bir maaş öderlerdi. Alptekin'in ve diğer komutanların maaşları ile nasıl olup ta bu kadar zenginleşebildikleri belirsizdir.

956 yılında Alptekin, Horasan valisini, Buhara'da sarayın kapısı önünde öldürdü. Samanoğlu (Samani) hükümdarı Abdülmelik (954 – 961), Alptekin'den hiç hoşlanmıyordu ama gücü nedeniyle bir şey yapamıyordu. Samanoğlu Emiri Abdülmelik'in ölümünden sonra yerine I. Mansur (961 – 976) geçti. Hükümdar, 961 yılında, Alptekin'i, başkentten uzaklaştırmak için Horasan valisi yaptı. Ama Alptekin vezir ile anlaşmıştı, bir hükümet darbesi yapılıp, çocuk yaşta biri hükümdar yapılmaya çalışıldı. Ancak, darbe başarısız oldu. Alptekin, bu yeni durumda, Gazne'ye giderek yöresel bir prenslik kurdu.

957 yılında Constantinopolis'e giden Rus Kraliçesi Olga, orada İmparatorun eliyle vaftiz edilerek, Hıristiyan oldu. Ama Olga, bütün gayretine rağmen, oğlu Svyatoslav'ı Hıristiyan yapamadı. Kralın Hıristiyan olmama gerekçesi enteresandı: " başka bir dine girersem, bahadırlarım benimle alay eder ". Bu sırada, Nikephoros Phokas doğu orduları komutanı olmuştu. Nikephoros, Müslümanlara karşı hücuma geçerek 957 yılında Hades'i aldı. Sonuç olarak Doğu Roma komutanları, Seyfüddevle gibi büyük bir komutana karşı başarılı savaşlar vermişlerdir. Toprak açısından da Doğu Roma daha karlı çıkmıştır. Bununla birlikte, 959

yılında Doğu Roma Girit'e karşı bir saldırı düzenlemiş, ama bu saldırı tam bir hezimetle sonuçlanmıştır.

Kasım 959 tarihinde VII. Konstantinos öldü yerine oğlu II. Romanos adıyla tahta geçti (959 – 963). II. Romanos zayıf bir devlet adamıydı. İmparator olmadan önce, ilk karısı ölünce, bir meyhanecinin kızı olan Anastaso ile evlenmişti. Anastaso, Theophano adını aldı. Güzel İmparatoriçe kocası üzerinde çok etkiliydi. Devlet işlerini ise hadım İoseph Bringas yönetiyordu. Hadım İoseph Bringas halk tarafından hiç sevilmiyordu.

Girit, Müslüman korsanların yuvasıydı ve 150 yıldır Arapların elinde bulunuyordu. 960 yılında Nikephoros Phokas komutasında büyük bir Doğu Roma donanması Girit'e hareket etti. Girit'in başkenti Kandiye, bütün kış süren kuşatmadan sonra, Mart 961 yılında Doğu Roma'nın eline geçti. Adadaki Müslüman korsan üstleri tahrip edildi. Artık Girit, Doğu Roma hakimiyetine girmişti. Bu Akdeniz'deki Arap hakimiyetine büyük bir darbeydi. Constantinopolis'te Nikephoros için büyük bir zafer alayı tertiplendi.

Başkentte çok kısa bir süre kalan Nikephoros Phokas, Doğu Anadolu üzerine yürüdü. Peş peşe, Anazarba, Maraş, Raban ve Dulluk alındı. Aralık 962 tarihinde, Seyfüddevle'nin başkenti Haleb çetin savaşlardan sonra ele geçti. Nikephoros Phokas, Halep'i çok kısa süre elinde tutabildi. 30 yıldır devam eden Doğu Roma Hamdaniler mücadelesinde, Doğu Roma üstün gelmişti.

İskoç (Alba) kralı Idulb (954 – 962) zamanında, İskoçlar daha sonra Edinbourg adını alacak olan kaleyi inşa ettiler.

Batı İmparatoru

961 yılında Almanya kralı I. Otton kendini İtalya kralı ilan etti. Hemen peşinden, 962 yılında 49 yaşında iken Papa XII. Johannes (Jean, John), Otton'a Kutsal Roma Germen İmparatoru olarak taç giydirdi. Böylece Batı Avrupa yeniden bir İmparatora kavuşmuş oldu. I. Otton'un taç giymesi ile Alman (Germen) İmparatorluğu başlamıştı. Bu 1. Reich'dır. 1. Napoleon (Napolyon) 1806 yılında 1 Reich'e son verene kadar, Otton'un ahfadı tarafından yönetilmiştir.

962 yılında Rusya'da iktidarı Svyatoslav tamamıyla ele aldı. Svyatoslav tam bir bozkır savaşçısıydı. Haşlanmış et yemezdi. Açık havada ve atının eyerini yastık yaparak uyurdu. Sakalı tıraşlıydı, uzun bıyıkları vardı. Tıraşlı başının ortasında bir tutam saç bırakıyordu. Orta boylu, geniş omuzlu ve kalın boyunluydu. Bir kulağına küpe takardı. Bu tanım, neredeyse tüm bozkır savaşçılarının klasik görünüşüdür. Peçeneklerin yardımı ile atlı birlikler kurup, haralarda at yetiştirmeye başladı. O dönemde ölen soylular, Türklerdeki gibi, atları ile birlikte gömülürlerdi. Rus ordusunda Varegler ve bağımlı boylardan gelen savaşçılar vardır. Boylardan gelen savaşçılar, Türk sistemi gibi yani 10, 100, 1000 olarak örgütlendiler. Svyatoslav, Hazar vergi sistemini olduğu gibi aldı. Sonuçta yapılanması Hazar devletine benzeyen bir devlet oluştu.

962 Rus yönetimi Svyatoslav'a geçtiğinde, Hazar devleti de Kırım Got'larını tekrar kendine bağımlı hale getirmeye çalışıyordu. Got'lar, Ruslardan yardım isteyerek, onların himayesine girdiler. Peçenekler ve Gotlarla takviyeli Rus birlikleri, Sarkel kalesini aldılar. Sonra, Hazar devleti üzerine yürüdüler, Hazar başkenti yerle bir ettiler. Hazarlara ağır bir darbe indirdikten sonra, Svyatoslav güneye döndü. Alanları (Osetleri) ve Çerkezleri yendi. Daha sonrada, Volga ve çevresindeki, Hazarlara bağlı boyları bir bir ele geçirmeye başladı.

Germen kralı Büyük Otton (I. Otto) Macarlara karşı sağladığı başarılarından sonra, saygınlığı çok artmış olarak, Hıristiyanlığın kuzey ve güneye doğru yayılışını destekliyordu. Hamburg kenti İskandinav kiliselerinin yönetim merkezi gibi davranıyordu. İskandinavya Hıristiyanlaşırken, Slavlar hala şaman kökenli eski dinlerinde idiler. I. Otto, Slavları Hıristiyanlaştırmak için, 962 yılında, Magdeburg'da bir misyoner arşövekliği (başpapazlık) kurdu.

Büyük Otton Alman kilisesinin koruyucusu idi, Almanya'daki piskoposlar sayesinde Hıristiyan dünyasında çok kuvvetlenmişti. Bu dönemde Papalık Kurumu entrikalar içinde yuvarlanıyor, çirkin davranışlar Hıristiyanları tedirgin ediyordu. I. Otton, tam bir Roma

Germen İmparatoru gibi davrandı. Papa XII. Johannes (XII. John) tahtından indirerek yerine yeni bir Papa atadı.

Otto'dan (Otton) sonra her Alman kralının İmparator ve Lombard kralı olmaya hakkı vardı. Ancak, tanınmak için oraya gitmek zorunluluğu da vardı. Kendisine tabi olan bütün savaş maiyeti bu seyahate katılmak zorundaydı. Kral ordusu ile birlikte önce Pavia yakınındaki Monza'da Lombard kralının tacını alıyor, sonra Roma'da Papa kendisine imparator sıfatıyla taç giydiriyordu.

İmparator olan Alman kralı, Avrupa'da rütbece en yüksek şahsiyetti. Otoritesinin ne kadar geniş bir bölgede geçerli olduğu ise başa geçen kişinin şahsi gücüne ve o sırada Almanya'nın gücüne bağlı olarak durmadan değişti.

Otton, Charlemagne'nın yaptığını yapmaya çalışıyordu. Sarayda bir okul açtı ve bilginleri buraya topladı. Özellikle Lombardiya'da yetişmiş olan İtalyan bilginleri çağırdı. Lombardiya, Roma geleneklerinin en önde gelen takipçisiydi. Karolenj döneminde başlayıp, istilalar sonucu sekteye uğrayan kültürel gelişme, eski çizgisinde tekrar rayına oturdu. Yazarlar, daha önce olduğu gibi, gramer, yıllık yazarlığı ve tarih eserleri yazmayı tercih ediyorlardı. Şiir ve müzik eserleri de klasik eserlerin kopyası olma niteliklerini sürdürdüler.

Bu sıralarda Oder ile Wartha büyük ovasında X. Yüzyılda, Polonlar (ova adamları) adıyla bir hükümdarın altında toplananlar, Slav dili konuşan bir millet oluşturuyorlardı. Polonlar kendilerine hep böyle dediler. Onlara sadece yabancılar " Leh " dedi. Polonların Hıristiyan olan kralları önce Batıda Pozen'de (Poznan) oturdu. Bu bölgeye Büyük Polonya dendi.

Papalık buhranları

Geçen dönemlerde Batı Avrupa'da Ruhban sınıfı ile din dışı yaşam birbirine karışmıştı. Hıristiyan din adamları hayatlarını idame ettirebilmek için halkın çalışmalarına muhtaçtılar. Ekenler ve biçenler onlardı. Papazların ellerindeki topraklar büyüdükçe, halk ile olan ilişkileri de yönetim ilişkilerine dönüşüyordu. Toprakları büyük olan ruhban sınıfı, aynen büyük toprak sahiplerinin yetkilerine sahipti.

Piskoposlar tıpkı düklerle kontlar gibi kralın uyrukları haline gelmişti. Bu da onlara askeri bir yükümlülük yüklüyordu. Piskoposlar çevrelerinde bir savaşçı gurup topladılar (maiyet). Böylece onlar da feodal bey olmuşlardı.

Şimdi ruhban sınıfına bu sınıftan olmanın getirisi iyi geliyordu da yapılması gereken görevler zor geliyordu. Onlar da birer yardımcı atayarak, görevlerini başka sırtlara yıkmaya çalıştılar.

Ruhban rütbeleri miras konusu olamıyordu. Din adamları ruhban adaylarını halk arasından alıyorlardı. Güçlü kişiler bundan faydalanarak çocuklarını veya tanıdıklarını ruhban sınıfı içine sokuyorlardı. Böylece halkın veya ailelerin alışkanlıkları da ruhban içine girmiş oluyordu. Savaşçıların çocuğu olan yüksek rütbeli papazlar savaşmaya, ava gitmeye, içmeye ve sarhoş olmaya devam ediyorlardı. Çoğu zaman metresleri de oluyordu. Aşağı rütbedeki papaz ve keşişler ise meyhanelere gidiyorlar, kumar oynuyorlar, kadınlarla yatıp, kalkıyorlardı.

Ruhban sınıfı içinde düzeni korumayı amaçlayan eşitlik kuralları kalmamıştı. Ruhban sınıfı içindeki kargaşa, papalığa kadar yaygınlaştı. X. Yüzyılda Toskana'nın büyük derebeyleri Papayı kendi ailelerinden veya yakın tanıdıklarından seçilmesi için güçlerini kullandılar. XI. yüzyılda Roma dolaylarındaki küçük derebeyleri papa seçimine karışmaya başladılar. 12 yaşında bir Papa'nın ava gittiği, feodaller gibi giyindiği görüldü. İşte bu rezaletleri ilk durduran 963 yılında Kursal Roma germen İmparatoru I. Otto idi. İmparator Roma'ya gelmiş, papa'yı azletmiş ve yerine Kiliseden birini seçmişti. Az sonra kargaşa yine başlayacak, yine Alman imparatoru işe el koyacaktı.

Cluny tarikatı gibi Islahatçılar kiliseyi yeniden bir düzene sokmaya uğraşıyorlardı. Bu sırada bir kilise görevini almak ve vermek için para vermek ve almaya yani simonie'ye (kutsal şeyler alışverişi) karşı çıkılıyordu. Bir de papazların evlenmesine yani nicolaitizm karşı çıkılıyordu. Evli papazlar tören yapmaya hakkı olmayan kirli insanlar sayılarak, cemaat aleyhlerine kışkırtıldı. Papazlar Batıda yavaş yavaş evlenmemeye başladılar.

Çığırından çıkmış Papaların Alman İmparatoru tarafından değiştirilmesi önce Islahatçıların hoşuna gitmişti. Sonra dinin dışında birinin dine el atması onları da rahatsız etmeye başladı. Papayı bağımsızlaştırmak için kendisinin bir kardinaller meclisi tarafından seçilmesi kararlaştırıldı.

Nikephoros Phokas

Nikephoros Phokas

Mart 963 de Doğu Roma İmparatoru II. Romanos beklenmedik bir şekilde öldü. İmparatoriçe Theophano küçük yaşta olan oğullarının yerine naip oldu. Uzun zamandır devleti yöneten hadım İoseph Bringas'ın yönetimi İmparatoriçeye bırakmaya niyeti yoktu. 20 yaşındaki Kraliçe Theophano, Nikephoros Phokas ile anlaştı. Nikephoros Phokas, Ağustos 963 yılında Constantinopolis'e girdi. Bringas ve taraftarları, sokak savaşları yapmaya başladılar. Mücadele 2 gün sürdü. Nikephoros Phokas galip geldi ve Ayasofya'da Patrik Polyeuktos'un elinden İmparatorluk tacını giydi.

Nikephoros Phokas, Anadolu'da İmparatorluğun sınır bölgelerini savunan komutanlardan Bardas Phokas'ın oğluydu. Genç yaşta askerliği benimsedi. Hamdanilere karşı savaşta kendini gösterdi. 954-955'de İmparator VII. Konstantinos Porphyrogennetos, yaşlı Bardas'ın yerine Nikheporos'u Doğu'daki orduların başkomutanlığına getirdi. Nekephoros ilk iş olarak orduyu yeniden örgütledi. İmparator II. Romanos, Nikheporos'u 826'dan beri Arapların denetiminde bulunan Girit'in kurtarılması için sürdürülen seferlerin komutanlığına getirdi. Nikephoros, 7 Mart 961'de Menet'i (Iraklion; Venedikliler döneminde Kandiye) alarak adayı ele geçirdi. Aynaroz (Athos) dağındaki Yunan manastırının kurucusu ve Nikheporos'un kılavuzu Athanasios ve başka keşişlerin desteği ile Girit'te Hıristiyanlığın yeniden yerleşmesini sağladı. Nikheporos 962'da Kilikya ve Suriye Araplarına saldırarak kaleyi ele geçirdi.

Nikephoros Phokas, İmparator olmasına rağmen Makedonya sülalesinden iki prensin haklarına dokunmadı. Kısa bir süre sonra da Theophano ile evlendi. Nikephoros Phokas'ın Theophano ile evlenmesi Kilise tarafından hoş karşılanmamıştı. Bu sırada, Nikephoros Phokas devlet üst yönetiminde değişiklikler yaptı. Hadım Bringas görevinden alınarak yerine Romanos Lekapenos'un oğlu hadım Basileios getirildi. İoannes Tsimiskes (Çimiskes) Doğu orduları komutanı, Leon Phokas Batı kuvvetleri komutanı oldu.

Nikephoros Phokas gençliğinde keşişliğe ilgi duymuştu. Keşiş Atanasios'un kişisel dostuydu. İkona kırıcılığı zamanında el konan kilise ve manastır toprakları Makedonyalı İmparatorlar

döneminde tekrar büyümüşlerdi. Nikephoros Phokas, manastır ve kiliselerin elindeki toprakları tekrar geri aldı. İmparator 964 yılında bir kanun (Novella) çıkardı. Burada keşişlerin yoksul kişiler olmasının artık geçmişte kalan bir hatıra olduğu söyleniyordu. Yapılan ve hiç durmayacak gibi görülen bağışlarla mal varlıkları sürekli artıyordu. Aynı şekilde yoksullar için kurulmuş olan vakıfların kapasitesi çoktan ihtiyacın üzerine çıkmıştı. Keşişlerden istenen, onların eski çöl manastırları modeline dönmeleriydi. Bunun için uzak ve ıssız bölgeler dışında yeni manastırlar kurulması yasaklanıyordu. Bundan sonra var olan manastırların yaşabileceği kadar bağışların kabulüne izin verilecekti. Kişisel varlıklar satılacak ve İncil'deki emirler gereği, elde edilen gelirler yoksullara dağıtılacaktı. 400 yıldır devam ede gelen model dizginleniyordu. Onun bu hareketi, din adamlarının ve halkın ona duyduğu güveni sarstı. Aynaroz manastır örgütünün başında Atanasios vardı. Atanasios ilk Aynaroz manastırını kurdu. Bundan sonra Aynaroz manastır örgütü iyice kuvvetlendi.

Doğu Roma İmparatorlarının yoksullarla fiilen ilgilenmeleri ve hatta onlara hizmet etmeleri bir gelenek olmuştu, Nikephoros Phokas bu geleneği devam ettirdi.

Nikephoros Phokas subayların elindeki arazileri arttırdı. Devlet yönetiminde aristokratlara öncelik verdi. Doğu Roma aristokrasisini kuvvetlendirdi.

Güney İtalya'da Apulia ve Kalabria hala Doğu Roma'nın hükmü altındaydı. Buralardaki kiliselerde ayinlerin Yunanca yapılmasını emretti. Papa bu karara karşı çıktı.

Nikephoros Phokas döneminde Anadolu'da yapılan askeri hareketlere özel bir önem verildi. Müslümanların önemli üslerinden biri olan Tarsus 965 yılında Doğu Roma'nın eline geçti. Kilikya hakimiyeti Doğu Roma'ya geçmişti. Nikephores Phokas İmparator olmadan önce başladığı Kilikya'nın ele geçirilmesi hareketine, İmparator olduktan sonra da iki sene devam ederek sonlandırmıştı. Bundan sonra Müslümanlardan boşalan kale ve kasabalara Ermeni göçmenleri yerleştirmeye başladı. Aynı yıl Kıbrıs alındı. Denizlerdeki üstünlük de Araplardan Doğu Roma'ya geçmişti. İmparator Suriye'yi hedefliyordu. 966 yılında Doğu Roma ordusu Antakya'yı kuşattı ama ele geçiremedi.

Rus çarı Svyatoslav 965 yılında, Volga Bulgarlarının Bulgar kentini alarak yağmaladı.
Svyatoslav, Rusya'nın çevresini sürekli genişletirken, Doğu Roma İmparatorluğu, Bulgar devleti ile savaşıyordu. Bulgar kralı Simeon'un ölümünden sonra Bulgar devleti iç problemleri nedeniyle zayıflamıştı. Ama o kendini öyle görmüyordu. 965 yılı sonbaharında, Constantinopolis'e gelen bir Bulgar elçisi, eskiden verilmekte olan vergiyi tekrar istedi. Bu isteğe çok kızan Nikephoros Phokas, elçiyi kırbaçlattı. Peşinden de Bulgarlara ait bazı sınır kalelerini yıktı. Bu sırada, Doğu Roma ordusunun büyük bir bölümü Anadolu'da idi. O da, 944 anlaşmasına dayanarak, Svyatoslav'dan yardım istedi. 967 yılında, Svyatoslav, Kuzey Bulgaristan'ı işgal ederek, Preslav kalesine yerleşti. İki taraftan sıkışan Bulgar Çarı, Peçeneklerden yardım istedi. Peçenekler Kiev'i kuşattılar. Svyatoslav geri dönüp, Peçenekleri püskürtmek zorunda kaldı. Ama Svyatoslav'ın aklı, Bulgaristan'da ve oradaki zenginlikte kalmıştı. Annesi Olga'ya: " Kiev'de kalmayı önemsemiyorum. Tuna üzerindeki küçük Preslav'da yaşamayı tercih ederim. Bütün zenginliklerin aktığı o yer, benim krallığımın merkezidir " diyordu. Svyatoslav, Kiev çevresindeki toprakların yönetimini üç oğlu arasında paylaştırarak, Tuna'ya döndü.

I. Otto'ya, Roma'da Papa tarafından taç giydirilmiş ve Mukaddes Roma – Germen İmparatoru ilan edilmişti. Otto kazanılan bu saygınlığı ailesine de yaymayı bildi. Karısına da İmparatoriçe

olarak taç giydirdi. 967 yılında oğlu II. Otto'ya, daha tahta çıkmadan, İmparator olarak taç giydirdi. Böylece İmparatorluğun miras yoluyla geçişi garanti altına alınmış oluyordu.

I. Otto, bütün İtalya'yı istiyordu. Bu ise İtalya'daki Doğu Roma çıkarlarına aykırı idi. Nikephoros Phokas, İtalya'daki Müslüman varlığını, Mukaddes Roma – Germen İmparatorluğundan daha tehlikeli görüyordu. Otto ile Müslümanlara karşı güç birliği yapabilmek için müzakerelere başladı. Ama bu sırada, Otto aniden İtalya'daki Doğu Roma topraklarına saldırdı. Bu durumda yapılmakta olan müzakereler kesildi. Ama Otto, İtalya'daki Doğu Roma topraklarına yaptığı saldırı başarılı olamamıştı. Müzakereler tekrar başladı. Otto, Kremona Piskoposu Luitprand'ı elçi olarak Constantinopolis'e yolladı (968).

Doğu Roma İmparatoru Nikephoros Phokas, bu sırada Suriye'de idi. 968 yılında, kıyılarda bulunan pek çok kale ve kenti alarak Antakya üzerine yürüdü. Kuşatılan Antakya uzun süre direndi. Kuşatma uzayınca, İmparator, kuşatılan kenti bırakarak başkente döndü.

Otto'nun elçisi, Constantinopolis'te hiç iyi karşılanmadı. Hakaret ve saldırılara uğradı, Kentten bin bir zorlukla ayrıldı. Bunun üzerine iki İmparatorluk arasındaki müzakereler kesildi ve Otto Apulia'yı işgal etti.

Bu sırada Taron (Muş) bölgesinin sahibi olan Ermeni prensi ölürken topraklarını Doğu Roma İmparatorluğuna bırakmıştı. Prensin oğullarına verimli ve büyük topraklar verildi. 968 yılında, Doğu Roma İmparatorluğu, Taron (Muş) bölgesinde merkezi Tercan olan bir eyalet kurdu. Bu üstten hareket eden Doğu Roma orduları 968 ve 969 yıllarında Malazgirt kalesini kuşatıp aldılar. Bu önemli kalenin surları yıkılarak Malazgirt kalesi yok edildi.

Güneyde ise, Nikephoros Phokas'ın ordusundan ayrılıp, başkente dönüşünden sonra, 29 Ekim 969 da Doğu Roma ordusu Antakya'yı ele geçirdi. Sıra, Haleb'e gelmişti. Haleb emiri, Doğu Roma ile bir anlaşma imzalayarak, Doğu Roma'ya vassal olmayı kabul etti. Nikephoros Phokas'ın İmparatorluğu Müslümanlara karşı çok başarılı olmuştu.

Rus prensi Svyatoslav Tuna'ya dönmüştü. Doğu Roma ve Bulgarlar da barış yapmışlardı. Nikephoros Phokas, Rus prensi Svyatoslav'ın Bulgarlardan daha tehlikeli bir düşman olacağını anlamıştı. Ruslar Bulgarlar ile Doğu Roma'ya yardım için değil, Tuna boylarını ele geçirmek için savaşıyorlardı. Nikephoros Phokas da Bulgarlarla barış yaptı. Bulgaristan topraklarında Rusları istemiyordu. Ruslarla Bulgarlar arasında irili, ufaklı pek çok savaş oldu. Genelde, yenilen Ruslardı.

İlk evlendiklerinde Theophano ve Nikephoros Phokas birbiri ile delice sevişiyor ve hiç birbirlerinden ayrılmıyorlardı. Hatta İmparatoriçe seferlere bile kocası ile gidiyordu. Sonra araları açıldı ve sevgi nefrete dönüştü. Theophano, komutan İoannes Tsimiskes ile ilişkilerini ilerleterek onun metresi oldu. İmparatoriçe kocasına karşı bir suikast tertipledi. 10 – 11 Aralık 969 gecesi, Tsimiskes ve arkadaşları, Nikephoros Phokas'ı yatak odasında basarak öldürdüler.

Nikephoros Phokas, Doğu Roma İmparatorluğunu güçlendirmiş, itibarını iyice yükseltmiş bir İmparatordu. Halk onun öldürülmesini, Tanrının kendilerine verdiği bir ceza olarak gördü.

Altın Kaplı kafatasından İçki Kadehi

Fujiwara ailesince yapılmıuş bir dünya mirası, Nara

İoannes Tsimiskes İmparator oldu. Soylu bir Ermeni ailesinden geliyordu. O da selefi gibi, Romanos'un oğulları Basileios ve Konstantinos'un haklarına dokunmadı. Patrik, İoannes Tsimiskes'e taç giydirmeyi ret ediyordu. Patriğin şartı İmparatoriçe Theophano'nun sürgüne yollanmasıydı. İoannes Tsimiskes bu şarta uydu, Theophano sürgüne gitti, İoannes taç giydi. 970'te tahtın meşru varisi VII. Konstantinos Porphyrogennetos'un kızı Theodora ile evlendi.

Önceki İmparator da, İoannes Tsimiskes de Doğu Roma'nın asil ailelerinden geliyorlardı. Yeni İmparator baba tarafından Kurkuas, anne tarafından Phokas aileleri ile akrabaydı. Yani İmparator da selefi gibi zeki, cesur ve askeri yetenekleri olan bir kişiydi. İoannes Tsimiskes iyi bir komutandı.

Balkanlarda mevcut kargaşadan yararlanarak İoannes Tsimiskes, Nisan 971 tarihinde Bulgar başkenti Preslav üzerine yürüdü. Kısa ve kanlı bir savaştan sonra Bulgar başkenti Doğu Roma'nın eline geçti. Bulgarlar ile yaptığı bir sürü irili ufaklı savaştan sonra, Rus prensi Svyatoslav Silistre kalesine sığınmak zorunda kalmıştı. İoannes Tsimiskes, Silistre üzerine yöneldi, Doğu Roma donanması da Tuna'ya girdi. Rus prensi Svyatoslav, Silistre'de sıkışmıştı. Svyatoslav barış istemek zorunda kaldı. 971 yılındaki barış koşullarına göre, Ruslar bir daha, asla, Doğu Roma, Bulgaristan ve Kırım'da Kerson'a saldırmayacaklardı. Bu koşullar altında, Svyatoslav'ın ülkesine dönmesine müsaade edildi.

Bu sırada kargaşadan yararlanan Doğu Roma, Bulgar hanlığına son vererek, Boris II yi 971'de Constantinopolis'e tutsak olarak götürdü. Bulgar Patrikliğine de son verdi. Doğu Roma, Bulgaristan'ın tümüne hakim olamamıştı. Bulgaristan'ın güneyinde, dört Bulgar boyu Doğu Roma'ya karşı direniyordu. Dağlık bölgede direnenlerden biri de Şişman lakaplı Bulgar Boyeriydi.

971 anlaşması, Rus prensi Svyatoslav'ın İmparatorluk kurma hayallerini aldı götürdü. Svyatoslav, az adam ama çok ganimetle, gemilerine binerek, Kiev'e doğru yola çıktı. Svyatoslav'ın durumunu haber alan Peçenekler, Dnyeper nehrinin şelaleler bölgesinde pusu kurdular. Peçeneklerin planından Svyatoslav haberdardı, ama karadan dönmek yerine, gemilerle devam etmekte ısrar etti. Dnyeper'in şelaleler bölgesinde, Peçenek saldırısı başarılı oldu. Svyatoslav öldü, ganimet Peçeneklerin eline geçti. Peçeneklerin şefi, Svyatoslav'ın kafatasını altınla kaplatarak kendine içki kadehi yaptı.

Bu sıralarda, Japonya'da olanlara kısa bir göz atmak gerekiyor. Çin hayranlarının asırlardır kurmaya çalıştıkları iktisadi ve siyasi sistem 967 yılında iyice çöktü. Bu çöküşle birlikte, tatlı ve ihtişamlı bir hayatın içinde rüya alemine dalmış olan Fujiwara ailesi de yıkıldı. Zaten aile sayısal olarak o kadar büyümüştü ki, daha önce dörde bölünmüştü. Aile içinde entrikalar, iç savaşlar durmadan sürüyordu. Fujiwaralar kendilerini kendilerine karşı korumaya çalışıyor ve aile dışı mücadelelere dayanacak gücleri kalmıyordu. Çıkarlarını korumak için paralı askerler tutmaya çalıştılar. Ama kim kimi kendinden daha iyi koruyabilirdi. Tabii ki olmadı. Fujiwaralar da iktidarı soylulara, eyalet baronlarına ve büyük shoenlere bırakmak zorunda kaldılar.

Yüz yıla yakın bir süredir, Çin'i kendine örnek almış olan Japonya'da toprak devlet tekelindeydi. Devlet, vergi ve angarya karşılığında, üreticilere ekim için arazi gösteriyordu. Merkezi bürokrasi çok yaygındı. Bu bürokrasi ülkeyi bir bütün olarak tutuyordu. Ancak bu bütünlük süremedi. Fujiwaralarla birlikte feodal düzene benzer bir değişim başladı. Devlet mülkü dağılarak özel mülk haline geldi. Merkezde İmparator ve bürokrasi kalmasına rağmen, kendi askeri gücüne sahip askeri valiler eyalet egemenleri olarak ortaya çıktılar.

Bu Japonya'da sanatsal gelişimin görüldüğü muazzam dönemlerden biriydi. IX. yüzyılın sonlarına doğru Çin ile ilişkiler kesilmiş ve Japon uygarlığı kendi özel niteliğini ve formunu bulmaya başlamıştı.

Japon yazısı

Anlatılanlar, dışarıdan getirilmiş kavramların yavaş yavaş aslında Japon stiliymiş gibi gösterildiği bir asimilasyon ve adaptasyon yöntemiydi. Bu yöntemin en tipik örneği, Japon yazısının Heian dönemindeki gelişimidir. Çince yazımdaki güçlük, yazarları ve rahipleri Çince formlara dayalı iki ayrı hece sistemi üretmeye itti. Heian döneminin ortalarına doğru " kana " adı verilen iki fonetik alfabe geliştirilmişti.

İncelik ve nezaket, başkentteki yaşama damgasını vurmuştu. Saray, sanatsal ve sosyal zevklere dalmış, bu arada eyaletlerdeki savaşçı klanlar üzerindeki otoritesi giderek zayıflamıştı.

Bu süreç yaşanırken IX. ve XII. yüzyıllar arasında samuraylar bir sınıf haline geldi. İki adla anılırlardı: Samuray (şövalye), Buşi (savaşçılar). Bu insanların bir kısmı yönetici sınıflara bağlıydılar. Bir kısmı ise para karşılığı savaşırlardı. Samuraylar, feodal derebeylerine

(Daimyo) bütünüyle bağlıydılar. Hizmetlerinin karşılığında mevki ve arazi alırlardı. Daimyolar, Samurayları daha fazla arazi kazanmak ve gücünü arttırmak için kullanırlardı.

Samuray

909 yılında kurulduğundan bu yana, Tunus'taki Fatımi halifeliği çok güçlenmişti. 969 yılında Mısır'ı ele geçirerek İğşidoğulları devletini yıktı. 973 yılında halifelik başkent Kahire'ye taşındı. Bu sırada Fatımi halifesi Muizz Lidinillah idi (953 – 975). İspanya Emevileri de Kurtuba'da kendi halifeliklerini ilan ettiler. Böylece, İslam dünyasında üç halifelik olmuştu. Ancak içlerinde Abbasiler en fazla itibar görenleriydi.

Fatimilerin Kahire'ye taşınması ile birlikte Mısır'da İsmaili mezhebi resmi mezhep haline geldi. Ancak, halk bu mezhebe büyük oranda katılmadı. Fatimilerle, Mısır Asya'dan kopmuştu. İsmaili mezhebi de Sünniler üzerinde potansiyel tehlike olarak duruyor ve onları tedirginliğe itiyordu. Fatımilerin gelişi Mısır'daki Türk unsurunu saf dışı bırakmamıştı. Fatımiler doğal olarak Bağdat halifesi ile mücadele içinde idiler ve bu da kuvvetli bir orduyu muhafaza etmeleri gereğini ortaya çıkarıyordu. Ordu başlangıçta Avrupalılarla Berberilerden oluşturuldu. Ama kısa süre sonra Bağdat ile rekabet edebilmek için orduya Türkleri almaktan başka çare bulamadılar (975 – 976). Daha sonra da orduya Nübyalılar ve Sudanlılar da alındı. Ancak bu çok akıllıca olmadı, çok farklı kökenden gelenler birbiri ile çelişmeye başladı.

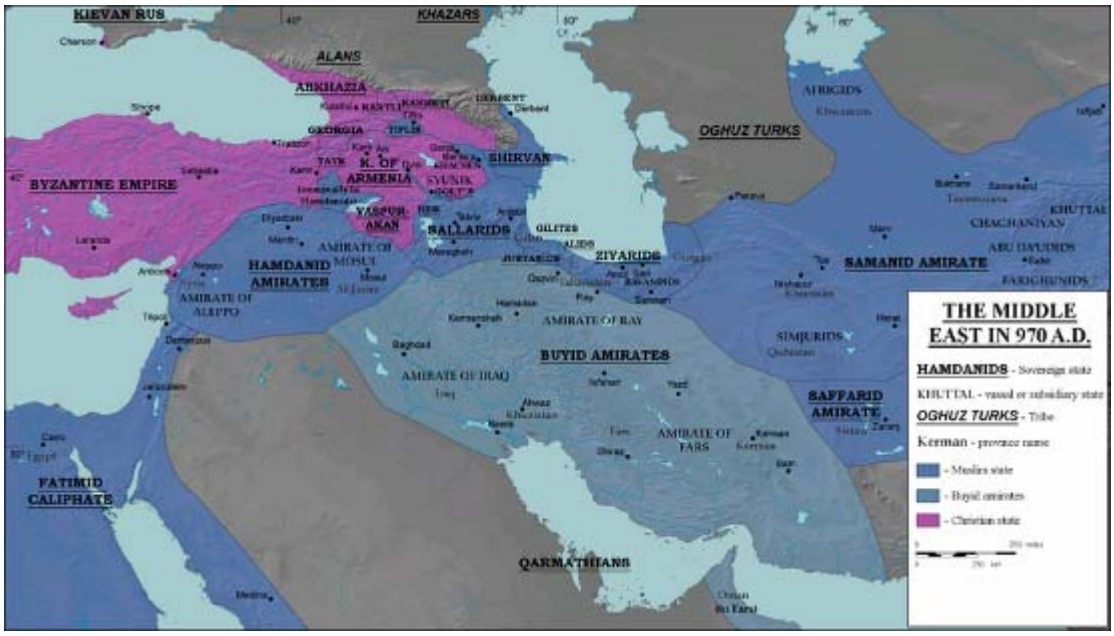
Kurtuba'da Emevi soyundan gelen III. Abdurrahman kendini halife ilan etmiş ve Fatimiler gibi Abbasi halifesinden tamamen bağımsızlaşmıştı. Kurtuba'da yerli halkın bir kısmı Müslümanlığı kabul etmişti. Kurtuba Müslümanların, Hıristiyanların ve Yahudilerin barış ve güven ortamında beraberce yaşadıkları bir ülke olmuştu. Bütün dinlerin ve inançların bir arada yaşadığı özgün bir uygarlıktı. Rejimle bütünleşmiş Hıristiyanlar (mozarap), kuzeylerindeki dindaşları ile ilişkilerini sürdürüyorlardı. Yahudiler büyük bir gelişme içindeydiler. İçlerinden biri Abdurrahman'ın veziri olmuştu. Araplar, Berberiler, yerli halk ve Slav kökenli köleler bir arada yaşıyorlardı. Slav kökenlilerle, Araplar ve Berberiler arasında çıkan bazı problemler de büyümeden hal yoluna sokuluyordu. Abbasilerde olduğu gibi hiçbir zaman askerlerle yerliler karşı karşıya gelmediler.

Magrip'te olduğu gibi İspanya'da da Malikilik egemendi. Ancak Malikilik herhangi bir probleme yol açmadı. Malikiler, diğerlerini bastırıp, kendi düşüncelerini zorla kabul ettirme yoluna gitmediler. İspanya hoşgörünün yurdu oldu.

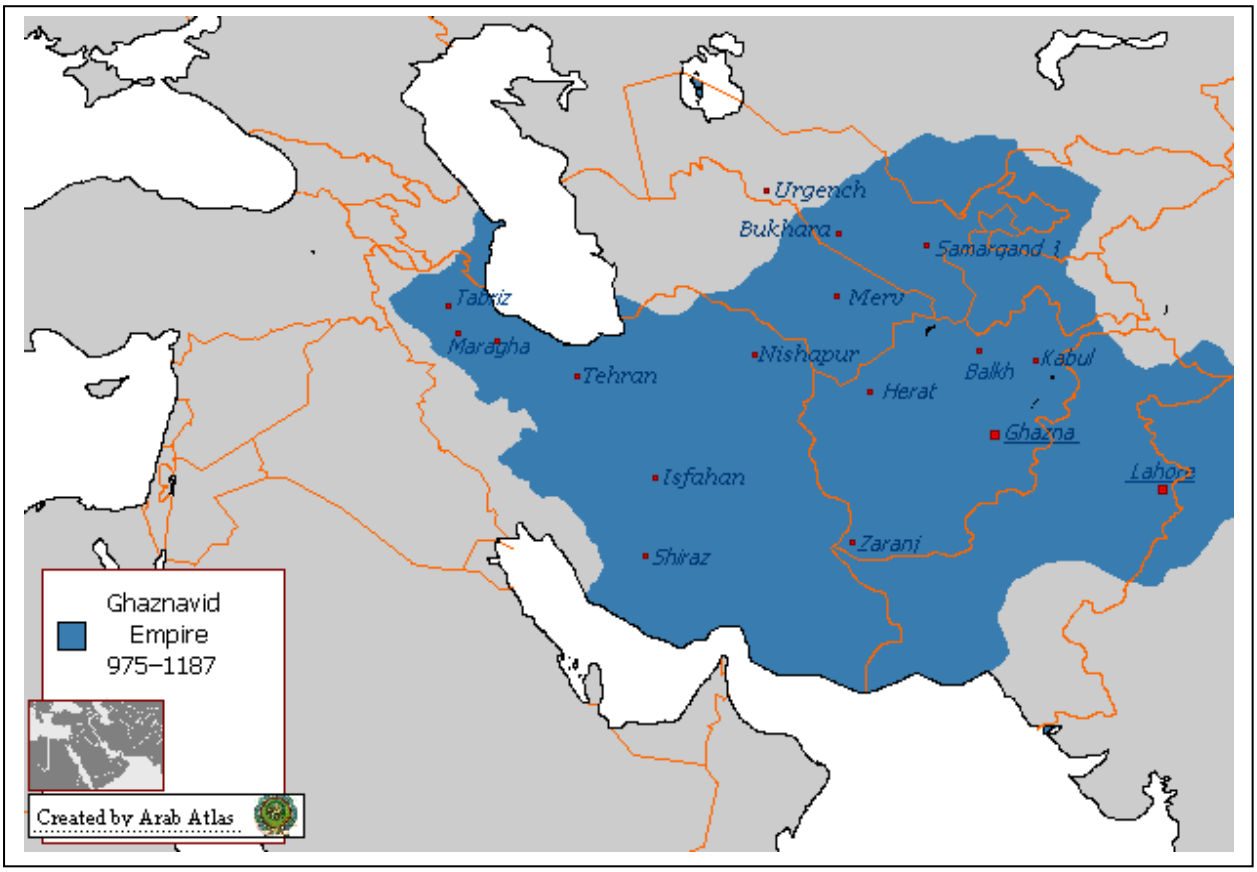
Kurtuba Patio de los naranjos

Fatımi halifesi Muizz Lidinillah 975 yılında ölünce, Şii halifesi oğlu Aziz Billah oldu (976 – 996). Bu dönemde Fatımi devleti sınırlarını Kızıl Deniz'den Atlas Okyanusu'na kadar genişletmişti. Hadramut, Yemen, Hicaz, Filistin, Suriye ve bütün Kuzey Afrika artık Fatımi topraklarıydı.

970 yılında Buveyhoğulları ve çevresi

Gazneliler

Gazne'de bir prenslik kurmuş olan Alptekin ölünce, vasiyeti gereği, yerine oğlu Ebu İshak İbrahim seçilerek geçti. Ebu İshak İbrahim, Buhara'ya giderek Samanoğullarından özür diledi. Samanoğulları da özürü kabul edip, eyalet yönetimini ona verdiler. Ebu İshak İbrahim'in ölümünden sonra Türk askerleri, yerine Türk köle subay Bilgetekin'i seçtiler. Samanoğulları, bu seçimi onaylamayıp, bölgeye asker sevk ettiler. Ama Bilgetekin Samanoğlu kuvvetlerini yendi. 975 yılında Bilgetekin ölünce önce Türk askerleri yerine Böritekin'i, o başarılı olamayınca, Sebüktekin'i geçirdiler (977 – 997).

Sebüktekin'in hayatı, Türk köle ordularının oluşumunu ve durumunu anlatması bakımından enteresandır. Sebüktekin, Isık gölü bölgesinden, kuvvetli bir olasılık ile Karluk Türküdür. Aileler (boylar) arası bir çatışmada, Karlukların bir kolu olan Tuhsi Türkleri Sebüktekin'i esir alarak, bir köle tüccarına satmışlardı. Köle tüccarı, Sebüktekin'e askerlik ve binicilik eğitimi vererek onu Samanoğulları Nişabur komutanı Alptekin'e sattı. Alptekin, Sebüktekin'i destekledi. Sebüktekin 18 yaşında iken 200 köleden oluşan bir birliğe komuta ediyordu. Alptekin ölünce, Sebüktekin, Alptekin oğlu Ebu İshak İbrahim'in kölesi oldu. Böritekin devrilince ordu onu başkan seçti.

Göçebe, yerleşik, köle, asker ilişkilerini göstermesi açısından Nizamülmülk tarafından aktarılan bir öyküyü dinleyelim. Gazne egemeni Alptekin, Sebüktekin'i Halaç ve Türkmenlerden vergi toplamaya yollar. Halaç ve Türkmenler vergi vermeyince, asker vergiyi

silah zoruyla, savaşarak almak ister. Sebüktekin savaş buyruğu verilmedi diye askeri durdurur. Dönüşte Alptekin niye savaşmadınız diye Sebüktekin'i azarlar. Sebüktekin kendini şöyle savunur. " Efendimiz bize ferman etmemiş idi. Emir almadan cenk etse idik, o zaman bizim her birimiz köle değil, efendi olmuş olurdu. Kulluğun göstergesi, efendinin buyruğunu yapmaktan ibarettir. Yenilse idik, herhalde efendimiz, size kim buyurdu da cenk ettiniz derler. Efendimiz cenk ferman buyurursa, gidelim, cenk edelim. Ya malını alalım, ya da can feda edelim ". Savunmayı yerinde bulan Alptekin, Sebüktekin'i 300 köle askerin komutanı yapar.

Sebüktekin, Gazne bölgesinin yöresel zengin bir ailesinin kızı ile evlenmiş ve bu evlilikten oğlu Mahmut doğmuştu. Sebüktekin eşit komutanlar arasında birinciydi. Türk subaylarının, ikta sistemi ile Gazne'de toprakları vardı. Ancak, bu bölgede, ikta sistemi çalışmamış, topraklar özel mülkler haline dönüşmüştü. Böyle olunca da tarımla uğraşan askerlerin savaşçılığı azalmıştı.

Sebüktekin, askerleri tekrar askerliğe döndürebilmek için arazileri geri aldı. Ama arazinin getirdiği gelir kadarını her yıl peşin ödemeyi taahhüt etti. Böylece askerlerin feodal mülk sahibi durumuna gelmesi önlenmiş oldu. Sebüktekin 997 yılında ölünce önce yerine Mahmut'un küçük kardeşi İsmail geçti. 7 aylık bir saltanattan sonra, Mahmut tarafından tahttan indirildi ve Mahmut Gazne tahtına çıktı. Gazneli Mahmut 1031 yılına kadar 33 yıl saltanat sürmüştür. Hükümdarlığı sırasında tükenmez bir enerji ile çalışarak ve ordusuna dayanarak büyük ve güçlü bir devlet oluşturdu. Zaten tahta çıkarken hatırı sayılır büyüklükte bir devlet miras almıştı. Bu devletin başkenti ise Gazne'ydi.

Gazne bugün küçük bir köyün yakınında, garip bir kalenin yamacındaki ıssız bir yerdir. Bir müzede Gazneli Mahmut'un taştan güzel yapılmış bir büstü vardır. Son Timuroğullarının mezarları da bu bölgededir. Zamanında dillere destan olmuş olan cami, han, saray, hamam, imaretlerden eser kalmamıştır.

Gazne ordusunun beslenme ihtiyacı, hazinenin para ihtiyacı, yağma akınları ile Hindistan'dan karşılanıyordu. Hindistan'ın altın ve gümüşü, ücretli askerliğe dayanan Gazne'nin temeli oldu. Gazne devleti zenginleşip biraz kuvvetlenince Horasan'ı ele geçirdi ve insafsızca sömürmeye başladı. Köylüler zorla alınan ağır vergiler nedeniyle topraklarını bırakıp, başka eyaletlere veya kentlere göç etmeye başladılar. Gazneli Mahmut çok daha fazla kazanayım derken, vergi geliri artacağına azalmıştı. Mahmut azalan geliri kompanze etmek için eşrafı, zenginleri, herkesi daha da ağır bir biçimde vergilendirdi. Herkes kan ağlıyordu. Bağdat'ta Halifenin kapısında her sınıftan insanlar durumu şikayet etmek için birikti.

Zor durumda olan halkın yanında vergi toplayıcılar (amil) da zor durumdaydı. Biçilen vergiyi toplayamayan amil, eksik kalan kısmı cebinden ödüyor ve bir de ceza görüyordu. Etrafta elleri, ayakları kesilmiş amiller dolaşıyorlardı.

Vergi toplamanın baş sorumlusu vezirdi. En fazla vergi toplayan vezir en makbul vezir oluyordu. Bu açıdan Suri en ünlü olanıdır. Vezirler, yeterli vergi toplanamamış ise, bunu ceplerinden karşılarlar, bu da yetmez ise hem tüm varlıklarını kaybederler ve hem de hapse girer, işkence görür, öldürülürlerdi. Gizli servetleri ortaya çıkarabilmek için işkence geliştirildi. İşkence yaparak konuşturma uzmanlarına " mustahriç " denirdi. Vezir olmak aslında sonunda işkence ile ölmek demekti. Buna rağmen, herhalde aptallıklarından olsa gerek, yine de vezir olacak kişiler bulunurdu.

Gazneli Mahmut bir despottu. Gücünü köle askerlerden oluşmuş ordusundan ve geniş casusluk örgütünden alıyordu. Askerler, kendi aralarında birlik olamasınlar diye değişik etnik guruplardan toplanırlardı. Karluk, Yağma, Kay, Tuhsi, Türk, Çiğil, Hotanlı, Oğuz gibi Türkler, Arap, Hintli, Afgan, Kürt, Deylemli ve Gürcü askerler gurup gurup yaşar, birbirinden korktukları için sürekli birbirlerini kollarlardı. Gazneli Mahmut'un devleti bir ordu devletiydi. Toplum asker olanlar ve olmayanlar olarak ikiye ayrılmıştı. Asker olmayanlar uyruktular. Devlet onları iç ve dış düşmanlara karşı korur ama karşılığında koşulsuz bir itaat ve vergi isterdi.

Karahanlılar, Gazne devletine ait olan Belh kentine saldırmışlardı. Kent direndi, bu sırada Mahmut'un Belh'te yaptırdığı çarşı yandı. Mahmut, Belh ileri gelenlerini toplayıp, azarladı.

" Uyrukların savaşla ne işi var? Elbette kentiniz yakılır. İyi gelir getiren bana ait mülk yanar... Bu zarar için tazminat ödemelisiniz, ama bağışladık sizi. Bir daha olmasın. Kuvvetli olan hükümdara, istediği vergiyi verip, kendinizi kurtarın. "

Gazneli Mahmut'a göre savaşmak uyrukların işi değildi. Onlar işi vergi vermekti. Halkın hükümdarından ve ordusundan korkması ve korkudan titremesi esastı. Despotik, asker devleti Gazne, zenginliğini yağmadan kazanıyordu. Devlet her açıdan sömürmenin yollarını bulmuş ve uyguluyordu. Samanoğulları eşrafa ve dihkanlara yönetimde yer verirdi. Gazneliler bundan kaçınıyorlardı. Yönetimi askeri şeflerle yapmayı tercih ediyorlardı. Gazne devleti sınırları içinde Türk nüfus vardı ama Türk olmayan nüfus daha fazlaydı. Gazne ordusunun büyük bir çoğunluğu Türklerden oluşmuştu. Gazne ordusundaki Türkler, Abbasilerde ve Tulunoğlu devletinde olduğu gibi köle kökenliyedi.

Gazneliler Sünni idiler. Şiilere ve Şiiliğin uç inanışlarına hiç sıcak bakmıyor, onları baskı altında tutuyorlardı. Bununla birlikte Hindistan'ı İslamlaştıran Gaznelilerdir. Dolayısı ile bir anlamda bugünkü Pakistan'ın temelini atmışlardır.

Hindistan'a Müslümanlığın gelmesi ile birlikte, çoktan beri çöküşe geçmiş olan Budizm Hindistan'da nerede ise sona erdi. Buna karşılık Yükselmekte olan Hindu dini eski gücünden bir şeyler kaybetse bile yaşamaya devam etti.

Sarayda yaşayan Mahmut'un ailesi iyi eğitim alıyordu. İran kültürü altında yetişmiş epey aile ferdi vardı. Görkemli saraylar, camiler yaptırıyorlar, etraflarına şairleri, bilginleri topluyorlardı. Ancak tüm bu çabalar, bilge ve kültürlü olmanın bir sonucu olarak değil, gösteriş yapmak ve itibar sağlamak amacı ile yapılıyordu. Mahmut ve oğlu Mesut, Türkçe bilirler ve konuşurlardı. Ama daha sonra gelenler Türkçeyi unutmuşlar, Fars kültür ve edebiyatını geliştirmişlerdir. Gazneliler kendilerini eski Sasani bayramlarını büyük törenlerle kutlayacak kadar, İran kültürünün parçası kabul etmişlerdir. Gazne'de gelişen bu uygarlık Karahanlıların geliştirdiklerinin çok üzerindeydi. Bu tarihten 10 veya 20 yıl önce Farsça Samanoğulları devletinde çat pat konuşulurken, Gazneliler bu dili alarak onu kısa sürede canlandırmışlardı. Fars şiirinde övgü amaçlı bir tarz olan kaside Gazne'de gelişmişti.

Tarihçiler Gazneli Mahmut'u hem bir kahraman ve hem bir gaddar olarak düşünürler. Bilim ve Sanatı daima korumuştu. Böyle olunca da döneminin seçkin entelektüelleri etrafına toplanmıştı. Mahmut'un çabuk öfkelendiğini biliyoruz. Böyle bir öfke anında, tuttuğu gibi el-Biruni'yi pencereden dışarı atmıştı. Bu olaydan sonra İbn Sina Gazne sarayını terk edip gitmişti.

Halkın içki içmesine ve uygunsuz davranmasına karşı tavır almış, kentlerde kolluk kuvvetleri ile halkı sindirmişti. Halbuki kendi ölesiye içerdi. Aşka ve sekse aşırı düşkündü.

Gazne devleti sınırları içerisindeki Türk toplulukları arasında en önemlileri Halaçlardı. Halaçlar, Gazneliler döneminde Türkçeyi unutarak, kuvvetli bir olasılık ile Afganistan'ın bugünkü " Gılzay " topluluğunu oluşturmuşlardır.

10. yüzyıla gelindiğinde, Müslüman dünyası ticarette, felsefede, sanatta iyice ilerlemiş ancak askeri gücünü yitirerek, siyasi birliğini kaybetmişti. Şimdi yeni bir itici güç, göçebeler geliyordu.

Müslüman Kültürün Zirvesi

Bu kısımda, bütünlüğü açısından bir asırlık bir dönem birlikte ve tarih sırasına bakmaksızın anlatılacaktır. Parçalanmış Müslüman siyasi dünyasında pek çok hükümdar, emir ve bunların sarayları oluşmuştu. Bütün prensler ve emirler saraylarında dönemlerinin parlak yeteneklilerini toplamaya çalışıyorlardı. Varlıklı sınıf ise kültürü desteklemeyi bir ödev olarak biliyordu. Tarihin geçmiş dönemlerinde ve bütün devletlerde, daha önce gördüğümüz ve gelecekte göreceğimiz gibi, belli bir parasal güce ulaşanlar, kültürel çalışmaları desteklemişlerdi. Şimdi Müslüman dünyasında güce kavuşanlar, insanoğlunun bu davranışına uygun hareket ediyorlardı.

Çin'den alınıp, Müslüman dünyaya yayılan kağıt papirüsün hakimiyetine son vermişti. Kağıt, yazmayı kolaylaştırmış, kentlerde önemli kitaplıklar kurulmuştu. Kitaplıklarda, kitapları çoğaltmakla yükümlü kopyacı sayısı azımsanamayacak mertebeye ulaşmıştı. Ayrıca büyük bir okuyucu kitlesi de oluşmuştu. Okuyucu sayısı ve yazar sayısı yumurta tavuk hikayesi gibi gittikçe artıyordu.

Hala başı Bağdat kenti çekiyordu. Ondan daha ileri gelen kent yoktu. Ama Samaniler, Büveyhiler, Hamdaniler de ellerinden geleni yapıyorlardı. Kahire, Buhara, Kurtuba, İsfahan Bağdat ile yarışmaya çalışıyordu. Her yerde edebi eserler veriliyor ve bunlar bir çığ gibi büyüyorlardı. Edebi eserlerin sayısı öyle arttı ki, bir döküm yapma gereği ortaya çıktı. İbn Nedim " Fihrist " eserini, Ebu Faraç " Şarkılar " kitabını yazdı.

Şiirde El Mütenebbi (915–955) cihadı övüyor ve imrendiriyordu. Suriye'de ama bir şair Ebûl Ala el Ma'arri (979–1058) dogmatizm ve sosyal olayları hicvediyordu. Ma'arri'den bir üçlük:

Dünyada yaşayanlar ikiye ayrılır
Beyni olup dini olmayanlar
Dini olup beyni olmayanlar

Endülüs'te ise İbn Abdu Rabbihi vardı. İbn Abdu Rabbihi'nin özgün tarzını İbn Hazım (994–1064) " Güvercin Gerdanlığı " adlı eseri ile takip ediyordu. Güvercin Gerdanlığında şair platonik ve cismani aşkı birlikte ve büyük bir ustalıkla işlemişti.

Güvercin Gerdanlığı, İnsan Yayınları, İstanbul, 1998'dan kısa bik kaç alıntı. Sevgiye ve Sevenlere Dair:

" İnsanlar aşkın mahiyeti üzerinde tam anlamıyla anlaşamadılar. Üzerinde çok kafa yordular ve uzun incelemeler yaptılar. Benim düşünceme göre aşk ruhların çeşitli yaratıklar arasında bölünmüş parçalarının birleştirilmesidir. Bu birleşme onların en yüksek temel öğelerinden meydana gelir…

...bütün bu sevgi türlerinin nedenleri yok olunca kendileri de yok olur. Nedenleri artınca sevgiler de artar; nedenler küçülünce sevgiler de küçülür; nedenler yaklaştıkça sevgiler de sığlaşır ve yoğunlaşır. Nedenler uzaklaştıkça sevgiler de çözülür ve dağılır. Ruhu kucaklayan

gerçek sevgi bu kuralın dışındadır kuskusuz. Bu tur sevgi ancak ölümle sona erebilir...

...böylelikle nice cimriler cömert, nice kaba insanlar da kibar ve ince, nice bilgisizler bilgili ve kültürlü, nice korkaklar cesur ve şecaatli, nice nahoşlar nazik, nice düşük kimseler güzel oldular... “

Güvercin Gerdanlığı çevresini etkileyecek ve etkisi artarak Güney Fransa’daki halk ozanlarına, trubadurlara kadar uzanacaktır.

İslam dünyasında Hadis çalışmaları başlayınca, Peygamberin hayatını ve o dönemin tarihini anlatan çalışmalar da başlamış oldu. Bu çalışmalar, büyüyen coğrafya ve karşılaşılan çeşitli ulusların uyandırdığı merak, tarih ve coğrafya konusunda eserler yazılmasını teşvik etti. İbn Kuteybe, Ebu Hanife Dinavari ve Yakubi evrensel tarih yazdılar. Önce Kuran’ın yazdığı çağlar anlatıldı. Sonra bu tarihe Sasanilerin veya genel olarak İranlıların tarihi eklendi. İslam’dan sonraki Arap fetihlerini Belazuri işledi. Ama gerçek bir tarih ustası olarak ortaya Taberi (öl 923) çıktı. Tabari’nin evrensel tarihi, kişisel yargılara başvurmadığı hakiki bir başyapıttı. Tabari öyle etken olmuştur ki, ondan sonra asırlarca, Arap edebiyatında tarih en fazla işlenen edebi tür olmuştur.

X. Yüzyıl Doğu Roma tarihçilerinin bir kısmı İmparatorluğun tam anlamı ile yok olmanın eşiğine geldiğini düşünüyorlardı. Bu sırada görülen bir kuyruklu yıldız da, Doğu Roma İmparatorluğunun tamamen yok olacağına dair bir kehanete temel olmuştu.

956 yılında ölen Mesudi de bir tarih yazıcısıydı. Ondan günümüze ancak birkaç parça eseri ulaşabilmiştir. Altın Çayırlar adlı eserinde, bazı halifelerin yaşamını öğretici ve renkli bir dille anlatıyordu. Tarih yazarı olarak, Suli (öl. 946), Hilal es-Sabi (öl. 1056), İbn Misk a-veyh (öl. 1030) sayılmalıdır.

Siyasi parçalanma arttıkça Magrip’te, Endülüs’te, Mısır’da, İran’da kendi tarihlerini yazan tarihçiler ortaya çıktı. Onları da, kent tarihlerini ele alan ve bilginlerin yaşamlarını işleyen tarihçiler izledi.

Müslüman coğrafyacılar bize Müslüman dünyası, Hindistan, Çin, Orta Asya ve Rusya’yı anlatıyorlar. Orta Asya ve Rusya için tek kaynak bu Müslüman coğrafyacıların eserleridir. Müslüman coğrafyacılar, fazla ticari ilişkilerin olmadığı Batı Avrupa ile pek ilgilenmemişlerdir. Coğrafyacılar içinde 1000 yılları civarında yaşamış olan ve eserlerinde harita da kullanan Mukaddisi özellikle zikredilmelidir.

El Biruni (973–1048) Gazneli Mahmut’un yanındaydı. Arapça ve Farsçayı aynı ustalıkla kullanabiliyordu. Asya ve Hint uygarlıkları hakkında paha biçilemez bilgiler verdi. Biruni’nin eserleri değeri anlatılamaz ölçüde muhteşemdir. Harizm’de doğup, 1017 yılında Gazne’ye gelmiş olan El Biruni matematikçi, astronom, hekim ve düz yazı yazarıydı.

İran’da Firdevsi’nin Şehnamesi ile epik şiir en üst seviyeye çıkmıştı. Şehname, İran’ın ulusal destanıydı. İran tarihinin İslam öncesi zaferleri, mitleri anlatılıyordu. Arap uygarlığının egemen olduğu bir dönemde, Firdevsi, İran’ın İslam öncesini milliyetçi bir görüşle vurguluyor, İran kültürünü öne çıkarıyordu. Firdevsi (öl. 1024) İran’da toprak sahibi bir aileden geliyordu. Ailesi Müslümanlık öncesi İran gelenek ve tarihine düşkün bir aileydi. Firdevsi bu yetiştiği ortamın etkisinde 60.000 beyitten oluşan ve dünya destan edebiyatının en güçlü eserlerinden biri olan Şehname’yi yazdı. Eserde kahramanlar, savaş sahneleri, lirizm ve

duygusallık vardır. Kahramanları yiğit, şen, güzel konuşan, kendinden emin, yaptığı işlerden gururlu, törelere uygun davranan, dindar kişilerdir. Bunlar Firdevsi için ideal insan tipini oluşturuyordu. Destanda Kubat, Keyhüsrev, Kisra gibi iyi hükümdarlar, Kavus gibi kötü hükümdarlar vardır. Firdevsi, dine geniş bir hoşgörü ile yaklaşmıştır. Mazdek dininin akılcı yönlerine ilgi duymuştur. Dini anlaşmazlıkları her fırsatta yermiştir. Şehname, dünya edebiyatındaki yeri kadar, Türk kahramanlık destanları için de önemli olacaktır.

Şehname'de Gazneli Mahmut ve maiyeti

Firdevsi Şehnamesini Gazneli Mahmut'a ithaf etmişti. Gazneli Mahmut ise, İran kültürüne ne kadar bağlı olursa olsun, onu ne kadar severse sevsin, atalarından tamamen kopabilmiş değildi. Atalarını küçük düşüren Şehnameyi sevmedi.

Bu dönemde " Bin bir gece masalları " dilden dile anlatılmaktaydı. Hikayelerin çoğu İslam öncesi Arap edebiyatından doğmuştu. Ama zaman içinde İslam'ın içinden çıkan hikayelerle birleşmiş, bütünleşmişti. Daha sonraki yıllarda da kaleme alınıp, yazılı hale gelecektir. Bu sırada, Anadolu'da Doğu Roma ile Araplar arasındaki mücadeleler de destanlaşmaya başlamıştı. Savaş hikayelerine, saray aşkları da karışınca ortaya anonim yapımlı heyecanlı hikayeler çıkmaktaydı. Bunlardan daha sonra Türkler tarafından kendilerine mal edilecek olan Seyit Battal Gazi destanı çıkacaktır.

Edebiyat, Müslüman dünyasının tümüne dağılmış bir gelişim gösterirken, bilim adamları İran, Horasan ve Türkmenistan'dan çıkmıştır. Bilim denilince de ilk anlaşılan tıp olmuştur. Hekimler, diğer meslek gurupları gibi, mesleki kuruluşları içinde örgütlenmişlerdi. Hekimlik

yapabilmek için yapılan sınavları geçmek gerekiyordu. Tabip sadece sarayda değil her yerde önemli bir kişiydi. Bütün Müslüman devletler, emirlikler kentlerde hastaneler kurmuşlardı. Tabibin dinine bakılmamış, Müslüman, Hıristiyan, Yahudi her din mensubu hekim olabilmişti. Tıp ilminde Razi gibi, İbn Sina gibi dev isimler ortaya çıkmıştı. Bunların bir kısmı feylesof da olsa, tıbbi başarıları önemliydi. Örneğin önemli bir tıp adamı ve feylesof olan İbn Sina'nın tıbbi eserleri Batı Avrupa'da asırlarca ders kitabı olarak okutulmuştu.

İbni Sina'nın mezarı

Astronomideki başarılar da çok parlaktı. Dünyanın yuvarlaklığı varsayılıyordu. Güneş ve ay tutulmaları, gezegenlerin hareketi, dünyanın çevresinin ölçülmesi hayranlık verici bilimsel çalışmalardır. Tabii astronomi, astroloji ve kehanetle iç içe geçmiş bir şekilde yürütülmüştü. Müslüman matematikçiler, Hindistan'dan sıfır ve ondalık sistemi aldılar. Logaritma, cebir, trigonometri, geometri konularında Müslüman matematikçiler müthiş ilerlemeler kaydettiler. Astronomide en önemli isim olarak ortaya El Battani (877–918) çıkarken, matematikte El Harizmi (öl. 850) cebir denklemlerini bulan kişiydi.

Tıp, astronomi ve matematik bilimlerine ilave olarak, kimya, bitkibilim, madenbilim ve tarım bilim de gelişmiş ve sonraki çağlar için öncü rolü oynamıştır. Kimya tabii ki zamanının temayülüne uygun olarak simya ile birlikte yürüyordu. Cabir İbn Hayvan, kimya biliminin babasıdır. Tarım bilimciler içinde ise İbn Vahşiya çok meşhurdur. Filozofi konusundaki gelişmeleri daha önce anlattığımız ve anlatmaya devam edeceğimiz için burada tekrar ele alınmamıştır.

Mimaride cami yapımı önde gelen uğraşlardan biridir. İranlı mimarlar camide kubbeli yapıları tercih etmişler ve kubbeleri tuğla ile kapatmaya çalışmışlardır. O dönemden kalmış önemli eserler olarak İbn Tulun Camisini, IX yüzyıldan kalan El-Hakim ve El-Ezher Camilerini görüyoruz. İfrikiya'da Kayrevan Camisi, İspanya'da Kurtuba Camisi vardır. İsfahan Camisi de IX yüzyılda yapılmıştır. Yine IX yüzyılda İranlılar türbe yapmaya da başlamışlardır.

Kurtuba

İslam canlı varlıkların betimlenmesini yasaklamış olduğundan, iç süslemeler, renkli kabartma veya oyma şeklinde kullanılmıştır. Aslında sonraları ortaya çıkan bu tutucu yoruma İranlı sanatçıların pek uydukları söylenemez. Bununla birlikte soyut bir varlık olarak düşünülen Allah'ın insan, hayvan veya bitki şeklinde tasvir edilmesine hiç çalışılmamıştır. Din dışı binalarda ise, Müslüman sanatçılar bitki ve hayvan dünyasını işlediler. İnsanlar ise günlük yaşamlarında, avda veya savaşta ele alındılar. Yahudilere özenilerek veya onlara uyularak yapılan biçimlendirmelerden ortaya " arabesk " çıktı.

Müslüman sanatçılar başlangıçta mozaik yapmış olsalar bile kısa sürede çini yapımını tercih etmişlerdir. Mısır ve İran'da çiniciliğin en güzel örnekleri verilmiştir. Müslüman dünyada heykel yapımı da durmamıştı. Anıtsal boyutlu heykeller yapılmıyordu. Ama küçük sanatlar denen alanda yapım devam ediyordu. Değerli ağaçlardan küçük heykelcikler yapılmaktaydı. Ağaçları oyarak yapılan kakmacılık sanatı ise tamamen Müslümanlara özgü bir sanattır.

Arabesk

Doğu Roma Kültürü

Doğu Roma kültürü, bulunduğumuz tarih kesitinde, Batıdan çok daha fazla bilimsel, ince ve başarılı bir kültürdür. İslam dünyasından ise daha az zengin ve daha az çeşitlidir. Doğu Roma, etkisi altına aldığı toplumların kültürlerini birleştirip, bütünleştirip, zenginleştiremedi. Onlara bir din taassubu içinde, kendi dini yorum ve davranışını dayatmaya çalıştı. Doğu Roma içine, özellikle Balkanlar üzerinden gelen göçebeler, az da olsa üretilen kültürü alabilecek durumda değillerdi. Böylece ortaya çözümsüz bir durum çıkmış oldu.

Doğu Roma, Hıristiyan dininin etkisi ile eski Yunan kültürünü önemsemez ve algılamaz hale gelmişti. Kendi kendini dış etkilere kapatan ve mirasını ret eden bir yapılanmanın, yeni halklara verebileceği unsurlar da doğal olarak azalıyordu. Halbuki Doğudan her konuda alabileceği çok şey vardı. Ama O birkaç sanat dalını alırken düşünce planından hiçbir şey almadı. Bunun sonucu ortaya yaygınlaşamayan ve sadece kendini tekrarlayan bir kültür çıktı.

Sınır bölgelerinde ve sürekli sorun çıkan yerlerde çok fazla sayıda askeri yapı yapılmış olmasına rağmen bunlar günümüze gelememiştir. Bu nedenle askeri yapıların mimarisi hakkında fazla bir şey söylenememektedir. Makedonya hanedanının başkent Constantinopolis'te yaptırdığı sarayın ise Bağdat Halife sarayından etkilendiği bellidir. Bu bir saraydan fazla kent içinde bir kent gibi idi. İmparator ve çevresinin bu iç kentte yaşadığı düşünülmelidir. İç kentin dışında kalan kısımlarda sefaletin kol gezdiği bir viran şehir uzanıyordu.

Constantinopolis mimarları, kiliselerin geniş salonlarının üzerini tuğla kubbe ile örtmeye çalışıyorlardı. Bu konuda İslam dünyasında İranlı mimarlar ile neredeyse yarışıyorlardı. Bu sırada Ermeni ve Balkan mimarları taştan yaptıkları salonları bir çatı ile örtmeyi tercih ediyorlardı. Constantinopolis mimarlarının kubbe yapmaktaki başarısı, Doğu Roma kilisesini Yunan hacı şeklinde yapılabilmesine olanak sağladı. Şimdi bu tip kiliseler, camiye çevrilmiş bir şekilde İstanbul'da yaşamaktadırlar.

İç süslemede, Doğu Roma sanatçıları İkona mücadelesinden sonra Tanrı'yı betimlemede duraksama gösterdiler. Dogmatik, insani olmayan insanüstü biçimlerde bir teolojik yoruma uydular.

Mozaik sanatı aristokratik bir nitelik taşıyordu. Doğu Roma sanatçıları, maliyeti daha az olan fresk yapımını tercih ettiler. Heykel yapımı ise, eski tek başına heykel olma özelliklerini kaybederek, artık tali ir görev üslenmişlerdi. Sütün başları ve kornişler heykel tarzında yapılıyordu. Heykel anıtsal boyutlarını kaybetmişti ama kapılarda ve mobilyalarda yapılmaya devam ediyordu.

Fildişi

Doğu Roma sanatçıları fildişi işlemeciliğinde göz alıcı eserler yapmışlardır. Ayrıca bronz kapı yapımı, gümüş işletmeciliği ve mücevhercilik ileri gitmiş sanatlardır. Pahalı dokumacılık da, tüm Orta Doğu gibi önemli bir sanat dalı olarak gelişmişti.

Doğu Roma İmparatorlarının kendilerini İsa'ya benzeterek, yoksullara yardım etmesinden daha önce bahsedilmişti. Noel gününde İmparatorluk sofrasına 12 yoksul kardeş katılıyordu. İmparatorlar bakım evlerinin ve hastanelerin genişletilmesine fiilen katkıda bulunuyorlardı. VII. Constantinos'dan (Konstantinos) itibaren cüzamlılar evinde yoksulların bakımına fiilen katıldılar. İmparator İoannes Tsimiskes (969 – 976) de cüzamlılara bu bakımı uyguladı. Ondan sonra gelen imparatorlar için bu bir gelenek haline geldi. Cüzamlılara bakmak İsa'yı taklit etmenin mükemmel bir yolunu oluşturuyordu. Zaten İsa da bir imparatordu, Semavi İmparatordu.

Varlıklı kişilerin, tüm mal varlıklarını yoksullara dağıtarak gönüllü olarak yoksulluğu seçmesi günümüzde pek gözde canlanabilen bir şey değildir. Doğu Roma biyografileri içinde bu konuda örnek çoktur. Sadakacı Philateros (öl. 792) aşırı zengindi, tüm arazilerinin yoksullarca adım adım ele geçirilmesine seyirci kalarak kırsal kesimde ölümüne kadar fakirlere yardım edebilmek için elinden geleni yaptı. Mikhael Maleinos (öl. 961), önce inziva yemini etti, sonra bütün topraklarını dağıttı.

Doğu Roma topraklarındaki manastır sistemleri aynı tarikatın manastırlarıydı. Yani bir tarikat birliği vardı. Batıda keşişler Benedikten, Fransisken, Dominiken gibi ayrı tarikatlarda örgütlenirken, Doğu modeli Aziz Basileios kurallarına uygun manastırlardı. Yazıya bağlanmış bu kurallar içinde başrahip veya baş rahibenin seçilmesi, çömezlik süresi, manastır dışına çıkmayı düzenleyen kurallar, yemekhane kuralları, bayram kuralları, manastır kıyafet kuralları, kuralları çiğneyen keşişlere verilecek cezalar ve diğer önemli unsurlar vardı.

Manastırlarda önceleri Basileios'un kuralları uygulanırken, 9. yüzyıldan itibaren kurucunun isteklerini dile getiren kuralları içeren Typikon'lar ortaya çıkmıştır. Typikonlar Doğu Roma

Manastırlarının vakıf dökümanlarıdır. Ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu kuruluş belgelerinin yaklaşık 50'si günümüze gelebilmiştir. Bu belgelerin giriş bölümünde, genellikle kurucunun yeni bir manastır kurma nedenleri açıklanır; ardından keşişler ya da rahibelere yol gösteren kurallar sıralanır.

Manastırlarda, tek anahtar ve tek kapı olurdu. Bu tek anahtar da görevli bir keşişte bulunurdu. Keşişlerin zamanının pek azı yemek ve uykuya, çoğu ise ibadet ve düşünmeye ayrılmıştı. Yaşamları, tüm keşişlerin katılmak zorunda oldukları uzun ayinlere göre düzenlenmişti. Bu ayinler manastırın katedralinde yapılırdı. Keşişler, öldüklerinde gömülüyordu. Ama üç yıl sonra kemikleri etlerden arınmış olurdu. O zaman bedenleri topraktan çıkarılıp, kemiklerin üzerine şarap dökülür ve kafatasının dışında tüm kemikler manastırın ortak mezarlığına gömülürdü. Kafatasının üzerine ise ölen kişinin adı, doğum ve ölüm tarihleri kazınarak manastırın bir odasındaki raflarda saklanırdı.

Doğu Roma Taht Mücadeleleri

İoannes Tsimiskes döneminde, Doğu Roma İmparatorluğu Batı Avrupa siyasetini değiştirdi. Mukaddes Roma – Germen İmparatoru II. Otto ile Doğu Roma prensesi Theophano 972 yılında evlendiler. Böylece, bu iki Hıristiyan İmparatorluğu birbiri ile müttefik oldular. Bu prenses Theophano, sürgüne yollanan Doğu Roma İmparatoriçesi Theophano değildir, İmparator İoannes Tsimiskes'in yeğenidir.

972 yılında Hıristiyanlarca Müslüman korsanların, Alp geçitlerini kontrol edebilmek için Provence'de bulunan üsleri ele geçirildi. Böylece yüz yıldır Alp geçitlerinden geçenlerin vermekte oldukları haraç bitti. Müslümanlar Avrupa içlerinden kovulmuş oldular. Bu aynı zamanda Batı Kıta Avrupa'sı için istilalar devrinin kapanışı idi. Kıta Avrupa'sı bundan sonra dış istilalara uğramayacaktı. Bu onların gelişmesi için büyük bir ayrıcalık oluşturacaktı.

IX ve X yüzyıllarda Batı Avrupa'nın yaşadığı göçebe akınları, Batı Avrupa'yı gerilemeye iterken aynı zamanda Hıristiyanlığın da yayılmasına yol açmıştı. Vikingler akınları sırasında Hıristiyanlık ile tanışmışlar ve Hıristiyanlık'tan kimi öğeleri almışlardı. Bu Hıristiyan öğeleri İskandinavya'ya taşıdılar. İskandinavya'da Hıristiyan öğelerle Şaman inançlar birbirine karışarak " Karışık İman " dönemini başlattı. Daha sonra Danimarka ve Norveç'te, kralların baskısı sonucu halk tarafından Hıristiyanlık kesin olarak kabul edildi.

973 yılında Büyük Otton öldü. Yerine oğlu II. Otton (973 – 983) geçti. Büyük Otton ve ondan sonraki hanedan mensupları otoritelerini hiçbir zaman tam olarak kurmaya muvaffak olamamışlardır. Hükümranlığı üstlenecek her doğal varis yokluğunda, belli başlı Alman baronlarından oluşan İmparatorluk meclisi veya " Diete " toplanarak yeni İmparatoru seçmiştir. Bir seçimden diğerine, İmparator seçicileri değişmiştir, ama sonraları İmparatoru seçen baronlar sabitlenmiş ve sayıları yediye inmiştir. Bunlar Treve, Mayence ve Cologne arşidükleri, Saxe dükü, Bohemya kralı, Brandenburg markisi (daha sonraki Prusya kralı) ve Rhin kontudur.

Mukaddes Roma – Germen İmparatorluğu ile akrabalık bağı kuran ve Batısını kontrol altına alan Doğu Roma İmparatorluğu Doğuya döndü. 972 yılında İmparatorun başında olduğu Doğu Roma ordusu Nisib ve Meyyafarikin'e (Silvan) saldırdı. İoannes Tsimiskes (Jean Tzimisces) gözü Nikephoros Phokas gibi Suriye'de idi. Ama önce Doğuya doğru ilerledi. Bu ilerleyiş Ermeni feodal prensler arasında korkuya sebep oldu. Bunlar Murat çayı bölgesinde 80 bin asker topladılar. Bunun üzerine İmparator bu çatışma ile kuvvetlerinin zedelenmesinden korkarak, yürüyüşünü güneye doğru çevirdi. Doğu Roma ordusu Silvan'ı

yağmaladı. Diyarbakır canını para ödeyerek kurtardı. İmparator şimdi Suriye'ye doğru ilerlemeye hazırdı.

Ama Mısır'da güçlenen Fatımiler de Suriye'ye doğru genişlemek istiyorlardı. Fatımiler Antakya'ya karşı hücuma geçtiler. 974 ve 975 yıllarında Fatımi ve Doğu Roma kuvvetleri arasında sert savaşlar oldu.

Nisan 975 tarihinde, Doğu Roma İmparatoru İoannes Tsimiskes, Antakya'dan hareket ederek Emesa, Baalbek, Damascus, Tiberias, Nazareth, Caesarea,'i ele geçirdi. İoannes Tsimiskes, kentleri bir bir alarak Kudüs'e doğru yaklaşıyordu. Ancak İmparator Kudüs'e saldırmaya çekindi ve kuzeye doğru döndü. Sidon, Beirut, Byblos ve Tripoli 'i ve pek çok kıyı kentini aldı. Bu bir nevi haçlı seferiyle, İoannes Tsimiskes, hem Nikephoros Phokas'ın ele geçirdiği yerleri sağlama alıyor ve hem de Doğu Roma topraklarını genişletiyordu.

Kutsal Roma Germen İmparatoru II. Otton (Otto), şimdiki Avusturya'nın başlangıcı olan Bayer Eyaletini merkezden ayırdı. Burayı Babenberger ailesinden gelen I. Leopold'a verdi.

Başarılı Suriye seferinden dönen imparator hastalanarak Ocak 976 tarihinde öldü. Romanos'un çocuklarının İmparatorluk hakkına İoannes Tsimiskes ve Nikephoros Phokas dokunmamıştı. İoannes Tsimiskes öldüğünde II. Basileios 18, VIII. Konstantinos 16 yaşındaydılar. II. Basileios, hadım Basileios'un yardımı ile tahta çıktı. Konstantinos ise devlet işlerine ilgi duymuyor, bilimsel çalışmaları ve sosyal hayatı seviyordu. O da ortak İmparator oldu ama ikinci planda kalmayı tercih etti.

Ancak, Doğu Roma İmparatorluğunda iktidar mücadelesi bitmemişti. Doğu Roma'nın en yüksek askeri mevkii Doğu orduları komutanlığı idi. Bu sırada Doğu orduları komutanı olan Bardas Skleros eski ve zengin bir aileden geliyordu ve İoannes Tsimiskes'in kayınbiraderi idi. Ordu Bardas Skleros'u 976 yazında İmparator ilan etti. Bardas Skleros, Constantinopolis üzerine yürüdü. Anadolu'yu kendine bağlaya bağlaya gelen Bardas Skleros, 978 başlarında Constantinopolis önlerine vardı. Tehdit karşısında hadım Basileios ve eski İmparator Nikephoros Phokas'ın yeğeni Bardas Phokas iş birliği yaptılar. Phokas, kendini doğrudan Bardas Skleros'un karşısına çıkacak kadar güçlü hissetmedi. Phokasların Kayseri'de kaleleri vardı. Bardas Phokas Kayseri'ye gitti. Ama bu yeni durum karşısında kendini riske atmak istemeyen Bardas Skleros da Constantinopolis önlerinden çekilerek, Bardas Phokas'ın arkasına düştü. İlk savaşı Skleros kazandı. Ama Mayıs 979 tarihinde, Phokas kesin bir zafer kazandı. Skleros da Bağdat'a kaçarak canını kurtardı.

Küropalat David, bu mücadele sırasında Bardas Phokas'a yardım etmişti. David Gürcüleşmiş Ermeniydi. Bu yardımlarından ötürü David'e Aşkale, Erzurum, Pasinler ve Tekman yaşam boyu verildi. David yavaş yavaş Eleşkirt ve Malazgirt çevresinde genişlemeye başladı. Bu sırada Kürt kökenli Bad, Diyarbakır ve Silvan'da Mervanoğlu hanedanını kuruyordu. Bad, Ercis, Ahlat gibi Van gölü kıyısındaki Müslüman kentleri eline geçirdi. Ayrıca surları Doğu Roma İmparatorluğu tarafından yıktırılan Malazgirt kalesine de kuvvetli bir kale yaptırdı.

Ermenistan Bagraditler dönemi 780 - 1000

Anadolu Doğu Roma'nın

Vladimir

978 yılında İngiltere'de Wessex krallığı çok zayıf düşmüştü. Bu yeni istilalara açık olmanın habercisiydi.

983 yılında III. Otton, Roma Germen İmparatoru olarak, Alman tahtına çıktı. 983 ile 1002 yılları arasında imparatorluk yapan III. Otton, Saksonya hanedanının üçüncü kralıydı. Otton, görevini tüm siyasi kurumların üzerinde, evrensel ve barışçı bir tarzda yapmak istiyordu. Başkentini Roma'ya taşıdı ve papalık makamı ile yakın bir ilişki içine girdi. Constantinopolis'te Doğu Roma İmparatoru ve Patrik, Roma'da Roma Germen İmparatoru ve Papa vardı.

Volga'nın doğusunda bulunan Oğuz (Uz) toplulukları, yerlerini değiştirmeye başlamışlardı. Uzların hareketlenmesi, Peçenekler üzerinde baskı oluşturdu. Rus prensleri de, Uzları hizmetlerine almaya başladılar.

Svyatoslav'dan sonra üç oğul arasında çıkan taht kavgasını büyük oğul, Vladimir (Vladimir Svyatoslaviç, d. 958 – 1015) kazandı. Vladimir kağan unvanını taşıdı ve Şaman dinini tekrar canlandırdı. Vladimir kağan, kadınlara olan düşkünlüğü ile tarihe geçmiştir.

Vladimir Kağan döneminde çevredeki boyların Rus hakimiyetine alınması devam etmiştir. 985 yılında, Volga Bulgarlarına saldırılmış ama bir sonuç alınamamıştı. Bu saldırı sırasında, müttefiki olan Oğuzlar (Uz), atlı birlikleri ile Vladimir'e yardım etmişlerdi. Oğuz ana gurubundan olan bu topluluğa, Ruslar " Tork " (Türk), Doğu Romalılar " Uz " derlerdi. Sonuçsuz Rus saldırısından sonra, Kiev Rus Prensliği ile Bulgar devleti arasında ticaret anlaşması imzalandı. Ticaret Ruslar için önemlidir. Ruslar esir aldıkları Slavları satıp, yerine buğday alırlardı.

Oğuzların (Uz) Kuzey Karadeniz'de görüldüğü sıralarda, Kıpçaklar da (Kumanlar) bu bölgede görülmeye başlandı. Kıpçaklara (Kuman), Ruslar " Polovtsi " (sarışın), Romalılar " Kumanoi ", Macarlar " Kun " derlerdi. Ermeniler, Almanlar da Kıpçaklara sarı derler. Tasvir edilirken, beyaz yüzlü, sarı saçlı diye tanımlanırlar. Batılı tarihçiler Kıpçakların " Türkleşmiş bir Hint - Avrupalı kavim " olduğunu iddia ederler. İslam kaynakları ise, Çin'de Sarı nehir bölgesinde oturan " Kun " adlı bir Türk topluluğunun, Kitan baskısı ile batıya göç ettiğini yazar.

Kunlardan bahsedilirken " Sarılar Ülkesi " de denir. Genel olarak Kıpçaklar, Kimek adlı Türk boylarının bir kolu kabul edilirler.

Kıpçaklar batıya göç ederken yolları üzerindeki Oğuzları (Uzları) da, yerlerinden ederek, batıya doğru sürmüşlerdir.

985 yılına gelindiğinde, Doğu Roma İmparatorluğunda İmparator II. Basileios devlete hakim olmaya başlamıştı. İmparator, hadım Basileios'u devre dışı bırakarak, tam anlamı ile yönetimi eline geçirdi.

Bu sırada, Doğu Roma iç işleri ile uğraşırken, Bulgaristan'da Şişman'ın yönetiminde olan bölge kuvvetlenmişti. Şişman'ın oğullarından Samuel önce Prespa, sonra Ohri merkezli kuvvetli bir devlet kurdu. Eski Bulgar ülkesi Tuna'dan başlayıp, Bulgar dağlarından, Makedonya'dan Selanik'e varan topraklardı. Samuel, bu toprakları tekrar hakimiyeti altına aldı. Bulgar Patrikliğini de tekrar kurdu. Bulgarlar durmadan genişliyordu, en son, 985 yılında Larissa'yı ele geçirdiler.

Ağustos 986 tarihinde Doğu Roma İmparatoru II. Basileios, Bulgarlara karşı saldırıya geçti. Ancak Samuel, Basileios'u yendi ve Bulgarlar Adriyatik ile Karadeniz arasına sahip oldular.

Uzun zamandır Doğu Roma İmparatorluğunu ayakta tutan Anadolu olmuştu. Başkent Constantinopolis'in büyük nüfusu Anadolu sayesinde beslenebiliniyordu. Anadolu buğday tarlaları, otlakları, madenleri, ormanları sayesinde İmparatorluğun ticaretinin ve sanayinin ana kaynağıydı. Ordu demek Anadolu askerleri demekti. En savaşçı askerler Toroslardan ve Kapadokya'nın dağlık bölgelerinden çıkıyordu. İmparatorlar ve devlet adamlarının kaynağı da Anadolu'ydu.

Doğu Roma İmparatorluğu Anadolu'ya sahip olduğu sürece zenginlik ve kudretini muhafaza etmişti. Şimdi X yüzyılda, İmparatorluk tekrar Anadolu'ya hakim oluyordu. Bu sayede, Balkanlar elden gitmiş olmasına rağmen Doğu Roma gücünün üst seviyelerinde bir görünüm veriyordu.

Bu sıralarda kesin bir rakam olmamasına rağmen Anadolu nüfusu 8 – 10 milyon civarındaydı. Bulunulan dönem itibarıyla buna yoğun bir nüfus olarak bakmak gerekir. Anadolu'da 70 kent ve kasaba vardı. Malatya, Urfa gibi bazı kentlerin nüfusları 35 bin kişiyi geçmişti.

İzmit, başkente et sağlayan önemli bir hayvancılık merkeziydi. Bursa, hem şifalı su ve hamamları ile meşhurdu ve hem de tahıl ve hayvan pazarıydı. Eskişehir, tahıl deposuydu. Bu kentte zenginlerin görkemli villaları vardı. Antalya ve çevresi hem hububat açısından çok zengindi ve hem de uluslararası ticaret limanıydı. Karadeniz Ereğlisi, Amasra ve Sinop, Rusya ticaretinde önemli rol oynuyorlardı. Samsun limanından keten ihraç ediliyordu ve tekstil merkeziydi. Trabzon Orta Asya, Rusya ve Doğu Anadolu ticaretinin kapısıydı. Kayseri, Mezopotamya, Suriye ve Anadolu ticaretinin bir kesişme noktası ve önemli bir ticaret merkeziydi.

Ünye'de gemi sanayi ilerlemişti. Amasya ve Gümüşhane'de zengin maden yatakları vardı. Sivas altın ve gümüş işletmeciliği ile ünlenmişti. Konya, Niğde, Aksaray, Konya Ereğlisi, tüm bu kentler cıvıl cıvıl sanayi ve ticaretin yoğun olarak yaşandığı kentlerdi. Güneyde Tarsus ve Antakya Doğu Roma ve İslam dünyası arasındaki ticarete aracılık ediyorlardı.

Köy ekonomisi de gelişmişti. Köylerin üretimi kentlerde toplanıp, oradan tüketim merkezlerine sevk edilirdi. Köyler mamur ve oldukça büyüktü. Anadolu tarih boyunca hep görüldüğü gibi, hem kendini ve hem de devletini besliyordu. Beslemekle kalmıyor, kendini ve devletini gittikçe güçlendiriyordu.

Şimdi biraz Amerika kıtasına bakalım. Şimdi söylenenler aslında, daha önce yazılmıştı. Ama aradan epey zaman geçtiğinden tekrarlamakta mahsur görmedik.

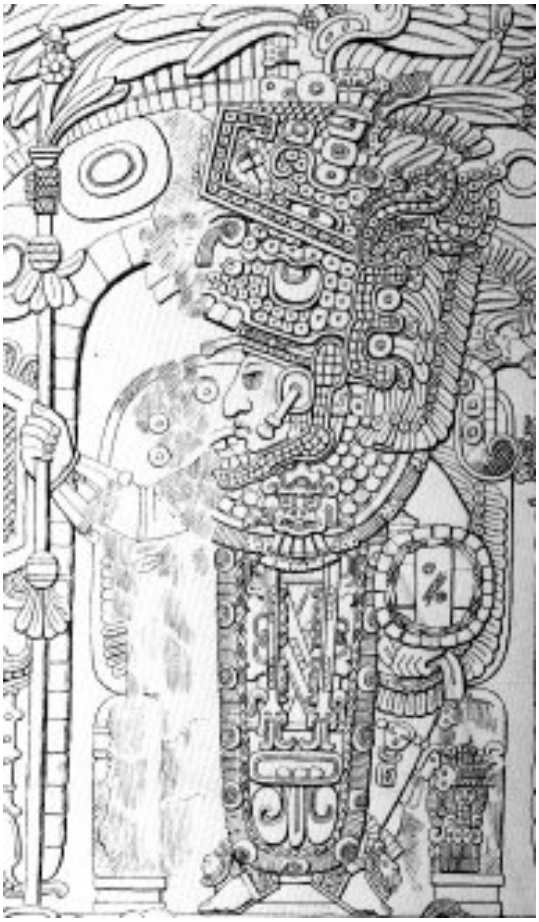
Mayapan

Bulunduğumuz zaman kesidinde, Amerika'daki Maya imparatorluğunda " Eski İmparatorluk " denen dönem bitiyordu. " Eski İmparatorluk " M.S. 320 yılında başlamış, M.S. 987 yılında sona ermiştir. Bu dönem inşaatta, şehircilikte, anıtsal yazıtların kaydedilmesinde ve birçok alanda Maya uygarlığının doruk zamanıdır. Mayalar eski imparatorluk zamanında zihinsel ve sanatsal alanda büyük bir gelişme yaşamışlardır. Bu dönemde Mayalar, Avrupa'daki ve dünyanın diğer yerlerindeki toplumlara kıyasla pek çok bakımdan ileri bir düzeyde idiler. Bu döneme teokratik dönem de denir. Dönemin bu adı almasının nedeni siyasi gücün dinsel grupların elinde bulunmuş olması, tüm ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamın dini eksen alarak gelişmiş olmasıdır. Din adamları ve organizasyonları, Maya devletlerinin yönetimi üzerinde, daima önemli bir nüfuz gücüne sahip olmuşlardır. Maya devletinde, ayrıca bir soylu sınıfı bulunmakla birlikte, gücü ellerinde tutan muharip sınıftı (komutanlar). Din adamları yönetim üzerinde etkili olmuş ama asla yönetici olmamışlardır. Mayaların temel ekonomik etkinlikleri tarım olduğundan en önemli sınıflardan biri köylü sınıfıydı. Bu dönemde deniz ticaretinin de gelişmiş olduğu sanılmaktadır. Bulgular, Mayaların Orta-Amerika'lı olmayan halklarla da ticaret yapmış olduklarını göstermektedir; örneğin Chichen Itza'da Panama altını bulunmuştur.

Maya kentlerinin nüfusları 5.000 ile 50.000 arasındaydı. Günümüzde bir orman içinde kalan Tikal (M.Ö.800 – M.S.869) ise en parlak zamanında 100.000'e varan nüfusuyla Amerika'nın en büyük kenti olmuştur. Meksika Körfezine ve Karayip Denizi'ne dökülen ırmak sistemlerinin ortasında bulunan bu merkez, karmaşık bir ticaret ağına bağlı olup, stratejik bir öneme sahipti.

Honduras'taki, M.S. 736'ya doğru en parlak devrini yaşayan Copán kenti ise Maya dünyasının bilimsel merkezi olmuştur. Gökbiliminin son derece ileri olduğu bu merkezde " tropikal yıl "ın süresi saptanabiliyordu, takvim konusunda günümüzde kullanılanlar kadar kesin sonuçlar verecek sistemlere ve tutulma tablolarına sahip bulunuyorlardı.

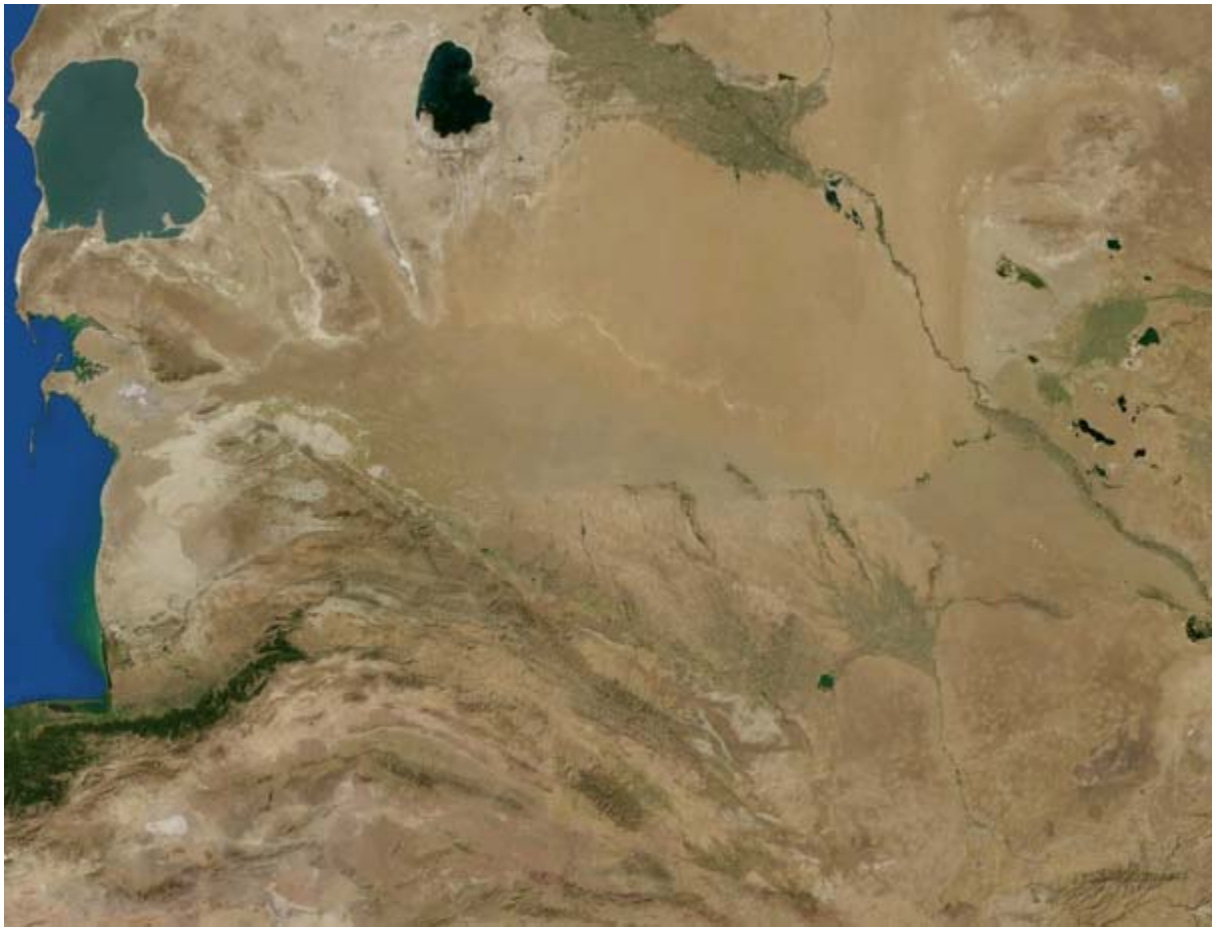
Maya uygarlığı bir kentler uygarlığıdır. Maya kentleri birbirleri ile durmadan savaşıyorlardı. Kentlerde savaşçılardan, savaşlardan, tutsak alabilmek üzere düzenlenen akınlardan söz eden betimlemeler bulunmuştur.

Tikal kralı

Mayalar, bir tür imparatorluk kurdukları bölgenin merkez kısmındaki, Teotihuacan gibi dinsel ve törensel bakımdan da merkezi olan kentleri bilinmeyen bir nedenle terk etmişlerdir. Kimi kentlerde bu ayrılış o kadar ani olmuştur ki, inşa halindeki yapılar yarım kalmıştır.

Selçukluların Oluşumu

Karakum

Yaklaşık 985 yılında, Kınık boyundan olan Selçuk adlı bir sü-başı Cend bölgesine geldi. Kınıklar kutsal hayvanları erkek bir Çağrıdoğan olan bir Oğuz boyuydu. Selçuk sü-başı ya Hazar krallığında veya Oğuz Yabgusunun yanında komutandı. Bu konu çok net değildir. Kimi tarihçilere göre Selçuk Oğuz Yabgusunun sü-başısıdır (bugünkü Genel Kurmay Başkanı gibi), kimi tarihçilere göre ise Hazar kralının askeri şefidir. Selçuk sü-başı, hizmetinde olduğu kral veya yabgu ile anlaşmazlığa düşünce, maiyetindeki 100 atlı, 1500 deve ve 50 bin koyunla Aral gölü kuzeyindeki Karakum çölünü (Bu çöle Oğuz çölü de denir) ve Seyhun nehrini aşarak Cend kenti bölgesine göç etti.

Cend İslam toprakları ile Türk topraklarının sınırında olan bir kentti. Selçuk sü-başı kuvvetli bir olasılık ile Şaman dini ile değişmiş Yahudi dinindendi. Oğullarına İsrail, Mikail ve Musa adlarını vermiş olması onun Yahudi dininden olma olasılığı kadar, Hıristiyan dininden olma olasılığını da gündeme getirmektedir. Bu ailenin Yahudi Hazar devleti ile çok yakın temasta olduğu düşünülürse Yahudi olma olasılıkları artmaktadır. Selçuk oğullarından Mikail ise oğullarına Çağrı ve Tuğrul gibi Türk adları vermiştir. Selçuklar Cend bölgesinde Harizm ile ilişki içindeydiler. Bu dönemde Harizm'in bir kısmı Hıristiyan, bir kısmı ise Müslüman'dı. Selçuk ve oğullarının Harizm ile ilişkilerinde Müslümanların ağır bastığı ve Selçuk sü-başının ölmeden Müslümanlığı kabul ettiği düşünülür.

Bir görüşe göre Selçuk sü-başı Cend kentinde “ içinde yaşadığımız halkın adetlerine uymazsak, azınlık durumunda kalırız “ diyerek Müslümanlığı kabul etmiştir. Bu sırada Cend ve çevresi Yengikent’te oturan Oğuz Yabgusunun nüfuz alanı içindeydi ve bölge Yabguya yıllık vergi veriyordu. Selçuk bu yıllık vergiyi vermemek için diretti ve Yabgu’nun vergi memurlarını kentten kovdu. Böylece Cend kenti Oğuz yabgusuna bağımlı olmaktan çıktı.

Bu sırada bölgede üç kuvvetli devlet yani Karahanlılar, Gazneliler ve Samaniler vardı. Selçuk ve oğulları önce Samanilerin emri altına girdi ise de, zamanla bu üç devlet arasındaki savaşlara kendi işlerine geldiği gibi müdahil oldular. Zaten Selçuk ve oğulları, o sırada “ condottiere “ yani bağımsız silahlı güçtürler. Ve yine o sırada, ortalıkta dolaşan pek çok Oğuz bağımsız silahlı gücü vardır.

Oğuzlar, kuzeyden gelen baskı sonucu, ufak askeri bağımsız güçler olarak yani “ condottiere “ olarak Horasan, İran, Irak, Suriye ve Anadolu’ya yayılmışlardı. Bunların bir kısmı Müslüman olmuşlardı ama bir kısmı da Şaman dinindendiler. Şaman olan askeri grupların kendilerine bir şef seçmek zorunluluğun ortaya çıkınca, şefi şöyle seçtikleri anlatılır. Askeri şefler bir daire şeklinde bir araya toplanırlar. Her biri elindeki güç sembolü olan asayı, göğe fırlatır. Asası toplanılan dairenin içine dik düşen büyük şef olur. Asanın daire içine dik düşmesi, Gök tanrının muvafakatini gösterir.

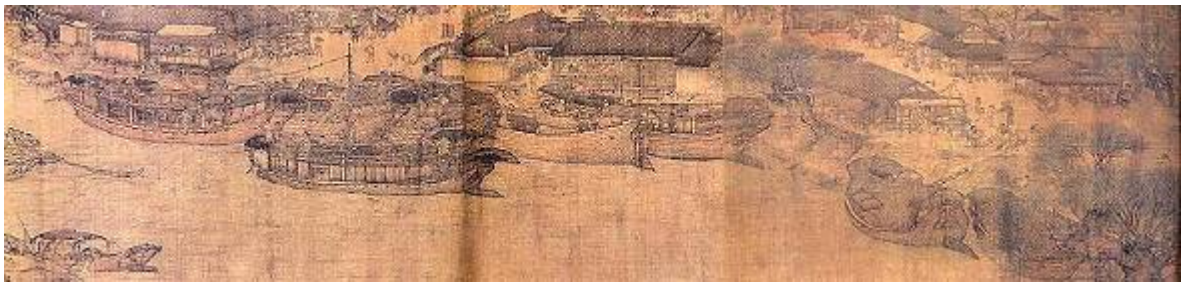
Benzer şekilde Oğuz askeri grupları bir toprağı ele geçirince, gurup şefleri asalarını göğe atarak ele geçen toprağı paylaşırlar. Ayrıca her gurup, asasının düştüğü toprağın tanrısını kendi tanrısı kabul eder. Bastonu Hıristiyan arazisine düşen Hıristiyan, Müslüman arazisine düşen Müslüman olur.

Selçukların nasıl kurulduklarına, bir de onların kuruluş efsaneleri açısından bakmakta yarar vardır. “ Oğuz destanında, Selçuklular, Kınık boyundan çadır iskeleti işleyen Toksurmiş adlı fakir bir zanaatçının oğullarıdır. Toksurmiş, Şamandan oğullarının geleceğinin çok parlak olacağını öğrenince, elinde kalan iki üç çadırı satıp, parası ile aldığı koyunları kurban eder. Üç oğlu hem iyi avcı ve hem de yiğit kişilerdir. İyi avcı olduklarından Oğuz beyi onları av beyi yapar. O sırada Oğuz beyleri arasında kargaşa vardır. Bazı beyler, Yabguya başkaldırmışlardır. Selçuk oğullarından Tuğrul Bey, vergi toplamada başarı gösterince, asi beyler tarafından başa geçirilir. Tuğrul, Oğuz Yabgusunu yenerek, onun yerini alır. Oğuz destanı böyle demekle birlikte, Tuğrul Bey fakir bir aileden gelmediğini 1043 yılında Halifeye yazdığı bir mektupta anlatır ve soylu bir aileden geldiğini söyler. Yani Selçukluların aile şeceresi pek net ve doğru değildir.

Bu sıralarda daha Oğuzlar arasında Müslümanlığın pek yaygın olmadığı bellidir. Göçebe Oğuzlar, İslamlaşıp yerleşik olanlara tembel anlamında “ yatuk “ derler. İbn Fadlan seyahati sırasında Yınal adlı bir Türk Beyi ile karşılaşmıştır. Yınal Müslüman olduğunu ama boyunun “ Müslüman olursan bize beylik yapamazsın “ demesi üzerine Müslümanlıktan vazgeçtiğini anlatmıştır.

Ama zamanla durum değişmiştir. Müslüman Oğuzlar çoğalmış ve Müslüman olan ve olmayan Oğuzlar arasında savaşlar başlamıştır. Müslüman Oğuzlar daha da kalabalıklaşınca, Müslüman olmayanlar bölgelerini bırakıp, Peçenek ülkesine göçmüşlerdir.

Songların Çin'i

Çin gemileri Quingming festivali

Çin'i T'ang'lar yönetirken eski gelenekleri korumuşlar, savaşmışlar, gerektiğinde halkı kırmışlar yani sonuçta hep bildiğimiz Çin'i yaşatmışlardı. Song'ların iktidarında ise Çin bütün bunlardan uzak durmuştur. Song'lar şiddetten ve fetihlerden nefret etmişlerdir. Kendilerini dış etkilere kapayarak, eski geleneksel değerleri tekrar canlandırarak, her alanda Çinli olabilecek şeyleri yücelttiler.

T'ang'lar ve Şato'lar iktidarı kaybettiklerinde, özellikle kırsal kesimdeki sefalet, kıtlık, yıkım, göçler nedeniyle Çin savaş gücünü tamamen kaybetmişti. Tarımdaki sorunlar çözülememiş, gittikçe daha kötüye gitmişti. Devlet hazinesine vergi gelemez olmuştu. Giderler azaltılamıyor, hazine durmadan borçlanıyordu. Hanedan, kısır döngüden kurtulabilmek ve gerekli reformları yapabilmek için Konfüçyuscü aydınlara görev verdi. İdarenin emir yetkisine sahip bütün makamlarına atamalar sınavla yapılmaya başlandı. İyi memurları seçebilmek için sınav sistemi yenilendi.

Giderler % 40 azaltılarak, bütçe dengesi kuruldu. Eskiden uygulanmış olan devlet tahıl ihtiyat depoları tekrar kuruldu. Ayrıca fakirlere yardım edebilmek için hayır depoları uygulamasına geçildi. Ürün üzerinden köylüye ödünç para verilerek üretimin tekrar başlaması sağlandı. Köylü üzerindeki angarya kaldırıldı, yerine kişi başına alınan yıllık bir vergi kondu. Kadastro elden geçirilerek, yeniden toprak dağıtımına gidildi. Spekülatörler sıkı bir kovuşturmaya uğradılar. Mali kaygılarla yapılan bu değişikliklerde ana hedef ziraattı. Ticarete de vergi kondu, ama tüccarlar çeşitli usullerle korunmaya çalışıldılar. Tüccarlara mülkiyet üzerinden ödünç para verildi, ipotek ile avans uygulanmasına başlandı.

Alınan önlemlerin sonunda Çin halkı biraz rahatlamıştı. Pahalılık azaldı, köyler ve kentler tekrar doymaya başladılar. Bu rahatlama ne yazık ki uzun süremedi. Köylü ödünç aldığı parayı geri ödeyemeyince, yine tefecilerin eline düştü. Devlete ödeyeceği % 20 paraya, tefeciden aldığı borcun % 50 faizi de binince, yeniden çöktü. Büyük toprak sahibi aileler ve tutucu okumuşlar Song yönetimine karşı çıkıyor, onları baltalamak için uğraşıyorlardı. Kuzey de göçebelerin bitmek bilmez akınları ve talanları tekrar başlamıştı.

Song imparatorları çareyi, Kuzey Çin'i tamamen terk ederek Hang-çeu'ya yerleşmekte buldular. Burada militarist baskılardan uzak sanat, edebiyat ve düşünce üretimine dönük kültürel açıdan parlak bir dönem başladı. Çin tarihinin düşünce ve sanat açısından en zengin dönemi bu dönemdir.

Güney Çin'de güçlü Song devleti varken, Pekin çevresinde Kitanların kurmuş olduğu Liao hanedanının egemenliği devam ediyordu. Kitan beylerinin yönetimindeki topraklarda sınır bölgelerinde tarıma açılan topraklarda askerlerin çiftçilik yaptığından bahsedilmişti. Hem köylüler ve hem de askerler tarımı savaşa tercih ediyorlardı. Kitan beyleri de aldıkları vergileri yeterli buluyorlardı.

Güneydeki güçlü Song devleti ile savaşmak pahalı, ticaret yapmak karlı bir işti. Songların at ihtiyacını Kitanlar iyi kar sağlayarak temin ediyorlardı. Ayrıca barışçı Songlar Kitanlara haraç da veriyorlardı. Barış her açıdan savaştan çok daha karlıydı.

Byodo-in Uji

Bu sırada Japonya da Heian döneminin edebi olarak en parlak zamanı yaşanıyordu. Bu dönemde yazılmış olan önemli bir edebiyat örneği " Genji'nin öyküsüdür. Bu eser aynı zamanda Japonya'daki erkek arkadaşlar arasındaki sekse de yer veriyordu.

Japonya'da arkadaşlar arasında seks oldukça doğal ve yaygındı. Heian Periyodunda Genji Monogatari (The Tale of Genji) yani " Genji'nin Öyküsü " buna oldukça iyi bir örnektir. Japon edebiyatında bir klasik olan bu eser orta aristokrat tabakadan olan bir hanıma, Murasaki Shikibu ya aittir.

Bazılarına göre bu kitap dünyanın yazılmış ilk modern romanıdır. Genji'nin Öyküsü aristokrat kadınlar için yazılmıştır ve modern bir romandaki gibi, çok sayıda ana ve tali karakterlerin olduğu, ana karakterin olayların merkezinde bulunduğu ve olayları şekillendirdiği ve sürüklediği bir düzendedir. Aşağı yukarı dört yüz karakter vardır ve feodal düzenin çeşitli basamaklarında toplumsal pozisyonları ve yükümlülüklerini ortaya koyan şekilde rollere sahiptirler. Tabii ki bu karakterlerin hepsi tek tek söylenmez. Tanımlanan toplumsal rolleri ve görevleri çerçevesinde varlıkları anlaşılır. Bu eserde devrin erkekleri güzel gençlerle oynaşır. Hatta bir sahnede kahraman birlikte uyumak için güzel bayan yerine onun erkek kardeşini tercih eder.

Yeni Teolog

Constantinopolis'te Ayios Markos manastırının yöneticisi Simeon (949 – 1022), Tanrı'yı tanımlama girişiminde bulunulmamalı diyordu. Tanrı hakkında konuşmakla, kavranılamaz olan kavranmış gibi bir intiba veriliyordu. Doğu Roma'nın yeni teolojisi, kişisel dinsel deneyime dayanıyordu. Kavranılamaz olan Tanrı bir sırdı. Tanrı İsa'nın kişiliğinde kendini insanlığa dönüştürerek kendini açıklamıştı. Burada Hıristiyanlara miras kalan bir Tanrı deneyimi vardı. Simeon'a da böyle olmuştu. Aniden kendini içinde bulduğu bir deneyimin etkisi ile dünyevi yaşamı terk ederek, tefekküre başlamıştı. Önce olup biteni pek anlamamıştı. Sonra ağır ağır dönüşüme uğradığını fark etti. Tanrı'nın kendisi olan ışık tarafından özümseniyordu.

Bu deneyim seçkinlere ve keşişlere mahsus bir deneyim değildi. Bu, İncil'de ilan edilen Tanrı'nın krallığını Tanrı ile birlikte kurmaktı. Bunun için öbür dünyayı beklemeye gerek yoktu, bu dünyada gerçekleşebiliyordu.

Simeon, Tanrı bilinen ve bilinmeyendir diyordu. Uzaktır ve yakındır. Tanrı'nın görünümlerinden birini gördüğünde Tanrı ona: " Evet, ben Tanrı'yım, senin iyiliğin için insan olan benim. Ve işte, gördüğün gibi seni yarattım ve seni Tanrı yapacağım " demişti.

Tanrı dışsal bir nesne değildi, öznel ve kişisel aydınlanmaydı. Böyle değişimler gerçekleştiren bir Tanrı'yı da tanımlamaya çalışmanın herhangi bir yararı yoktu.

Kelam Öğretisi Gelişiyor

Eşari okulunun (Kelam) ilk büyük ilahiyatçısı Ebu Bekr el-Bakillani (öl. 1013) bu sırada öğretiyi geliştiriyordu. El-Tevhit adlı risalesinde, Allah'ın mevcudiyetinin mantık ve akıl kullanılarak kanıtlanabilineceğini kabul etti. Ancak, doğal kavramlar olmayan iyi ve kötü arasındaki fark, sadece vahiyle yani Tanrı buyruğu ile anlaşılırdı. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu konusu insan kavramları ile sınırlı değildi ve bunu sadece Tanrı bilirdi.

El-Bakillani, Müslüman inancına metafizik bir akılcılık bulabilmek için " atomculuk " veya " ara nedencilik " kuramını geliştirdi. Allah'tan başka Tanrı, gerçeklik ve kesinlik yoktu. Dünyadaki her şey, Tanrı'nın dikkat ve ilgisi olmaksızın var olamazdı. Evren ve ondaki her şey atomlara, küçük parçalara bölünüyordu. Zaman süreksizdi, mekan süreksizdi, hiçbir şeyin kendine özgü kimliği yoktu. Her şey bir hiçti. Sadece Allah gerçekti. Hiçliği hiçlik olmaktan kurtaracak olan da sadece Allah'tı. Allah'ın yarattıkları, her an, O'nun sayesinde var olmaya devam edebilirdi. Evreni ayakta tutan O idi. Tanrı'nın dışında her şeyi hiçliğe indiren bir yorum, el-Bakillani tarafında Müslüman dini için yapılmıştı ama Hıristiyan Athanasius da Hıristiyan dini için bunu yapmıştı.

Kelam öğretisi, Tanrı'nın varlığını günlük hayatın tüm ayrıntıları içinde açıklamak istediğinden, doğa bilimlerine sıcak bakmıyor ve hatta onlarla çatışıyordu. Bilim, ancak dinsel bir geçerlilik taşıyorsa, hoş görülüyordu. Halbuki pek çok Müslüman alim diğer yandan doğa bilimleri ile uğraşıyordu. Müslüman'ın Tanrı'ya yaklaşımı ile başka konulara yaklaşımı arasında fark yaratan bu çelişkili yol devam edemezdi.

Mutezile ve Kelam, farklı yollardan gitmiş, ama Tanrı ile akıl arasında ilişki kurmaya çalışmışlardı. Müslümanlar ne yapmalı idi. Diğer konularda olduğu gibi, Tanrı hakkında konuşmalımıydılar, susmalımıydılar. Daha önce benzer tartışmalar sonunda Yunanlılar susmaya karar vermişlerdi. Müslüman çoğunluk da aynısını yaparak, sustular.

Bu atomcu düşüncenin bilimle bir ilgisi olmadığı kesindi. Feylesoflar, bunu tatmin edici bulmadılar, zaten mantıkları gereği bulamazlardı. Feylesoflar, " kelamın " yaptığı gibi somut ve özel olaylara da bakamazlardı, onlar genel yasaların geçerliliğini arıyorlardı. Bir kere Tanrı herkes için aynı olmalıydı. Yoksa yaşamın anlamı anlaşılamazdı. Allah sadece Müslümanların Tanrı'sı olamazdı. Zaten bunun böyle olmadığını peygamber defalarca vurgulamıştı. Ne var ki son zamanlarda, Allah'ın algılanma biçimi, sanki sadece Müslümanların Tanrı'sı imiş gibi bir genel kanı yaratmıştı. Kavramı tekrar yerli yerine oturtmak gerekiyordu.

Ruslar Hıristiyan Oluyor

Ayasofya içi

Çevre ülkeler, Rusları kendi dinlerine çekmek için çaba harcıyorlardı. Rusları, Hazarlar Yahudi, Volga Bulgarları Müslüman, Almanya Katolik, Doğu Roma ise Ortodoks yapmak için çalışıyordu. Binlerce karı ve cariyesi bulunan Vladimir'in, Müslümanların cennette 70 kız alacakları fikri çok hoşuna gitti, Ama şarap yasağını duyunca, " içkisiz yaşayamayız " diyip, Müslümanlığı bir kenara itti. Katoliklerin " perhizinden de " hiç hoşlanmadı. Hazarlı Türk Yahudiler ise, kutsal şehrin, Yahova tarafından vaat edilen Kudüs'ün neden, Yahudilerin elinde olmadığını izah edemediler. " Tanrı bile sizden el çekmişken, biz niye Yahudi olalım " dedi. Ortodoks'lar, Vladimir üzerinde daha başarılı oldular, Ama Vladimir vaftiz işleminden hoşlanmamıştı. Tek Tanrılı dinin seçiminde biraz daha bekleyelim dedi.

987 tarihinde, Boyarlar meclisi toplandı. Tek tanrılı din konusu yeniden tartışıldı. Değişik ülkelere gözlemciler yollandı. Gözlemciler, Doğu Roma'nın dinini beğendiler. Ayasofya'da yapılan dini tören, onları çok etkilemişti. Yerde mi, Gökte mi olduklarını anlayamamışlardı. Siyasi nedenlerle Doğu Roma dostluğu da çok cazipti.

Vladimir'in tek Tanrılı din için, Ortodoksluğu tercih etme kararı ağır basarken, Anadolu'da büyük toprak sahibi olan iki aile ayaklandı, Doğu Roma İmparatoru II. Basileios'un başı derde girmişti.

Yine bu tarihte yani 987 yılında Frank krallığı makamına Robert ailesinden Hugues Carpet seçildi. Robert ailesi Fransa'nın en eski ve zengin (toprağı büyük) marki ailesiydi. Daha önceki kralların arazileri ülkenin her yanına dağılmış villalar ve onların topraklarından oluşuyordu. Böyle uzak ve birbirinden kopuk arazileri yönetmek, denetlemek ve sömürmek hiç kolay değildi. Halbuki yeni Kralın arazileri Paris ve Orleans dolaylarında toplaşmış, birbirine sıkı sıkıya bağlı topraklardı. Kral için çekirdek bir gelir ve tutarlı bir mülk oluşturuyorlardı. Krallık Robert ailesine geçtikten sonra bir daha başka bir aileye gitmeksizin o aile içinde kaldı.

Bu sırada Mısır'daki Fatımiler Yemen'i kendilerine bağımlı kılarak, Kızıl Deniz'de egemenlik kurdular. Buradan İsmaili misyonerleri Hint okyanusuna ve İndus içlerine yayıldılar. İsmaili misyonerleri İran içlerinde de etkili hale geldiler. Mısır'da ünlü el-Ezher Üniversitesinin ilk biçimi olan Fatımi yüksek okulu kuruldu. Burada Fatımi devlet doktrininin propagandacıları yetiştirilmeye başlandı. Buna karşı tedbirler arayan Abbasi Halifeliği, Sünni medreseler kurarak ideolojik savunma tedbirleri aldılar.

Doğu Roma İmparatorluğunun iç meseleleri, İmparatorluğu iyice yoruyordu. Bu meselelere Bağdat Halifesi de elinden gelen katkıda bulunuyordu. Abbasiler artık hem Fatımiler için ve hem de Doğu Roma İmparatorluğu için ortak bir düşmandı. 987 yılında Doğu Roma İmparatoru II. Basileios ve Kahire'deki İsmaili Halifesi Aziz ortak düşmanları Bağdat Sünni Halifesine karşı dostluk kurdular. Constantinopolis'teki camide hutbe İslam'ın meşru halifesi olarak Fatımi Halifesi Aziz adına okunmaya başlandı. Buna karşılık da Halife Aziz, Kudüs'teki kutsal kiliseyi onardı.

987 yılında Bardas Skleros, daha önce kaçtığı Bağdat'tan Doğu Roma'ya geri döndü. Bu sırada, İmparator II. Basileios'a karşı hadım Basileios ve Bardas Phokas birleşmişlerdi. Ağustos 987 yılında Bardas Phokas kendi birlikleri tarafından İmparator ilan edildi. Ordu komutanları, büyük toprak sahipleri ve İmparatordan memnun olmayanlar Bardas Phokas'ı desteklemeye başladılar. Bardas Phokas ve Bardas Skleros aralarında görüşüp, anlaştılar. 988 yılında, asiler Constantinopolis üzerine yürüdüler. Constantinopolis'e karadan ve denizden saldırılması ön görülüyordu. İmparator çok zor durumdaydı. O da, 971 anlaşmasına dayanarak, Ruslardan yardım istedi. 988 yılında, Constantinopolis'e gelen 6 bin Rus askeri, ayaklanmayı 2 saatte bastırdı. İsyan bastırılırken Bardas Phokas Abidos'taki savaşta öldü. Bardas Skleros, yeni bir isyan hazırlığı yaparken, İmparator onunla konuşarak anlaştı.

İmparator II. Basileios tahtına tekrar kavuşmuştu. Ruslardan gelen bu desteğe karşılık, İmparator kız kardeşi Anna ile Rus prensi Vladimir'i evlendirmek istedi. Hıristiyan bir kızla ancak Hıristiyan bir erkek evlenebilirdi. Vladimir, Rus kilisesinin özerk olması koşulu ile Hıristiyanlığı kabul etti.

Vladimir (Aziz Büyük Vladimir Svyatoslaviç) (d. 958- 1015) Hıristiyan olması ve Rus kilisesinin açılması kararlaştırılmıştı, Ama Doğu Roma Anna'yı gelin yollamayı geciktiriyordu. Vladimir'in 989 tarihinde Kerson kalesine saldırıp alması, olayı ajite etti. Kırım'ın elden gideceğini anlayan Doğu Roma, Anna'yı hemen yolladı. Vladimir vaftiz olup, Anna ile evlendi.

Vladimir, Kerson kentini Doğu Roma'ya iade etti. Kendi bir süre daha, güney Kırım'da kaldı. Burada, Alanların kabile damgasını kabul etti. Tamantarhan Kağanlığını, Kiev devleti ile birleştirdi. Artık, Kiev Rus büyük prensi, Hıristiyan Rus Devletinin Kağanı olmuştu.

989 yılında Constantinopolis'te bir deprem oldu. Ayasofya'nın büyük bir bölümü ve kubbesi yıkıldı. İmparator II. Basileios, altı yıl süren bir çalışmadan sonra Tridat isimli bir mimara Ayasofya'yı yeniden onartarak ibadete açtı.

990 yılında Mervanoğlu hanedanı kurucusu Bad, Musul'un Arap kökenli egemen ailesi Hamdanoğulları ile yapılan savaşta öldü. Bundan yararlanan Küropalat David Malazgirt kalesini aldı. Kentin Müslüman halkını kovup, yerine Ermeni ve Gürcü aileler yerleştirdi. Malazgirt'in David'in eline geçişine Azerbaycan Kürt egemeni Memlan'dan tepki geldi. Ama Memlan Ercis yakınlarında yapılan bir savaşta yenildi.

Halep iç kalesi

II. Basileios

992 yılında Venedik, Doğu Roma İmparatorluğundan İtalya'ya gidecek sivil ve asker kafilelerini taşıma koşulu ile vergi indirimi aldı. Venedik V. Yüzyılda Doğu Roma'ya bağlı bir balıkçı köyü olarak kurulmuştu. VIII. Yüzyıla gelindiğinde ticaret de yaparak, az çok gelişmişti. İslam devletinin genişlemesi IX. Yüzyılda Venedik ticaretini engelledi. Ancak kent, ticaret anlaşmaları yaparak Sicilya, Mısır ve Suriye ile temas kurmayı başardı. Doğu Roma ile ticaret anlaşması yapınca da zenginleşerek İmparatorluktan koptu. Özerk bir Cumhuriyet haline geldi. Yönetiminde tüccar oligarşisi vardı.

Eskiyen gemilerini mali nedenlerle yenileyemeyen Doğu Roma İmparatorluğu 992 yılındaki bu anlaşmayı yapmak zorunda kalmıştı. Anlaşma gereği olarak, 30 altın civarında olan gemi liman giriş vergisi 2 altına indirildi. Doğu Roma gümrük memurlarının, liman bekçilerinin Venedik gemilerine girmesi ve tayfalar üzerinde yargı yetkisi kullanması yasaklandı. Böylece, ufak çapta bile olsa, Venedik, deniz ticaretinde imtiyaz elde etmiş oluyordu. Bundan sonra Adriyatik denizinde egemenlik Venedik'e geçecektir.

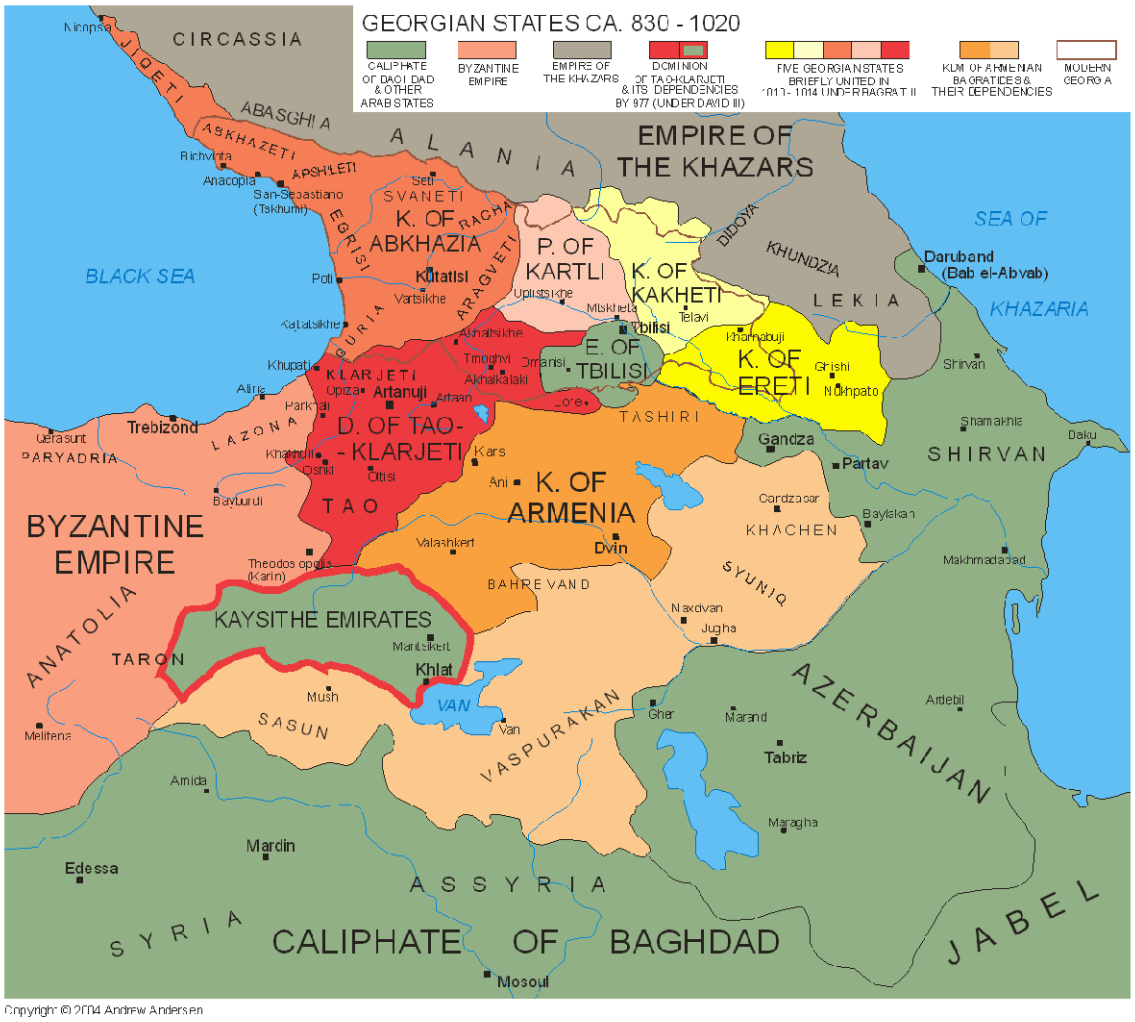
Bu sırada Avrupa ticaretinin ağırlığı hala karadan, Rusya üzerinden yapılıyordu. Kiev bu ticaretin merkeziydi. Harizm ve Soğd tüccarları, Doğu ürünlerini Hazar ülkesinden geçerek Doğu Avrupa'ya ulaştırıyorlardı. Bu malların karşılığını da Batı Avrupa kölelerle ödüyordu.

Roma Germen İmparatoru II. Otto'nun I. Leopold'e verdiği topraklar için, 996 yılında ilk defa resmi olarak Ostarrichi ismi kullanıldı. Günümüzde Avusturya'nın Almanca ismi olan Österreich sözcüğü buradan gelmektedir. Bu ismin yanı sıra uzun süre Osterlant (Doğu Ülkesi) adı da kullanıldı. Türkçedeki Avusturya sözcüğü bölgenin isminin Latinceleştirilmiş hali olan Austria'dan gelmektedir. Burada Babenbergerler bilinçli bir politika ve Kuenringerler gibi diğer güçlü hanedanların da desteğiyle güçlü bir idare kurdular.

İsyanlar sırasında, büyük toprak sahiplerinin isyancıların yanında yer almasını II. Basileios unutmamıştı. Zaten devlet, eskiden küçük mülk sahiplerinden aldığı vergiyi, şimdi büyük mülk sahiplerinden alamıyordu. Büyük mülk sahipleri, kamu tekelinde olan ürünleri de piyasaya sürerek devlete bir zarar da bu yönden veriyor, en azından devlete saygı göstermiyorlardı. Büyükler, devletin adaletine meydan okuyorlardı. Diğer taraftan askerler özgür köylülerdi. Büyükler sayesinde özgür köylüler azaldıkça, askerlerde azalıyordu. Büyükler kendi köylüleri arasından kendileri için asker topluyorlardı. Ama bu yeni birlikler devlete eskisiler kadar bağlı değillerdi. Bütün bu sebeplerle, İmparatorluk yönetiminin, büyük mülk sahiplerinin büyümesine cephe alması gerekiyordu. Devlet, bütün X cu yüzyıl boyunca, fırsat buldukça, bu mücadeleyi yapmıştı.

II. Basileios, 996 yılında çıkardığı bir kanunla, daha önce köylülerin elinden alınan arazilerin 40 yıl süreyle, yeni sahiplerinin elinde kalması hükmünü kaldırdı. Daha önce çıkarılan kanunlarla köylü topraklarının satın alınması yasaklanmıştı. Büyüklerin elindeki topraklar hile ile ele geçirilen topraklardı. Basileios'un çıkarttığı kanunla köklü aileler ve büyük toprak sahipleri ciddi bir darbe yediler. Hatırlanacağı gibi, bazı topluluklar hazine karşısında

zincirleme kefalet ile yükümlüydüler. Bu zincirleme kefalet içinde küçük mülk sahiplerinin üstlenemeyecekleri yükümlülükler büyüklere rücuğ edildi. Yani fakirin ödeyemediği vergi zenginlere ödettiriliyordu.

Gürcistan haritası 830 -1020

Diğer yandan İmparator, din adamları lehine bir kanun çıkararak durumu dengeledi. Nikephoros Phokas zamanında, manastır ve Kilise mallarına devletin el koymasını sağlayan bir kanun çıkarılmıştı. II. Basileios bu kanunu iptal etti. Böylece Kilise ile arası düzeldi. Kimse iki cephede birden çarpışamazdı.

Ermeni kralı David, ülkesini, kendinden sonra Doğu Roma İmparatorluğuna miras bırakacağı sözü verek almıştı. David bunu unutarak veya unutmuş gözükerek Abhaz kralı Bagrat III'ü evlat edindi. Bagrat babası öldüğünde Gürcü (Kartli) Kralı olacaktı. Yani Abhaz, Gürcü ve Ermeni topraklarının bir kısmı birleşmiş oluyordu. Tabii böyle güçlü bir devletin varlığı Doğu Roma imparatorluğunun işine gelmezdi. II. Basileios (Basile II) David'in üzerine yürüdü.

Basileios, Malatya'da Fırat'ı geçerek Erzincan'a geldi. Burada Silvan, Diyarbakır egemeni Mervanoğlu gelip İmparatora biat edip, Doğu Roma'nın vassalı oldu. Baba-oğul Gürcü ve

Abhaz kralları, Kars Kralı, Vaspurakan Kralı da Erzincan'a gelerek, İmparatora bağlılıklarını bildirdiler.

Basileios, Erzincan'dan Van'a komşu Müslüman emirliklere mektuplar yazarak, bu emirliklerin Van'ı yağmalamasını yasakladı. İmparator Erzincan'dan Malazgirt'e giderek bu kaleyi de Doğu Roma'ya ilhak etti. Bu sırada krallığı elinden alınır korkusu ile Ermeni Kralı Gagik vassallık yemini için İmparatorun yanına gelemedi. Bunun üzerine imparator Tao bölgesindeki Oltu başta olmak üzere bütün kaleleri alarak, buralara Doğu Roma komutanları atadı. 1001 tarihinde Erzurum'u da alan İmparator Constantinopolis'e döndü. Böylece Erzurum, Pasin ve Malazgirt bölgesi Doğu Roma İmparatorluğuna geçmiş oldu.

Basileios sadece Ermeni ve Gürcü prenslerin topraklarına el koymuyordu. Anadolu'nun içinde de büyük toprak sahiplerinin arazilerini merkezi hükümetin elinde topluyordu. Kapadokya seferi sırasında, Doğu Roma ordusunu büyük toprak sahibi ailelerden olan Maleinus ailesinin çiftliğinde besletti. Sonra da Maleinus'u Constantinopolis'e, yanına aldı. Aile reisi ölünce de topraklarına el koydu.

Fakir iken zenginleşen Filocales'i yeniden fakir köylü yaptı. Topraklarını köylülere dağıttı. Basileios bu politikası daha önce söz edilen Büyük toprak sahibi isyanlarının ana nedenidir.

Mayaların son dönemi

Mayalar pek çok toplumdan (Kabile birlikleri) oluşmuştu. Bunların belli başlıları şunlardır. Yucatan Yarımadasına Itzalar, Xiular, Cocomlar, Putunlar yerleşmişti. Chiapas'ta ve Tabasco'nun bir kısmında Chontallar, Zoqueler, Tzotziller, Tzeltallar, Tojolaballar, Lacandónlar vardı. Guatemala'da ise Kicheler, Kakchiler, Mamlar, Kaqchiqueller, Qanjoballar, Tzutujiller, Poptiler, Chujlar, Pokomchiler, İxiller, Pokomamlar bulunuyordu. Honduras'ta ve El Salvador'da Chortiler vardı.

Mayalar, orta boylu, geniş omuzlu ve göğüslü, uzun kollu, geniş kafalı, bakır renginde, düz siyah saçlı insanlardı. Erkekler sakal ve bıyık bırakmazlardı. Çökük alın ve şaşı göz onlar için çok makbul bir güzellikti. Buna ulaşabilmek için doğuştan başlayarak belli usuller uygularlardı. Çalışkandılar. Neşeli, geveze, sokulgan, gülmekten ve şakalaşmaktan hoşlanan, güven duyan, yüce gönüllü, adil, dost, dürüst, gözlem yapmaktan hoşlanan, estetik anlayışı gelişmiş insanlardı. Yabancılara karşı dost tavırlıydılar. Aile bağları çok kuvvetliydi. Evde baba otoritesi geçerdi. Yaşlılara saygı duyulurdu. Erken yaşta evlenilirdi. Cinsi açıdan örfi bir serbestlik vardı.

Maya Uygarlığı aniden çöküverdi. Bölgenin büyük tören merkezleri terk edildi, çok geniş bir alan bir daha asla dönülmemek üzere boşaltıldı. 25.000 ile 80.000 nüfuslu (tahminler farklıdır) bir kent olan Tikal bu rakamın üçte birine düştü. Sağ kalanlar büyük piramitlerin ve sarayların yıkıntıları arasına sığınıp eski yaşantılarının hiç olmazsa bir derece benzerini sürdürmeye çalıştılar. Ancak aradan birkaç kuşak geçince bunlar da gittiler.

Araştırmacılar Maya uygarlığının çöküşü konusunda çok uzun zamandır kafa yormakta ve bunu ekolojik değişim, toplumsal karışıklık, siyasal devrim ve savaş gibi nedenlere bağlamaya çalışmaktadırlar. Son zamanların palaeoklimatik bulgular, baş nedenlerden birinin kuraklık olduğunu ortaya çıkarmışsa da, Maya uygarlığının dağılması geçmişin sırlarından biri olarak kalmaya devam etmektedir.

Maya çöküşünü araştırmış olan herkes bunun ekolojik, siyasal ve toplumsal unsurların birleşiminden kaynaklandığını kabul etmektedir. 800'lü yılına gelindiğinde güney ovalarının nüfus sıklığı kilometre kare başına 200 kişi gibi öyle bir rakama erişmişti ki, aç çiftçilerin

gidebilecekleri boş arazi kalmamıştı. Çöküş geldiğinde Maya tarımsal üretimi artık sınırlarına varmış, insanları kuraklıktan ağır zarar görecek bir halde bırakmıştı.

Maya ovaları ne verimli Nil Vadisine, ne de Peru'daki yoğun sulamaya sahip Moche Ülkesine benzer. Peten-Yucatan yarımadası drenajı zayıf ve pek az sürekli akarsuyu olan kireçtaşından büyük bir kıta sahanlığıdır. Sıcak ve rutubetli ovalarda yağmurlar düzensizdir, eski çağlardan bu yana var olan sık ormanlar Mayalar tarafından kesilerek tarım arazisi açılmıştır.

Bugün görülen yeşillik yeniden ağaçlandırılmış alanlardır. Bu acımasız çevre koşullarında toprak verimsizdir ve ancak ormanlar yakılarak tarım yapılabilir. Milpa adı verilen bu temizlenmiş arazi iki yıllık verime sahipti ve yedi yıl nadasa bırakılırdı. Bu tarlalar değil bir kenti, bir köyler topluluğunu bile beslemeyeceğinden Mayalar bataklıkları kurutmuşlar, tarım açısından işe yaramaz toprakları çok üretken tarlalara dönüştürmüşlerdi.

Ama ancak bol miktarda yeraltı suyu olduğu sürece bu tarım devam edebiliyordu. Ayrıca tepe yamaçlarında teraslar kurmuşlar, her karış topraktan mümkün olan en çok verimi elde etmeye çalışmışlardı.

Çöküşten çok önce Mayaların tarımsal üretimi sınır noktalarına varmak üzereydi. Kısa vadede bu yoğun tarımcılık giderek genişleyen yönetici ve soylu sınıfın üretim ve mahsulü vergi yoluyla yakından kontrol ettikleri dönemde yerel düzeyde başarılı olmuştu. Ama büyük çaplı sulama işletmelerinin standardizasyonu mümkün kıldığı Mısırlılar ya da Mocheler gibi, geniş alanlarda tarımsal üretimi standart bir hale getirememişlerdi.

Maya topraklarının eko sistemi çok değişikti, hassas ve çok çabuk tükenen tropik topraklara ve düzensiz yağışlara sahipti. Toprağın verim kaybettiği ve tufanı andıran yağmurların açılmış arazinin üst tabakasını alıp götürdüğü bir dönemde çiftçiler, efendilerinin giderek artan ürün talepleriyle karşı karşıyaydılar. Büyük bir kuraklık döngüsü son darbeyi indirecekti.

Bölgenin göllerinin dibinde biriken tortu tabakalarından değişen iklim koşullan kesin olarak tespit edilmektedir. Yucatan'da Chichancanab Gölü ilk olarak İÖ 6200 yılı civarında, Karayipler deniz düzeyi ve yerel yeraltı suları yükseldiği zaman dolmuştu. Gölün tortularından alınan örnekler koşulların İÖ 1000 yılına kadar nispeten yağışlı devam ettiğini, iklimin ondan sonra kurumaya başladığını göstermektedir. Kuruma devam ederek M.S. 800 ile M.S. 1000 yılları arasında doruk noktasına -yani Maya çöküşü zamanına- erişmiştir, iki yüzyıllık bu dönem, son 8000 yılın en kurak geçen iki yüzyılıydı.

Quintana Roo bölgesinde Punka Laguna Gölü tortu tabakalarını öyle hızlı biriktirmiştir ki, delgiyle alınan örnekler yağışlı ve kurak yılları bir ağaç halkası kadar hassas olarak vermektedir. M.S. 585 yılında sık ve şiddetli kuraklık dönemleri olmuştur. Bu kuraklık Andlardaki Quelccaya buzulunda yapılan incelemelerle belirlenmiştir. Bu aynı zaman da Moche Uygarlığını etkileyen büyük kuraklığın zamanına denk düşmektedir.

Bu kuraklık Maya yaşamında bazı aksaklıklara neden olmuş, ama ardından iki yüzyıllık bol yağmurla hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Sonra 725 ile 1020 yılları arasında bölge yine uzun bir kuraklık dönemine girilmiş, bu da 862 ile 986 yılları arasında doruk noktasına erişmiştir. Kuraklık 1020 yılında aniden sona ermiştir. Ve bölge yüz yıl içinde 8000 yılın en yağışlı dönemini yaşamıştır.

VIII. ve IX. yüzyıl kuraklıkları başladığında Maya Uygarlığı zaten giderek artan bir baskı altındaydı. Hızla büyüyen kentlerde soyluların sayısı çok fazlaydı ve bunlar hiziplere bölünüp parçalanmışlardı. Çok uzaklardan gıda maddeleri ithal ediliyordu.

Askeri üstünlük ve prestij rekabeti halk üzerinde büyük baskılar yaratmaktaydı. Kuraklıklar artık bardağı taşıran son damla oldu. Ürün azaldıkça gelirler de hızla düşmeye başladı. Güçlü lordlar huzursuz ve aç toplum karşısında dünyevi ve manevi güçlerinin azaldığını görmeye başladılar.

Kuraklık ve bunun çevre koşullarında yarattığı hasarla hiçbir hükümdar başa çıkamazdı. Binlerce kişi açlıktan ölürken, kalanlar büyük kentleri terk ederek küçük yerleşim birimlerine dağıldılar. Çöküş sıkıntısız ve savaşsız olmadı. Pek çok savaş ve zaman zaman değişik kentlerin yükselişi görüldü.

M.S. 645 yılında Kuzey Guatemala'daki Dos Pilas hükümdarları topraklarını genişletmek için askeri harekata geçtiler. Dos Pilas, 761 yılına kadar zengin bir ticaret merkezi oldu. Ancak bu tarih geldiğinde hükümdarlar artık aşırıya kaçmaya başlamışlardı. Yakınlardaki Tamarinditolar bir zamanların bu güçlü komşusuna saldırarak hükümdarını öldürdüler. Kalan soylular kaçıp Aguateca tepesinde gayet iyi tahkim edilmiş bir merkez kurdular. Burada sürekli saldırılara rağmen yarım yüzyıl daha direndiler ama sonra yoğun savaşlar sonunda oradan çeşitli yerlere dağıldılar.

Savunma önlemleri aldıkları bu yerlerde işleyecek yalnızca kurak topraklar olduğundan, elde edilen ürün de sürekli düşüş gösterdi. Sağ kalan Aguatecalılar son bir direnişle Petexbatun Gölü'ndeki yarımadada üç derin hendek kazarak kendilerine bir ada kale yaptılar. Ancak burası da 800'lerin kuraklığı sırasında terk edildi.

Uzun kuraklık dönemlerinin etkileri Maya dünyasına dalga dalga yayıldı. Güney ovaları uygarlığı hemen hemen tümüyle çöktü ve Maya yaşamının merkezi yeraltı sularının yüzeye daha yakın olduğu Kuzey Yucatan'a kaydı. Güneyde kuraklık ve isyancı halk nedeniyle krallık sendeledi. Maya site-devletlerinin o karmaşık yapısı birkaç kuşak içinde iskambil kağıdından yapılmış gibi yıkıldı. Tabii bu yıkılış, kısa bir süre içinde gerçekleşmedi. Yıkılış süresinde kentler arası savaşlar ve kentlerin diğerleri üzerinde kurduğu hegemonyalar devam ediyordu.

Maya halklarından İtzalar 986 – 998 yıllarında Chichen İtza'yı kurdu. 1000 yılına doğru Chichén Itzá kenti Mayapán'da yaşayan Cocom'larla ve Uxmal'da yaşayan Xiu'larla ittifak yaptı. "Mayapan Konfederasyonu" adıyla bilinen bu ittifak 1194 yılına kadar yaşadı. 1194 yılında bir iç savaş patladı.

Maya'lara ve geniş bir şekilde Amerika uygarlıklarına ait resimler " http://picasaweb.google.com/GaryLeeTodd " adlı Picassa Gary L. Todd adresinde görülebilinir.

Maya Örgütlenmesi

Bir Halach Uinik konutu

Maya uygarlığına hakkında bu kitapta yazılanların çok büyük bir kısmı, Türkçe Bilgi sitesinde Maya Uygarlığı Hakkında Bilgi (http://ansiklopedi.turkcebilgi.com/Maya_Uygarlığı) kısmından alınmıştır.

Maya örgütlenmesi site devletleri şeklinde bir örgütlenmeydi. Siteler zaman zaman şeflerinin bir yerde buluşması ile federasyonlar oluşturuyorlardı. Bu gevşek yapılı bir federasyondu. Hiçbir zaman ortaya bölgesel bir merkezi devlet çıkmadı. Zaten Mayalar uzun mesafeleri kolayca aşacak araçlardan ve yollardan mahrumdular. Kireç harcı ile örtülmüş taşlı yolları olsa bile bunlar kaliteli yollar değildiler.

Sitelerin merkezinde kentler vardı. Ortada tapınaklar, alanlar, piramitler, manastırlar, saraylar vardı. Onlardan sonra zenginlerin evleri geliyordu. En dışta da dağınık evlerden oluşan halkın oturduğu evler geliyordu. Kentte yollar yoktu. Kentlerin görüntüsü kırsal kesim gibiydi. Nüfus yoğunluğu kilometre kare de 300 kişiden azdı.

Maya büyük kentlerinde yaşam, bugünkü modern kentlerdeki gibi, son derece karmaşıktı. Bu döneme gelindiğinde, ormanın huzur verici havasında düzenlenen gizlemli ayinlere katılan, tarımla uğraşan, barışçı ve sade Maya insanı artık geçmiş zamanda kalmıştı. Yerine yaşam dolu, savaşçı ve daha ileri tarım teknikleri kullanan, istilalar yapan bir halk gelmişti.

Maya toplumu bir sosyal sınıflaşma içinde yapılanmıştı. Bu sınıflaşmanın tepesinde " almenehoob " (babaları ve anneleri olanlar) denilen soylular bulunuyordu. Siyasi ve dinsel makamlara yerleşmiş bu ayrıcalıklı sınıf iktidarı ve otoriteyi tekeline almıştı. " Halach uinik " denilen en üst kademe yöneticisi dünyevi ve ruhani işlerde mutlak iktidar sahibiydi. Ona " ahau " da denirdi. Sembolü yuvarlak kalkanla asaydı. Halach Uinik makamı, babadan en büyük oğula geçiyordu. Halach Uinik aynı zamanda yaşadığı kentin mahalli başkanıydı (batab) ve beyliğin diğer kentlerinin yerel başkanları (batablar) onun komutası altındaydı. Yüce şef olarak vergi ona verilir, komutanları toplantıya o çağırır ve siyaseti belirlerdi.

Savaşta her " batab " kendi askerlerine komuta ederdi. Bir de " nacom " denilen, üç yıl görevde kalan, bir başkomutan vardı ki, " nacom " doğrudan doğruya " halach uinik " e hesap verirdi. Kademede batablardan sonra, " ah cuch caboob " denilen kentin mahallelerinin idaresinden sorumlu olan yöneticiler bulunurdu. Bunlar kimi zaman delege olarak bataba eşlik eder ve ona, ayrıca, onun sözcüsü ve habercisi olarak da hizmet ederlerdi.

Bunlardan başka, sosyal ve törensel meselelerden sorumlu memurlar bulunurdu. Memurlar kategorisinde en alt düzeyde olanlar, düzeni sağlayan ve yasanın yerine gelmesini gözeten, bir tür polis denilebilecek tupillerdi.

" Ahkin " adı verilen din adamları sınıfı batablarla aynı kategoride bulunurdu. Din adamlığının kuşaktan kuşağa geçişinde de ailevi silsile izlenirdi. Ama bazı soylu ailelerin bireyleri din adamı olabilirdi. Dinsel hiyerarşinin başında " ahuacán " (ağa yılan) adı verilen başrahip ya da Şaman başı bulunurdu. Bunlar, törenler, kurbanlar, kahinlik, astronomi, kronolojik hesaplamalar, hiyeroglifik yazı, dinsel eğitim ve ezoterik eğitim ve tapınakların yönetimi ile ilgilenirlerdi. Kademede ahuacándan sonra gelen rahiplere kahin denirdi. Kahinler insanlara gönderilen ilahi mesajları gözlemler, anlamaya çalışır ve yorumlarda bulunurlardı.

Tüccarlar ve komutanlar yakın ilişki içindeydiler. Tüccarlar askerlere yollar, ekonomik olasılıklar ve diğer halkların savunma durumu hakkında bilgiler verirlerdi. Toprak ortak kamu mülkiyeti olarak halka aitti. Ancak, soylular hiçbir tarımsal faaliyette bulunmaz ama tarım üretiminden büyük pay alırlardı. Halk soylulara av ve balıkçılık, bal, pamuk, battaniye ürünlerinden oluşan vergi öderdi. Vergi kişisel hizmet biçiminde de ödenebiliyordu. Yani halk mısır ekimini ve diğer üretimlerini hem kendisi hem de soylular için yapmak durumundaydı.

Halk, " küçük insanlar " anlamına gelen çeşitli adlarla belirtilirdi. Halk soylular sınıfının altında bir sınıf olarak yer alırdı. Çoğunluğu oluşturan Halk, köylüleri, balıkçıları, oduncuları, sakaları, duvarcıları, zanaatkarları, taş yontucularını, dokumacıları, nakliyecileri vb. kapsıyordu. Sosyal hiyerarşide halkın da altında olanlar kölelerdi. Kölelerin çocukları da köle sayıldığından, köle olarak doğulabilinirdi. Köle bir çocuk, ana babasıyla birlikte veya tek başına ticari mal olarak satılabilirdi.

Mayalarda hiyerarşik bir yönetim göze çarpardı. Her beyliğin başında bir bey bulunurdu. Beyin peşinden, kan bağı olan (akraba olan) soylular gelirdi.

M.S. 800 – 1000 tarihlerinde Yucatan Yarımadasında yeni bir yönetim biçimi belirdi. Bu " Multepal " denilen konfederasyon sistemiydi. Diğer kentler üzerinde hegemonyalarını kuran ilk kentler Chichén Itzá ve Mayapán oldu. Bu sistemde yönetim, birbirlerini “ kardeş ” sayan birçok kişiden oluşan bir konseyle icra ediliyordu.

Maya Ekonomisi

Maya kalesi

Mayalar yontma taş araçlarını kullanıyorlardı. Baltalar, çekiçler, makaslar taştandı. Odundan yapılma çekiçler ve ateşte sertleştirilmiş sopalar kullanıyorlardı. Maden kullanılmıyordu. Bakır ve altından sadece süsleme için yararlanılıyordu. Çivi yoktu. Sarmaşıklar ip gibi kullanılarak bağlama metodu ile birleştirmeler yapılıyordu. Sadece arı ve hindi evcilleştirilmişti. Tekerlek bilinmiyordu ve yük hayvanı yoktu. Taşıma, yükler başın üzerine konarak yapılıyordu.

Mayaların temel etkinliği tarımdı. Çeşitli tarım teknikleri geliştirmişlerdi. Mısır ana tarım maddesiydi. Mısır'ın Guatemala kökenli olduğu sanılmaktadır. Ancak mısırı mısır yapan, ekip biçen ve onu tüm Amerikan halkları için kurtarıcı besin yapan Mayalardır.

Bir aileyi bir yıl boyunca besleyecek mısır ürünü 48 günde elde ediliyordu. Böylece geride kullanılabilecek bir emek fazlası kalıyordu. Bun unla rahip ve savaşçılar beslenip, angaryalar yapılıyordu.

Mayalar toprağı sürerek değil yakarak Mısır üretimine açıyorlardı. Böylece 5 sene içinde ekilen toprağın verimi düşüyor, bu durumda yeni mısır tarlası açılıyordu. Bir süre içinde, bölgedeki tüm topraklar tarıma elverişsiz hale geldiğinden, Maya sitesi yer değiştirmek zorunda kalıyordu. Diğer yandan, ölüler evlere gömüldüğünden ve ölülerden korkulduğundan, belli bir süre sonra evlerin de terk edilmesi gerekiyordu.

Tarımın yanı sıra avcılık ve balıkçılık da vardı. Tropikal orman da Mayalar için önemli bir besin kaynağıydı. İklim değişiklikleri, toprak ve bitki örtüsü, doğal kaynakların nasıl kullanılacağını ve hangi tarım sisteminin uygulanacağının belirlenmesinde etkendi.

Maya coğrafi bölgesinde ticaret vazgeçilmez bir etkinlikti. Büyük kentlerde çarşılar vardı. Fakat sonradan yeniden yapılanma sırasında, " tianguis " adını alan bu çarşılar geliştirilememiştir. Toptancı tüccarlar küçük tüccarlarla irtibatı sağlamak için uzun mesafeler kat etmekteydiler. Küçük tüccarlar ise mallarını evden eve gezerek satıyorlardı. Bu mallardan Guatemala'da yeşim, kuzeydoğuda pamuk, kıyılarda deniz kabuğu ve balık, kuzeyde tuz, Tabasco, Guatemala ve Honduras'ta kakao, Puuc bölgesinde ise çakmaktaşı daha çok bulunuyordu. Büyük tüccarlar büyük bir prestij sağlar ve soylular arasında isim yaparlardı.

Para yoktu, ticaret parayla değil, takas sistemiyle yapılıyor, bazen para yerine kakao meyvesi kullanılıyordu. Değerler döneme göre az çok değişmiş olsa da, bir tavşanın değeri 10 kakao meyvesiydi. Para sistemine, İspanyol işgali döneminde 1555'de geçilmiş ve İspanyol reali kullanılmıştır. 1575'te bir real 100 kakao meyvesi değerindeydi.

Yönetenler tarafından halka toprağın kullanım hakkı sosyal düzeye ve işbölümüne bağlı olarak veriliyordu. Parselin verilme amacı, o toprağı alan ailenin yaşamını sürdürebilmesi ve vergisini ödeyebilmesiydi. Bununla birlikte üretimin istenilenin üzerinde olduğu bereketli yıllarda, toprağı işleyen aile, ürünün fazlasını satar ve varsa borçlarını öderdi. Toprak ahau'ya (Halach uinik) aitti ve istediği zaman o toprağı herhangi bir gerekçe göstermeden geri alabilirdi.

Deniz taşımacılığının ticaretin gelişiminde ve dolayısıyla ekonominin gelişiminde önemli bir rolü olmuştur. En erken gelişmiş su taşıtları esas olarak kano ve yelkenliydi. Önceleri tatlı sularda kullanılan bu gemilerde yapılan değişikliklerden sonra gemiler denizde de kullanılmaya başlanmıştı. Büyükçe olanlarının mallarıyla birlikte 20–40 kişi taşıyabildiği sanılmaktadır. Bunların Panama'ya kadar gidebildiklerini gösteren kanıtlar bulunmaktadır.

Yaygın geniş yol şebekeleri ile dar yollar (patika) arasında büyük bir farklılık vardı. Önemli yollara ak yol denirdi. Böyle bir yolun inşa edileceği yer belirlendikten sonra, kolay işlenebilir dev taş bloklarıyla yer düzlenirdi. Yük hayvanlarının çektiği tekerlekli arabalar Maya uygarlığında yoktu. Tekerleği tanımalarına rağmen, ilginç olarak, tekerleği yalnızca dört ayaklı hayvan oyuncaklarında uygulamışlardır.

Maya Dini

Maya Hayat Ağacı

Eskiden, Mayaların dini klasik Şaman diniydi. Sonradan Kızılderililerde görülen Amerika Şamanizm'inin özgün hallerinden birini oluşturmuşlardır. Asya Şamanizm'iyle pek çok bakımdan paralellik gösteren Maya Şamanizm'inin en önemli farklarından biri, Asya Şamanizm'inde transa geçmede uyuşturucu maddelerin kullanılması bazen rastlanan ama geleneksel olmayan bir davranışken, Maya Şamanizm'inde çeşitli maddelerin kullanımı bir alışkanlıktır.

Maya geleneğine göre yeryüzündeki canlılar, bugüne kadar, dört çağ ya da devir geçirmiştir. Bu devirlerin her biri çok uzun zaman dilimlerini kapsamış ve tufan benzeri yıkımlarla sona ermişlerdi. Mayaların kutsal kitabı Popol Vuh'a göre, çok eski çağlarda devler de yaşıyorlardı. Yarı-ilahlar devleri öldürerek " devler çağını " bitirmişlerdi. Şimdi beşinci çağda bulunmaktaydık. Bugünkü dünya, bir haçın uçları gibi, dört yönde yerleşmiş dört kardeş koruyucu (Bacablar) tarafından taşınmaktaydı.

Mayaların kutsal kitaplarından Popol Vuh'ta, yaratılış, dünyanın meydana getirilişi ve daha sonraki bir çağda ataların imal edilmesi hakkında şu sözler, Mayaların yaratılışla ilgili inanışları hakkında bir fikir vermektedir.

" Ses fiil demektir, söz (kelam) yaratılış demektir. Yer, kelam ile yaratıldı. Kelam yedi rakamı oluşturularak geldi. … Yerkabuğu (karalar) mevcut değildi. Yalnızca sular ve göklerin enginliği vardı. Karanlıkta her şey hareketsizlik ve sessizlikten ibaretti. Yalnızca yaratıcı,

yapıcı, egemen olan, hayat veren, bir ışık olarak suyun üzerinde yüzen, tüylerle kaplı yılan vardı. Onlardır vücut veren, onlardır yaratan. Onlar yeşil ve maviyle çevrilidirler. İsimleri Gucumatz'dır. … O devirdeki varlıklar şekilsizdi. Konuşmasını biliyorlardı. Daha güneş görünmüyordu. … İlahlar dördüncü çağın ilk insanlarını ise yoğurarak oluşturdular. Dördüncü çağın ataları olarak önce dört erkek yaptılar, sonra erkekler uyurken kelam yoluyla onlara dört kadın yaptılar. Bu atalar, ilahlara benzer olarak yapılmışlardı, benzerleriydi, mükemmeldiler. Gördükleri her şeyi öğreniyor, anlıyorlardı. Bilgi ve bilgeliklerini taşlara, dağlara, doğaya yansıttılar. İlahlarla aynı dili konuşuyorlar ve birbirleriyle mükemmel biçimde anlaşıyorlardı. Sonunda her şeyi bildiler ve Yer ve Göğün dört köşesini, dört yönünü incelediler. Fakat ilahlara denk olmaları ilahların hoşuna gitmedi; böyle olunca ilahlarla insanlar arasında ayrım kalmıyordu. Bu yüzden büyük ilahlar insan-ilahların, yani ataların gücünü sınırlama kararı aldı. Bir aynanın yüzünün buğulanması gibi ataların gözlerini kararttılar, artık insanlar ancak kendilerine yakın olanı görebileceklerdi. Güneşin doğduğu ülke'de yaşayıp çoğaldılar."

Asya Şamanizm'indeki üç alem kavramı Maya Şamanizm'inde de görülür. Bunlar yer, yeraltı alemi ve ilahi olan ruhsal göktür. Nasıl Asya Şamanizm'inde yeraltı alemi ve ruhsal gök, katlara ayrılıyorsa, Maya geleneğinde de böyle katlara ayrılır. Aralarındaki en önemli fark sayıdadır. Aztek geleneği gibi, Maya geleneğine göre de, ruhsal gök 13 " gök katından " oluşur. Asya Şamanizm'inde bu sayı genellikle 7dir, bazı hallerde 9 veya 12 olur. Yeryüzü ile ilahi alem arasında bu katlardan en aşağıdaki, en yoğun ve kaba olanı, insanların yaşadığı yeryüzü idi. Her gök katında " Oxlahuntikú " adı verilen 13 ilah bulunurdu. Yeraltı alemi öteki alemin alt kısımlarını, kötü kısımlarını, gök katları ise üst ve ışıklı kısımlarını oluşturuyordu. Vecd veya trans halinde gök katlarına çıkacak her Şamanın göğe çıkmadan önce öteki alemin en alt, en kötü ve korkunç tabakaları olan yeraltı alemine inmesi gerekirdi. Maya geleneğinde yeraltı alemi, Asya geleneklerinde de rastlandığı gibi, 9 katlıdır. Burada ikamet edenlere ise " Bolontikú " adı verilir. Maya cehennemini oluşturan bu katlara " Mitnal " denir. Yeraltı alemi ölüm ilahı Ah Puch'un egemenliğindedir.

Yine Şamanizm'deki üç alemi irtibatlandıran " yaşam ağacı " kavramı, Maya geleneğinde de vardır. Yeryüzündeki pek çok gelenekte karşılaşılan yaşam ağacına Maya geleneğinde " Yaxché " adı verilir; kökleri yeraltında olan bu ağacın dalları gök katlarında uzanır.

Mayaların son dönemdeki ayinleri, önceki dönemlere oranla daha iyi bilinmektedir. Mayalarda piramitler bir tür tapınak işlevi görmektedir. Tören sırasında halk, aşağıda, tapınak sayılan piramidin önündeki alanda yer alır, getirdiklerini tapınağa sunarlar ve dileklerde bulunurlardı. Chichén Itzá'nın kutsal senatosuna, Chac ilahına sunu olarak, altın, çocuk ve bakire kızların sunulduğu sanılmaktadır. Çocukların sunuluş nedeni saf olmalarıydı.

Ayinler sırasında yapılan dualar önemliydi. Buluğ ve evlenme ayinlerinde veya kehanet ayinlerinde yapılan dualarda, kıtlıktan, hastalıktan, savaş ve düzensizlikten uzak durabilme, musallat olan ruhlardan kurtulabilme, girişimlerde başarılı olabilme ve çocuğu olmayan kadınların çocuk sahibi olabilmesi gibi çeşitli amaçlarla ilahlardan yardım isteniyordu. Günümüzde halen, ayinlerde, Maya Şamanları, doğal konuşmaya benzer bir ritimle ve makama dayalı melodi tarzında, bir tür şiir okurlar.

Dans da ayinin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Erkekler gibi, kadınların da kendilerine has dansları vardı, kadın ve erkekler çok nadir olarak birlikte dans ederlerdi. Örneğin Kakupat'tan yardım ve himayenin dilendiği Holcan Okot dansı, 800 savaşçı tarafından en ufak bir hata söz konusu olmaksızın yapılan seri hareketlerle gerçekleştirilirdi.

İlahlara yönelik festivaller, ay takviminince belirlenen günlerde yapılırdı. Festivallerde ateş yakılır, kartal tüyleri takılarak “ yüz ayak ” dansı yapılırdı. Törenleri, tapınakların süslenmesini ve sunuların ruhlara takdim edilmesini din adamları düzenlerdi. Diğer etkinlikler arasında, top oyunu, tiyatro oyununu andıran oyunlar, geçit törenleri ve çeşitli bayram kutlamaları vardı.

Törensel öğeleri içinde kendini kurban etme, hayvan kurban etme, insan kurban etme bulunuyordu. İnsan kurban etme, savaşta tutsak alınanlara, kölelere veya doğumundan itibaren seçilmiş olanlara uygulanırdı. Kurbanın kalbi çıkarılır veya kafası kesilirdi. Aslında kurbanların hepsi zorlanarak kurban edilmiyorlardı, kendilerine imrenilecek bir gelecek vaat ediliyordu. Ölümün ardından güneşe eşlik edecekler ve dört yıl sonra dünyada daha imrenilecek şekilde yeniden doğacaklardı. Bu inanış bazı kurban adaylarının neden gönüllü olduklarını açıklamaktadır. Ölüm bir yeniden doğuşun başlangıcıydı.

Dini faaliyetler içinde danslar, şarkılar, oyunlar ve dualar vardı. Yiyecek orucu ve cinsel oruç tutulurdu. Sarhoş edici mantarların yenilmesi ve mayalanmaya tabi tutulmuş içkilerin (balché) içilmesi, yabani tütün içilmesi, psikoaktif bitkilerden hazırlanan özel yiyeceklerin yenilmesi ayinlerin bir parçasıydı. Dini faaliyetler içinde hayvan, bitki, çiçek, tütsü (buhur), tüy, kabuklular, türkuaz, obsidiyen, yeşim, altın ve bakır objelerden oluşan sunuların ruhlara sunulması vardı.

Günümüzde halen uygulanan törenlerden biri, yağmur mevsimi geciktiğinde yağmur ilahının yardımcıları sayılan Chaqulara başvurmak üzere düzenlenen, Ch'a Chaak törenidir. Bazı mağaraların, örneğin Loltún ve Balankanché mağaralarının dünyanın içine açılan giriş yerleri olduğuna inanırlardı. Hıristiyanlıktan bağımsız olarak, Maya dininin kendi unsuru olan Konuşan Haç (la Cruz Parlante) Palenque’de görülen yaşam ağacı sembolünün stilize edilmiş biçimidir. Mayaların bu haçı, XIX. yüzyıl ortalarındaki ayaklanmalarıyla gelen Caste (Castas) Savaşı sırasında kullanmaları, onları, birleştirmiş ve birçok acıya göğüs germeleri için gereken metaneti vermiştir. Bu savaş, Mayalara kendi topraklarında bağımsız olabilme olanağı sağlamış ve bu olay Amerika’da türünün tek örneği olmuştur.

Maya dininde " Ölmek " sözcüğü Popol-Vuh kitabını yazanların torunları olan Chorti Kızılderililerinde aynı zamanda “ yolculuk ” anlamına gelir. Chortiler ölen kimsenin öte-aleme, ucu Tanrı’nın elinde olan bir iple çekilerek göçtüğüne inanırlar. Bu kavram halen bugünkü Mayalarda mevcuttur.

Maya dinine göre ölüm olayından sonra ikinci canı ya da " way " adı verilen ruhsal varlığı transtaki Şamanların yolculuğu gibi bir yolculuk yapar. Önce yeraltı aleminin yolunu tutar; oradaki bekçi köpeğin yardımıyla bir ırmağı geçmesi gerekir. Gök katlarından birinde, hak edebilmiş olan ruhsal varlıkların ulaşabileceği, mutlu olunan bir cennet vardır

Mayalarda ruh göçü kavramının olup olmadığı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır; kimilerine göre, ruh göçü kavramına diğer Amerika uygarlıklarında ve kimi Kızılderililerde rastlandığı gibi, Mayalarda da rastlanmakla birlikte, Mayalardaki ruh göçü kavramı Hinduizm’dekinden farklıydı. Bu inanışa ait izlere kral Pacal’ın yeniden doğması hikayesinde ve Popol-Vuh’taki ikizlerin öyküsünde de rastlanır.

Atalar kültünün de bulunduğu Mayalarda ataların kafatasları muhafaza edilirdi. Maya kazılarında kristal kafataslarına da rastlanmıştır.

Kukulkan

Mayalarda mısırın yaratılışını ve diğer astronomik fenomenleri çağrıştıran top oyunu bir tür ayin gibi görülürdü. İlk zamanlar, evrenin menşeini temsil eden, ölüm ve yeniden doğuşla ilgili bir inisiyasyon ayini olan bu oyun, sonraları askeri eylemin ve siyasi iktidarın meşru kılınmasıyla da ilgili olmuştur. Yani top oyunun ayinsel işlevinin yanı sıra siyasi ve ekonomik yanları da vardı. Top oyunu her şeyden önce, iyi ve kötünün, ışık ile karanlığın, yani evrendeki karşıt güçlerin çatışmasını, sabit hareket halindeki top ise hareket halindeki yıldızları ve yaratılış güçlerini simgeliyordu.

Oyunun dönem ve yere bağlı olarak farklı versiyonları vardır. Oyuncu sayısı da bu faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Genellikle kauçuktan yapılma bir topa kemerle, dizlerle, omuzlarla ve el darbeleriyle vurularak oynanırdı. " Pot-a tok " denilen bu oyunda amaç, topu, bir duvara dikey olarak tutturulmuş, pota benzeri bir halkadan geçirmekti. Oyun günümüzde Guatemala'da halen ayin tarzında, Meksika'da ise turistlere yönelik olarak ya da yalnızca spor amacıyla uygulanmaktadır. Bu oyunun halkanın bulunmadığı versiyonlarındaki bazı özellikler amerikan futbolunu andırmaktadır. Bazı yerlerde oyunun kamış ya da raketle oynandığı da görülmüştür; bu durumda top darbelerinden korunmak üzere kafa ve göğsü koruma önlemleri alınıyordu.

Oyun gece de oynanabiliyordu. Oyunun sonunda daima kurban sunulmuyordu. Oyunu kaybeden takımın kurban edildiğini gösteren hiçbir tarihsel kaynak yoktur. Bu konuda ileri sürülenler hakkında bazı tarihçilerin görüşü şudur: Kimi zaman savaş tutsakları da bu oyunu oynamak zorunda bırakılıyorlardı ve bunlar yense de yenilse de zaten kurban edilecekleri önceden belirlenmiş tutsaklardı. Zaten yaralı ve yorgun tutsakların kazanma şansları olmadığına göre oyun tutsaklarla oynandığında, bir siyasi ve askeri güç gösterisi olarak da yorumlanabilir. Guatemala ve Honduras'ta kendi aralarında oynadıkları oyunlarda kimi zaman oyuna bir ödülün de konmuş olduğu ve oyunda elde edilen kadınların fahişe oldukları sanılmaktadır.

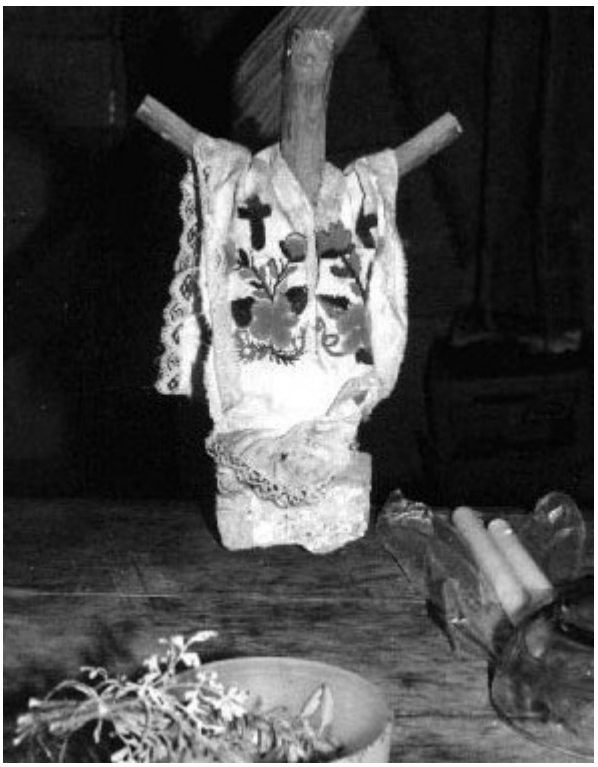
Maya tanrılarına gelince en büyük tanrı Hunab Ku idi. Hunab Ku demek tek olan tanrı demektir. Yaratan, var eden Tanrı'dır. Mutlak olandır. Tüm ilahların babası ve efendisidir.

Itzamna, göklerin, gecenin ve gündüzün efendisi ve Hunab Ku'nun oğludur. Güneş ilahı olarak da tezahür eder. Elyazmalarında dişsiz, kartal burunlu ve bazen sakallı olarak temsil edilir. İyiliksever ve insan yanlısı bir tanrıydı.

Kukulkan, Toltekler ve Azteklerdeki " sakallı yılan " dır. Adı Pueblo Kızılderililerinin dilinde " sakallı yılan " , Meksika Kızılderililerinin dilinde ise " kuş-yılan " anlamına gelir. Mayalarda bu ilah " tüylerle kaplı yılanların efendisi " anlamında Kukulkan adını almıştır. Tasvirlerde tüylü bir yılan olarak gösterilmekle birlikte, eski metinlerde onun aslında bir yılan olmadığı, beyaz insan ırkına mensup olduğu açıkça belirtilir. Toltek, Aztek, Maya ve İnka metinlerine göre, insanlarla bir süre yaşamış, onlara doğru yolu gösterdikten ve uygarlığı öğrettikten sonra göklere geri dönmüştür. Kimi metinlerde ondan tek kişi olarak değil, çoğul olarak söz edilir. Maya dilinde " yılan " ile " gökyüzü " sözcükleri telaffuzları bakımından eşseslidir ve " kaan " olarak telaffuz edilirler.

Ayrıca Güneş tanrısı, Ay tanrısı, atmosfer tanrısı, mısır tanrısı, ölüm tanrısı da vardır. Bunlar diğer tanrılar içinde en öne çıkan tanrılardır.

Maya mitolojisinde Hunab dünyayı yaratmıştır. Bu dünyadan önce de başka dünyalar vardı. Bunların her biri bir tufanla yıkılmıştır. Dünya iyiler ile kötülerin, iyi tanrılar ile kötü tanrıların savaş yeridir. İyiler, ışık, yağmur, mısır ve bolluk getiri. Kötüler ise savaş, fırtına, açlık ve sefalet getirirler.

Maya Hayat Ağacı, Hıristiyanlıktan sonra Hac'a elbise giydiriliyor

Hunab insanı mısır'dan yaratmıştır. İnsan tanrıların lütfünü oruç tutmakla, adak adamakla, dua ile, dinsel danslar yaparak, insan kanı serperek, insan kurban ederek elde edebilir. Kurban yiğit bir askerse, bedeni parçalanır ve törene katılanlarca yenir.

Ruh ölümsüzdür. Ya cennete veya cehenneme gider. Kendini asarak intihar edenler, şehitler, kurban edilen insanlar, doğururken ölenler, rahipler cennete giderler. Cennet bol yiyecek ve içecek olan bir dinlenme yeridir. Cehennemde ise şeytanlar, açlık, yorgunluk ve acı çektirerek günahkarlara işkence ederler.

Maya Toplumunun Günlük Hayatı

Maya elbise örneği

Mayaların temel besin maddesi mısırdı (Maya dilinde " ixim "). Mısırdan çeşitli içecekler, mısır hamurundan börekler ve gözlemeye benzeyen etli küçük börekler yapıyorlardı. Bu böreklerin içine et, sebze ya da her ikisi birlikte konurdu. Diğer önemli besin maddelerinin kaynağı kakao idi. Kakao tohumundan sağlanan hamur, maddi durumu süt alabilmeye müsait olmayanlarca suyla karıştırılarak bir içecek olan çikolata elde ediliyordu.

Suyu saf haliyle içmeye alışkın değillerdi, suyu genellikle mısırdan, meyvelerden ve diğer hammaddelerden elde edilenlerle karıştırarak içerlerdi. Törenlerde alkollü içki kullanıyorlardı. Bu içki balché ağacının kabuğu ile su ve balın karışımından elde edilirdi. Yine törenlerde kullanılan " sakab " adlı içkiyi mısır ve baldan elde ederlerdi. Bütün bu içecekler fincanlara konurdu ve içi boşaltılmış kabaklarda taşınırdı.

Çok tüketilen diğer ürünler arasında ısırgan, sakız, kabak, fasulye, biber, bal, tuz sayılmalıdır.

Mayaların tanıdığı, Maya bölgesinin faunasında hayvanlar arasında, kızıl geyik, pekari, armadillo, denizineği, tavşan, " çıplak Meksika köpeği ", tapir, yaban domuzu, maymun, sülüngiller, güvercingiller, hindi, iguana, balık, istiridye ve diğer kuş ve memeliler sayılabilir. Bu hayvanların bazılarından besin maddesi olarak yararlanıyorlar, bazılarını da ayinlerde kurban ediyorlardı.

Mayalar tek ailelerin bulunduğu evlerde ve birden fazla ailenin bulunduğu evlerde yaşıyorlardı. Çok aileli evler, aralarında kan bağı olan, sosyal konumları önemli kişilerin bir arada yaşadıkları evlerdi.

Evlerde inşa maddesi olarak tahta, taş ve bir tür harç kullanılmaktaydı. Konutlar esas olarak üç kısımdan oluşurdu; yatak odası, mutfak ve ambar. Bunlara kimi zaman çalışma odası

(atölye) ve banyo eşlik ederdi. Somyalar duvarlara tutturulurdu, şilteler pamukla doldurulurdu. Bazen de " yer yatakları " üzerinde uyurlardı. Bu tür odalarda havalandırma ve aydınlık pek olmazdı, çünkü pencere bulunmazdı. Odalar genellikle uyumak ve eşya veya malları saklamak üzere kullanılırdı. Evler genellikle, meyve ağaçları olan bahçelere sahipti. Rahipler ve soylular ise kent merkezindeki kalelerde, piramitlerde ve tören tapınaklarında otururlardı.

Bonampak duvar resimleri

Halkın büyük bir kısmı zamanlarını tarım etkinliklerine ayırırdı. Bu yüzden tarlada çalışma koşullarına uygun giysiler giyerlerdi. Giyim, sosyal düzeye de bağlıydı. Çoğunluk genellikle sade giysileri tercih ederdi. Kadınlar genellikle bir " huipi " veya bir etek ve manto, erkekler " patí " denilen kısa pantolon giyerlerdi. Huipi, Orta Amerika'ya özgü, işlemeli, renkli motiflere sahip bluzdur. Buna karşılık, ayaklarında deri sandal olan, değerli taşlar ve tüylerle süslü, desenleri zengin, ihtişamlı giysiler giyen soylular, sedefle ve değerli taşlarla süslü ağır kemerler, kolyeler ve başlarına tüylerden yapılmış takılar takarlardı. Soyluların giydikleri diğer giysiler, deniz kabuklularıyla veya salyangoz kabuğuyla süslü, geometrik desenlere sahip, jaguar derisinden veya pamuktan yapılma ceketler, uzun veya kısa mantolar ve eteklerdir. Ayrıca, rahipler ve bazı soylular, yeşim taşından, kuvarstan ve altından yapılma son derece büyük kulaklıklar (kulak takısı), buruna takılan halka türü takılar, bilezik ve yüzükler takarlardı. Kimi zaman alt dudağın altına da bir takı takmayı ihmal etmezlerdi.

Diğer aksesuarlar arasında, şapka, taç, konik bere, türban ve pampa otu sayılabilir. M.Ö. 900 yıllarına kadar kutsal yerlerde ve birçok sahada çok sık kullanılan yeşim taşı, sonraları kaybolmamakla birlikte, kuyumculukta, özellikle altın işlemede kullanılmaya başlanmıştır.

Bonampak duvar resimleri zenginlik ve şatafat gösteren bu giysilerin törenlerde olduğu kadar savaşlarda da kullanılabildiğini göstermektedir. Bu resimlerde savaşçıların vestiyere astıkları silahlar, kalkanlar, zırhlar ya da koruyucu yeleklerin gayet süslü oldukları görülmektedir.

Süsleme olarak ayrıca göğüs, kol ve bacaklara dövme yapılabiliyor, vücuda süsleme amaçlı yaralar açılabiliyor ve delinen dişlere kesilmiş yeşim, obsidyen ve pirit gibi değerli taşlar yerleştirilebiliyordu. Ancak dövme ve deride süsleme amaçlı yaralar açma din adamlarına, beylere ve komutanlara mahsustu.

Kadın toplumda önemli mevkilerde bulunabilmiş, hatta birkaçı yönetici olmuştu. Aile ekonomisinde kadının rolü büyüktü. Seramikleri onlar imal ediyor, yontuları onlar tasarlıyor, giysiler için pamuğu onlar dokuyordu. Aynı zamanda hayvan yetiştiriciliği ile meşgul oluyorlar ve dinsel bayramlarda tüketilecek yiyecek ve içecekleri hazırlıyorlardı.

Kadınlar bulunmaları gereken birkaç bayram haricinde, insan kurbanının yapıldığı bayramlarda yer almazlardı. Kısaca, Maya kadınının toplumdaki etkinlikleri göz önüne alındığında, yalnızca ev ve aileyle meşgul bir kadın tipi olmadığı anlaşılmaktadır.

" Kamnicté " denilen evlilik, babaların düzenlemesiyle, ekonomik nedenlerle veya ittifak amacıyla yapılırdı. Ayrıca yeni evli damat, bir süre kayınpederinin emrinde yaşardı ki bu süre kimi zaman 5 yıla kadar çıkardı.

Silvanus G. Morley tarafından Yucatan Mayaları üzerinde sürdürülen bir araştırma göre Mayaların fiziksel özellikleri şöyledir. Ortalama boyları 154 cm. ile 142 cm. arasında, ağırlıklarının 52.8 kg ile 50 kg arasında ve kafa indisinin (cephalic index) 85.8 ile 86.8 aralığında olduğunu ortaya koymuştur. Arkeolojik ve etnoğrafik kanıtlara göre, Mayalar geniş kafalı (brachycephalic), gaga burunlu, siyah ve düz saçlı ve hafifçe Asyalıları andırır biçimde badem gözlü idiler. Boyunları kısa, omuzları genişti.

Bonampak Plaza

Maya binaları

Temple of Frescoes

Maya halkı, asillerin büyük taş binalarından daha mütevazı, sade evlerde oturuyorlardı. Büyük Maya yapılarındaki şaşırtıcı bir husus, böyle büyük yapıları inşa etmek için gereken ileri teknolojiye sahip olmadıkları halde Mayaların bu yapıları inşa edebilmiş olmalarıdır. Mayaların bu işlerde, gerekli olan metal aletleri, çarkları ve muhtemelen tekerleği hiç kullanmadıkları sanılmaktadır. Piramitler ve tapınaklar gibi büyük yapıların temel yapı malzemesi olan taşlar, genellikle yerel taş ocaklarından sağlanmıştır. Kullandıkları taş, genellikle kireç taşıydı. Bu, taş aletlerle üzerinde çalışılmaya elverişli, kolay işlenilebilen yumuşak bir taştı. Ayrıca, nemini kaybettiğinde katılaşma gibi, çimentoyu andıran özellikler gösterdiğinden, Mayalarca ezilip toz haline getirilmek suretiyle harç ve sıva olarak da kullanılmıştır. Taşları birbirlerine bu harçla tutturmuşlardır.

Halk evlerinin temel yapı malzemesi ise tahta kazıklar, kamışlar, kerpiç ve samandı. Az sayıda olmakla birlikte, bazı evlerde taşın da kullanıldığı görülmektedir. Çevrede taş kaynakları bulunmadığından Comalco kentindeki büyük yapılarda taşın yerini pişmiş tuğlanın aldığı görülmektedir.

Büyük Maya binalarının çoğu genellikle bir platform üzerinde yükseliyordu. Bu platformun yüksekliği, teraslama tarzı yapılarda ve nispeten küçük yapılarda 1 metreyi aşmazken büyük tapınak ve piramitlerde 45 metreye kadar çıkıyordu. Bitişik platformların düzenlenmesinde Maya mimarisine özgü bir simetrisizlik hakimdir. Yapı inşa edildiğinde yapının kabartmalarla süslenmesine başlanırdı. Mükemmel hale getirmek için yapılan perdahlamada için genellikle sıva kullanılırdı.

Maya dili ve yazısı

Maya hesaplama sistemi

Uto-Aztek dil ailesine sokulan Maya dili, Orta Amerika'da, özellikle Meksika'nın Yucatan, Campeche ve Quintana Roo bölgelerinde halen Mayaların torunları sayılan 6 milyon kişi tarafından konuşulmaktadır. Maya dili aslında 21– 44 dilden oluşan bir dil ailesi olduğundan, Maya dilleri olarak da ifade edilir. Bu dillerin ortak kökü en az 5.000 yıl önce proto-Mayalar'ın kullandığı asli Maya dilidir.

Bu dildeki ilk bölünme Meksika Körfezi kıyılarına yapılan göçle ortaya çıkmıştır. Maya dillerinin gramer yapısı diğer Orta Amerika dillerine kıyasla daha kolaydır. Türkçe gibi eklemlemeli bir dildir. Hatırlanacağı gibi diğer eklemlemeli dillerden bazıları Quechua dili, Etrüsk dili, Moğolca, Fince, Macarca, birçok Kafkas (Abhazca vs.) ve Ural dilleri, Hatti dili, Pelasg dili, Lidya dili, Kızılderili dilleri, Sümerce, Bask dili, Eskimo dili'dir. Meksika'da 2003'te yürürlüğe giren bir yasayla Maya dillerinden Maya Yucateco (Yukateko dili) asli kızılderili dilleri gibi, ulusal dil ilan edilmiştir.

Günümüzde Maya dillerinin konuşulduğu ülkeler, başta Meksika ve Guatemala olmak üzere, Honduras, Belize (Britanya Honduras'ı) ve El Salvador'dur.

Son bilimsel araştırmaların sonuçları, Maya dilinin de dahil olduğu Amerindiyen dil ailesinin

yaklaşık 16.000 yıl öncesine dek Sibirya'da yaşayanların diliyle ortak bir kökene sahip olduğu yönündedir.

Bulgular, M.Ö. III. ve IV. yüzyıllarda bile Mayaların yazı sistemini kullandıklarını göstermektedir. Maya yazısından önce de Orta Amerika'da çeşitli yazı sistemlerinin kullanıldıkları (Zapotek yazısı, Olmek yazısı vs.) bilinmektedir. Bunlardan biri Olmec ile Maya yazısı arasında bir " geçiş yazısı " denilebilecek Epi-Olmec yazısıdır. Bununla birlikte 5 Ocak 2006'da National Geographic tarafından yayımlanan Maya yazısı inceleme sonuçları Maya yazı sisteminin hemen hemen en eski Orta Amerika yazı sistemleri kadar eski olduğunu göstermektedir.

Ne yazık ki İspanyol papazlar işgalden kısa süre sonra ele geçirdikleri tüm Maya kitaplarını " şeytanın yalanlarını içine alıyor " diye, yakıp yok etmişlerdir. Arkeolojik sit alanlarındaki taş yazıtların, tabletlerin yanı sıra, günümüze ancak üç Maya elyazması ve birkaç sayfadan ibaret bir metin kalmıştır. Bununla birlikte, İspanyol işgalinin peşinden yerlilerin Maya dilinde ve İspanyol alfabesi ile yazdıkları Maya kroniklerini özetleyen yazılar vardır. Ayrıca, piskopos Landa'nın 1566 yılında yazdığı gezi notları enfes kaynaktır. Kalıntıları bulunan 116 Maya kenti de tarihe ışık tutabilecek bulgulardır.

Bugünkü Mayalar, eski Mayalardan kalan pek çok şeyi sürdürmektedir. Böylece belge boşluklarının bir kısmını doğrudan gözlemler ile doldurma imkanı ortaya çıkmaktadır.

İncelemeler, Mayaların yazı sisteminde, aynı sözcüğün yazımında hem alfabetik sistemin hem de ideografik sistemin bir arada kullanıldığını göstermiştir. Yani Maya dillerinin yazımında karmaşık, bilinen anlamda alfabetik olmayan bir yazı sistemi kullanılmıştır. Bu, kısmen logografik, kısmen de hecesel seslere dayalı bir karışımdan oluşan yazı sistemidir. Bir başka deyişle, eski Mısır yazısında ve Çincenin Çin yazısı ve Japoncanın kanji yazısında da olduğu gibi kelime ve fikirleri belirten ideogramların yanı sıra, ayrıca sesleri belirten fonetik sembollerin de kullanıldığı bir karışımdan oluşmuştur.

Alfabeleri olmayan Mayaların kullandıkları fonetik sistem rébus (karışık olarak verilmiş harfleri veya işaretleri belli bir sıralamayla bir araya getirerek bir sözcük veya cümle oluşturma) türünde bir bulmaca çözme oyununa benzetilebilinir. Dolayısıyla Maya yazısının çözülmesi son derece zordur. Çözülen gliflerin ifade ettikleri cümleler de kimi zaman yoruma muhtaçtır. Bununla birlikte yaklaşık 800 glifin (bir işaretin grafik temsili, karakter, hiyeroglifik yazıyı oluşturan parçalar) ya da işaretin kullanıldığı Maya yazısının günümüzde yaklaşık % 80'i çözülebilmiştir. Glifler hece birleşimlerini (sözcük) ifade ederler.

Maya hiyeroglifleri ya anıtlar ve mimari eserlerde genellikle taş veya tahta üzerine işlenmiş ya da kağıt, alçı duvarlar ve seramik objeler üzerine resmedilmişlerdir. Bitkilerden elde edilmiş kağıt genellikle 20 cm. eninde, birkaç metre uzunluğunda olurdu ve yazıldıktan sonra akordeon gibi katlanırdı. Maya ülkesinin Aztek dilindeki adında (Al ve Karanın Ülkesi) bulunan renkler gibi kırmızı ve kara renkli mürekkepler kullanmışlardır. Bu yazı göründüğü kadarıyla çoğu zaman dini amaçlarla uygulanıyordu. Yazıcılar toplum içinde önemli bir konuma sahipti.

Mayalarda Matematik, Astronomi

Maya pramid

Orta-Amerika'nın diğer Kolomb-öncesi halkları gibi, Mayalar da on tabanıyla değil yirmi tabanıyla, yani yirminin kuvvetleriyle sayıyorlardı. Bu sistemin taban değeri 5'ti. Klasik-öncesi Mayalarda (ya da selefleri olan Olmeklerde) sıfır kavramının mevcut olduğu bilinmektedir. Bu büyük bir soyutlama gücüdür.

İki simgeli rakamlar kullanıyorlardı. Roma rakamları üç simgelidir. Bunları sadece toplayarak birleştiriyorlardı.

Yazıtlar, yüz milyonlu sayılarla hesaplar yaptıklarını ve belirttikleri tarihlerin çok eski zamanlara uzandığını ortaya koymaktadır. Son derece kesin astronomik gözlemlerde bulunmuşlar, Ay ve gezegenlerin hareketlerinin diyagramlarını yapmışlar, Güneş tutulmalarını önceden tahmin edebilmişlerdir. Avrupa'da kullanılan Jülyen takvimininkine kıyasla çok daha hassas olan bir güneş takvime sahiptiler.

Mayaların zamana ilişkin çalışmalarında esas olarak iki takvimleri vardı: " Tzolkin " denen takvim dinsel nitelikliydi, bu takvime " kutsal yıllık ", " büyülü takvim ", " ayin takvimi " de denirdi. " Haab " denilen takvim ise güneş takvimiydi. Güneş yılını Mayalar 365,2420 olarak belirlemişlerdi; modern astronomiye göreyse güneş yılı tam olarak 365,2422 gündür. Yani dakika ve saniye gibi zaman ölçülerinden yoksun olduğu varsayılan Mayaların hesabı ile modern astronominin hesabı arasındaki yıllık fark yalnızca 17 saniye idi. Dinsel takvim 260 (20x13), güneş takvimi ise 365 günden oluşuyordu. 365 günlük güneş yılını, 20 günlük 18 ayın sonunda, eski Mısırlılar ve Yunanlılara benzer tarzda 5 gün ilaveyle elde ederlerdi. Her iki takvim için 18.980 günlük bir dönem sonunda, yani 365 günlük 52 yıl veya 260 günlük 73 yıl sonra bir çakışma söz konusuydu, bu periyot 52 " muğlak yıl " olarak belirtilirdi.

Maya astronomisi, ilginç biçimde, ancak bugünkü modern astronomi hesaplamalarıyla bilinen Venüs yılını hassas bir biçimde saptayabilmişti. Mayalar'ın 584 gün olarak hesapladıkları Venüs yılı günümüzde 583,92 gün olarak saptanmıştır. Mayalar Venüs'e, bilinmeyen bir nedenle, neredeyse Güneşten bile daha fazla önem vermişlerdir.

Ayrıca, 65 " Venüs yılı " süren her dönemin sonunda, güneş yılının, dinsel yılın ve Venüs yılının başlangıcının 52 " muğlak yıl " süren yeni bir periyodun başlangıcıyla tam olarak çakışır. Ancak dünyanın dolanım süresi aslında 365,2422 gün olduğundan, bu sistemde " muğlak yıl " sürekli olarak güneş yılından önde gitmekte, giderek aylar mevsimlerden uzak düşmektedir. İlginçtir ki, Mayaların bu sorunu bir şekilde aştıkları, " tropikal yılı " bildikleri görülmektedir. Ayrıca Mayalar iki yeniay arasında geçen süreyi 29,53020 olarak hesaplamışlardır ki, bu süre günümüzde 29,53059 olarak saptanır.

Dünya insanlığının çok uzun zaman boyunca var olduğuna ve tufan benzeri birçok yıkım dönemi geçirmiş olduğuna inanan Mayalar, takvimlerinin yanı sıra, " uzun hesap " denilen oldukça uzun dönemleri içeren, şaşırtıcı bir zaman hesabı sistemi kullanmışlardır. Bu sistemin başlangıç noktası tam olarak M.Ö. 3113 yılının 12 Ağustos günüdür. S.G.Morley'e göre bu, " ilahların doğum tarihi " olarak görülen bir tarihti. Tarihler ile süreler, Ay, Güneş ya da Venüs yılıyla değil, tekrarlanan bu uzun dönemlerin katlarıyla ifade ediliyordu. Bu sistemde 7.200 güne 1 " katun ", 144.000 güne 1 " baktun ", 2.880.000 güne 1 " pictun " deniyordu. En uzun periyot olan " alautun " ise 23,040,000,000 günü (yaklaşık 63 milyon yıl) kapsamaktadır.

Maya Gözlem Evi

Abbasilerin Doğusu

990 lı yıllara gelindiğinde, epeydir, Karahanlılar Samanoğlu topraklarına doğru yayılıyorlardı. 990 yılında, kuvvetli bir olasılık ile Buğra Han olan Harun, İsficab ve Buhara'yı aldı. Karahanlıların çok zengin ve savaşçı halka sahip olan iki nehir arasındaki bölgeyi direnişsiz almaları ilginçtir. Bunda, Samanoğlu komutanlarının iktidar peşinde koşarak, entrikalar çevirmeleri ve Karahanlılarla ülkeyi paylaşma anlaşmaları yapmalarının payı büyüktür. Ayrıca Halife soyundan gelen Ebu Muhammed'in çabaları da yardımcı olmuştur. Halife soyundan kişilere ödenek bağlanması adet olmasına rağmen, Samanoğlu ülkesinde Ebu Muhammed bu haktan yoksun bırakılmıştı. O da Karahanlılara giderek, hanı etkileyip, Horasan seferine neden olur. Ebu Muhammed bir söylentiye göre Halife olmak istemekteydi

991 yılında Kadir (Kadir) Abbasi Halifesi oldu (991 – 1031). Ondan sonra Kaim (1031 – 1075) halife olacaktır. Abbasi Halifeliğini gayri meşru sayan ve yıkmaya çalışan Fatımi propagandasına karşı bu iki Halife de şiddetle direnip, karşı kampanyalar düzenlediler. Cend'e gelmiş olan Selçuk Sübaşının oğullarından biri olan Yusuf Yinal Bey 994 yılında daha Selçuk Sübaşı sağ iken öldü. Yusuf Yinal'ın üç oğlundan biri olan İbrahim Yınal'ı doğuran eşi, Yusuf Yınal'ın kardeşi Mikail ile evlendirildi. Bu evlilikten Tuğrul Bey doğacaktır.

Horasan bölgesi Karahanlıların eline kolay geçmişti. Bölgenin Karahanlıların eline direnişsiz geçmiş olmasında en önemli etken, herhalde tüccar ve dihkanların bu iktidar değişikliğine sıcak bakmalarıdır. Samanoğulları vergileri arttırmış ve bir de ilaveten veraset vergisi koymuştu. Servet sahibi ölünce servetinin bir kısmı devlete geçmekteydi. Bu veraset vergisi bölgede büyük hoşnutsuzluk yarattı. Karahanlılar sadece bu nedenle bile tercih nedeni oldular.

Bölgeyi ele geçirdikten bir süre sonra Harun Buğra Han hastalandı ve Karahanlılar bölgeden geri çekildiler. Ancak bu çekilişte Selçukluların, Samanoğullarına destek vermiş olması da rol oynamıştır. Samanoğlu Nuh Cend'deki Sübaşı Selçuk'a elçi yollayıp, yardım istemişti.

Selçuklular da, Samanoğullarına, kazanılacak ganimet karşılığı, yardım ettiler. Selçuk Su Başının büyük oğlu Arslan (İsrail) komutasındaki Selçukların yardımı ile Samanoğulları, Karahanlıları geri çekilmeye zorladılar. Ancak Samanoğulları rahat durmuyordu. Tekrar ağır vergiler koydular, Şii halka baskı uygulayıp, kırım yaptılar. Bunlara ilave Selçuklular da geri çekilince, 999 yılında Karahanlılar Buhara'yı tekrar ele geçirdiler.

Bu arada 997 yılında Gaznelilerin başına Gazneli Mahmut geçmişti (997 – 1031). Büveyhilerle savaşıp onlardan Rey ve Hamedan'ı aldı. Mahmut çok katı bir Sünni tavır

sergiliyordu. Rey kentindeki Şii kitaplığını yaktırdı. Bundan sonra Sünnilerce bir sapıklık olarak görülen Şiilere karşı kanlı bir tavır sergileyecekti.

Buhara'nın tekrar Karahanlıların eline geçmesi şöyle oldu. Samanoğlu katipleri halkı direnişe çağırdılar. " Size ne kadar iyi davrandığımızı ve aramızdaki ilişkilerin ne kadar dostça olduğunu biliyorsunuz. Şimdi düşman bizi tehdit ediyor. Ödeviniz bize yardım etmek ve yanımızda savaşmaktır " dediler.

Buhara halkı ne yapacaklarını din adamlarına sordu. Onlar da " Karahanlılar da iyi Müslümanlar, çatışmanın dışında kalmak en iyisidir " dediler. Buhara halkı da Samanoğullarına yardım etmedi. Buhara halkının bir anlamda direnmeyerek Karahanlıların yanını tutmasında Şii propagandası da rol oynamış olmalıdır. Samanoğulları Şiileri soruşturuyor ve cezalandırıyordu. Hatta o dönemde saklanan Şiiler arasında İbn Sina'nın babası da vardı.

Bu gelişmeden sonra Samanoğulları tarih sahnesinden çekildi, Güney Türkmenistan Karahanlı hakimiyetine girdi. Horasan'a ise Gazneliler el koydular. Samanoğulları (Samani) devletinin ortadan kalkması ile Gazneli devleti üzerinde hak iddia eden İran devleti sahneden çekiliyor ve Gazneliler tamamen serbest kalıyorlardı.

999 yılında, Selçuk Beyin büyük oğlu ve Mikail Sübaşının kardeşi olan İsrail, Oğuzların Arslan Yabgusu oldu. Bundan sonra kendisine İsrail Arslan Yabgu dendi. İsrail Arslan Yabgu, 1003 yılında Samani prensesi ile evlendi ve bu evlilikten iki oğulları dünyaya geldi. Şihabeddin Kutalmış Bey ve Musa Yabgu, İsrail Arslan Yabgunun oğullarıdır.

1000 yılında Gazneli Mahmut, Peşaver kentini ele geçirerek, Hindistan'ın kuzeybatısına ayak basmış oldu. O tarihe kadar, Hindistan'daki Müslüman hakimiyeti Sind nehrini aşamamıştı. 1001 yılında Sultan Mahmut 42.000 kişilik ve 300 fillik bir Hindu ordusunu yok ederek, Hindistan'ın en zengin eyaleti olan Pencap'ı ele geçirdi. Gazneli Sultan Mahmut her sene Bir Hindistan seferi yapıyordu. Başlangıçta amacı Brahman tapınaklarının yağmalanmasıydı. Ancak bu önemli bir sonuç verdi. Kuzey Batı Hindistan İslamlaştı.10. Hindistan seferinde Ganj vadisini hakimiyeti altına aldı. Mahmut Hindistan'da pek çok yeri hakimiyeti altına alırken Mathura kentinin ünlü tapınakları gibi pek çok eseri de yerle bir etmiş, elde ettiği zenginlikleri ülkesine taşımıştı.

Daha İskender zamanında, Afganistan'ın jeopolitik önemi ortaya çıkmıştı. Hayber geçidi Hindistan'ın kapısıydı. Hindistan kıtasına gitmek isteniyorsa buradan geçilecekti. Gazneli Mahmut da bu yolu kullanmıştı. Afganistan'da oturup, Hindistan'ı yönetiyor veya soyuyordu. Böylece Gazne kenti de Bağdat ile birlikte zamanının en önemli ve mamur kentlerinden biri olmuştu. Daha sonraları buralardan geçecek olan Babur Şah, bu verimsiz toprakların başkent olarak seçilmiş olmasına şaşıracaktı.

Karahanlı, Samanoğlu ve Selçuk üçgeninde oluşan karmaşık olaylara bakarken, Selçukluların tavırlarının, nasıl sadece kabile çıkarına dönük olduğunu gösteren bir örneği özetleyelim. Samanoğlu ailesinden Ebu İbrahim, Karahanlılardan kaçıyordu. Selçuklar, 1003 yılında Ebu İbrahim'e yardım ettiler ve Semerkant yakınlarında Karahanlı ordusunu bozguna uğrattılar. Yardıma gelen Karahan kuvvetlerini de bir gece baskını ile yendiler. Selçuklular 18 Karahan komutanını esir etmişlerdi. Ayrıca büyük ganimet kazanmışlardı. Bundan sonra, Selçuklular elde ettiklerini kafi görmeliler ki Samanoğlu Ebu İbrahim'i bırakıp gittiler. Daha sonra da

Karahanlıların tarafına geçtiler. Yenilip, tutunamayan Samanoğlu Ebu İbrahim bir Arap kabilesine sığındı. Ama sığındığı Araplar onu öldürdüler.

Hayber geçidi

Karahanlıların Samanoğlu topraklarını ele geçirmesiyle birlikte hem göçebe kabile ilişkileri değişmeye başlamış, hem Türklerin Müslüman olması hızlanmış ve hem de Türklere İran ve daha sonra da Anadolu kapısı açılmıştı. Bu nedenle bazı Avrupa tarihçileri, Karahanlıların Samanoğlu topraklarına el koymasını " on hüzün verici felaketten biri " sayarlar. Bütün dünya tarihinde birinci derece bela ve musibet derler. İslam tarihçileri de Karahanlı ilerlemesine hiç iyi bakmazlar.

Karahanlı devleti ile birlikte Türk göçebe siyasi örgütlenmesi, klasik İslam devleti örgütlenmesine dönüşmeye başlamıştır. Karahanlıların askeri gücünü hala göçebe savaşçılar oluşturuyordu. Daha önce gördüğümüz hiyerarşik yapıda olan ve çeşitli unvanlar alan prensler, hiyerarşinin disiplininden uzak, bağımsız bir tarzda kendi topluluklarını ve topraklarını yönetiyorlardı. Prensler kentler de otursalar bile kabileleri yaşamlarını kent yakınındaki göçebe çadırlarda sürdürüyordu. Aslında, pek çok Karahanlı prensi kent yerine, karargahında oturmayı tercih ediyordu.

Bir yandan da kentlerde saray yaşamı yükseliyordu. Saray muhafız kuvvetleri köle ve özgür kişilerin birlikte görev yaptıkları bir kuvvetti. Özgür kişiler arasında tüccarların ve soyluların (ak budun) oğulları bulunurdu. Saray görevlilerine, muhafız kuvveti de dahil " Tapugçı "

denirdi. İlk hizmet kademesi ayak hizmetleri idi. Yetenekliler, ayakçılıktan işe başlayarak yükselir, katip, hazinedar olabilirlerdi.

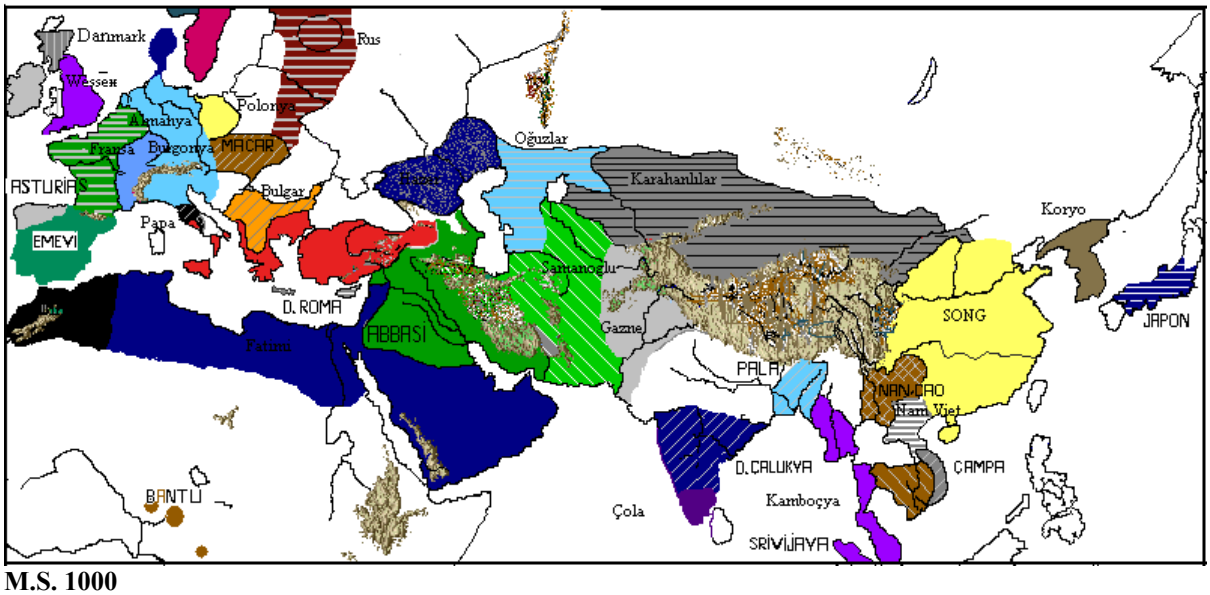
Tapugçılardan oluşan Saray muhafız komutanı " Kapuğ başlar er " (Kapıbaşı) denirdi. Ordu bağımsız komutanların askeri birliklerinin toplamından oluşurdu. Bu bağımsız komutanlara " Sü başlar er " (Sübaşı, daha sonra Subaşı) denirdi. " Sü başlar er " lerin kendi askerleri vardı. Bunlar bir prensi seçerler ve ona sadakat yemini ederek bağlanırlardı. İlişki, Karolenj krallarının " truste " ilişkisi gibiydi. " Sü başlar er " lerin bağlandıkları kişi, onları korumak ve beslemekle sorumluydu.

Bu tür ilişkiler değişmiş göçebe ilişkileridir. Göçebelerde, kabile şefleri birbirine ortak atadan gelen bir bağ ile bağlıdırlar ve ailenin ana kolu olan bir şefe daha bağlı olurlar. İslam dini ile ortak ata fikri önemini yitirince yerini yemin bağı almıştı.

Parçalanmaya başlayan kabile düzeni içinde Tabugçılar, kara budundan ayrıldılar. Kara budun buyruklara saygılı olmak ve vergileri vaktinde ödemek zorundaydı. Halbuki Tapugçı - Bey ilişkisi, Savaşçı - Bey ilişkisiydi. Ama bu ilişki Batı Avrupa'da görüldüğü kadar kuvvetli bir ilişki değildi. Batı Avrupa'da ömür boyu süren bağlılık ilişkisi, Karahanlılarda istendiği zaman iki taraf tarafından da bozulabilecek bir ilişkiydi. Yeminli, bırakır gider veya bey kovabilirdi.

Sübaşı Selçuk Beyin Cend kentine geldiğini görmüştük. Selçuk beyin beş oğlundan biri olan Mikail Bey, Selçuk beyden sonra ve onun sağlığında Sübaşı oldu. Ancak, yine babası sağ iken 998 yılında öldü. Selçuk Bey de 1000 yılı çıvarında hayata gözlerini kapadı. Mikail Beyin sağ kalmış olan iki oğlundan biri, büyük oğlu Çağrı Beydir (990 – 1060). Diğeri küçük oğlu Tuğrul Beydir (995 – 1063).

1016 yılında, Rus ve Doğu Roma, müştereken Hazar devleti üzerine yürüyüp, Hazar Kağanlığına son verdiler. Hazar siyasi açıdan bitmişti, Ama varlığını korumaya devam etti.

M.S. 1000

Türk Boyları

1000'li yıllara gelindiğinde, artık Müslüman yazarlar Türkler hakkında oldukça geniş bilgiler vermeye başlamışlardır. Kaşkarlı Mahmut, Doğu Roma'dan başlayarak Doğuya doğru 10 büyük Türk kabilesini şöyle sıralıyordu: Peçenek, Kıpçak, Oğuz, Kimek, Başkurt, Basmıl, Kay, Yabaku, Tatar, Kırgız. Kaşkarlı Mahmut kuzeyden güneye doğruda 10 kabile daha sayıyordu: Çiğil, Tuhsi, Yağma, Iğrak, Çaruk, Cumul, Uygur, Tangut, Kıtay (Çin'de) ve Tavgaç (Maçin yani güney Çin'de). Kaşkarlı Mahmut, yukarıda sayılan 20 kabileye ilave 5 kabile daha sayıyordu: Aramut, Ezgiç, Bulak, Kucet ve Karluk.

Daha önce defalarca anlatıldığı gibi, bu kabileler hep birbirine karışmış kabilelerdir. Bu nedenle bunların hepsinin Türk kabileleri olduğu net bir şekilde söylenemez. Örneğin Tangutların içerisinde Türkler olsa bile, onları daha ziyade Tibetli kabul etmek daha doğru olur. Genel olarak Müslüman yazarlarda Türk olmayan unsurları Türk sayma eğilimi vardır. Kaşkarlı Mahmut'un Türk kabul ettiği Kay ve Tatarlar, aslında Türkleşme yolunda Moğollar olma ihtimali daha fazladır.

Biruni de Türk kabilelerinin yerleşimini vermiştir. Ama Kaşkarlı ile Biruni'nin verdiği Türk boyu yerleşimi ve sayısı birbirini tam olarak tutmamaktadır. Bunun temel nedeni hareket halindeki kabilelerin yer değiştirmesi ve birinin diğerini önüne katarak sürüklemesi olmalıdır. Sanırız ki şöyle düşünmek, bu tarihlerde ki Türk boyları yerleşimine çok ters olmayacaktır. Hatırlanacağı gibi Ötüken'i Kitanlar (Kitaylar) almıştı. Şimdi Ötüken ve çevresinde Kitaylar vardı. Kitayların batısında, yukarı Yenisey bölgesinde Kırgızlar bulunuyordu. Kırgızlara komşu, İrtiş nehri kıyılarında Kimekler büyük bir gurup olarak vardı. Kimeklerin bir kolu olan Kıpçaklar, Ural dağları ve Hazar denizinin kuzeyine kadar gitmişlerdi. Kıpçaklara komşu Peçenekler ve Başkurtlar vardı. Kıpçakların güneyinde, Seyhun nehri, Aral gölü ile Hazar denizinin kuzeyi arasında Oğuz boyları bulunuyordu. En güneyde, Seyhun nehrinin doğu ve kuzey doğusunda, İslam bölgesinin yanında ve hatta onunla karışmış olarak, Karluklar ve Kimekler yer alıyorlardı. Bunlar Türk kabilelerinin kuzey kuşağıydı. Bunların dışında, Kırgızlar tarafından Ötüken'den atılan Uygurların bir kısmı Çin'de, bir kısmı ise Doğu Türkmenistan'da yerleşik yaşama geçmişti. Ayrıca Çin'de daha tam Çinlileşmemiş Kay, Kun ve Sarı Uygur gibi kabileler bulunuyordu. Ayrıca daha küçük guruplar olarak, Isık göl ve İli çevresinde, Yağmalar, Çiğiller ve Tuhsiler sayılmalıdırlar. Çiğiller ve Tuhsiler, Karluk büyük gurubunun parçası olarak da düşünülürler.

İslam yazarlar tarafından Türk kabilelerinin nasıl anlaşıldığını görmek açısından onlardan bazı örneklere bakmak enteresan olacaktır.

Kırgızlar için: “ Krallarına Kırgız Kağanı denir. Bu halk, vahşi hayvan tabiatına sahiptir. Sert suratları ve az saçları vardır. Yasasız ve acımasızdırlar, ama iyi savaşçı ve cenk severdirler, Çevresindeki bütün halklarla düşmanlık içinde ve savaşmaktadırlar... Ateşe taparlar ve ölülerini yakarlar. Çadırları ve keçe kulübeleri vardır, avcıdırlar... “

“ Türklerin bir bölümü de Kırgızlardır. Kırgızlar, kalabalık bir topluluktur. Adetlerinden biri ölüleri yakmaktır. Ateşin ölüleri temizlediğine, günahlarından arındırdığına inanırlar. ... Kırgızlar arasında halkdan faginun denen bir adam vardır. Her yıl belli bir günde bu adam getirilir, başına şarkıcı, çalgıcı ve benzer kişiler toplanır. İçip eğlenmeye koyulurlar. Meclis boş bir hal alınca, o adam bayılır. Sarası tutmuş gibi yere düşer. Bu durumda iken, yeni yılda olacak olaylar ondan sorulur... “

“ kimi Kırgızlar ineğe, kimileri kirpiye, ötekiler saksağana, şahine ve güzel ağaçlara taparlar... ”

Kırgızlara komşu yaşayan daha vahşi Türk boyları vardır.

“ Bu ormanlarda vahşi bir halk oturur. Onlar başkalarının dilinden anlamazlar ve öteki insanlarla görüşmezler. Vahşi hayvanlar gibidirler ve ancak kendi cinsleri ile birleşirler. Yüklerini taşımak için kullandıkları kayıkları balık ve hayvan derisindendir. Besinlerini avcılıkla sağlarlar. Savaşçıdırlar. Bir düşmana saldırmaya niyetlenince, düşmanın sayısını saptamak için aileleri ile birlikte yaya giderler. Bunu saptayınca, düşmana gece saldırıp yok ederler. Ellerine geçirdikleri her şeyi yakarlar, çünkü başkasının malını almayı yasaya aykırı sayarlar. Yalnız silah ve demiri alırlar. Karıları ile birleşmek isteyince, onları dört ayaklı yaparlar, vahşi hayvanların biçiminde çiftleşirler. “

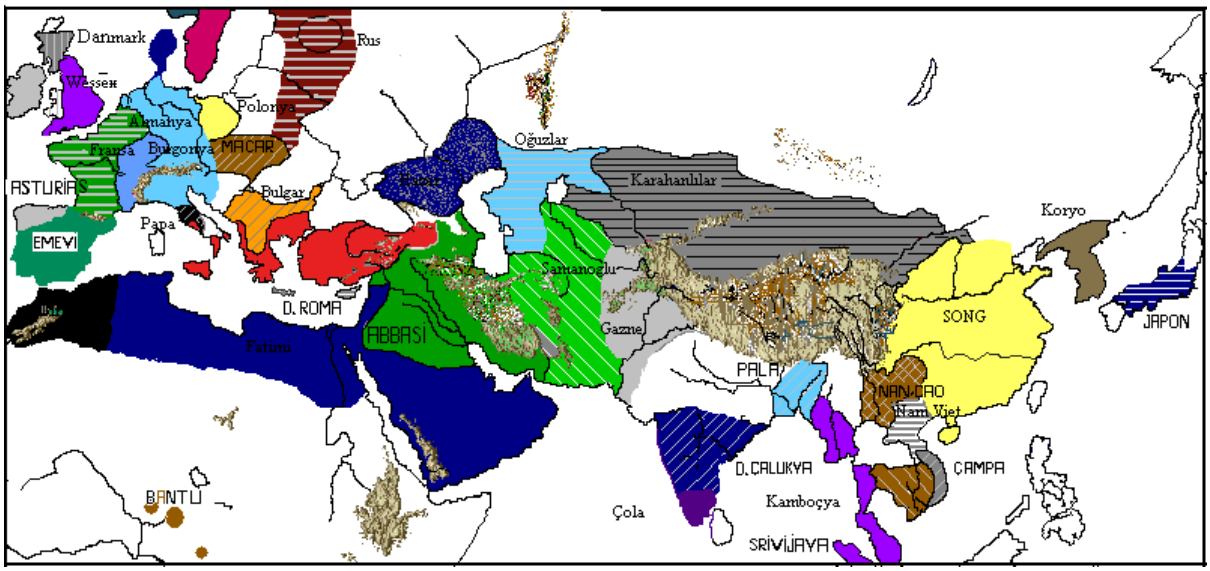
Bu dönemde Moğolistan ve çevresindeki kabilelerin durumuna bakalım. Aşağı Kerülen’de Tatarlar vardı. Tatarlar Türkleşme yolunda Moğollar mı, yoksa Moğollaşma yolunda Türkler midir, anlamak çok zordur. Tatarlar bu ana kadar daima Türk imparatorlukları içinde önemli roller oynamışlardı ve Türkler için korkunç hasımlar olmuşlardı.

Kobdo yöresine yayılmış olan Naymanlar vardı. Türkçe konuşan Naymanlar, zaman zaman Moğolca da konuşuyorlardı. Nayman, Moğolca da “ sekizler “ anlamına gelen bir addı. Naymanlar Uygur etkisinde kalmışlardı. Bir kısmı Hıristiyan ve bir kısmı Şaman dinindendi.

Sonra Kereyitler bulunuyordu. Başlarında Çince ve Türkçe kelimelerden türemiş İmparator anlamındaki “ vanghan “ dan bozularak oluşmuş “ onghan “ vardı. 1000 yılına doğru Onghan Markos zamanında Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi.

Moğolistan yaylalarında bir de Öngütler dolaşıyorlardı. Onların da büyük bir çoğunluğu Hıristiyan olmuştu. Çin Seddi boyunca, Ordos’un kuzeyi ile Leao-ho Irmağı arasındaydılar. Öngütlerin Şatoların çocukları oldukları da ileri sürülür.

Batı Franklar

Avrupa-Akdeniz-Ortadoğu M.S. 1000

Bütün bir X. yüzyıl boyunca, Batı Frank krallığı bağımsız prensliklere bölünmüştü. Topraklarının çeşitli bölgelerinde çeşitli değişik kimlikli topluluklar oturuyordu. Fransa, Burgonya, Brotonya, Akitanya ve Normandiya değişik kimliklere sahiptiler. Hatta bu değişik kimliklerin bir kısmının, örneğin Normandiya ve Brotonya'nın etnik kökeni vardı. Prensliklerin bir kısmının kökeni eski göçebe krallıklara kadar uzanıyordu. Bir kısmı ise Karolenj dönemi güçlü kontluklarının çevresinde oluşmuştu. Normandiya prensliği ise son dönem istilalarının bir sonucuydu. Bu prenslerin ataları Kraldan kural koyma ve cezalandırma yetkisini almışlardı. Bu yetki miras yoluyla bir hak olarak ahfatlarına geçmişti. Prensler bu iktidar olma yetkisini, artık, hiçbir denetime tabi olmadan kullanıyorlardı. Prensler, görünüşte veya resmi olarak Krala bağlıydılar. Ama bu bağ eski vassallık bağı değildi ve hiçbir bağımlılık yaratmıyordu.

Krala ait olması gereken otorite dağılmış ve özelleşmişti. Otoriteyi miras yoluyla kazanan prensler onu malları gibi görüyorlardı. Topraklarında oturan herkesi zengin ve fakir diye bakmadan, savaşa götürüyorlardı. Zırhları, kaliteli silahları ve atları olduğu için, özellikle zenginler savaşın bir parçası haline gelmişlerdi. Vergi alan onlardı, yargı yetkisini adalet adına uygulayan onlardı. Bu anlayış ve tavır Karolenj devletinin tüm kurumlarını yok etti. Daha da ileri giderek, toplumun yapısını değiştirdi.

Artık ordu demek, şatolara bağlı küçük birliklerin bir araya gelmesi demekti. Mahkemeler ise senyörlük mahkemeleri olarak tüm köylüleri yargılıyorlardı. Toprakta eski çağlardan beri gelmekte olan özgür köylü, köle ayrımı anlamsızlaşmıştı, ortadan kalktı. Zenginler, yoksullar arasındaki eskiden beri olan ayrım hem derinleşti ve hem de daha ortada görülür oldu. Yoksullar sahip oldukları toprakları kendileri işleyenlerdi. Zenginler ise topraklarını başkalarına işleterek hem daha fazla paraya ve hem de zamana kavuşuyorlardı. Bu onların savaş atı, kaliteli silahlar almalarını mümkün kılıyordu. Zamanlarını kılıç ve dövüş eğitimleri

ile geçirebiliyorlardı. Böylece zenginler iyi savaşçılar oldular. Savaşlarda etken olan artık yalnız onlardı.

Böylece 1000 li yıllara gelindiğinde, toplum, din adamları dışında, köylüler ve şövalyeler olarak iki sınıfa bölündü. Kökenleri ne olursa olsun (özgür köylü, ortakçı, serf, köle) durumları aynıydı. Koruması altında oldukları senyörün adaletine ve sömürüsüne tabiydiler. Şövalyeler, mesleği savaşçı olan kişilerdi. Hizmet ettikleri senyörün kulluğunu özgürce ant içerek kendileri seçmişlerdi. Senyörlerine silahlı hizmet ve danışmanlık veriyorlardı. Bu onur verici bir hizmet olarak görülüyordu. Her türlü baskıdan ve haraçtan muaftılar.

Bu yeni toplumsal örgütlenme, Karolenj merkezi gücünün çökmesinin ve istilaların doğal bir sonucuydu. Toplum, yeni örgütlenme biçimi ile istilalara karşı durabilmişti. Bu örgütlenme sayesinde karışık günlerde düzen ve barış sürdürülebilinmişti. Varılan yeni toplumsal denge durumuna daha sonra feodalite adı verildi.

Feodal sistem, Kral olarak Hugues Capet'i seçmekle, krallık makamını daha sağlam bir mülk temeline oturtmuştu. Güçlü toprak mülkiyeti açısından kralın kişisel toprakları ve geliri herhangi bir en zengin kontun (dük veya markinin) toprak ve gelirinden aşağı değildi. Yani kral aynı zamanda en zengin markiydi. Kralda, ayrıca, diğer dük ve markilerde olmayan, Karolenj döneminin mirası iki önemli manevi güç daha vardı. Kral birçok piskoposu ve manastır baş yöneticisini seçiyordu. Bu seçimin dini bir ayinle yapılması da krala ek bir mistik güç katıyordu (Kutsama ayini). Karolenjlerden kalan vassallık müessesesi de krala, en güçlü dük ve markiler karşısında manevi bir üstünlük sağlıyordu. Vassallık artık eski bağlayıcı rolünü oynayamasa bile herkesle ilişki sürdürme imkanı veren bir kavram olarak belli bir manevi güce sahipti.

Batı Avrupa'da, Almanya hariç, yetkisi ve otoritesi olan kral ve krallıklar kalmamıştı. Germen krallığı da hızlı bir çözülüş içine girmişti. O da 75 yıl içinde dağılacaktı. Fransa ve İtalya'da ise egemenlik çoktan parçalanmıştı. Egemenlik parçalanmıştı ama kralın kutsal bir varlık olarak durumu değişmemiş ve hatta ayinle daha fazla kuvvetlendirilmişti. Halkın gözünde taç giyerken kralın alnına sürülen yağ, gökten gelen kutsal bir yağdı. Kral İsa efendinin sevgili kuluydu. Ona kimse elini dokunduramazdı. O Tanrısal düzenin somut ifadesiydi.

Kral ne denli kutsallaşırsa kutsallaşsın, otoritesi kendine ailesinden miras yolu ile geçen topraklar kadardı. Diğer feodal beylerden farksız olarak kendi şahsi topraklarına hükmediyordu. Bu anlamdaki Fransa kralı İle-de-France'ta, yanında birkaç adamı ile oturur, çevresindeki küçük şato sahiplerini hizaya getirmeye çalışırdı.

Monarşiler güçsüzleşmiş, feodal beyler bağımsızlaşmıştı ama Tanrı adına kutsal barış ve adaleti kim sağlayacaktı? Bu görevi birinin üstlenmesi gerekiyordu. Kilise bu göreve baştan sahip çıktı. Kaleler ve çevrelerinde ise görevi feodal beyler üstlenmişlerdi. Kilise, Akitanya'da, 989 yılında Charroux ve 990 yıllarında Puy kurullarını düzenledi. Kurullar " Tanrı Barışı " adında bir hareketi başlattılar. Hareket büyük bir hızla, kralın hala kuvvetli olduğu Almanya hariç, tüm Batı Avrupa'ya yayıldı. Bu yaygınlaşmaya senyörlerin izin verdiği de unutulmamalıdır. Hareket senyörlerin de katıldığı bir olaydı. Aslında olay yeni değildi. Çok eski zamanlarda, bölgesel kralların yönettiği barış kurulları vardı. Ancak şimdi bu kurullar dağılmış ve işlevlerini çoktan beri yitirmişlerdi. " Tanrı Barışı " hareketi, bu eski barış derneklerinin yerine yenilerinin kurulmasını ön görüyordu.

Barış kurulunun başında yüksek rütbeli bir papaz bulunuyordu. Gücünü Tanrı'dan alan herkes yani senyörler ve silahlı zenginler yani şövalyeler bu derneğe katılacaklardı. Dernek törensel bir tarzda toplanacak ve tüm üyeler birbirlerine yemin ettirilerek bağlanacaktı. Bu bağlılık yemini her yeni kuşakta tekrar yenilenecekti. Derneğin prensipleri dışında davrananlar, Kilise tarafından cezalandırılacak, gerekirse aforoz edilecekti Birbirine yemin ile bağlanmış tüm üyeler, Kilisenin adamlarına ve mallarına karşı şiddet eylemine girişmemeyi kabul ediyordu. Şiddet kullanmama yükümlülüğü savunmasız halkı da kapsıyordu. Üyeler karşılıklı ilişkilerinde haftanın belli günlerinde ve belli dinsel günlerde silah kullanmayacaklardı. Bu ortak anlaşmayı bozanlara karşı birleşmek de üyelerin yeminle kabul ettikleri bir hususdu.

Örgütlenme başarılı oldu. Başarısı en az Karolenj dönemindeki kadardı. Böylece Batı Avrupa, ilerde merkezi otorite monarşiler olarak tekrar ortaya çıkana kadar, güvenlik sorununu halletmiş oluyordu.

" Tanrı Barışı " hareketi toplumu üç ana guruba bölmüştü. Kilise adamları kendi içlerinde örgütlenmiş ve kendilerini yönetiyorlardı. Silahlı kişiler kendi aralarında birbirlerine yeminle bağlanmış ve örgütlenmişlerdi. Geri kalan halk için ise adaleti sağlama görevi şato sahibi senyörlere bırakılmıştı. Bunlar zaten kralın askeri gücünün mirasçısı idiler. Dolayısı ile adaletin de mirasçısı oldular. Halka uygulanan cezalar da arttı. Artık bedeni eziyet yani işkence ceza uygulamalarının önemli bir maddesiydi.

Ruhban sınıfı kendi içinde papazlar ve keşişler diye de ikiye ayrılıyordu. Gelinen bu toplum aşamasında ruhban sınıfı gelenekleri, özel konumu ve çeşitli organları ile bir toplumsal örgüt konumuna gelmişti. Din adamları inananların bağışlarıyla, ayinlerde ve mevsimsel olarak alınan adaklarla ve kilise topraklarından gelen gelirlerle geçiniyorlardı. Topraklar, daha öncede görüldüğü gibi, hayır sahiplerinin ve otoritenin bağışları yoluyla elde edilmişti. Dini kurumlara yapılan bağışların, öteki dünyada cennetin yolunu açacağı inancı tüm topluma yayılmış ve yerleşmişti. X. Yüzyıl ile XII. Yüzyıl arası bu inancın en kuvvetli olduğu ve dolayısı ile bağışların en fazla olduğu zaman dilimidir. Ruhban sınıfı dışarıya açık olan bir sınıftı. Askerler silahlarını bırakarak, bu sınıfa istedikleri zaman girebiliyorlardı. Ancak girerken beraberlerinde getirdikleri çeyiz, onların alacakları görevin mertebesini belirliyordu.

Artık Batı Avrupa köylü kitlesine çoğunlukla Hıristiyanlaşmış ve din adamlarının etkisi altına girmiş bir toplum olarak bakabiliriz. Bağışların artışı ve dini kurumların zenginleşmesi, her tarafta pıtrak gibi kiliselerin yükselmesine neden oldu. Tarihçi deyimi ile " Batı'nın kırları yeni kiliselerden beyaz bir mantoya büründü ". Kiliseler Karolenj döneminden beri gelen metotlarla inşa ediliyordu. Ancak zenginleşme değişimi de beraberinde getirmişti. Kilise yapımı da yavaş yavaş değişmeye başladı. Bu sırada mimarlar deneme yanılma metodu kullanarak, arayış içine girmişlerdi. Kiliselerin ana planları ile aslında kimse uğraşmıyordu. Yaklaşık 50 – 60 yıl önce, Cemaat kalabalıklaşıp, tören yeri problemi ortaya çıktığında, geniş tören yeri problemi de çözülmüştü. Şimdi aranan yapıların daha iyi, dayanıklı ve ulvi nasıl örtüleceğiydi. Geleneksel olarak çatı tahta bir yapıyla örtülüyordu. Bunun yerine taş kubbe nasıl örülürdü ve duvarlar bu taş kubbenin ağırlığını nasıl çekerdi.

Şövalyeler

şövalyeler

Şövalyeler veya askerler sınıfı, savaşçı süvarilerin oluşturduğu bir sınıftı. Savaşlarda piyadenin rolü ikinci plana düşmüş ve savaşçılıkla, süvarilik eş anlama gelir olmuştu. Askerlik süvarilik olunca, normal halkın buna katılma şansı da kalmamıştı. Şövalyeliğin istediği donanım normal halkın alım gücünün çok üzerindeydi. Böylece savaşçılık hali vakti yerinde olmak demek olmuştu. Bunun sonucunda da bir kamu hizmeti olarak savaşanlar ortadan kalktı. Almanya ve İngiltere'de Saksonlar gibi yaya dövüş adetine sahip ülkelerde, kamu hizmeti olarak askerlik bir süre daha devam etti. Slavlarda, İskandinavlarda ve Macarlarda ise askerlik bir kamu hizmeti olarak prensip bakımından muhafaza edildi.

Şövalyelerin işi savaşmak olduğundan üretime katılmazlardı. Köylüler çalışarak din adamları gibi şövalyeleri de besliyorlardı. Şövalyenin esas varlık nedeni olan at, dayanıksız ve pahalı bir donanımdı ve sık sık yenilenmesi gerekiyordu. Atı, zırhı, kalkanı ve silahları derken, şövalye olabilmek için büyük bir sermaye gerekiyordu. XI. Yüzyılda bir zırh, orta büyüklükte bir tarım işletmesi fiyatına satınalınabilinirdi. Şövalyelerin sayıları çok değildi, zaten bu koşullar altında sayıları da artamazdı. Aralarında geçmişin soylu ailelerinin torunları, eski kral hizmetkarları, az soylu ama yeterince zengin olanlar vardı. Soylu büyük ailelerin şefleri, kendine yakın buldukları serüvencileri ve hizmetkarlarını da silahlandırarak Şövalye yapıyorlardı.

Şövalyeler, savaşçılıklarını sürdürebilmek için sürekli alıştırmalar yapmak zorundaydılar. Tüm zamanlarını silahlı antrenmanlara ayırıyorlardı. Her an savaşmaya hazır olan şövalye, çağrılır çağrılmaz göreve giderdi. Şatolarda nöbet tutar, senyörünün seferlerine katılırdı. Şövalyeler arasında önemli servet farklılaşmaları vardı. İçlerinden pek azı, yüksek senyörler olarak, şatoya sahipti ve dolayısı ile köylüyü sömürebiliyorlardı. Şövalyelerin büyük çoğunluğu ise, bir köylü evinde veya ufak bir malikanede köylü bir yaşam sürüyordu. Bunlar görevde olmadıkları sürede kendi işlerini bizzat kendileri yapıyorlardı. Yine şövalyeler içinde soylu bir aileden gelmesine rağmen, kalan mirasın silahlarına bile yetmediği zor karnını doyurabilen tipler vardı. Bunlar genellikle ailelerin en küçük çocukları olup, köylü olmamak için maceralara atılmaktan başka çareleri kalmamış insanlardı. Bir kısım şövalyeler o kadar yoksuldular ki bağlandıkları senyörün evinde yaşar ve orada ölürlerdi.

Bütün farklılıklarına rağmen şövalyeler zamanlarının çoğunda savaşçılığın gereği olan benzer bir yaşam biçimini paylaşırlardı. Bu yaşam biçiminin gereği olan, beden sağlık ve egzersizlerine bağlı, avlanma ve savaş oyunlarından zevk alan bir anlayış geliştirmişlerdi. Şövalyelerin askeri uzmanlığı hislerine hakim olmuş ve sonuçta bu sınıfın genel bir anlayışı biçimine bürünmüştü. Bu alışkanlık ve anlayış içinde de sınıfsal bir tavır ortaya çıkmıştı. Diğer yandan bu savaşçı sınıf bütün toplum adına savaşmaktaydı. Bunun doğal bir sonucu olarak tüm yükümlülüklerden muaftı. Vergi, feodal haraç vermez, angaryaya katılmaz ve mahkeme edilmezdi. Sadece kendi özgür iradeleri ile vaat ettikleri onurlu hizmetleri yerine getirmek yükümlülükleri vardı.

Uzun zamandan beri korunmak amacı ile bir senyörün kulluğuna girmek Batı Avrupa toplumunda uygulanan ve alışılmış bir uygulamaydı. Bu durum, şövalyeler için doğal bir yoldu. Bir şatonun etki sahası içinde yerleşmiş şövalyeler, o şato sahibinin vassalları haline geldiler. Zaten aristokrasiyi birbirine bağlayan tek bağ yeminle kabullenmeye bağlı kişisel bağlantılardı. Ancak kişisel bağlantıyı kuvvetlendirme adına ve şuur altıda bile olsa menfaatin en iyi bağ olduğunu zanneden senyörler, bu bağı maddi bir temele oturtmakta çok gecikmediler. Belki başlangıçta sadece bağlılığı mükafatlandırmak istemişlerdi. Ama sonuçta maddi bir yan ortaya çıktı. Hizmetin düzenli bir şekilde ödüllendirilmesi gerektiği düşüncesi ağır basmaya başladı. Senyör etrafında topladığı adamlarına armağanlar dağıtmayı sistemin bir parçası saydı. Toprak bu armağanların başta gelenlerinden biri idi. Vassal, hizmete girdiği andan itibaren bağlılığı devam ettiği sürece kendine ait bir toprağa sahip oluyordu. Buna " fief " deniyordu. 1000 li yıllardan itibaren fiefin verilişi bağlılık andının hemen peşinden olmaya başladı. Artık fief de kulluğa girme töreninin bir parçasıydı. Başlangıç manası itibarıyla fief sürü anlamına geliyordu.

Senyör tarafından devredilen toprak, zaman geçtikçe, daha fazla önem kazanarak bağlılığın en önemli unsuru haline geldi. Sistem ters yüz olmuştu. Artık kulluğa giriş fiefin bir sonucuydu. Vassal verilen görevleri yaparak fiefin kirasını ödüyordu. Böylece gönüllü bir bağlılıktan yola çıkan Şövalye Senyör ilişkileri maddi bir temele oturdu. Senyör ve fief sahibi aynı toprak üzerinde ortak bir hukukla birbirlerine bağlanmış oldular.

Şövalye fief üzerinde tam bir tasarruf hakkına sahip değildi. Fief sahibinin senyöre karşı bağlılığında herhangi bir aksama meydana gelirse, tüm vassallardan oluşan bir kurul önünde bu aksaklık kanıtlandığında, senyör verdiği toprağı geri alıyordu. Ama bağlılık andına bağlı kalan bir şövalyenin de fieften yararlanmasını kimse engelleyemezdi. Zaman içinde fief sahibi, fiefin bazı parçalarını kendi vassallarına dağıtmaya başladı. Asrın sonuna gelindiğinde, senyörün rızası altında ve fiefin bölünmemesi şartı ile fiefin mirasçılara bırakılma ve

başkalarına devretme hakkı tanınmıştı. Fiefi miras yoluyla kazanan kişi senyöre çoğu zaman bir şey ödüyor ve mutlaka senyöre bağlılık andı içiyordu.

Ancak bu da çok sürmedi. Zaman senyörün hukuksal garantisinin azalması yönünde çalıştı. Fiefler kolayca elden ele geçmeye ve bağlılık antları da yenilenmemeye başlandı. Bunun sonucu olarak senyör bazı vassallarını kendi seçemez hale geldi. Senyörün adamları, senyörün kendi kişisel tercihinden çok, satış ve el değiştirmelerin rastlantısal sonucu ile belirlenmeye başlandı. Yine mirasla kalmanın ve el değiştirmenin bir sonucu olarak, bazı şövalyeler birkaç senyöre ait fieflere sahip oluyorlardı. Böylece şövalye birkaç senyörün birden vassalı haline geliyordu.

Her şeye rağmen, bir örf olarak, senyör ile vassal karşılıklı sadakat içinde olmakla yükümlüydüler. Birbirlerine zarar verecek hiçbir harekette bulunamazlardı. Senyörün yardımına koşmak ve bütün olanaklarını kullanmak vassallın senyöre karşı borcuydu. Ayrıca vassallın senyöre danışma hizmeti vermesi de borcunun bir parçasıydı.

Batı Avrupa sınıfları hakkında bütün bu anlatılanlar ülkeden ülkeye farklılıklar gösteriyordu. Merkezi bir kamu gücünün ortadan kalkarak, gücün bölünmesi ve toprak sahiplerinin şövalyeleşerek birbiri içinde erimesi en başta Fransa'da oldu. Bütün şövalye oğulları, şövalyeliği miras yoluyla alıyor ve ergenliği atlatır atlatmaz savaşçılar sınıfına dahil oluyorlardı. Ülke iktisaden durgundu. Parçalanmış gücün içinde kendine yer bulmak ve bu hakkı alabilmek için yeteri kadar zenginleşmek nerede ise imkansızdı. Sınıf atlama yolları pratikte kapanmıştı. Bu durumda şövalyeler sınıfsal davranmak yerine kast gibi davranmaya başladılar. Şövalye sınıfı kastlaşmıştı.

Almanya'da merkezi iktidar gücünü kaybetse de Fransa'da olduğu gibi dağılmamıştı. Krallık, Almanya'da soylu, köylü bakmaksızın herkese uygulanabilir bir hukuk düzenini sürdürdü. Bunun için çaba sarf etti. Bu soylularla şövalyelerin birleşerek birbirine bağlanmasını önledi.

İngiltere, Normandiya, Flander ve İskandinav ülkelerinde eski toprak sahibi prensler şatolarını hiç kaybetmediler. Bütün halk üzerindeki otoriteleri sarsılmadı.

Ama her yerde aynı olan, ruhban sınıfı ve savaşçılar sınıfının köylü emeğini sömürerek yaşamasıydı. Bu durumda din adamlarının ve savaşçıların yaşam standardı da toprağın verimine bağlı oluyordu. 1000 yılından itibaren Batı Avrupa'da tarım uyanışa geçti, bu da Batı Avrupa'nın gelişimini başlattı.

Şövalyeler gibi ama daha aşağı sınıftan sayılan bir savaşçı sınıfı daha vardı. Bunlar da at üzerinde mızrakla savaşırlardı ama zırhları ve kalkan taşıyıcıları yoktu. Bunlar tahkimli yerleri korumak için kullanılırlardı.

Batı Avrupa'da Savaş Anlayışı

Şövalye saldırısı

Şövalyenin zırhının kalitesi, dayanıklılığı ve etkisi artmıştı. Ama bunun yanı sıra ağırlığı da artmıştı. Pahalıydı. Artık, uzaktan atılan ok gibi silahlara karşı nerede ise tam bir koruma sağlıyordu. Uzaktan atılan silahları, sayıları çok azalmış olan piyadeler dışında kimse kullanmıyordu. Piyadeler de onları sadece düşmanın gelişini geciktirmek için kullanıyorlardı. Gerçek savaş, at üstünde göğüs göğse yapılıyordu. Üzengi kullanılmaya başladığından beri, şövalye atın üstünde daha dengeli durabiliyordu. Kuvvetli zırh ve üzengi atla savaş taktiklerini de değiştirmişti. Dövüşürken amaç rakibi öldürmek yerine onu attan düşürmek tarzına dönüşmüştü. Attan düşen şövalye, ağır zırhı ve yere düşmenin şiddeti ile hemen saf dışı kalıyordu. Böylece düşmanı öldürülmek yerine saf dışı edip, esir almak tercih edilir olmuştu. Esir para demekti. Esaretten kurtulmanın yolu " kurtuluş akçesini " ödemekti.

Şimdi savaş dalga dalga gelen ağır süvarilerin saldırıları haline dönüşmüştü. Savaş eğitimi de buna uygun olarak değişti. Şövalyeler bedenlerini geliştirdiler, ata binmede ustalaştılar. Sert savaş oyunları en geçerli alıştırma ve eğlence biçimi oldu. Böylece hem savaş araçları gelişmiş ve hem de savaşçılar gelişmişti. Artık şövalyenin kendisi atıyla bütünleşmiş olarak tam bir savaş makinesi haline gelmişti.

At da zırhla korunmuştu. Şövalye atına ancak savaşırken biniyordu. Yolda gitmek için başka bir atı vardı. Onun için atlı bir silah uşağına ihtiyacı vardı. Bu uşak, efendisinin ağır kalkanını taşıyor, savaş atını sevk ediyor, Şövalyenin ağır zırhını giymesine ve atına binmesine yardım ediyordu.

Batı Avrupa Halkı

Maddi durumu ne olursa olsun, bütün Batı Avrupa halkının, kendi seçmediği bir efendisi vardı. Bu efendi kullarını hem korur ve hem de cezalandırırdı. Zaten serf olanlar doğuştan üzerlerinde her hakka sahip olan efendiye aittiler. Diğerleri ise, oturdukları toprak hangi şatoya aitse, onlar da o senyöre aittiler.

Batı Avrupa halkının kentli olsun köylü olsun, pek çoğunun hiçbir varlığı yoktu. Bunlar manastır kapılarında sadaka beklerler, yollarda dolaşarak ilk fırsatta yiyecek bir şeyler bulmaya bakarlardı. Bazıları senyörlere uşak olarak girer, verdikleri hizmet sayesinde karınlarını doyurmaya çalışırlardı. Toprak sahibi köylüler ise toprağı sürmek için hayvanları olanlarla, hayvanları olmadığı için toprağı kendileri çapalamak zorunda kalanlar olarak iki farklı durumdaydılar.

Halkın senyöre olan yükümlülüklerinin başında askeri yükümlülük geliyordu. Daha önce anlatıldığı gibi halkın silahlanma ve bunun sonucu askeri sınıfa geçme şansı yoktu. Halk muharip bir sınıf değildi, ama askerlik hizmetinden yani savaşanlara yardım etmekten de kaçamazdı. Şatolarda nöbet tutarlar, istihkamları berkitirler, onarım hizmetlerinde bulunurlar, askerlere yiyecek taşırlar, şövalyelere hizmet ederlerdi.

Adli olarak senyöre tabiydiler. Senyörün mahkemesinde yargılanırlardı. Büyük hırsızlıklarda, cinayetlerde ve zina davalarında cezayı senyörün kendi verirdi.

Halkın her şeyi senyöründü. İstediğine istediği zaman el koyabilirdi. Halk gerektiğinde senyörün adamlarını evlerinde barındırmak ve beslemek zorundaydı. Halkın senyöre olan yükümlülükleri bu kadarla da bitmezdi. Senyörün değirmeni, pazarı, cenderesi gibi mallarını kullananlar bu işler için bedel öderlerdi.

Batı Avrupa Adalet Yapılanması

Göçebelerde yargılama tüm kabile üyeleri önünde yapılan kabilenin genel menfaatine uygun bir işlemdi. Kabile üyeleri bu toplantıda veya kurulda bulunmak zorundaydılar. Franklarda kurul yılda 3 defa mecburi olarak toplanıyordu. Bu adet Lombardiya'ya da yayıldı. Mahkemeye kral adına kont başkanlık ediyordu. Karar ufak bir seçkin gurup tarafından veriliyordu.

Frank İmparatorluğu dağıldıktan sonra adaletin uygulaması da ülkeler arasında farklılaştı. Almanya'da adaleti uygulama yetkisi kralın bir yetkisi olarak kaldı. Kral, kamu hizmeti yapan yüksek dereceli memurlarına bu adalet yetkisini açık ve kesin bir vekalet ile veriyordu. Bu usul Anglo-Saksonlarda, İskandinavlarda ve Slavlarda da kullanılmıştır.

Fransa'da ise kamu mahkemesi kullanılan bir adet olmaktan çıkmıştı. Roma usulüne uygun bir hale dönüştü. Roma usulüne uygun olarak bir memur tarafından gerçekleştirilen adalet tarzı, ruhban sınıfı içinde devam etti ve muhafaza edildi.

Avrupa'da Hıristiyanlık diğer dinleri kovuyor

IX. yüzyılla XI. yüzyıl arasında Hıristiyanlık dışında kalmış olan Avrupa toplulukları da Hıristiyan dinini kabul ettiler ve ruhban sınıfının otoritesi altına girdiler. Toplumları Hıristiyan yapmakta bir yandan Doğu Roma İmparatorluğu (Ortodoks kilisesi), diğer yandan Papalık (Katolik Kilisesi) birbiri ile rekabet halinde çalışmışlardı. Misyonerlerin halk üzerinde etkisi olmuştu. Ancak esas sonuç Hıristiyanlığı önce kabul eden bir prensin yardımı ile alındı. Hıristiyan yapılmak istenen ülkenin kral veya prensi ile bir anlaşma yapılıyor. Bu anlaşma gereği Kral veya prens Hıristiyan olup, halkını da Hıristiyan olmaya zorluyordu. Ancak çoğu zaman halk yeni dine girmemek için direniyordu. Ayaklanmalar oluyor ve eski dine tekrar dönülüyordu. Böyle de olsa IX. Ve XI. yüzyıllar arasında Avrupa halklarının Hıristiyanlaştırılması yavaş bir tarzda devam etti.

İskandinavlar Hıristiyan olmaya uzun bir süre direndiler. Sonra İngilizlerin etkisi ile Hıristiyan oldular. Danimarkalılar 965 yılında kral Harald tarafından Hıristiyan ilan edildiler. Ancak İngiliz etkisi ile kesin Hıristiyanlaşmaları XI. yüzyılı buldu.

Norveçliler X. Yüzyılda kral Hakon tarafından din değiştirmeye zorlandılar ama bu girişim başarılı olamadı. Kuzey Kralları ise İngiltere'de Hıristiyanlaşıyordu. Bu krallar sayesinde XI. yüzyılda Norveçliler de Hıristiyan oldular.

İsveçliler, XI. yüzyılda Normandiya'dan gelme İngiliz misyonerleri sayesinde din değiştirmeye hazır hale geldiler. Kralları Upsala'daki tapınağın da başrahibiydi. İsveç kralı Hıristiyanlığı kabul edince halk da Hıristiyan oldu. İsveç'te Hıristiyanlık resmileşti.

Batıda yaşayan Slavlar, Yüksek rütbeli Alman din adamlarının ve prenslerin çabaları ile Hıristiyan oldular. Almanlara yakın oturan Slavların iki seçeneği vardı. Ya din değiştirmeye mukavemet ettiler, o zaman yok edildiler. Veya Almanların yönetimi altına girdiler (veya onlara vassal oldular), o zaman Hıristiyanlığı da kabul etmek zorunda kaldılar. Boyun eğip Hıristiyan olanların başında Slovenler ve Sorablar geliyordu. Bağımsız kalmış olan Slav kabileleri ise, kendi prenslerinin isteği üzerine Hıristiyan oldular. IX. Yüzyılın başından itibaren pek çok Çek şefi vaftiz edildi. Ancak halk Hıristiyan olmuyordu. Prens Wenzeslas Çekleri Hıristiyan yapma işini ele aldı. Ancak 935 yılında Hıristiyan olmak istemeyenler tarafından yapılan bir başkaldırıda öldü. Wenzeslas aziz ilan edildi. Prag prensi Almanya'ya tabiydi. Bu prens Prag piskoposluğunu kurdu ve bu da Çeklerin eski dinlerinin sonu oldu.

Polonyalıların Hıristiyan olması çalışmalarını X. Yüzyılda Hıristiyan bir Çek prensi başlattı. Onun oğlu Poznan'da ilk Polonya piskoposluğunu kurdu. Ancak sonuca zalim bir prens olan Boleslas gitti. Boleslas şiddetli cezalar uygulayarak, uyruklarına Hıristiyanlığı zorla kabul ettirdi.

Macar kralı Stefan I

Macarlar Hıristiyanlığı ele geçirdikleri Hıristiyan esirlerden öğrendiler. Macarların Hıristiyanlaşmasına Doğu Roma İmparatorluğundan gelen bir prensesin kocası tarafından devam edildi. Prensesin oğlu Walk Bavyera Dükünün kardeşi ile evlendi ve Macaristan'ın Hıristiyan olma işini bitirdi. Walk 997 yılında Stefan adıyla Kral oldu. Stefan Papa'nın otoritesini tanıdı. Stefan'ın Almanya'dan getirttiği Hıristiyan din adamları Macaristan'da örgütlenmeyi oluşturup, manastırlar kurdular. Böylece Macarlar ve onlara bağlı olan Slovaklar Roma kilisesinin yönetimi altına girmiş oldular. Bu konu az ileride tekrar anlatılacaktır.

Güneydeki ve Doğudaki Slavların Hıristiyanlaşmasını ise Doğu Roma İmparatorluğu gerçekleştirdi. Bu konu yeri geldikçe pey der pey anlatılmıştır. Bunlardan Hırvatlar ve Slovenler Roma Katolik kilisesine girdiler. Bulgarlar, Sırplar ve Romenler ise Ortodoks Kilisesine bağlı kaldılar.

Rusların nasıl Hıristiyan olduğu da ileride anlatılacaktır.

Doğu Avrupa Yahudileri

İsrail'den giden veya gitmeye zorlanan Yahudiler, Akdeniz çevresine yayılmışlardır. Ama bütün Yahudiler, Yahova'nın kutsadığı 12 kabileden gelmemişlerdir. Yani, Yahudilik, " Tanrının seçtiği " Sami ırkından gelme, bir kavme özgü bir din değildir. Daha, önce görüldüğü gibi, Hıristiyanlığın ortaya çıkış yıllarında, Roma nüfusu içinde, Yahudiler büyük bir oran teşkil ediyorlardı. Ve yine daha önce görüldüğü gibi, İsrail dışındaki nüfus, içerdekinden çok fazlaydı. Dönmelerin bir kısmı, yani, seçilmiş ırktan gelmeden Yahudi dinini benimseyenlerin bir kısmı, her ne kadar, zamanla Hıristiyan veya Müslüman olarak, Yahudilikten vaz geçmiş olsalar bile, IX cu asırda, hala sayıları çoktu. Geriye dönüp bakıldığında, artık bir ayrım yapılamayacağı, bu seçilmişlerden, şu sonradan olmalardan denilemeyeceği ortadadır.

Hazar Türk devleti, Yahudi dinini resmi bir din olarak benimseyince, Yahudilerin tek hükümran devleti haline gelmişti. Hazar devleti Yahudi olmadan önce de, oraya pek çok Yahudi'nin göç ettiğini ve onların Yahudiliğin resmi din seçilmesinde önemli bir rol oynadıklarını görmüştük. Hazar Yahudiliği benimsedikten sonra da, etraftan Yahudileri kendine çekmeye devam etmiştir. Bununla beraber, Hazar devleti siyasi olarak son bulurken, halkın çoğunluğunun hala Şaman dininden olduğunu belirtmek gerekir. Kuvvetli olasılıkla, bu halk Şaman olmasına rağmen, Yahudilik etkisine de girmişti. Gelecek asırlarda, kimi Yahudi, kimi Hıristiyan, kimi ise Müslüman olacaktır. Sonuçta, Karadeniz'in kuzeyindeki Hazar topraklarında büyük bir Yahudi nüfus yaşıyordu ve bu nüfusun büyük bir kısmı da Türk kökenliydi.

Hazar devletinin zayıflama ve yıkılma dönemlerinde ve daha sonra, bir kısım Hazarlar Batıya göç ettiler. Daha Hazar başkenti İtil Ruslarca yıkılmadan önce bile Kiev'de zengin bir Yahudi topluluğu vardı. Daha sonraları, Rus Prensi Svyatopolk, Kiev'e yeni Yahudi nüfusu yerleştirdi. Çernikov yakınlarında, Hazarların oturması için yeni bir kent kuruldu. Kırımda, Karait Yahudileri vardı, bugün de vardır. Geniş topraklarını işleyecek nüfusdan yoksun olan Litvanya ve Piast sülalesi (962 – 1370) zamanında Polonya, Doğudan ve özellikle Hazer'den büyük nüfus çektiler. Litvanya Prensi Vitol, Türkçe konuşan Karait Yahudilerini zorla Polonya'ya yerleştirdi. Polonya göçmen çekmek için tüm göçeceklere ve bu arada Yahudilere de büyük ayrıcalıklar tanıdı. Polonya'ya Batıdan Almanlar, Doğudan Hazar Yahudileri ve Ermeniler geldiler. Polonya'daki Yahudiler önceleri tarımla uğraşıyorlardı. 1496 yılında, Polonya, Yahudilerin tarım topraklarına sahip olmasını yasakladı. Yahudiler de kentlere göçtüler. Polonyalı tarihçiler, Polonya'daki Yahudilerin önceleri Hazar topraklarından ve daha sonra Kiev Rusya'sından geldiğini düşünürler.

Kısacası, Hazar ülkesi ve Rusya'dan Doğu Avrupa'ya bir Yahudi göçü olmuştur. Bu göçün, daha sonra, Kuman ve Moğol istilası sırasında da devam etmiş olması gerekir. Yahudi Türkler bütün Doğu Avrupa'ya yayılmışlardır. XII yüzyıl, Doğu Roma tarihçisi Cinnamus, İmparatorun, Sirmium'daki, Yahudi Türkleri, Macaristan'daki bir kaleye yerleştirdiğini yazmıştır. Doğu Avrupa Yahudileri " Yidiş " denilen bir dil konuşurlar. Yidiş, İbrani'ce, Ortaçağ Almanca'sı, Slav ve birtakım diğer dillerin karışımı olan bir dildir. Batı Avrupa'daki Yahudilerin dili olan " Sefarad " ise, " Ladino " (İspanyolca) ve İbrani'ce karışımı bir dildir. " Yidiş " deki Almanca sözler, Batı Almanca'ya ait değil Doğu Almanca'ya aittir.

Doğu ve Batı Avrupa Yahudilerini, hem dilleri ve hem de kültür farkları, birbirinden ayırır. Bütün Doğu Avrupa Yahudilerinin Hazar Türklerinden geldiğini söylemek, doğal olarak, realist olmaz. Tarihi bilinen bir kanıt olmasa da, mutlaka Batı Avrupa'dan Doğuya gelen Yahudiler de olmuştur. Ayrıca, Hazar halkından sadece Türkler değil, Alan, Slav ve Gotlar da gelmişlerdir. Hatta Yidiş dilinin ilk defa Kırım Gotlarında kullanıldığını söyleyen araştırmacılar dahi vardır. Hazar Yahudileri nasıl doğu Avrupa'ya gitmişse, 4 milyon civarında Alman da doğu Avrupa'ya göçmüştür. Sayıları, Almanlardan epey az olan Hazar Türklerinin dil açısından etkilenmesi de normaldir.

Kimlik belirlemede en önemli etkenin dil olması nasıl bilinen bir gerçek ise, tarihte dil değiştirmenin de çok sık görülen bir olay olduğu bilinmektedir. Dilini değiştiren, bir süre sonra, önceki kimliğini unutarak, yeni dilin kimliğini kabullenir. Hele, Yahudilik gibi, din ile kimlik veren önemli bir kimlik saptayıcı olunca, artık başlangıç kimlikleri kimsenin aklına bile gelmez.

Doğu Avrupa'da Alplerden, Bohemya ve Doğu Almanya'dan göçen Yahudiler de bulunur. Bu nedenle, Doğu Avrupa Yahudiliği sadece Hazar kökenine indirgenemez. Ama şu söylenebilir, Doğu Avrupa Yahudiliğinin büyük bölümü Filistin kökenli değil, Kırım, Aşağı Volga ve Kafkasya kökenlidir. Bu karışımın içinde, Hazar kökenli Türk Yahudilerin ne oranda olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Ama pek çok yazar, Hazar katkısının epey büyük olduğuna inanırlar. Kanıtlar açısından olaya bakıldığında, Doğu Avrupa Yahudilerinin büyük çoğunluğunun Hazar kökenli olduğunu söylemeye imkan yoktur, Ama günümüz dünyası Yahudilerinin büyük kısmının Filistin kökenli olmadığını söylemek mümkündür.

Diğer tüm uluslar gibi, Filistin kökenli Yahudiler de karışmışlardır. Zenci, Çinli, Berberi ve Türk Yahudiler vardır. Irk olarak bakıldığında, bugün dünyada ulusal düzeyde örgütlenmiş saf denecek bir ırk yoktur. Saf İngiliz, saf Türk, saf Çinli, saf Yahudi yoktur. Ama bir İngiliz, Türk, Çin ulusu olduğu gibi, Yahudi ulusu da vardır.

Doğu Avrupa Yahudilerinde Hazar Türk kökeninin ağır bastığını, Diplomat Avusturyalı Baron Kutschera (1910), Tel-Aviv Üniversitesi Yahudi tarihi kürsü başkanı Abraham N. Poliak (1944), " On üçüncü Kabile " (Hazar Türkleri) yazarı Macar Yahudisi Arthur Koestler ortaya atarlar veya iddia ederler. Daha önce de anlatıldığı gibi, sanırız ki, Doğu Avrupa Yahudileri içinde Hazar Türkleri büyük çoğunluğu oluşturmasa da, küçümsenemeyecek bir orana sahiptirler. Dolayısı ile bugünkü İsrail devletinde ve Yahudi diasporası içinde, Türk kökenli Yahudiler önemli bir yer tutmaktadırlar.

Hazar devleti sadece Yahudiliğin karışımını değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda, Doğu Avrupa'nın Müslüman olmasını da engellemiştir. Arap İslam orduları, Sasanileri ve Doğu Roma'yı tarımar ettikten sonra, kuzeye ilerlemiş ve doğal bir engel olan Kafkas dağlarına

varmışlardır. Kafkasya'yı aşsalar, Doğu Avrupa önlerinde, müdafaasız, apaçık duruyor olacaktı. Halbuki Kafkasya'da onları düzenli bir ordu karşıladı. Arapların, Doğu Avrupa'ya ilerlemesini durdurdu. Araplar ve Hazar yüz yılı aşkın bir süre birbirleri ile savaştılar. O güne kadar, peş peşe zaferler kazanan Müslümanlar, Hazar kuvvetleri tarafından karşılanmış ve durdurulmuştur. Hazar devleti, o tarihte orada olmasa idi, kuvvetli bir olasılık ile Doğu Roma İmparatorluğunun sonu gelir ve dinler tarihi şimdikinden çok farklı bir yön izlerdi.

Hazar devleti Müslümanları ve dolayısı ile Müslümanlığın yayılışını durdurduğu gibi, Batıya doğru akmaya çalışan Peçenek ve Oğuzları da durdurmuştur. IX yüzyıla kadar, kuzey Karadeniz ve Kafkaslarda, yani Rus bozkırında, Hazarlar ile boy ölçüşebilecek hiç bir güç yoktu. Kafkas ve Ural geçitlerini ellerinde tuttular. En az bir buçuk yüzyıl, Orta Asya'dan kopup gelen göçebe kavimler, Avrupa'ya giremediler. Bazı tarihçilere göre, Doğu Roma İmparatorluğu, politikasını değiştirip, Hazarlara karşı Rus kartını oynamaya başlayınca, hem Hazarların ve hem de, bir anlamda kendinin sonunu hazırlamıştır.

İbni Sina

Feylesoflar, en baştan beri, bütün geçmiş köklü dinlerin aynı Tanrı hakikatini tanımlamaya çalıştığından emindiler. Demek ki, bütün bu dinlerin özünde aynı olan bir gerçek vardı. Bu gerçek öz bulunmalıydı. Tanrı'ya giden geçerli yollardan biri vahiy ise diğeri bilim olmalıydı. Feylesoflar vahiy ile bilim arasında, inanç ile akıl arasında bir çelişki görmüyorlardı.

İslam'da felsefe doruk noktasına, Ebu Ali İbn Sina (980 – 1037) ile vardı. Orta Asya'da, Buhara'da Şii bir ailede doğdu. Harika çocuktu. On altı yaşında, hekimlere öğüt veriyordu. On sekiz yaşında matematik, mantık ve fizik hocası olmuştu. Gençliğinde babası ile tartışmaya gelen İsmaililerden etkilendiği sanılır. İslam imparatorluğunu dolaşarak, gezici hekimlik yaptı. Bir süre, batı İran ve güney Irak'ta, Şii olan Büveyh hanedanının (Büvethoğulları) vezirliğini yaptı. İbn Sina, entelektüel, güzele düşkün, ince zevkli bir bilgindi. 58 yaşında öldü. Ölüş nedeni olarak sekse ve şaraba aşırı düşkünlüğü gösterilir.

İbn Sina, Abbasi devletinin düşüşe geçtiği dönemde yaşamıştı. O bu çöküşün farkında olan bir alimdi. İslam dünyasının değişen koşullara uyum sağlamak zorunda olduğunu görüyordu. Kendinden önceki feylesoflarca büyük bir başarı ile İslamlaştırılan Yeni Platonculuğa ilgi duyuyordu. Felsefenin gerçekliği temsil edebilmesi için, bir avuç aydının dışına taşması gerekiyordu. Siyasi ve toplumsal yaşamın esas öğesi sıradan insanlardı. Sıradan insanların dini inançlarına daha yakın durulmalıydı. Vahyedilen dinden ve filozofiden hangisinin daha üstte olduğu tartışmaları gereksiz ve anlamsızdı. Muhammed peygamber, insan aklına dayanmayıp, doğrudan içgüdüsel olarak Tanrı bilgisine sahip olduğundan, bütün filozoflardan üstündü. Bu yaklaşım Sufi yaklaşımına çok benziyordu.

İbn Sina da, daha önce Yahudi ve Müslüman filozofların yaptığını yaparak, Tanrı'nın varlığı konusunda, artık standartlaşmış olan Aristo'nun kanıtlarına dayalı, akılcıl bir kanıtlama geliştirdi. Bunu Tanrı'nın varlığından şüphe duyduğu için yapmıyordu. Zaten, ne onun ne de diğer feylesofların Tanrı'nın varlığından en ufak bir şüpheleri yoktu. Ama akıl, tanrısal aklın bir parçası ve insanın en yüce eylemiydi. Dinsel bir araştırmada tabii ki aklın önemli bir yeri vardı. Tanrısal aklın bir parçası olan aklı kullanmak Allah'ın sorgulandığı anlamını taşımazdı. En sıradan insan bile aklı sayesinde Tanrı'yı zaten bulurdu.

Aklı kullanarak Tanrı'yı keşfetmek dinsel bir görevdi. Bu sayede boş inançlardan kurtuluna bilinir ve Tanrı'nın insansı bir biçimde algılanmasından vazgeçilebilinirdi. Bu sayede de Tanrı'nın niteliği hakkında olabildiğince çok keşifte bulunabilinirdi. İbn Sina işe aşağıdan başladı.

Çevremizde gördüğümüz varlıklar, birleşik varlıklardır. Bu varlıkları anlayabilmek için, onların nelerden meydana geldiğini bilmek gerekir. Bu nedenle de, varlıklar olabildiğince küçük parçalara ayrılarak incelenir. Böyle yapılan bir çözümleme sonucunda, elde birincil yani ana yapı malzemeleri kalır. Bunlar yalın parçalardır. Çevremizde gördüğümüz varlıklar bu yalın parçaların bir birleşimidir. Burada, İbn Sina da, bütün Platoncular gibi, çevredeki çokluğun, birincil bir tekliğe dayandığına inanmaktadır.

Zihnimizdeki varlıklar da birleşik varlıklar olduklarından, onların da yalın bir gerçekten kaynaklanıyor olması gerekir. Çokluklar koşullara bağlı varlıklardır. Halbuki yalınlık koşul istemez. Zihnimizdeki varlıklar da hiçbir şeye bağlı olmayan bir varlıktan kaynaklanıyor olmalıdır. Bu varlık, akılcıl bir evrendeki varlık hiyerarşisinin tepesinde oturur ve ilk hareket ettiricidir. O, neden sonuç ilişkisini başlatmıştır. Tanrı'nın yokluğu demek, akılcıl bir evren yok, neden sonuç ilişkisi yok demektir. İşte, bu, tüm çokluk ve koşulların bağlı olduğu yalınlık, dinlerin Tanrı dediği şeydir. Her şeyin üzerinde yer aldığından mutlak olarak mükemmeldir. Hem saygıyı ve hem de ibadeti hak eder.

Tanrı'nın yalınlığı ve tekliği konusunda İbn Sina (ve tüm feylesoflar) ve Kuran birleşmektedir. Tanrı mutlak yalın olduğundan, nedeni, niteliği, zamana bağlı bir boyutu yoktur. Bu nedenle de, Tanrı hakkında söylenecek kesin bir şey yoktur. Beynimiz, çevremizdeki konulara yaklaştığı biçimde Allah'a yaklaşamaz. Çünkü Allah bildiğimiz hiçbir şeye benzemez. Onun için mantık yürüterek Allah hakkında sonuçlar çıkarılamaz. Ancak Allah her şeyin kaynağı olduğu için, yarattıklarına bakarak, Allah'ın o yönü hakkında akıl yürütebilinir. İyilik, yaşam, iktidar ve bilgi var olduğuna göre Tanrı iyi, canlı, güçlü ve bilge olmalıdır.

Vahiy Tanrısı ile Aristo'nun Tanrısı birbirine hiç uyuşmamaktadır. Vahiy Tanrısı her şeyi bilir, Aristo'nun Tanrısı saf akıl olduğundan sadece kendini düşünür. Vahiy Tanrısı her olaya müdahildir veya isterse müdahil olabilir, Aristo'nun Tanrısı ise hiçbir işe karışmaz veya karışmak onun yapısına uygun değildir. İbn Sina, bu iki Tanrı'yı uyuşturmaya çalışmıştır. İbn Sina'nın Tanrısı, insanlara ve eylemlerine karışmaz. O, o kadar yücedir ki, ufak konular O'nu ilgilendirmez. Dünya üzerindeki yaşamın en alt düzeyindeki meseleler, Tanrı'nın işi değildir. Zaten, öyle şeyler vardır ki, bilinmemesi bilinmesinden iyidir. Ama Tanrı'nın kendi, aklının bilincindedir, yani ondan var olmuş olan her şeyi kapsar. Her şeyin nedeninin kendi olduğunu bilir. Allah'ın düşüncesi o kadar mükemmeldir ki, Allah için düşünmek ve yapmak aynı şeydir. Düşündüğü yapılmış olur. Tanrı bu dünyayı genel olarak bilir, özel konularla ilgilenmez.

İbn Sina, kelimeler ile anlatmaya çalıştığı Tanrı kavramına içsel bir şeyler de katmak istemiştir. Sufi ve Batınilerin, Tanrı'yı içlerinde duymalarına benzer bir özümseme sadece kelimeler ile olamıyordu. İbn Sina, dinin psikolojik yanı ile de ilgilenmeye başladı. Tanrı hakkında konuşurken, O'nu diğer varlıklara benzer tarzda söylememek için, olumsuzluk kullanarak konuşmanın daha doğru olduğunu söyledi. Platon'un yayılımını tekrar ele aldı. Ptolemaios'un on küresinin en üstünde Tanrı ve en altında insan ve dünyası yer alıyordu. Diğer katlar veya küreler de saf akıldandı. Tanrı ile insan arasında bir ara bölge oluşturan bu katlarda veya akıl kademelerinde, ruhlar ve melekler bulunuyordu. Bu Batınilerin daha önce sözü edilen modelinin bir benzeriydi. Bu saf akıl katlarını temsil eden veya bilinebilir kılan işaretler vardı. Onuncu küredeki, hemen insanların yanı başındaki işaret Cebrail'di. Cebrail, ışık ve bilgi kaynağı, Kutsal ruhtu. Peygamberler vahyi ondan alıyorlardı.

İnsan aklının pratik ve mantıksal yönü dünya meseleleri ile uğraşırken, düşünen yönü Cebrail ile yakın yaşamamıza olanak sağlıyordu. Bu sayede, peygamberler, düşünerek ve sezgisel olarak Cebrail'e ulaşabilmişlerdi. Cebrail ile temas sağlandıktan sonra artık Tanrı bilgisine varmak mümkün oluyordu. Tanrı bilgisi, mantıktan kurtulmuş olan akıl ile aynı şeydi. Yani Tanrısal evrenle bir birlik oluşturuluyordu. Muhammed peygamber, tanrısal evren ile kurulan doğrudan birliği mükemmele ulaştırmış olandı.

Yaşamının sonlarına doğru, İbn Sina mistizme iyice yaklaşmış, nerede ise onu benimsemişti. Kitab'ül İşarat ve t-Tenbihat adlı eseri bu havada yazılmıştır.

İbn Sina, kendi başına bir okuldur. El-Cüzcani, Behmenyar, İbn Zeyle, Ebu Abdullah Masumi, Meymun bin Necib al-Vasıti, Ömer Hayyam, Ebül Maali, Ebül Abbas Zevkeri, Abdürrezzak et-Türki gibi önemli düşünürler onun okulundan sayılırlar.

Dürzilik ve Nusayrilik

Dürzi İbadethanesi

İbadethanenin tepesindeki yıldızda bulunan, yeşil, Gerçeğin anlaşılması ve kavranması için gerekli olan " Akıl " dır. Allah'ın iradesini temsil eder.
Kırmızı, " Nefs " dir ve varlığın sınırlarını belirler. Akla yardımcıdır.
Sarı, Gerçeğin en yalın ifadesi olan " Söz " dür. İlk ikisine yardımcı olmaktadır.
Mavi, " as-Sabik " tir. İradenin düşünsel gücünü temsil eder. Söz'e yardımcı olmak ve onu her türlü kötülükten koruyarak, evreni uyum ve düzen içinde tutmak üzere yaratılmıştır.
Beyaz, " al-Tali " dir. Mavi'nin gerçekleşmesi ve gücün maddeleşmesidir.

XI. yüzyıla gelindiğinde, Türk kabileleri Müslüman ülkelere sel gibi akmaya başladılar. X. Yüzyılda Samaniler tarafından Müslümanlaştırılmış Türklere Türkmenler denmişti. Artık bütün içinde bir Müslüman dünyasından da bahsedilemezdi. İspanya'da Kurtuba ve bir çok Arap emirliği, Magrip, Aglabiler, Fatımiler, Karmatiler, Hamdaniler, Kürt emirlikleri, Samanoğulları, Gazneliler, Büveyh oğulları derken Müslüman dünyası param parça olmuştu. Siyasi parçalanış peşinden kültürel farklılaşmayı da getiriyordu. Ama değişmeyen bir şey kalmıştı, zor karşısında Müslümanlar arasındaki dayanışma duygusu yaşamaya devam ediyordu.

Fatımiler, Suriye'de Doğu Roma'yı zorluyorlardı. 1001 yılında Antakya'ya kadar ilerlediler. Bunun üzerine Fatımiler ve Doğu Roma arasında barış anlaşması imzalandı. Genel olarak II. Basileios döneminde, Doğu Roma İmparatorluğu Doğu sınırlarını muhafaza edebilmiştir.

Fatımiler, Fatımi Halifesi Hakim'in emriyle Kudüs çevresindeki manastır ve kiliseleri tahrip ettiler. Fatımi Halifesi Hakim zamanında Hıristiyanlara zor günler yaşatılmış, işkence yapılmıştır. Bir haç yeri olan Kudüs'ün tahribi ve Hıristiyanlara işkence yapılmasının tepkileri büyük oldu. Bu olaylar Haçlı seferlerini hazırlayan etkenlerden biridir. Yüz yıl sonra bile Haçlı seferleri için gereken propagandayı süsleyip duracaktır.

Fatimiler hiçbir sosyal reform yapamamış ve İslam dünyasına yayılmış olan İsmaililerin beklentilerine cevap verememişlerdi. Daha önce görüldüğü gibi, kısa sürede Karmatilerin desteğini kaybettiler. Fatimi iktidarı, Fatimiler için yarı Tanrısal bir iktidardı. Ahiret günü de uzak değildi, ama bir türlü de gelmiyordu. Fatimi halifesi El-Hakim (996 – 1021) dengesiz bir Fatimi halifesiydi. Kendi mi öyle telkin etti, yoksa çevresi mi öyle algıladı, bilinmez, kimi insanlarca Tanrının bir somutlaşması olarak görüldü. Buna inananlara Dürziler (Dereziler) dendi.

Fatımi halifesi El-Hakim 1021 yılında kaybolmuş, inancı yayan veziri Hamza'nın da bu tarihten sonra ne olduğu belli olmamıştır. Dürzi mezhebinde Allah Hakim'dir. Lahut, yani maddi olmayan Allah, maddi şekilde belirmiştir. İnsanlar kötü olduğundan gizlenmektedir. İnsanlar kötülükten vazgeçip, iyiliğe dönünce o da tekrar ortaya çıkacaktır. Hamza onun makamına sahiptir, yaratılanların en yücesidir. O ilk yaratılan varlıktır. Kainatı idare eden odur. Ondan sonra 4 kişi daha gelir. Hamza ve bu 4 kişi yaradılışa sebep olanlardır. Onlardan sonra gelenler, bilenler ve bilmeyenler olarak ikiye ayrılırlar. Bilenler, bilmeyenlere din hükümlerini bildiren kişilerdir. Din hükümleri içinde doğruluk, mezhep kardeşlerine yardım, Dürzilik dışı din sahipleri ile mecbur olmadıkça görüşmeme, Hakim'in tanrılığına inanma gibi hususlar vardır.

Bu inanç tamamen Şii inancından da kopuk değildir. Muhammed'i Hakim'in peygamberi kabul eder. Ali ise insanların velisidir. Onların soyları insanların efendileridir. Ali'nin oğulları ise imamlardır. Kuran okuyup, ona uyulmalıdır. Gerçek gizlenmemelidir. Kıyamet günü gerçeği gizleyenler, haksız yere adam öldürenler, Kuran'a uymayanlar kabul edilmeyeceklerdir.

Bu dönemde Haleb sık sık el değiştiriyordu. Suriye'nin kuzeyinde de yeni bir mezhep ortaya çıkıyordu. Buradaki halkın bir kısmı belki hala çok tanrılı dinden geliyor veya ona gizli gizli ibadet ediyordu. Bunların bir kısmı Hıristiyanlıktan belli belirsiz etkilenmiş insanlardı. Sünniler tarafından ciddi bir şekilde hırpalanmışlardı. Şiiliğin coşkun bir yandaşı oldular ve onlara Nusayriler dendi. Nusayrilere göre Ali bir tanrıydı. Tanrı Ali'yi, eski zamanlarda olduğu gibi ayinlerle kutsamaya başladılar.

Muhammed güneş, ay Ali'dir. Muhammed geceleri Ali ile birdir. Gündüzleri ayrılır. Muhammed Selman'ı yaratmıştır. Bu üçü, Ali, Muhammed ve Selman, Hıristiyanlıkta ki Baba, Oğul ve Ruhül-Kudüs'e karşılık düşer. Ali Muhammed'i, Muhammed Selman'ı, Selman da diğer yakınlarını yaratmıştır. Bu üçlüye " AMS " denir.

Bunlardan sonra 5 önemli kişi gelir ki bunlara " Eytamı Hams " denir. Ali, Adem peygamberden beri bütün peygamberlerde tecelli etmiştir. Adem'den İsa'ya kadar 7 devre geçmiştir. Bu yedi devre 7 yıldıza karşılıktır.

Ölen kişinin ruhu nurlar alemine, göklere çıkar. Fakat Nusayri olmayanların, Müslüman, Hıristiyan ve Musevilerin ruhları, hayvan cesetlerine girerler. Durumlarına göre cansızlar alemine gidenler de olur.

Ayda görülen karaltı Ali'dir. Biz onu ancak ruh bedenden çıkınca görebiliriz. İlk üç halifeye, Muaviye'ye, Yezit'e, Haccac'a, Abdülmelik'e, Harun Reşit'e ve diğer bazı kişilere lanet edilir.

Nusayri törenlerinde şarap içilir. Şarap takdis edilir. Nusayri ana ve babadan doğan çocuk, 18 yaşına geldiğinde tören ile mezhebe alınır.

Bugün Nusayriler azınlık olarak Suriye, Filistin, Anadolu'da İçel'de varlardır. Nusayrilik için Aktifhaber. com'da da bilgi vardır.

Macarlar ve Bulgarlar

Doğu Roma İmparatoru II. Basileios, Bulgarların balkanlara sahip olmasına, iç sorunlar nedeniyle ses çıkaramamıştı. Ama İmparatorluğu, Bulgarlarla yapılacak bir savaşa ağır ağır hazırladı. 1001 yılında II. Basileios, son derece hesaplı ve planlı olarak Bulgaristan üzerine yürüdü. Pliska ve Preslav ele geçirildi. Peşinden Makedonya alındı. Vidin 8 aylık bir kuşatmadan sonra zapt edildi. 1004 yılında, Vidin nehrinde Doğu Roma, Samuel'e karşı kesin bir zafer kazandı. Bundan sonra, Doğu Roma'nın Bulgaristan'a olan üstünlüğü durmadan arttı.

1000'li yıllara gelindiğinde, Macarlar kendilerini toparlamaya başlamışlardı. Önce başbuğ Geza, sonra da oğlu İstvan'ın (Stefan) çabaları ile Macarlar, göçebelikten yerleşik düzene geçtiler. Merkezi disiplini tanımaz Macar boyları parçalandı, kabile dayanışması yıkıldı. Kabilelerin parçalanmaları çok kanlı iç savaşlarla ve uzun sürede gerçekleşebildi. Kabile adları, yer adlarında yaşamaya başladı. Yabancı savaşçılara dayanan yeni bir merkezi ordu kuruldu. Macarların etrafı Hıristiyanlarla çevriliydi. Evlilikler yoluyla pekiştirilecek olan ittifak arayışlarına Şaman dininden olmak, Hıristiyan olmamak engel oluyordu. Daha önce bahsedildiği gibi, Stefan (997 – 1038) Hıristiyan oldu ve oğlunu Roma - Germen imparatoru II. Heinrich kızıyla evlendirdi. Macarlar Latin Hıristiyanlığını tercih etmişler daha doğrusu tercih etmek zorunda kalmışlardı. Bundan sonra Macarlar Batı Avrupa yörüngesinde davranacaklardır.

Macar kralı Stefan, boş arazilere el koyarak, yenilen kabile beylerinin topraklarını ele geçirerek, çok geniş arazilere sahip oldu. Bu mülk edinilen geniş araziler, " ispan " adlı memurlar aracılığı ile yönetilmeye başlandılar. Bu topraklara Krallar kaleler yaptılar. İspan, bu kalelerde oturur, toprak işçilerinden (kale toprağında çalışan tarımcı) vergi toplardı. Bu kaleler aynı zamanda, askeri kuvvetlerin oturduğu garnizonlar görüntüsündeydi.

Macar kralı her şeye rağmen tüm toprakların sahibi değildi. Bazı topraklar, hala, soylu ailelerde kalmıştı. Bu ailelerin de, topraklarında malikaneleri vardı. Tabii Kilisenin de geniş toprakları bulunuyordu. Kral arazilerindeki yapılanmaya benzer şekilde, asil aileler ve kilise de asker besler, serbest çiftçilerle zanaatkarları himayesi altında tutardı. Küçük mülk sahibi çiftçiler ise, neredeyse yok denecek kadar azalmıştı.

Bu sistem, Macarları Hunlar veya Avarlar gibi tarihten silinmelerini önledi. Zaman geçtikçe, Macar devleti güçleniyordu. Savunma politikaları gelişti. Ormanlık ve bataklık araziler tarıma açıldı. Buralara Almanlar, Fransızlar, Hazar Yahudileri ve Rumenler yerleştirildiler. Tarım üretimi ve verimi arttı. Sakson denilen Almanlar sayesinde de madencilik ilerledi.

Kafkaslarda ise, 1008 tarihinde, babası ölünce Abhaz Kralı Bagrat III, Gürcü kralı da oldu. Peşinden Ardanuç (Klarcet) bölgesini topraklarına kattı. Doğu Gürcistan'daki Kaket krallığını kendine bağladı. Doğu Roma İmparatorluğu da ona yaşam boyu Ardahan ve Göle bölgesini verdi.

Kansu (Sarı Uygurlar) Uygurları ise, Çin'in vassalı olarak hayatlarına devam ediyorlardı. Çin onları disiplinsizlikle, başıbozuklukla vs… suçluyor ve her fırsatta baskı uyguluyordu. Onlar ise olup bitene sabırla katlanıp, kendi işlerine bakıyorlardı. Kitanlar bundan yüzlerce yıl önce Kırgızları yenip, Ötüken ve çevresine hakim olduklarında Uygurları İmparatorluk kurdukları topraklara tekrar geri çağırmışlardı. Uygurlar ise bu daveti kabul etmeyip, geri dönmemişlerdi. Ama Uygurlar Kitanlara (Kitanlara) iyi öğretmenlik ve ustalık yapmışlardı. Şimdi ise dereden çok sular akmıştı. 1009 yılında Kitanlar Kansu Uygurlarına saldırdılar. Çin tarafından müdafaa edilmeyen Kansu Uygurları bu saldırı ile çok yıprandılar.

Endülüs Emevi devleti beceriksiz ve çocuk halifeler nedeniyle gittikçe zayıflıyordu. 1010 tarihinden başlayarak parçalanmaya başladı.

Kleidion savaşında Bulgar yenilgisi

Balkanlarda, Doğu Roma Bulgaristan savaşları devam ediyordu. Doğu Roma her geçen gün daha avantajlı hale geliyordu. Sonunda, Temmuz 1014 tarihinde, Doğu Roma ordusu Bulgar ordusunu hezimete uğrattı. Bulgar ordusunun büyük bir kısmı imha oldu, 15.000 esir alındı. Samuel, kaçarak canını zor kurtardı. Tutsakların gözleri vahşice kör edildi ve evlerine geri yollandı. İnsanlarına yapılan bu vahşetin acısına dayanamayan Samuel 6 Ekim 1014 tarihinde öldü. Samuel'in ölümünden sonra Bulgarların Doğu Roma'ya mukavemeti yer yer 4 yıl daha sürdü. 1018 yılına gelindiğinde, artık, tüm Bulgaristan Doğu Roma hakimiyeti altındaydı. Bulgaristan'da yaptığı vahşet nedeniyle II. Basileios " Bulgarakton " (Bulgar kasabı) adıyla anılmaya başlandı. Bulgaristan, Doğu Roma İmparatorluğunun bir eyaleti haline geldi. Bulgar halkı bundan sonra sınırlı bir bağımsızlığa ancak 200 yıl sonra kavuşabilecekti.

Rusya'da ise 1015 yılında Aziz Büyük Vladimir Svyatoslaviç öldü. Rusların Türklere benzeyen veraset sistemleri nedeni ile Rusya bir sürü küçük parçaya bölündü. Rusya'nın bu parçalanmış hali 1030 yılına kadar sürmüş, 1030 yılına gelindiğinde sadece üç ana parça kalmıştı.

Feodal düzen

Château Najac

Dükler, kontlar, piskoposlar ve yüksek rütbeli papazlar krala yeminle bağlanmışlardı. Bunlar kralın uyruğu idiler. Onlar da kendi adamlarına fief verip, adamları kendilerine yeminle bağlamışlardı. Bu hiyerarşik rejim ki adına Feodalite veya Derebeylik denir, Fransa'da yaratılmıştı. Bu rejim Avrupa'nın büyük bir kısmında Fransa'dan alınarak taklit edildi. İngiltere'de kral bütün geniş arazileri fief olarak feodal beylere dağıtmıştı. Onlar da kendi uyrukları olan belli sayıda şövalyeyi fief vererek kendilerine yeminle bağlamışlardı. Böylece kral en üst derebeyi ve bütün krallığın kanuni sahibi haline gelmişti. İskoçya kralı da sonradan bu rejimi taklit etti. Çoğu Norman kökenli olup, İngiltere'den gelmiş olan derebeylerine fief verdi. Norman asıllı Sicilya kralları da bu rejimi Güney İtalya'da yerleştirdiler.

Almanya ve Kuzey İtalya'da İmparator dük, kont, marki gibi unvanları kamu görevlilerine bir toprak eşliğinde verdi. Piskoposluk, yüksek rütbeli rahiplik gibi dini rütbeleri de din adamlarına dağıttı. Bunlar İmparatora bağlandılar, onlara da büyük toprak sahipleri ile şövalyeler bağlandı. Bu sırada din adamı dışında kalanlar kendi topraklarını oğulları arasında pay etmek adetini edindiler. Bu oğullar babalarının unvanını aldılar. Bu nedenle düklerin ve kontların sayıları çok arttı.

Dükler, kontlar ve markiler Fransa'da sonra da İtalya ve Almanya'da kendi toprakları üzerinde fiilen bağımsız hale gelmişlerdi. Çok büyük topraklara, birkaç tahkimli şatoya,

kalabalık bir görevli, hizmetçi ve kahya zümresine sahiptiler. Bunların, bazen bir kralınkine benzer sarayları vardı. Gerektiğinde kendi uyruklarından ufak bir ordu toplayabiliyorlardı.

Bunlardan bir alt dereceye sahip büyük toprak sahipleri vardı. Bunlara " baron " deniyordu. Bunlar da feodal bir beydiler.

İspanya'da derebeyliği Fransa gibi Katalonya uyguladı. Feodalite Danimarka'ya da geçti.

Feodalitenin olmadığı ülkelerde savaşçılar yüksek sınıfı oluşturdular. İsveç'te şövalyelik silahlanacak kadar zengin olan toprak sahiplerince yapıldı. Norveç'te bunların sayısı çok azdı. Bu nedenle de sık sık köylü ayaklanmaları oluyordu. Polonya'da şövalyeler ya eski prenslerin torunları olan büyük toprak sahiplerinden veya kralın toprak verdiği adamlarıydı.

Rus toprakları, Rurik'in soyundan gelen ve adına " boyar " denen Rus prensleri arasında taksim edilmişti. Bunların maiyetinde atlı savaşçılar bulunuyordu. Prensler bunların verdiği hizmetin karşılığı olarak onlara toprak veriyorlardı.

Savaşan ve toprak sahibi olanlar asiller sınıfını meydana getirmişlerdi. Bütün asillerin tek ve aynı oldukları duygusu iyice yerleşmişti. Böylece bütün asil aileler arasında evlenme hakkı vardı. Ama asiller arasında da görev, unvan ve zenginlik açısından mevcut ayrılıklar, bu evlilikleri gayri resmi olarak sınırlıyordu.

Chateau de Bonaguil

Krallar

Kral Rene Şatosu

Asiller sınıfının başında krallar yer alıyordu. Latince " rex " sözünden gelen bir unvandı. Kral kamu iktidarını ve savaş şefliğini elinde tutuyordu. Feodalite olan ülkelerde ise en büyük feodaldi. Kral daima bir savaş adamıydı. Emir verirdi. İtaat görebilmesi için silahlı adamlarla desteklenmişti. Kendi de sık sık ortalıkta görülürdü. İsveç ve Norveç'te kral at üzerinde ülkeyi bir uçtan öbür uca kat eder dururdu. Tüm Avrupa ülkelerinde krallar büyük bir zamanlarını maiyetleri ile birlikte topraklarını gezerek geçirirlerdi.

Kral karar almada yardımcı olabilmesi için yüksek rütbeli adamlarından oluşmuş bir kurulu kullanırdı. Adaleti ise " cour " denen ve yakın çevresini oluşturan kişilerle dağıtırdı. Buyruklarını yazmak ve mühürlemek için " şansölyeleri " vardı. Kralların hazineleri ve şahsi toprakları vardı.

Kral ölünce yerine kral ailesinden biri geçerdi. Normal olarak kralın mirasçısı en yakın taht adayıydı. Kralın birkaç erkek evladı olduğunda, unvan bu oğullardan birine geçiyordu veya İspanya örneğinde olduğu gibi oğullar arasında taksim ediliyordu. Kral savaş şefi olamayacak kadar küçük yaşta bir oğulan bırakmışsa ailenin reşit bir ferdi kral naibi oluyordu. Kral erkek çocuk bırakmayıp, kız çocuk bırakmışsa, bu kızın tahta geçip geçmeyeceğini ve geçerse kocasının kim olacağını belirlemek gerekiyordu.

Kralın soyu tükenirse halefini " eligere " seçmek gerekiyordu. Ama bunun için konmuş bir kural yoktu. Sonunda genel olarak tahta kimin geçeceğine savaşılarak karar veriliyordu. Kral olmak isteyenler bu durumda güçlenebilmek için önemli şahıslara vaatlerde bulunuyorlardı. Bu vaatler de yeni kralın gücünü azaltıyordu. Bu durum İspanya'da, Bohemya'da, sonraları Almanya ve Macaristan'da ortaya çıktı. Yani krallığın geleceği doğumlar gibi tesadüfi unsurlara kalmış oluyordu.

Asillerin Hayatı

Avrupa asillerinin hayatı oldukça enteresandır ve etkileri günümüze kadar gelmiştir. Kendilerine tabi olan köylülerin ortasında arazilerindeki şatolarda yaşıyorlardı. Ata binmeyi ve silah kullanmayı öğreniyorlardı. Vakitleri ufak tefek savaşlarla ve avlarla geçiyordu. Okuma yazma bilmiyorlardı. Ancak sosyal durumları ve savaşçılıkları nedeniyle kendilerini üstün görürlerdi.

İngiltere kralı uyruklarının kendi aralarında savaşmasını yasak etmişti. Avlanma ve spor devam etti. Savaşamayan asiller kendilerine yeni meşgaleler buldular. Böylece İngiltere'de şato hayatı imtiyazlı bir kitlenin hayatı olarak kaldı.

Savaş asiller tarafından bir felaket değil, bir zevk, bir zenginleşme vesilesi sayılmaktaydı. Savaşta yağma vardı, esir alıp fidye elde etmek vardı. Zamanla asiller arasında ordular dahil olmadan teke tek yapılan mücadeleler savaşların yerini aldı. Bu turnuvalarda yere düşen diğerinin esiri oluyor ve ona fidye ödüyordu.

Ortaya düello da çıktı. Şövalye kendine şövalye ahlakına ve adabına uygun hareket edilsin istiyordu. Cesaretinden veya dürüstlüğünden şüphe edildi mi, bunu bir şeref meselesi haline getiriyordu. Sonuç düelloydu.

Her ülkede prenslerin sarayları, bu saraylarda yaşayanların ve oralara gidip gelenlerin kendi davranışlarına çeki düzen vermelerini sağlayan bir dizi kendine özgü kuralın merkezi haline gelmişti. Bunlar terbiye ve nezaket denen şeyi meydana getirdi. Konuşma, giyinme, toplum içinde davranma, yemek yeme ve eğlenme tarzları değişti. Ortaya moda da çıkmıştı. Moda genelde Fransa sarayında çıkıyor, sonra diğer saraylara yayılıyordu.

Roma zamanında aşağılık bir iş olan şef evinde yapılan hizmetler, göçebelerin hakimiyeti ile şerefli işler arasına girmişti. Şimdi asiller yeni yetişen oğullarını ve hatta kızlarına saraya yetişsin diye yolluyorlardı. Buralarda kadın erkek ilişkileri daha karşılıklı saygıya dayanır hale geldi. Kraliçenin ve diğer yetkili kadınların varlığı, genç asilzadelerin kadına karşı duydukları hisleri değiştiriyordu. Artık kadınlar onlara emir verip, istekte bulunuyorlardı.

Aşkın da tanımı değişmişti. Şimdi seksi arzunun dışında, bir hanıma hizmet etmekle, ona tam olarak bağlanmakla ortaya çıkan bir aşk vardı. Kişi uyruğu olduğu beye gösterdiği vefa ve bağlılık gibi hanımına da bu tarz bir bağlılıkla bağlanıyordu. Böylece kadınlara üstün insanlar muamelesi yapan, onları başköşeye oturtan, önce ona yol veren, onların elini öpen bir saray adeti doğdu.

Bu adetler asillerle başlamıştı ama daha sonra bunları burjuvalar da örnek alacaklardı. Bunun sonucu kadının toplumdaki yeri yükseldi. Bu gelişim dinin dışında cereyan etmişti. Ancak asiller arasında geçerli olan bu kuralları erkekler ne Doğuya gidince uyguladılar ve ne de halk kadınlarına uyguladılar.

1015 Peçenekler ve diğer devletler

Karahanlılarda iç çekişmeler

Gaznelilere ait bir minare

1000 li yıllardan beri, Orta Asya'da Samanoğulları tarih sahnesinden çekilmiş, ortada Karahanlılar ve Gazneliler kalmıştı. İki devlet arasındaki sınır da Ceyhun nehriydi. Gazneliler ve Karahanlılar durmadan birbirleri ile boğuşuyorlardı. Bu savaşlar sırasında Gaznelilerin kölelerden oluşmuş kuvvetli bir ordusu vardı. Oğuz kökenli askeri çeteler de bir o yanda bir bu yanda dövüşerek bu savaşların içinde yer alıyorlardı.

Gazneliler, pahalı ordularını besleyebilmek için Horasanı bir sömürge olarak görüyor ve öyle davranıyorlardı. Bu nedenle Horasan dihkanları, Gazneli Mahmut'a karşıydılar. Bundan cesaret alan Karahanlı Arslan İliğ Nasr, Gazneli Mahmut Hindistan'da seferdeyken 1006 yılında Horasan'a girdi. Nişabur Karahanlıları sevinçle, Belh ise direnerek karşıladı.

Hindistan'dan hızla geri dönen Gazneli Mahmut, Karahanlıları geri püskürttü. Karahanlıların süvarileri, Gazne filleri karşısında korkuya kapılıp ve bozguna uğruyorlardı. Gazneli Mahmut Nişabur'a değil, direndiği için Belh halkına kızmıştı.

1008 yılında Karahanlılar, Horasan'a girmeyi bir daha denediler. Ancak, Gazneli ordusundaki fillerin büyük etkisi ile Karahanlı ordusu bozguna uğradı ve askerler (Türkler) Ceyhun nehrinde boğularak can verdiler. Bu fetih savaşından sonra Karahanlılar kendi içlerinde iktidar mücadelesine başladılar. Bu sırada Gazneli Mahmut da hakem durumuna geldi.

Bir sebeple Tuğrul ve Çağrı Beyler, Arslan İliğ Nasr'ın saldırısına uğradılar. Böylece Karahanlı hükümdarı Buğra Hanın hizmetine girdiler. Buğra Hana hizmet ederken, Buğra Han bir ara Tuğrul Beyi hapsettirdi. Durumu öğrenen Çağrı Bey harekete geçti. Üzerine yollanan Buğra Hanın kuvvetlerini yenip, üst düzey komutanları esir aldı. Tuğrul Bey serbest kaldı. Tuğrul ve Çağrı Beyler kendilerine bağlı Oğuzlarla birlikte Nehirler arasına geri döndüler.

1011 yılına gelindiğinde Müslüman dünyasında İsmaili Sünni propaganda savaşları iyice sertleşip, örgütlenmişti. Abbasi Halifesi Kadir 1011 yılında bir manifesto yayınladı. Bu bildirge de Fatımi İmamının iddiasının yalan olduğunu ilan ediyordu. Fatımiler Peygamber Muhammed'in kızı Fatma ile Yeğeni Ali'den inmiyorlardı ve hatta Müslüman bile değildiler. Abbasi Halifesi Kadir, ünlü bilgin, kadıların kadısı unvanı ile anılan Maverdi'ye, Abbasi Halifesinin meşruluğunu kanıtlayan bir Kamu Hukuk Kitabı yazdırdı. Halife Şii propagandacıları olan " dailere " karşı Sünni Kadıları seferber etmişti.

1012 yılında Wessex krallığı zayıflayınca Danimarka kralı Sveyn İngiltere'yi ele geçirdi. Sveyn'in oğlu Canute, iyi bir yöneticiydi, o da Norveç'i Danimarka'ya kattı. Danimarka kocaman bir krallık olmuştu. Bir kaç yıl boyunca Canut hem Danimarka'da ve hem de İngiltere'de hüküm sürdü. Ancak İngiltere kısa süre içinde Sakson kökenli Edward adlı bir kral tarafından birleştirilip, bağımsız bir şekilde yönetilecekti.

1012/ 1013 civarında İliğ Nasr Han öldü. Bir fırsatını bulan Karahanlı Şehzadesi Ali Tekin, kapatıldığı hapishaneden kaçtı. Oğuz Beyi Arslan Yabgu'nun desteği ile Buhara'yı ele geçirdi. Burada diğerlerinden bağımsız bir Karahanlı devleti kurdu. Arslan Yabgunun kızı ile evlenerek güçlendi. Bu olaydan sonra Selçuklular iki nehir arası bölgede (Maveraünnehr) siyasi ve askeri olarak önem kazanmaya başladılar.

Akdeniz'deki İslam deniz egemenliğine Venedik kafa tutuyordu. Venedik'e, Cenova ve Piza'da katıldı. Cenova ve Piza, Doğu Roma İmparatorluğu dışında kalarak ticaretle gelişmişti. Bu sırada Akdeniz ticareti, Afrika kıyılarında, Sicilya ve Balear adaları ile Sardunya'ya yerleşmiş olan Müslüman korsan emirlerinin tehdidi altındaydı. 1015 ve 1016 yıllarında Cenova ve Piza ortak donanması Müslüman korsanları Sardunya ve Korsika'dan kovdu.

Bu sırada Abhaz-Gürcü Kralı Bagrat öldü. Doğu Roma İmparatoru Basileios da, Bagrat'ın oğlu Georgi'den Ardahan ve Göle'yi geri vermesini ve Oltu üzerindeki haklarından vazgeçmesini istedi. Bu istekleri kabul etmeyen Georgi, 1016 yılında Oltu üzerine yürüyerek, bir Doğu Roma ordusunu yendi.

Durumu tekrar düzeltmek isteyen İmparator Basileios, Doğuya doğru yürüdü. Vassalı kabul ettiği Georgi'yi huzuruna çağırdı. Korkan Georgi gelmedi. İmparator da bunun üzerine

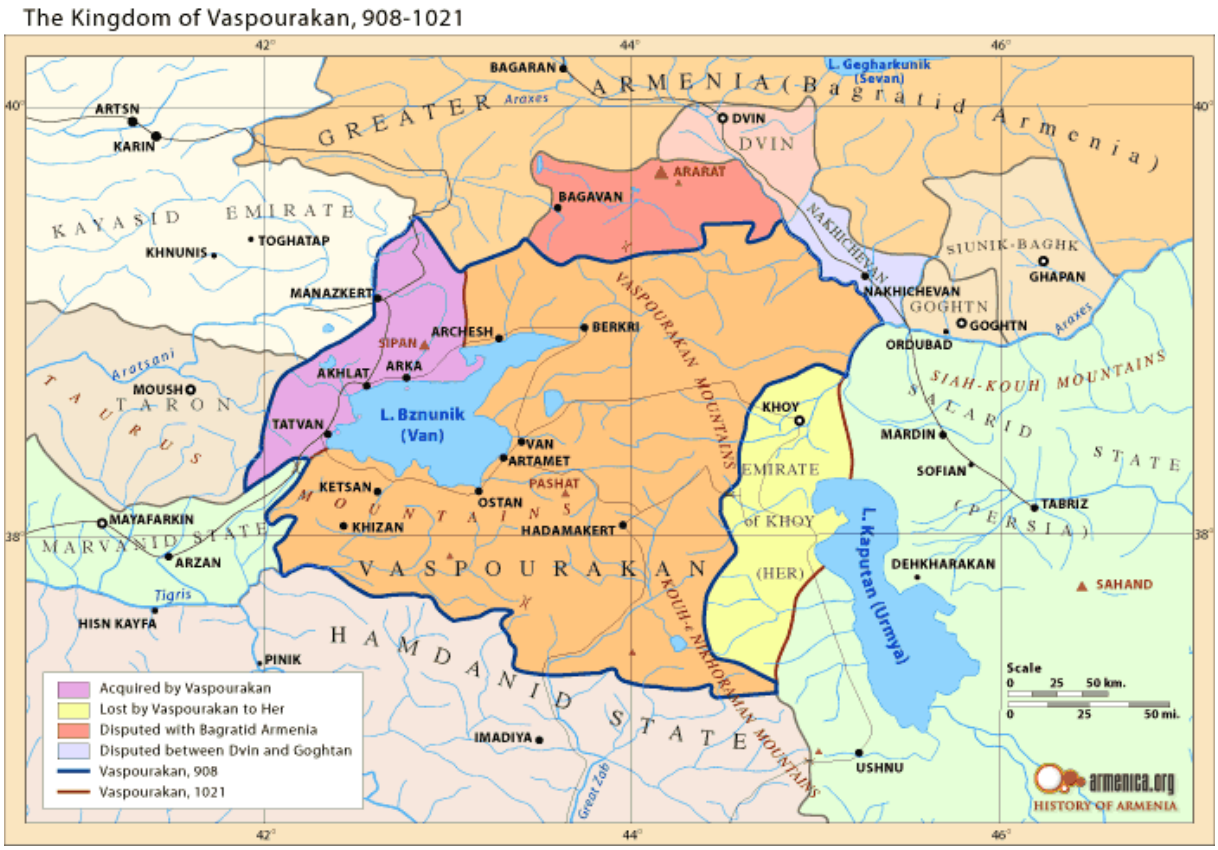
Doğuda terör yarattı. Hasankale ve Pasinler bölgesini yakıp, yıktı. Halkı tutsak alıp götürdü. Oltu'yu yıkıp, yağmaladı. Çaresiz kalan Georgi ordusu ile imparatorun önüne çıktı. Çaldıranda yapılan savaş kısa sürdü. Yenilen Gürcü kralı kuzeydeki alınmaz dağ kalelerine sığındı. Ama Doğu Roma terör estiriyordu. 12 bölge çöle döndü. Ermeni, Abhaza, Gürcü ayrımı yapılmadan, kadın çocuk, yaşlı denmeden halk öldürüldü. Terör Doğu Roma ordusu ile birlikte ilerliyordu. Kimse bir daha imparatorun önüne çıkmaya cesaret edemedi. İmparator da kışlamak için Trabzon'a döndü.

İşte ilk Türk akınları da bu sırada başladı.

Sweticxoveli

Anadolu'ya ilk Türk akınları

Vaspurakan ve diğer Ermeni Krallıkları

1018 – 1019 yıllarında Anadolu'ya Türk akınları başladı. Bazı tarihçiler ise, ilk Türk akınlarının 1029 yılında başladığını söylerler. O günün tarihçileri, bu Türk akıncılarını şöyle anlatıyorlardı: " Bu zamana kadar bu tür Türk atlı askerleri görülmemişti. Ermeni askerleri, onların garip görünüşlü, yaylı, kadın gibi uzun saçlı olduklarını gördüler. "

Ermeni askerlerinin alışkanlığı kılıç ile dövüşmekti. Ama bu Türkler, atlarından inmeden onları ok yağmuruna tutuyorlardı. Ermenilerin tek çareleri vardı, onlar da öyle yaptılar. Kalelere kapandılar. Krallar dahil herkes çok korktu. Vaspurakan kralı çareyi topraklarını Doğu Roma İmparatorluğuna terk etmekte buldu. Kral " Magistros " unvanıyla, Sivas ve çevresinde geniş araziler aldı. Türk akınlarının 1018 veya 1029 başlamış olma meselesi işte bu anlaşmaya bağlanır. Bazı tarihçilere göre, Ermeni tarihçileri, Vaspurakan Ermeni devletinin Kralının topraklarını Doğu Roma İmparatorluğuna terk etmesine mazur bir sebep bulabilmek için aslında 1029 tarihinde başlayan Türk akınlarını, tarihte tahrifat yaparak öne çekmiş olabilirler.

Türk akınları kaçta başlarsa başlasın, Vaspurakan Ermeni kralı ülkesini satmıştır. Doğu Roma İmparatorluğu da bir ülke topraklarını resmen satın almıştır. Kral ve soyu, yeni malikanelerine adamlarını da beraber getirdiler. 14 bin Ermeni erkeği, aileleri ile birlikte Sivas'a göç etti. Zaten Ermeni nüfusu sık sık Anadolu'nun içlerine tehcir etmek Doğu Roma'nın genel bir

politikasıydı. Bu nedenle, Doğu Anadolu'da Ermeni nüfusu durmadan azalıyor, buna karşılık Urfa, Maraş, Adana ve Malatya'da Ermeni nüfusu artarak oluşuyordu.

Doğu Roma Krala Sivas'ta toprak vermekle kalmamış, asi bir Doğu Roma Generalini öldüren oğlu David'e Kapadokya'da toprak vermişti.

Karahanlı Büyük Hakan I. Togan Han hastaydı ve Mansur b. Ali (Arslan Han) kendini Büyük Hakan ilan etmişti. 1017 ve 1018 yıllarında Balasagun yakınlarına, doğudan 100 bin çadırlık (bazı kaynaklara göre 300 bin) göç geldi. Bunlar kuvvetli olasılık ile Kuman (Kun), Sarı Uygur (Kansu Uyguru) ve Kay kabilelerinin dalga şeklinde Doğudan Batıya doğru yaptıkları bir göçtü. Karahanlı Büyük Hakanı Togan Han, bu göçmenleri karşıladı ve onlarla savaşarak yollarını değiştirtti. Bu göçebeler yolları kesilince, yön değiştirerek önce Karluk ve sonra Kıpçak topraklarına yöneldiler. Bu hareket Rusya içlerinden Tuna bölgesine kadar uzanacak olan Peçenek, Oğuz (Uz) ve Kuman ikinci göç dalgasını oluşturacaktı.

Togan Han, göçü savmak için hasta yatağından kalkmıştı. Savdıktan hemen sonra da öldü. Bu sıralarda Mansur b. Ali (Arslan Han) ile yapılan mücadeleler sırasında Karahanlı prenslerinden Ali Tegin Arslan Han'a esir düşmüştü.

Karahanlılar 1019 ve 1020 yıllarında biraz kendilerini toplayınca yine Horasan'ın fethine çalıştılar ama Gaznelilere yeniden fena halde yenildiler.

1021 yılına gelindiğinde, bir gurup Selçuklu Oğuz'un Karahanlı prenslerinden Ali Tegin'in (Tekin'in) emrinde Buhara'da olduğu görülmektedir. Hatırlanacağı gibi 7 – 8 yıl önce, Ali Tegin, esir tutulduğu hapishaneden kaçarak Buhara'ya gelmişti. Selçuk oğlu İsrail de ona yardım ediyordu. 1020 – 1021 yıllarına gelene kadar, son 15 yıldır, Selçukluların ne yaptığına dair elimizde fazla bir bilgi yoktur. Bu dönem içinde Selçuk'un oğlu Mikail ölmüş, Mikail'in çocukları olan Tuğrul ve Çağrı Beyleri dedesi yetiştirmiştir. Selçuk'un diğer oğlu İsrail ise babasından ayrı davranmakta ve belki de Tuğrul ve Çağrı Beylere gösterilen ihtimamı beğenmemekte ve eleştirmektedir. Bu dönem için denilebilecek olan Selçuklu askeri birliklerinin orada burada dolaşıp, ganimet kazanarak geçindikleridir.

Karahanlı Prensi Ali Tegin'in Buhara hakimi olduğu 1016 yılından sonra, Tuğrul ve Çağrı Beylerle, onlara bağlı Oğuzların, bir süre çöle çekildikleri ve bu sırada Çağrı Beyin Anadolu'ya yağma akını düzenlediği bilinmektedir. 1021 yılında Çağrı Bey kardeşi Tuğrul'un yanına dönerek " Biz burada Karahanlı ve Gazneli gibi kuvvetli devletlerle mücadele edemeyiz, Horasan, Azerbaycan ve Anadolu'ya gidip oralarda hükümdar olabiliriz. Çünkü oralarda bize karşı koyabilecek bir kuvvete rastlamadım. " demiştir.

Ali Tegin, Buhara'da Selçuklu İsrail yardımları ile Karahanlı Arslan Hanın kardeşini yenerek topraklarını bir miktar büyüttü. Ama hala rütbesi ufak bir prensti. Ali Tegin, Arslan İliğ olarak kendi kardeşi Ahmet'i, Büyük Hakan olarak da Arslan hanı tanıyarak, onlara biat etti. 1024 ve 1025 yıllarında dindar kabul edilen Arslan han Büyük Hakanlığı bırakarak derviş oldu. Yönetim Arslan Hanın ortak-kağanı Yusuf'a kalmıştı. Yusuf Han, Ali Tegin ve Arslan İliğ Ahmet'in ağabeyleriydi. Yusuf han Kadir Han adıyla Büyük Hakan oldu.

Ama Ali ve Ahmet kardeşler ağabeylerinin Büyük Hakanlığını tanımadılar. Arslan İliğ Ahmet, II. Togan Han adıyla kendini Büyük Hakan ilan etti. Ali Tegin ise onun Arslan İliği oldu.

İki Devin Birlikteliği

İki kardeş başarılı olup, bazı toprakları ellerine geçirmeye başlayınca, Yusuf Kadir Han da Gazneli Mahmut ile ittifak yapmanın yollarını aramaya başladı

.

Bu sırada Doğu Roma İmparatorluğu, çok kolay bir şekilde sahip olduğu Van ve çevresini askeri bir eyalet haline getirdi. Van ve çevresini kolayca İmparatorluğa katan Basileios, Trabzon'dan çıkıp, ordusu ile Kafkaslara doğru yürüyünce, Başkenti Ani olan Ermeni Kralı Sembat korktu. Unutmamak gerekir ki Basileios'un gaddar ve vahşiliği, kendinden önce gidiyor, yüreklere korku salıyordu. Ermeni Kralı Sembat, Doğu Roma İmparatorunu mirasçısı tayin etti. Ölene kadar ülkesini yönetecek, ölünce ülke Doğu Roma İmparatorluğuna katılacaktı. Şimdi Doğu Roma İmparatorluğu Gürcistan ve Ermenistan toprakları da dahil tüm Doğu Anadolu'ya sahipti.

II. Basileios Trabzon'da kışlıyordu. Etraftaki diğer ufak Ermeni kralları da topraklarını ölümlerinden sonra miras olarak İmparator'a bıraktılar.

Bu sırada, 1024 yılı geldiğinde, Volga Bulgarları iyice zenginleşmişlerdi. Emirleri, Orta Asya'da iki kente cami yapılması için para yollayabiliyordu. Hatırlanacağı gibi Batıya giden Tuna Bulgarları Şaman'dı ve Hıristiyan olmaya çalışıyorlardı. Karadenizin Kuzeyinde kalan Volga Bulgarları ise VIII. Asırda Müslümanlaşmıştı.

1024 yılında, Moskova yakınlarında ki Suzdal Rus kentinde büyük bir açlık oldu. Halk, Volga Bulgarlarından sağladıkları tahıl ile ölümden kurtuldu. Bu dönemde, zaman, zaman çatışmalar olsa da Rus - Volga Bulgarları arasında ki ilişkiler iyi gitti. Ticaret devam etti ve hatta pek çok Bulgar zanaatkarı, özellikle inşaat ustaları, Rus kentlerinde çalışmaya gittiler.

1025 yılında Gazneli Mahmut ve Karahanlı Yusuf Kadir Han buluştular. Buluşmaları çok ihtişamlı oldu. Gazneli Mahmut Han Ceyhun nehrini yan yana dizilmiş kayıklar üzerinden

ordusu ile geçerek, Ceyhun'un karşı kıyısında çok muhteşem bir otağ kurdu. Türkistan'ın Hakanı ve Büyük Han olan Yusuf Kadir Han'da Semerkant yakınlarına geldi. Gazneli Mahmut'un Kadir Han şerefine verdiği yemekte, Kadir Han şarap içmedi ama debdebeden de etkilenmişti. Tabii felsefeleri gereği Karahanlılar sade bir hayat yaşıyor ve dinin kurallarına uyuyorlardı. Nizamülmülk'e bakılırsa, Gazneli Mahmut, Karahanlı Yusuf Kadir Hanı kendi vassalı sayıyor ve Halifenin Kadir Hanla doğrudan temas etmesini önlüyordu.

Yusuf Kadir Han ile Gazneli Mahmut arasındaki müzakerelerde şu kararlar alındı: Ali Tekin'in Beyliğine son verilecek Ali Tekin'in yerini Yusuf Kadir Hanın oğlu Yeğen Tekin getirilecek; Arslan Yabgu'nun başında olduğu Oğuzlar gittikçe daha büyük tehlike olduklarından onlar iki nehir arasından, Horasan'a yollanacaklardı; İki devlet arasındaki sınır Ceyhan (Amuderya) nehri olacaktı; İki hükümdar arasında akrabalık ilişkileri kurulacaktı; Ali Tekin ve Oğuzlar konusunda önlemleri Sultan Mahmut yani Gazneliler üstlenecekti.

İki Hükümdar ordusunun birlikte hareketini görünce Ali (Tegin), Buhara'dan bozkıra kaçtı. Selçuklu İsrail'in kuvvetleri de çöle çekildi. Kaçanları takip eden Gazneli Mahmut'un kuvvetleri, Ali'nin ailesini ve ağırlıklarını ele geçirdiler ama kendisine erişemediler. Daha sonra, Gazneli kuvvetleri geri çekilince, Ali Buhara'ya geri döndü. Ali hem Buhara ve hem de Semerkant tüccarlarından yardım görüyordu. Geri dönünce kentlerin eşrafının yardımı ile Buhara ve Semerkant egemeni oldu.

Buhara Surları

Arslan İsrail Yabgunun esareti

Selçuklar, bazı oğuz boylarının baskısı ile Buhara civarına gelmeye zorlanıyorlardı. Yerleşik halk Selçukluların gelişinden hoşnut değildi. Gazneli Mahmut'la Karahanlı Kadir han Selçuk beyini tutuklayıp, Selçukları oturur düzene geçirip, tutsak şefleri kanalı ile onlara söz dinletme konusunda aralarında anlaşmışlardı.

Gaznelilerle Karahanlılar arasındaki anlaşmadan sonra, Selçuklu oğlu İsrail (İsrail Arslan Yabgu), Gazneli Mahmut'un oyununa geldi. Gazneli Mahmut, gururunu okşayıcı bir mektup yazarak İsrail'i görüşmeye çağırdı. İsrail 300 Oğuz savaşçısı ve Yabguluk sembolü olan bir yay ve üç okla Sultan Mahmut'un yanına Semerkant'a gitti. Burada onuruna verilen şölende, Sultan " Bana askeri yardım için ne kadar atlı getirebilirsin? " diye sordu. İçkili olan Arslan İsrail Yabgu: silahtarından bir ok alarak " Bunu kendi boyuma (Kınık) yollarsam 10 bin atlı ", silahtardan aldığı bir yayı gösterip " Bunu, kendi ulusuma gönderirsem 30 bin atlı ", yine silahtarından aldığı bir başka oku gösterip " Eğer bunu Balham dağına yollarsam 100 bin atlı ", bir yay ile üç ok çıkarıp " Bunu ayrıca yolladığım takdirde 100 bin atlı " ve nihayet çıkardığı bir oku gösterip " eğer bunu Türkistan'a gönderirsem 200 bin atlı gelir " diye cevap verdi.

Sultan Mahmut da Arslan İsrail Yabguyu ve oğlu Kutalmış'ı esir alarak, Keşmir'e giden bir geçitte bulunan Kalincar kalesine hapsetti. İsrail 1035 yılına, ölene kadar Hindistan'da bu kalede mahpus kaldı. Gazneliler Arslan Yabguya bağlı 4000 çadırlık Selçukluyu da Horasana yerleştirmişlerdi.

Selçuklu İsrail'in yeğenleri Tuğrul ve Çağrı Beyler, amcaları tutsak alınıp, kaleye hapsedildiğinde pek oralı olmamışlardı. İsrail'in Oğuzları da, başkanları tutuklandıktan sonra, Selçuklu ailesinin yanına dönmek istememiş ve Gazneli Mahmut'a müracaat ederek hizmetinde kalmak istediklerini bildirmişlerdi. Bütün bunlardan anlaşılan, o sıralarda Selçuklu ailesi içinde ikilik ve çekişme olduğudur.

Oğuzların Gazneli Mahmut'a yaptıkları teklifi, Gazneli ileri gelenlerinin değerlendirme tarzı enteresandır. Kimse Oğuzlara Horasan'a geçme izni verilmesini istemez. " Oğuzlar ya toptan nehirde boğulmalı, ya da ok atamasınlar diye başparmakları kesilmeli " derler. Ama Mahmut, Selçuklu İsmail'in Oğuzlarının Ceyhun nehrini geçip, Horasan'ın kuzey otlaklarına yerleşmesine izin verir. Bu Oğuzların başlarında Yağmur, Buka, Gök-taş ve Kızıl gibi beyler vardır. Bu beyler Selçuklu ailesinden değildi. Böylece o sırada, Oğuzlar arasında, askeri şefler emrinde yeni oluşumlar gerçekleşmektedir.

Ancak Horasan'ın kuzey otlaklarına yerleşen Oğuzlar hiç rahat edemediler. Gaznelilerin vergi memurları kimseye aman vermiyordu. Vergi memurları Oğuzların elinden malını mülkünü, çoluk çocuğunu alıyordu. Oğuzlar vuruşmak zorunda kalıyorlardı. Ama yeni katılımlarla Oğuzların sayısı sürekli artıyordu. Ancak Horasanın yerli ahalisi ile Selçuklar birbirinden memnun değillerdi. Horasanlılar Selçuklardan yağma yapıyor, ekinleri hayvanlara yediriyor diye şikayet ediyorlardı. Selçuklular ise vergilerden şikayetçiydiler. Bunun üzerine Gazneli Mahmut'un kendisi ordusu ile Oğuzların üzerine yürümek zorunda kaldı. 4 bin Oğuz öldürüldü, geri kalanlar Balhan dağlarına ve Hazer kıyılarına kaçarak, geri çekildiler. Bunların içinden 2.000 çadırlık bir grup, Azerbaycan'a gelerek, orada Vehsudan adlı hükümdarın emrine girdi. Bu Oğuzlar, Vehsudan ile birlikte, Anadolu içlerine yağma akınları düzenlemeye başladılar.

Oğuz Yabgusu Selçuk oğlu İsrail'in Gazneli Mahmut tarafından kandırılarak esir alınmasından sonra, Oğuz Yabgusu olarak Selçuk Beyin diğer oğlu Musa Beyin (Musa Yabgu) oğlu Yusuf İnanç 1025 yılında Yabgu seçildi. Yusuf İnanç Yabgu 1028 yılında öldürülünce yerine babası Musa Yabgu oldu. Ama o da 4 yıllık bir Yabguluktan sonra 1032 yılında yerini yeğeni Ertaş Yabguya bıraktı. Ancak, Musa Bey Yabguluğu bırakmasına rağmen, Yabgu olarak anılmaya devam edildi.

Gazneli Sultan Mahmut, 1025 – 1026 yılları arasında yaptığı 16. Hindistan seferinde Gucarat'a girerek, muazzam ganimet ele geçirmişti. Bundan önce yaptığı 13. Hindistan seferinde ise 150.000 kişilik bir Hindu ordusu yok edilmişti.

İran'da Şii İsmaili mezhebi ve onun türevleri olan mezhepler çok güçlenmişti. 1029 yılında Acem Irak'ı denen Hemedan Rey arasındaki bölgeye Gazneliler sefer yaparak, aşırı akım taraftarlarını katlettiler.

8. Kitap, Faydalanılan eser ve kaynaklar

. Adontz N., Histoir de l'Armenie, Paris 1946

. Alinge Curt, Moğol Kanunları, Ankara Üniversitesi

. Armstrong Karen, Tanrı'nın Tarihi, Ayranç

. Avcıoğlu Doğan, Türklerin Tarihi, Tekin yayınevi

. Anadolu Uygarlıkları Cilt 1, 2, 3 Görsel yayınlar

. Barthold V.V., Orta-Asya Türk tarihi hakkında dersler, Türk Tarih Kurumu

. Berktay. Halil, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, Türkiye Tarihi 1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler, Cem yayınları, 1995

. Benz, Ernst. The Eastern Orthodox Church. Aldine Transaction 1963

. Bowker J., The Religious Imagination and the Sense of the God, Oxford, 1978

. Bowker J., Problems of Suffering in Religions of the World, Cambridge, 1970

. Blunder Caroline, Evlin Mark, Çin, İletişim Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi

. Browning, Robert. The Byzantine Empire. The Catholic University of America Press 1992

. Bury, John Bagnall. History of the Later Roman Empire. Macmillan & Co.1923

. Campbell Joseph, Tanrının Maskeleri, İmge

. Challaye Felicien, Dinler Tarihi, Varlık yayınları

. Cogito, Bizans, Yapı Kredi yayınları 1999

. Cornell T., Matthews J., Roma Dünyası, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, İletişim yayınları

. Colin A Ronan, Bilim tarihi, Tübitak

. Çin dünyası, iletişim yayınları

. Diamond Jared, Tüfek, Mikrop ve Çelik, TÜBİTAK, Popüler Bilim Kitapları

. Eberhard Wolfram, Çin Tarihi, Türk Tarih kurumu, Ankara 1995

. Encyclopedia of Homosexuality ilgili bölümler

. Encyclopaedia Britannica.

. Encyclopedia Mythica

. Encyclopaedia Britannica Online. Encyclopaedia Britannica, Inc.

. Encyclopaedia of Islam Online. Ed. P.J. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs. Brill Academic Publishers

. Encyclopedia of Islam and the Muslim World. Ed. Richard C. Martin. New York: Macmillan 2004

. Erdoğan Aydın, Nasıl Müslüman olduk, Cumhuriyet

. Esposito, John. Oxford History of Islam. Oxford University Press 2000

. Esposito, John. The Oxford Dictionary of Islam. Oxford University Press 2003

. Gaarder Jostein, Sofi'nin dünyası, Pan yayıncılık,

. Hançerlioğlu Orhan, Düşünce Tarihi,

. Hançerlioğlu Orhan, Felsefe sözlüğü, Varlık yayınları.

. Hançerlioğlu Orhan, Özgürlük düşüncesi, Varlık yayınları.

. İnan Abdülkadir, Şamanizm, Türk Tarih Kurumu

. İslam dünyası, iletişim yayınları

. James William, The Varieties of Religious Experience, New York 1982

. Jewish Encyclopedia, New York, 1901

. Kazhdan, Alexander, Oxford Dictionary of Byzantium. Oxford University Press. 1991

. Lewis, Bernard. Islam in History: Ideas, People, and Events in the Middle East. Open Court 1993

. Leroux Gabriel, Eski Akdeniz ve Yakın Doğu uygarlıkları, Varlık yayınları

. Lloyd Seton, Türkiye'nin Tarihi, TÜBİTAK

. Onurkan S. Doç. Dr. Anadolu'da eski Yunan ve Roma arkeolojisi, Anadolu Uygarlıkları Cilt 2, Görsel yayınlar

. Petit P., Histoire Generale de L'Empire Romaine, Paris 1974

. Piganiol A., Histoire de Rome, Paris 1954

. Roma dünyası, iletişim yayınları

. Roux Jean - Paul, La religion des turcs et des mongols, Payot et Rivages, 1984

. Roux Jean - Paul, Histoire des Turcs, Fayard 2000

. Seignobos Charles, Mukayeseli Avrupa tarihi, Varlık

. Sencer Oya,Türk Toplumunun Tarihsel Evrimi,

. Sevin Veli, Anadolu Uygarlıkları, Görsel yayınlar

. Shepard B. Clough, Uygarlıklar tarihi, Varlık yayınları,

. Şener Cemal, Şamanizm, Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dini, Etik Yayınları, 2001

. Tanilli Server, Yüzyılların gerçeği ve mirası, Adam yayınlar

. Wells H.G., Kısa dünya tarihi, Varlık yayınları

. Zeldin Theodore, İnsanlığın Mahrem Tarihi, Ayrıntı Yayınları 1999

. en.wikipedia.org

. http://www.dunyadinleri.com